

ENIGMA

1919 | Herman Lipót naplója 1.
Az utak elváltak | Hessky Orsolya
Művészkataszter | Művészeti sajtó
Tanácsköztársaság | Szücs György

93

ENIGMA

MŰVÉSZETELMÉLETI FOLYÓIRAT

A kiadvány megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Lektorálta: Pataki Gábor

Készült a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria és az MTA BTK MI Tudománytörténeti Kutatócsoportja együttműködésében.

Itt szeretnénk megköszönni a gyöngyösi Vachott Sándor Könyvtár Herman Lipót Gyűjteményének (Borbándi Erik) a szíves segítségét.

Az Enigma az MTA Magyar Tudományos Művek Tára által regisztrált tudományos folyóirat, illetve Open Access rendszerű oktatási segédanyag.

ENIGMA művészetelméleti folyóirat

Alapította: Szabó Ágnes

Kiadja a Meridián-2000 Kiadói, Oktatási és Művészeti Bt.

Felelős kiadó: Vajdovich Györgyi

1037 Budapest, Erdőalja út 165/b, Tel.: 250-6247, e-mail: enigmafolyoirat@t-online.hu

Főszerkesztő: Markója Csilla

Szerkesztő: Bardoly István

Arculatterv: Kelényi Gabi

Tördelőszerkesztő: Zrinyifalvi Gábor

Terjesztő: Holczer Miklós, Tel.: 06-30-932-8899, e-mail: emholczer@gmail.com

Az ENIGMA kapható a nagyobb könyvesboltokban.

A lap előfizethető és régebbi számai megrendelhetők a kiadóban az enigmafolyoirat@t-online.hu címen.

Még kapható számaink listája megtekinthető a kiadó honlapján: <http://meridiankiado.hu>

ISSN: 1218-8069

1919 MŰVÉSZ-SZEMMEL 1.

Szerkesztette: Markója Csilla és Bardoly István

HÍVÓSZÓ – HERMAN LIPÓT 1919-ES NAPLÓJA 1.

Szücs György Herman Lipót „forradalmi”	5
Hessky Orsolya Néhány szó Herman Lipót grafikai elé	19
„Sajnos nem tudok hinni egészen a dolgok sikerülésében” – Herman Lipót naplójegyzetei a Tanácsköztársaság idejéből (1919. január – július)	25

MERIDIÁN – 1919 MŰVÉSZETE A SAJTÓBAN

Bardoly István A művészkataszter	109
„Az utak elváltak” – Válogatás a magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangjából, 1919	116

1. Herman Lipót: Önarckép, 1924. Kréta, papír, 315 x 240 mm.
Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: 1926-1223
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Szücs György

HERMAN LIPÓT „FORRADALMAI”

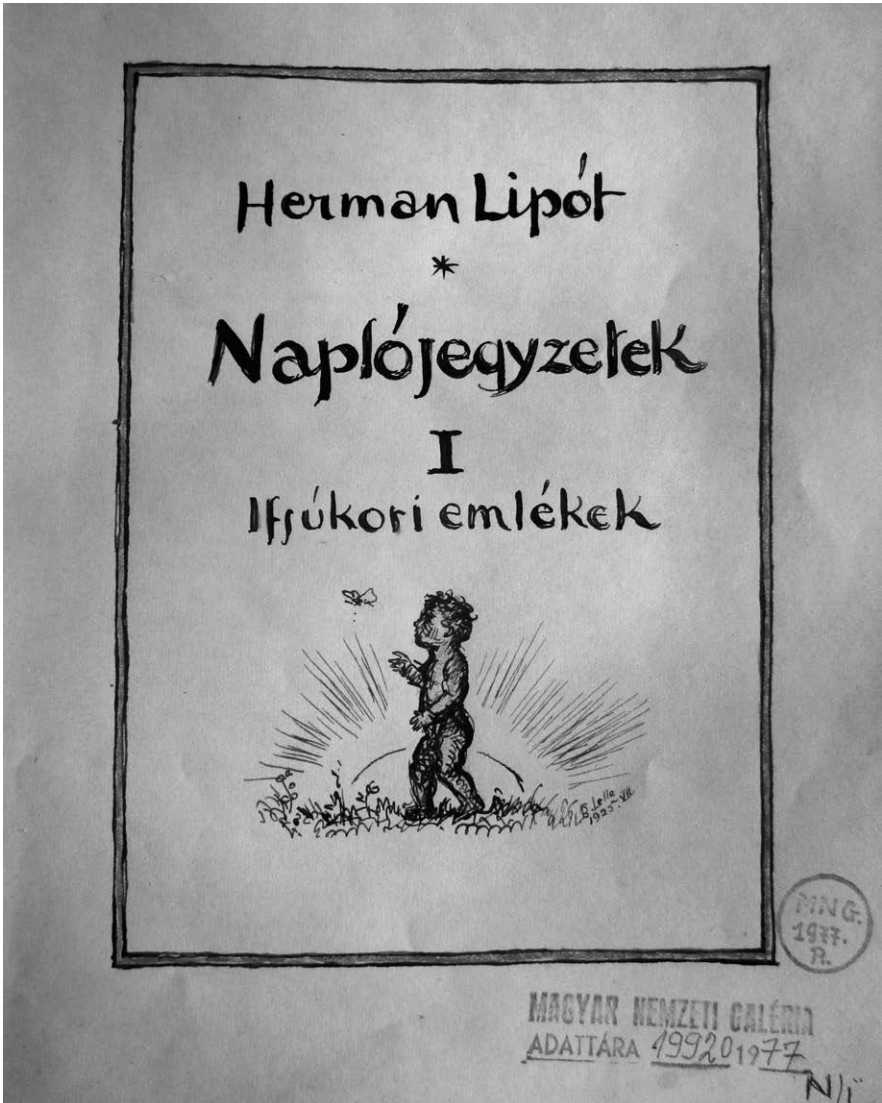
„Naplóban jó egypárszor számoltam már be forradalmi alakulásokról vagy egyéb sorsdöntő mozgalmakról. 1914-ben a háború kitörése, 1918-ban a forradalom, 1919-ben a proletárdiktatúra, 133 nap múlva annak vége, 1944 márc[ius] német megszállás, 1945 felszabadulás, 1950 körül újabb proletárdiktatúra, s most, 1956 októberében újabb megmozdulás” – vette számba a még felsorolásban is súlyos történelmi kataklizákat Herman Lipót.¹ A túlélést nem adták ingyen: az ekkor már Munkácsy-díjas, életörömöt sugárzó aktjairól, hangulatos balatoni, zsenyei és szentendrei tájképeiről híres festőművész gyakran találta magát szélsőséges helyzetekben hosszú élete alatt. Hol a lövészárkokba húzódva, mint az első világháborúban vagy álnév mögé rejtőzve, mint a második végén, kellett „kibekkelnie” a vészterhes időket. Sűrűn lapozott vissza a gondosan megszámozott, sőt egységesen újrászámozott füzetekben, néha csak emlékezésképpen az évtizedekkel korábbi epizódokra, alakokra, máskor pedig az átélt pillanatok ismerősnek ható, aktuális tanulságaiért. Talán ezeket a feljegyzéseket is alapanyagnak tekintette, amelyekből egyszer a „nagy mű” összeáll, akár a kis rajzokat, kompozíciós vázlatokat és a végeláthatatlan mennyiségű önarcképet. Időnként összegzést készített, például 1925-ben letisztázta fiatalkori írásait,² és a világháború első fél esztendejének frontélményeit legépelve Molnár Géza barátjával elolvastatta, tehát eleve valamiféle publikációban gondolkodott.³ Külön segédleteket állított össze: az egyes naplók tartalmát regesztázott, bővített tartalomjegyzékbe sűrítette, az eladott vagy elajándékozott képeinek fotókkal, skiccekkel ellátott listáit egybeszerkesztette, emellett önállóan kezelte az ún. rajzos naplókat, olyan vázlatfüzeteket, ahol rövid töredékek, kisebb szövegek is találhatóak.

A naplók egyik fő jellegzetessége, hogy szerzőjük folyamatosan reflektált rájuk, szeme előtt irodalmi színvonalú mérce lebegett, de „pörgős”, bohém életmódjából adódóan alkalmanként mentegetőzni kényszerült: „Naplóm művésztelenségét ne vesse szememre senki, ki nem jött haza késő éjjel holtra fáradtan az egész napi semmittevésből. Ilyenkor tán még Balzac sem tudott volna írni. Ha így éjfél után eszembe jut írással nyomot hagyni létezéséről, alig bírok annyi energiát össze-

¹ 1956. október 23. Herman Lipót naplói, 139. 16036. Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz.: 19920/1977.

² Naplójegyzetek I. Ifjúkori emlékek. Végül csak 1958-ban jelent meg visszaemlékezéseinek egy kis kötete *A művészasztal* címmel. Az 1940-es években egy zsidó szólásokat tartalmazó rajzolt albumot is tervezett. Ennek fennmaradt anyagát Ember Mária fordította le és értelmezte: *Jár-kei, mint zsidóban a fájdalom*. Budapest, 1988.

³ 1916. november 29. Herman Lipót naplói, 15. 4063. (48.)

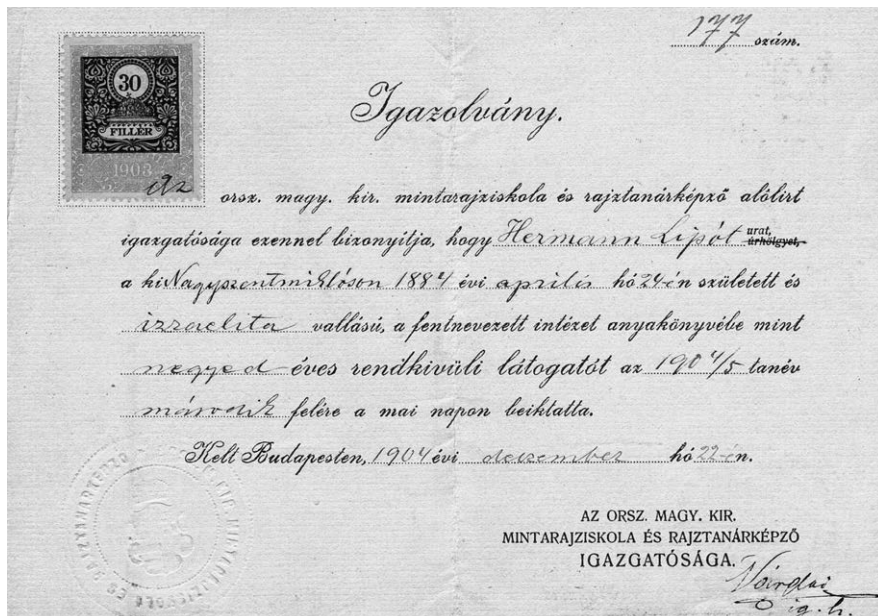
2. Herman Lipót kiadásra szánt naplójának a szerző által rajzolt címlapja.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

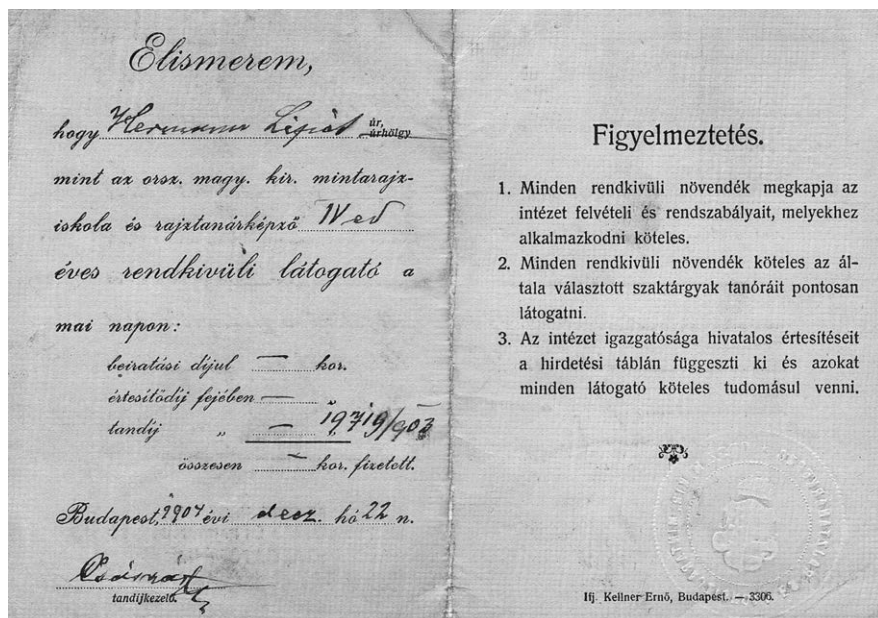
szedni, hogy csak ezt a pár sort jól, rosszul egymáshoz rójam.”⁴ Máskor pedig csupán a hétköznapi élet mozzanataiban megragadható történelem hasznos adalékainak tekinti őket: „Ha az ember ezeket a naplójegyzeteket olvassa, úgy – azt

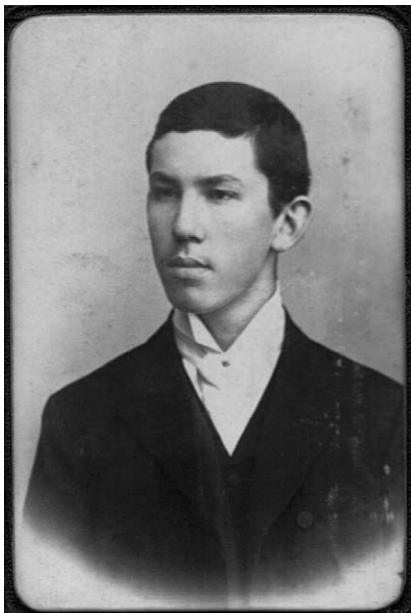
⁴ 1911. június 20. Herman Lipót naplója, 13. 3231. (74.)

3. Herman Lipót diákigazolványa a Mintarajziskolában, 1904.

© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

5. Herman Lipót igazolványképe, 1908.
© Vachott Sándor Könyvtár,
Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

6. Herman Lipót mint katona, 1915.
© Vachott Sándor Könyvtár,
Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

hiszem - hiányát érzi egy világosabb és részletesebb képnek, mely élesebben körvonalazná a dolgokat, melyeknek központjában e könyvek főszereplője áll. Nagyon érdekes, sőt, tanulságos dolog volna, ha részletesen le volna írva mindaz, ami részleteiben is bemutatná annak [a] dzsungelnek minden oldalát, belsejét, titkait, melyben a történetünk játsz[ód]ik. De ehhez kissé gyenge a tollam, s azt hiszem, nagy munkája lesz a jövő történetírójának, ha e hiányos s laza feljegyzésekből meg akarja majd konstruálni az események igazi képét ezekből a lázas időkből. Igyekezni fogok néhány mozaik kövecskével hozzájárulni a dolgoknak, ha felületes megrajzolásához is.”⁵ A politikai hírek kommentálása és a magasröptű művészeti elmélgedések mellett nem hiányoznak a naplókából a kifejezetten személyes, intim megjegyzések sem. Kendőzetlen őszinteséggel nyilatkozott meg szerelmi életéről csakúgy, mint mindig vállalt zsidóságáról. Herman Lipót naplói különleges csemegék, hiszen mindazok, akik nem rettennek meg a szekrénynyi írott dokumentumtól, szinte minden témakörben találnak korrajzot, pontos eseménytörténetet, kiállítási beszámolókat, jellemző arcélek felvillantását, humoros anekdotákat, amelyeket a művész gyakran rajzokkal is illusztrált, legyen az a Japán kávéház, a kecskeméti művésztelep, a világháború vagy az 1920-30-as években a Szinyei Társaság időszaka. De hogyan is kezdődött mindez?

⁵ 1919. május 26. Herman Lipót naplói, 20. 4493. (53.)

7. Herman Lipót kiállítási bérlete, 1904.

© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

1899. november 6-án az akkor nagyszentmiklósi polgári iskolás Herman - néhány előzetes nekifutás után - meglepő eltökéltséggel indítja útjára naplójegyzeteit, már ekkor érződik az egész életére jellemző próbálkozás, hogy egy-egy eseményről levél vagy lekerekített cikk formájában számoljon be, s a remény, hogy a mindenkori lelkiállapotát tükröző sorok valamikor talán nyomtatásban is megjelenhetnek. Manapság megmosolyogtatónak hat kamaszkori tudatossága, ahogy a különféle hatásokból, olvasott-látott mintákból „felépíti” magát. Másfél év múlva addigi életpályájának legfontosabb pontjait állítja össze: „E rövid életrajzi vázlatot szükségesnek tartottam bevezetésnek, midőn most, mikor legközelebb 17-ik életévemet betöltöm, naplójegyzeteimet rendszeresebben, mint eddig folytatni akarom” - írta nem csekély önbizalommal immár Szegeden, az ottani kereskedelmi iskola felső osztályos tanulója.⁶ Máskor hozzákezdve a rosch-haschana ünnepről szóló tudósításhoz mintegy mellékesen firkantja oda, hogy cigarettára gyűjtött, amihez hozzá akar szokni, „mert jövődöbeli festő nem lehet el dohányzás nélkül”.⁷ Legközelebbi barátjával, a szintén festőnek készülő, később valóban a Mintarajziskolára kerülő Spitzer Bélával visszajárnak egykori rajztanárukhoz, Hencz Lajoshoz tovább fejleszteni tudásukat. „Mért lehetne csak Nagybányán festőiskola! Van Nagysz[en]t-miklóson is. Legalább mi festő művésztelepnek tartjuk a szobát, hol Henczcel együtt dolgozunk. Mi ketten festünk (Bélával), ő meg mintázik. Hát nem ideális

⁶ 1901. április 12. Herman Lipót naplói, 5. 629. (67.)

⁷ 1900. szeptember 25. Herman Lipót naplói, 3. 491. (65.) Rosch-haschana: a. m. „az év feje”, a zsidó újév ünnepe.

8. Multság (Walpurgis-éj). Herman Lipót grafikája, 1925.

© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

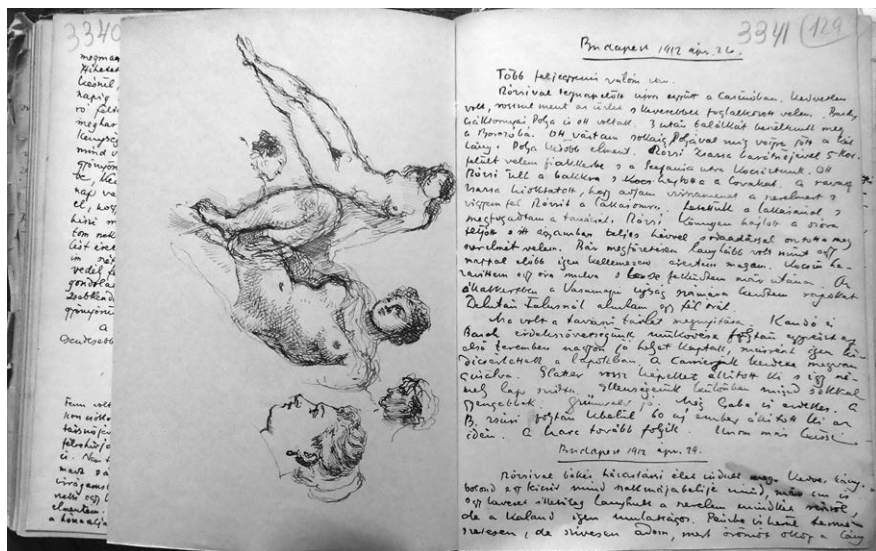
élet ez?”⁸ Ha nem ismernénk Herman eredendő humorát, karikázó képességét, sajátos öniróniáját, akár meg is ütközhetnénk ekkora önbizalom láttán. Az egyik lapon azonban egy hosszú szakállas, kopasz öregembert látunk, aki a mögötte sorakozó, „Napló” feliratú tömbök előterében hatalmas kupac kötet alatt roskadozik: „Aránylag már elég sok 4 könyv és füzet háromnegyed évre – hát még 20-30 évre? Mert ha így folytatom, vén koromban ilyesformán nézek majd ki.”⁹

Ebben az időben vázolta fel életpályájának a festővé válás számára belátható, évekre lebontott tervezetét: 1902-től Mintarajziskola, majd Lotznál vagy Benczúrnál mesteriskola, némi pénzügyítés és a kötelező katonai szolgálat után rövid bécsi és müncheni tartózkodás, végül 2-2 év Münchenben, Düsseldorfban, Párizsban és Rómában.¹⁰ A program szerint valamikor az 1910-es évek közepén léphetett volna a beérkezett festők virtuális testületébe. Ebből, ha nem is pontos terminus szerint, sok minden megvalósult: a Mintarajziskola, ahol Balló Ede, Zemplényi Tivadar, Hegedűs László tanítványa volt, 1905 nyarán pedig rövid ideig Anton Azbe szabadiskolájába járt Münchenben. Nála tanult 1896-tól Vaszilij Kandinszkij és 1900-ban Ziffer Sándor is. Az 1909-es néhány hónapos berlini kiruccanást csak 1911 őszén követte a párizsi, ahol miközben módszeresen tanulmányozta a Louvre klasszikusait, a primitív művészetet kedvelő és forgalmazó Hein Béla elvitte Ambroise Vollard és Paul Durand-Ruel

⁸ 1900. augusztus 27. Herman Lipót naplói, 4. 473.

⁹ 1900. július 7. Herman Lipót naplói, 3. 414. (45.)

¹⁰ 1900. március 17. Herman Lipót naplói, 2. 64.

9. Egy oldalpár Herman Lipót 1912-es naplójából.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

műkereskedésébe, megmutatta Auguste Pellerin Cézanne-gyűjteményét, sőt Gertrude Stein szalonjába is elkísérte. Más esetekben készen állhatna a recept egy fauvista vagy kubista fordulathoz, de Herman szemlélete megmaradt az előző évben hazaköltöző Csók István franciás stílusánál, lényegében – bár nem volt tag – a Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre mérsékeltjeinél, megfoghatóbban Iványi Grünwald Béla modernizált-árkádikus kecskeméti festészeténél. Elsősorban tájba helyezett vagy a műteremben felvázolt nőalakjainál érzékelhető a Café Dôme törzsvendégének, Jules Pascinnak a hatása, aki Herman meghívására 1912-ben ellátogatott Magyarországra. Előképeiket immár személyesen is felmérve Herman naplóiban többször is megfogalmazta távolságtartását „Csabától” (Perlrott Csaba Vilmos) és a Kernstok vezette „nyolcasoktól”. A naplóiban elszórt utalásokból, elmélkedésekből nagyjából körülatárolható az a szellemi-esztétikai mező, amelyen belül Herman elhelyezte művészetét. Egy kávéházi beszélgetésben például összeszólalkoztak Gerő Ödönnel, aki kiállt a Herman által svindlernek nevezett Kokoschka, Rippl-Rónai és Kernstok mellett.¹¹ Néhány nap múlva Rétit invitálja műtermébe: „Rétinek meg akarom mutatni legközelebb készülő képeimet, bár művészi nézeteit nem mindenben osztom. Ő, mint a nagybányaiak mind, még mindig – érthető, miért – valami kissé nyakas naturalismus hívei, mely minden – más felfogást értékelni akaró szándék mellett – véleményében kiütözközik. De sohasem árt ezt a kétségtelenül festői véleményt meghallgatni.”¹² Talán

¹¹ 1916. november 8. Herman Lipót napló, 15. 4057. (42.)

¹² 1916. november 20. – uo., 4061. (46.)

10. Befőzés. Herman Lipót grafikája, 1926.

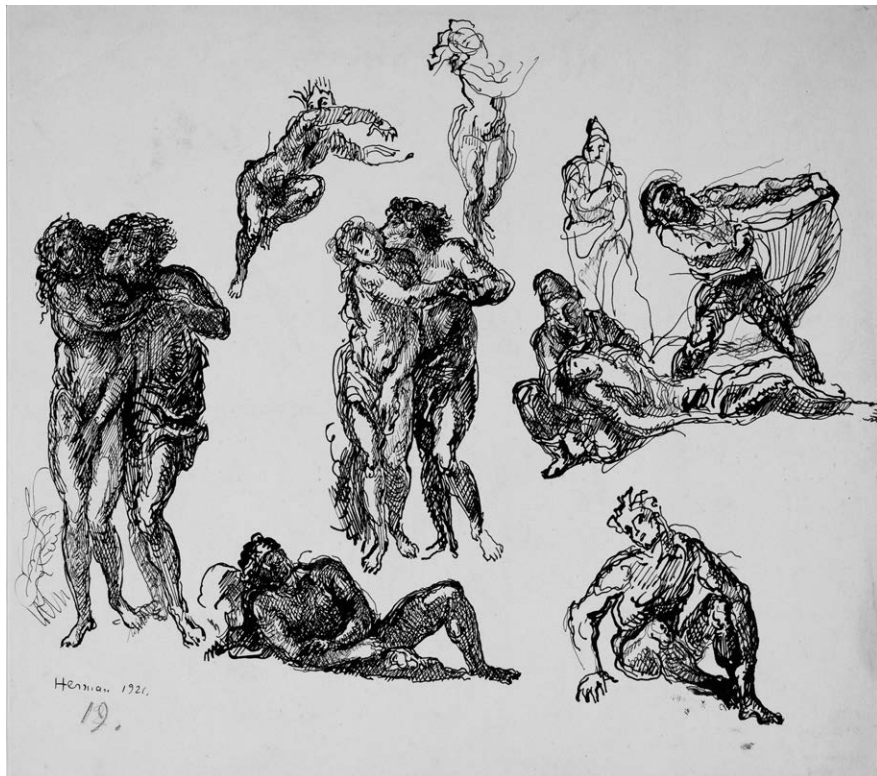
© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

itt a gyökere annak, hogy miközben a Japán kávéház művészasztalánál és a Fészek klubban Ferenczy Károllyal és Réti Istvánnal rendszeresen elidőztek, miért nem járt sohasem a nagybányai művésztelepen.

Az 1913-as esztendő Herman számára jól kezdődött, addigi életének anyagilag is sikeres csúcspontjaként könyvelhette el, hogy az Ernst Múzeumban rendezett francia impresszionisták mellett saját anyagát is kiállíthatta.¹³ (IV. tábla) A következő évben megfogadta Szinyei Merse Pál tanácsát, aki egy olaszországi tanulmányutat javasolt számára: végül Velencét, Firenzét, Rómát és Nápolyt végigjárva Taormináig jutott el. 1914 nyara azonban nem az élmények hasznosításának idejét hozta el a kecskeméti művésztelepen, hanem a Szerbiának szóló ultimátumot és az általános mozgósítást, melynek folytán a hadköteles festőnek be kellett vonulnia. Az aprólékosan eltervezett életprogram menetét megakasztotta a világháború, s a tanulásnak, az emberi és művészi beérésnek egy egészen másfajta „akadémiáját” kínálta a rárótt négy és fél esztendő. Herman közbenjáró barátai segítségével később a Sajtóhadiszállás védett kötelékébe került, de a felülvizsgálat után is ezredfestőként működhetett.¹⁴

¹³ *Francia impresszionisták (Manet) és Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Bev. Lázár Béla. Budapest, Ernst Múzeum, 1913. (Az Ernst Múzeum kiállításai, 6.)

¹⁴ Herman katonaeveiről ld.: Szücs György: *Kávéház, műterem, lövészárk, avagy Herman zászlós kalandjai a világháborúban. Propaganda - politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*. Szerk. Ifj. Bertényi Iván, Boka László, Katona Anikó. Budapest, 2016. 427-443.

11. Herman Lipót: Csókolózó pár és más vázlatok, 1921. Tus, toll, papír, 230 x 254 mm. Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, Itsz.: 1926-1215 © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Herman Lipót tartalékos hadnagy, az I. osztályú ezüst vitézségi érem tulajdonosa 1918. november 21-én, bevonulásának helyszínén, Szolnokon szerelt le, s immár civilként távozhatott a cs. és kir. 68. jászkun gyalogezred kötelékéből. „Rám nézve tehát – jegyezte fel naplójában – momentán valósággal befejeződött a háború, de a nyugalomtól még igen távol vagyok, ami a viszonyokat tekintve nem is csodálnivaló.”¹⁵ Legutóbbi állomáshelyéről, Prágából október végén tisztársaival együtt sietve távozott, nem kockáztatta az internálás lehetőségét, ami október 28-án, a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásával valósággá is vált. Nem érzett megkönnyebbülést, szokatlan volt a világháború után a hirtelen változás, a forradalmi események, tömegmozgalmak miatt azonban sokkal inkább az aggodalom és jövőféltés lett úrrá rajta. „Ha internacionális érzésű ember vagyok, mégsem tudok egész ridegen belenyugodni abba, hogy Magyarország csak 20 vármegyéből fog állni, hogy szinte el vagyunk törölve a föld színéről, dacára annak, hogy köztársaság lettünk (milyen szép lett volna ez békében), hogy itt esetleg szörnyű-

¹⁵ 1918. november 22. Herman Lipót naplói, 19. 4411.

12. Herman Lipót: Festő és modell, 1915 k. Tus, toll, papír, 118 x 150 mm.

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: 1917-433

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

séges gazdasági állapotok lesznek, melyek koldussá tesznek mindenkit, hogy esetleg úgy kell majd nyomorognunk, mint kezdő festő korunkban. Nagyon bánt szüleim sorsa is, kik Nagyszentmiklóson jelenleg szerb hódoltság alatt vannak, s már napok óta nincs hírem tőlük.”¹⁶ Nagyon sokan írták, írhatták volna ezeket a sorokat, mint Kosztolányi Dezső Szabadkát, Zilahy Lajos Nagyszalontát vagy Márai Sándor Kassát idézve.

Mindezek ellenére a sors megadta neki azt a haladékot, az újratervezés lehetőségét, amiről egyik 1918-as tavaszi naplójegyzetében rezignált hangulatban így írt: „Elolvastam naplómából azokat a részeket, melyek 1913 januárjában, kollektív kiállításom ideje körül íródtak. Az az érzésem, mintha már igen sok idő múlt volna el azóta. Hiszen közben volt a világháború rengeteg tapasztalataival, s bizony az érzelmeimet, gondolkozásaimat sok dologról alaposan megváltoztatta. Ambícióim szárnyait is megnyirbálta. Már nem merem olyan rendületlen hittel leírni, hogy kortársaim között a legtöbbet érő leszek pár év múlva. A háború nekem sokat ártott, bár dolgozhattam valamicskét, mégsem haladtam eleget. [...] A reményt még mindig nem kell feladni. Ha 30 éves koromra nem is tudtam elérni, hogy a legjobb legyek kortársaim között – talán 40 éves koromban már kedvezőbb eredményt jegyezhetek le. A világháború következtében 10 évi prolongálás vált szükségessé.”¹⁷ Herman a kitolódott ütemezést jó használta ki: 1920 tavaszán a Szinyei Merse Pál Társaság egyik alapítója, kiállításainak rendszeres résztvevője, 1921-ben önálló rajzalbuma jelenik meg,¹⁸ 1924-

¹⁶ Uo.

¹⁷ 1918. március 1. Herman Lipót naplója, 18. 4242-4243.

¹⁸ *Herman Lipót rajzai*. Bevezetéssel ellátta Lehel Ferenc. Budapest, 1921.

13. Herman Lipót: Őnarckép, 1915. Olaj, fa, 41 x 31,5 cm, j.j.l. MNG ltsz 4516
© Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

I. Herman Lipót: A művész anyja, 1903–04. Olaj, vászon, 50 x 37 cm, j.j.l. Herman L., MNG ltsz. 5115. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

II. Herman Lipót és a francia impresszionisták kiállításának Falus Elek által 1912-ben tervezett plakátja.

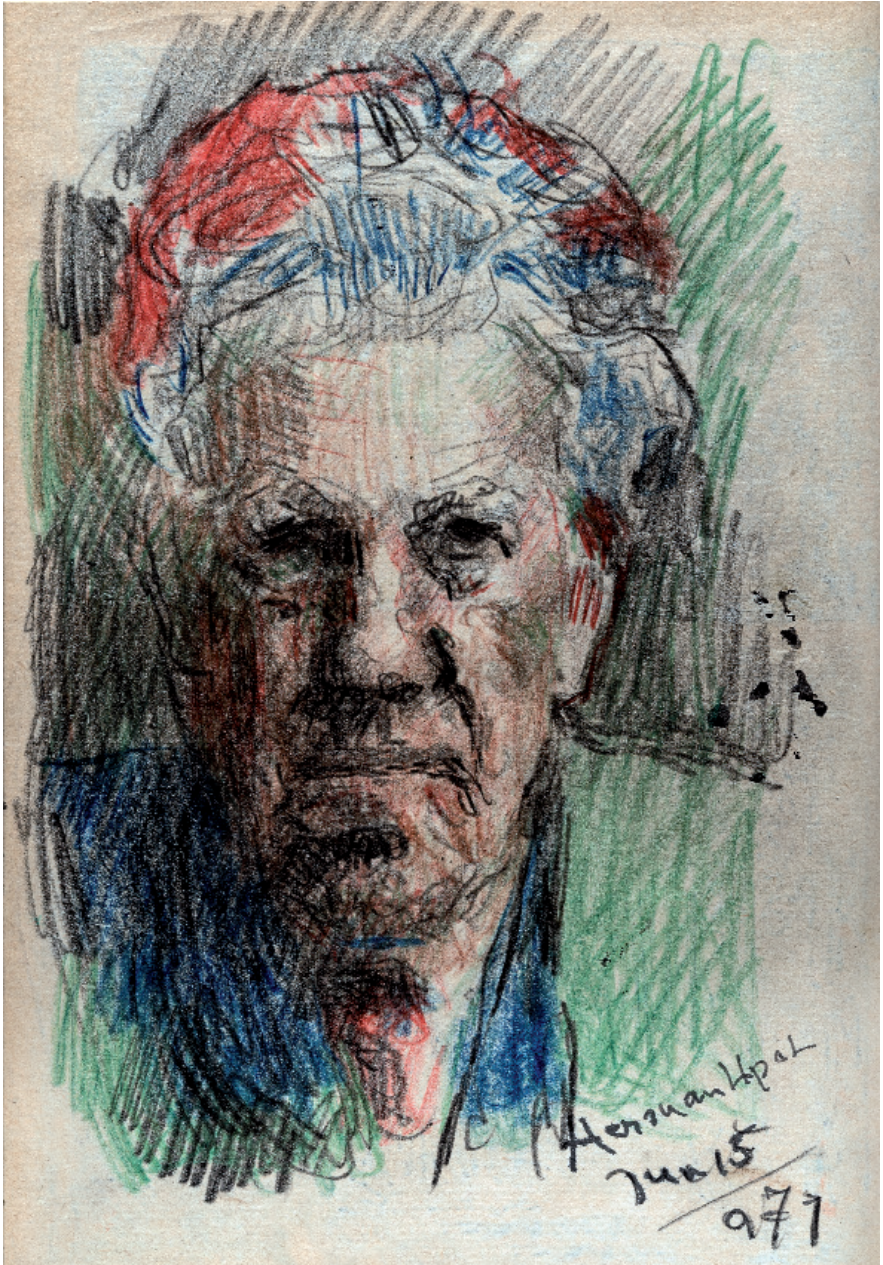
© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

III. Herman Lipót: Virágszendélet tulipánnal, fehér hortenziával, piros kávéscsészével, 1930. Olaj, vászon, 61,5 x 46 cm, j.b.l.
© magántulajdon © Fotó: Kieselbach archívum

IV. Herman Lipót és a francia impresszionisták kiállításának katalógusa, 1912.
© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

V. Herman Lipót önarcképe, 1971. Rajz a művész vázlatkönyvéből.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

VI. Herman Lipót: Manierista kísérlet Lót és lányaihoz. A művész vázlatkönyvéből, 1972. Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

VII. Színvázlat Herman Lipót vázlatkönyvéből, 1972.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

VIII. Herman Lipót: Mitológiai jelenet (Bacchus), 1920-as évek.

Papír, tus, toll, színes kréta, 175 x 256 mm.

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: F75.190

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ben pedig ismét gyűjteményes tárlata nyílik az Ernst Múzeumban, amelyre Ernst Lajos és Lázár Béla több mint másfélszáz festményt és rajzot válogatott össze.¹⁹

Minden régi napló azt a furcsa benyomást keltheti, hogy bár többségében ismerjük a jövőbeli történelmi, esetleg személyes fordulatokat, egy-egy korszak végkifejletét, mégis az író jelen idejű pozíciójába és nézőpontjára helyezkedve olykor elképzeljük, hátha másképpen alakulnak majd az események. Lépünk tehát vissza egy évszázadnyit, s látszólag mit sem sejtve az 1919-es esztendő máig ható, végzetes törésvonalairól, kezdjük el tanulmányozni az izgalmas bejegyzéseket... Még 1918. augusztus 19-én vetette papírra Herman az alábbiakat: „Nekem már csak egy kabálám marad, az, hogy Hatványval fogadtam 100-szoros pénzbe, hogy 19. január elsején lesz még háború. Ha nem lesz, neki 5000 koronát kell fizetnie. Már pedig olyan szerencsés ember, mint ő, nem veszthet el ennyi pénzt. Ez az egyetlen »realitás«, amiben hihet az ember!”²⁰ A következő esztendő lapjait forgatva az olvasó eltöprenghet: vajon ki nyerte a fogadást?²¹

* * *

Jelen számunkkal megkezdjük a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galériával közösen Herman Lipót naplóinak publikálását. Mivel egy közel húszezer oldalas naplófolyamról van szó, melyet a közéleti szempontból is igen aktív képzőművész egész életében vezetett, s melyben az 1970-es évekig bezárólag az egész XX. század történelmét megörökítette a saját, jellegzetesen narcisztikus, grafomán, ugyanakkor végtelenül derűs, emberszerető, de karikatúrától sem idegenkedő hermanlipótos szemszögéből, nyomtatott formában csak egyes frekventált időszakok krónikáját tudjuk közreadni, ám a Magyar Nemzeti Galéria Adattára tervezi az egész opusz digitalizált online publikációját is (ami a mennyiségből kifolyólag több éves, akár évtizedes munkának ígérkezik). Addig is, amíg e nagyszabású tervek valóra válhatnak, szeretnénk átnyújtani az olvasóknak a centenáriumra készülve első etapként Herman Lipót 1919-es naplóit, jegyzetelve, két kötetben, majd a közeljövőben folytatnánk a sort a párizsi utazása és a 20-as évek elejének naplóival. A Tanácsköztársaság mindennapjainak megörökítése művész-szemmel, ezt a címet is adhatnánk ezeknek az egészen páratlan primér forrást jelentő feljegyzéseknek. A Tanácsköztársaság idejéből nem véletlenül nem rendelkezünk elég írásos forrásművel, hiszen az érintettek joggal tarthattak megtorlástól, s hogy szövegeik elárulják őket. Jelen kötetben az 1919. augusztus 1-ig tartó időszak naplóit adjuk közre, a közelmúltban sajnálatosan elhunyt Tímár Árpád az 1919-es év művészeti tárgyú sajtócikkeit összegyűjtő válogatásával együtt, mely hagyatékában maradt ránk. A válogatás a nem-

¹⁹ *Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Rendezték: Ernst Lajos, Lázár Béla. Bev. Lázár Béla. Budapest, Ernst Múzeum, 1924. (Az Ernst Múzeum kiállításai, 72.)

²⁰ 1918. augusztus 19. Herman Lipót naplója, 19. 4333.

²¹ A Magyar Nemzeti Galéria digitalizálási tervei között szerepel, hogy a feldolgozott, jegyzetekkel ellátott teljes naplóanyag idővel online hozzáférhető legyen a www.hermannaplo.hu címen.

régiben megélénkült Nyolcak-kutatás egyik eredményeképpen megjelent, a magyar művészeti progresszió korabeli recepcióját összefoglaló három kötetes olvasókönyv, az *Utak elváltak* folytatásának tekinthető. Az *Enigma* is igyekezett az elmúlt években hozzájárulni a magyar modernizmus új forrásainak feltárásához, először a kétkötetes Lesznai-számmal, mely a Nyolcak-tag Lesznai Anna irodalmi és művészeti tevékenységére és kapcsolataira koncentrált (Ritoók Emmával, Kaffka Margittal, Lukács Györggyel és a Vasárnapi Körrel), majd rendeztünk egy konferenciát az ELTE művészettörténeti tanszékével közösen *A Nyolcak helye* címmel, melynek előadásait gazdag képanyaggal együtt közre is adtuk, továbbá *Emigrációban* című összeállításunkban publikáltuk, más dokumentumok mellett Kernstok Károly kéziratban maradt emigrációban írt naplóját is. Következő számunkban pedig folytatjuk Herman 1919-es feljegyzéseinek közlését a Tanácsköztársaság bukását követő hónapokkal, és tanulmányok segítségével szeretnénk (Herman Lipótról, Berény Róbert-ről, a Tanácsköztársaságban aktív szerepet vállaló „nyolcasokról” és „maistákról”) értelmezni és keretbe foglalni ezt a kivételes forrásanyagot.

A szerk.

Herman Lipót: Iványi Grünwald Béla, 1944. Grafit, papír, 310 x 215 mm.

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.56

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Hessky Orsolya

NÉHÁNY SZÓ HERMAN LIPÓT GRAFIKÁI ELÉ

Nem sokszor nyílik lehetőség arra, hogy olyan grafikai életművet tanulmányozzon a kutató, amelynek szinte *minden egyes* ceruzavonása ismert, ráadásul Herman Lipót esetében nem két-három évtizedről, hanem legalább kétszer annyiról beszélhetünk. Rajzi életművét nem csupán a nagy mennyiségben fennmaradt önálló vázlatok és tanulmányok, a nyomtatásban megjelent karikatúrákhoz és illusztrációkhoz készült előrajzok alkotják, hanem a művész hosszú életében mindvégig vezetett, nevezetes naplófolyamában megjelenő rajzai is idetartoznak, amelyek az életéről és munkásságáról szóló szöveges beszámolót tagolják. Ezek között is találhatunk kompozíciós tanulmányokat, szövegközi rajzokat, portrékat, különböző ábrákat, amelyek mintegy illusztrációként bukkannak fel a kéziratfolyamban. Egyik rövidebben összefoglalt életrajzában írja, hogy „eredetileg illusztrátor akartam lenni”,¹ s ezt – tekintve kézírásos naplóját és a benne foglalt rajzokat, a külön füzetekben gyűjtött, úgynevezett „rajzos naplókat”, illetve végső soron az egész életművet – meg is valósította: ön maga munkásságának illusztrátora volt.

Bár talán úgy tűnik, fölösleges megállapítani, hogy a rajzolás – a papír alapra való munka – fontos volt számára, festményeinek mennyisége ellenére Herman Lipót valószínűleg mégis alapvetően rajzoló művész volt. A kifejezés kényszere, amely a kétdimenziós lehetőségek szinte minden formájában tetten érhető nála, a kisebb ellenállás felé haladva a legkönnyebben elérhető papír-ceruza nyomvonalat követte. A szinte felfoghatatlan méretű (ő maga 4000 festményt és 20.000 rajzot említett), ám a művész által valahogyan mégis számon tartott életmű teljes feldolgozása egyelőre várat magára; mivel azonban írásos fele az egész XX. századra vonatkozóan elsődleges forrásnak tekinthető, az ennek szerves részét képező rajzi anyag nem hagyható figyelmen kívül még akkor sem, ha valójában egyetlen részletében sem feldolgozott. Mint grafikai tömbről, „ránézésre” lehet, sőt kell írni róla, elsősorban a rajzoló tevékenység általános szempontjaiból kiindulva, igen röviden, csak felvilágosítva a benne rejlő lehetőségeket.

Herman Lipót rajzi munkássága tematikus szempontból osztható két nagyon is elkülöníthető részre. A művek egyik csoportja kifejezetten szorosan kapcsolódik festészetéhez, lényegében olyan, mintha festményeit rajzban is elkészítette, mintha *lerajzolta* volna őket: nehezen nevezhetők tanulmányoknak vagy vázlatoknak, mert sem kompozíciós, sem formai, sem színbeli próbálkozások nem láthatók rajtuk, legalábbis nem egyértelműen. Nem ritkán az sem állapítható meg valójában, hogy a

¹ *Az Est hármaskönyve* 1923. 317.

4. Herman Lipót: Portrévázlat, 1915.

Papír, tus, toll, 85 x 76 mm.

Magyar Nemzeti Galéria,

Grafikai Osztály, ltsz.: 1926-1223

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

rabeli kritika egyes megállapításai szerinti „természetszeretet”, „barokkos monumentalitás”,³ „új klasszikusság”⁴ rajzaira is érvényes. Illetve fordítva: festményeinek rajzosságát, körvonalasságát valójában rajzaiból lehet visszavezetni; ezeken azonban sokkal kivehetőbb „zárt formák” és „organizált egységek”⁵ figyelhetők meg, sokkal karakteresebben rajzok ezek, mint amennyire festményei festmények. E műveiből Lehel Ferenc előszavával már 1921-ben megjelent kötetbe rendezett válogatás,⁶ amelyről Bálint Aladár írt cikket.⁷

Rajzműveinek másik, hasonlóan nagy, és számos alegységbe tagolható csoportját autonóm igénnyel létrehozott rajzai képezik. Ezeknek a művész általi nyilvántartása nem annyira teljes, mint a festményekkel összefüggő rajzokéi, ugyanakkor az a tény,

rajzi kompozíciók készültek-e a festményekhez vagy a festmények után rajzolt-e. Mert egyébként festményeit önleltárba vevő füzetekben ez is igen gyakran előfordul. E műveit azonban – a másik nagy csoporttal ellentétben – inkább mégis festészete felől, annak figyelembevételével lehet megközelíteni. Festményeihez hasonlóan burjánzó alakokat, természeti formákat, „mitológiai jelenetnek” mondott sokalakos kompozíciókat helyezett el tájban, de a továbblépés: tanulmányból látszólag kiérlelt formátumba, rajzból festménybe lépés mozzanata mintha elmaradna. Rajzain a képekhez nagyon hasonló „drótos”² ábrázolásmódot alkalmazza, ami egyben egyéni stílusának jól megragadható jellegzetessége is. Egyéb, stílusjegyeket illető kifejezések – mint például a korra jellemző klasszicizálás, franciás stílus, expresszionizmus, modernizált árkádikus festészet – rajzi anyagra nehezebben vonatkoztathatók, ám Hermannál e kompozíciói és festményei között lényegében teljes az átfedés, így elmondható, hogy a festményekre jellemző, a ko-

² A kifejezést Szücs Györgytől kaptam, köszönet érte.

³ Bálint Aladár: Herman Lipót. *Nyugat*, 6. 1913. (2. sz.) 141-143.

⁴ Szücs György: A század tanúja: Herman Lipót. *Mátrai tanulmányok*, 1997. 320.

⁵ Lázár Béla előszava. *Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst Múzeum, 1924. 6-7.

⁶ *Herman Lipót rajzai*. Bevezetéssel ellátta Lehel Ferenc. Budapest, 1921.

⁷ Bálint Aladár: Herman Lipót rajzai. *Nyugat*, 14. 1921. (23. sz.) II.: 1766-1767.

Herman Lipót: Orfeusz, 1922. Tus, toll, papír, 107 x 158 mm.

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.275

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

hogy nyomtatásban rendkívül sok jelent meg közülük, segíthet összegyűjtésükben. Folyóiratokban (tk. *Borsszem Jankó*, *Kakas Márton*, *Az Est*) megjelent karikatúrákról, alkalmi rajzokról, sajtóillusztrációkról, irodalmi illusztrációkról,⁸ vagy éppen Falus Elekkel közösen tervezett plakátjairól van szó, s valószínűleg még más, kevert műfajú rajzokról is, amelyek a két világháború közötti vagy a második világháború utáni időszak sajtótermékeiben jelentek meg. Művésztársairól készített portréi – nem ritkán karikatúrái – egy egész korszak művészetének hátterét nyújtják. *A művészasztal* című könyv,⁹ amely tulajdonképpen az ő írásai alapján megjelent anekdota-gyűjtemény, átfogó képet nyújt rajzi munkásságának erről a szegmenséről. A viszonylag hosszú szöveg naplóból is idéz, de nagyobb részben erre az alkalomra összegyűjtött, a századfordulótól eltelt fél évszázad művészanekdotáit tartalmazza. Az illusztrációs anyag pedig felöleli karikatúráit, művészportréit, azokat a kedves jeleket, amelyeket művésztársairól vagy a kávéházi baráti körökben rajzolt, illetve

⁸ Irodalmi illusztrációinak száma nem nagy, a teljesség igénye nélkül: R. L. Stevenson: *Kincses sziget*. Budapest, 1920.; Ewald Károly: *Állatok, kövek, virágok*. Budapest, 1922.; Fazekas Imre: *A Dunától a Csendes óceánig. Versek*. Budapest, 1940.; Balázs Béla: *Történet a Lógody-utcáról, a tavaszról, a halálról és a messzeségről*. Budapest, 1946.

⁹ Herman Lipót: *A művészasztal*. Budapest, 1958.

egyéb kis kompozíciókat, amelyek munkásságára szintén jellemzők voltak.¹⁰ A kötetben külön fejezetet szentelt Jules Pascin (1885–1930) francia művésszel való barátságának; szintén anekdotikus stílusban beszél barátja budapesti látogatásáról és arról, milyen fontos szerepet játszott ez az ismeretség életében és munkásságában.

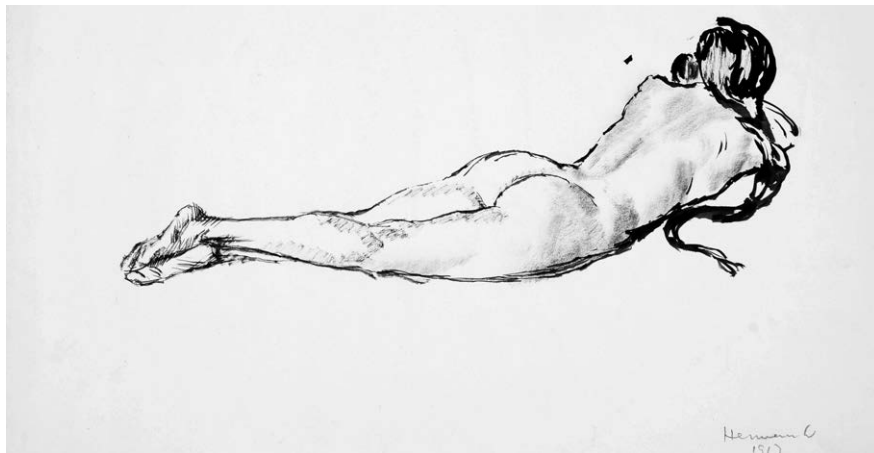
Szinte napra pontosan ismert életrajzából tudható, hogy a korabeli Budapest akkor még rendszeresen megrendezett, számos grafikai kiállításán vett részt. Művei elsősorban a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményébe,¹¹ illetve Adattárába kerültek, utóbbi őrzi az írásos hagyaték legnagyobb részét. Bár a grafikai gyűjteményben található mintegy 250 rajz csupán töredéke papíralapú műveinek, a legkülönbözőbb technikákkal (grafit- és színes ceruza, tus, akvarell, kréta, tempera stb.) létrehozott kompozíciók Herman grafikai munkásságának teljes spektrumát mutatják, s arról tanúskodnak, hogy a művész minden grafikai műfajban biztos kézzel dolgozott. Külön említést érdemelnek azok az akttanulmányok, női modellek után készült rajzok, amelyek jellegüknél fogva tanulmányrajznak tekinthetők, mégis többek annál: teljesen más ábrázolásmódot képviselő, értelmes, letisztult vonalak jellemzik ezeket, olyan művészt mutatnak, akit nem érzelmei vezetnek „zaklatott vízió-kig”,¹² akinek van szeme az egyértelmű vonalvezetéshez és formákhoz. Ugyanez jellemző tájképtanulmányaira is, amelyeket ceruzával vázolt fel, s szemlátomást valóban csak pillanatnyi benyomást rögzítettek a művésznek éppen keze ügyébe kerülő papírdarabra, mégis pontos, finom, kellemes látképeket, vedutákat mutatnak.

Herman Lipót óriási életműve, illetve annak teljes dokumentáltsága különleges pozíciót biztosít a művésznek a magyar művészet történetében, amely mindaddig nem került kiaknázásra. A rajzi anyagra madártávlatból vetett pillantás mintha elegendő lenne arra, hogy felmérjük a terepet; de biztosan nem az. A rajzolás teremtő aktusának a pálya egészére kifejtett hatását semmiképpen nem tudja nyomon követni, s anélkül nem láthatjuk azt sem, honnan indult a művész és hova érkezett, akár formái, akár tartalmi szempontból. Ezért ez a néhány sor valójában mindaddig lepattna a feldolgozatlan – lényegében ismeretlen – életmű monolitömbjéről, amíg az egyben, feltáratlanul, felbontatlanul várakozik a különböző gyűjteményekben.

¹⁰ Vö. például: Ember Mária: *Jár-kei, mint zsidóban a fájdalom*. Budapest, 1988.

¹¹ További nagyobb mennyiségű rajz került a hagyatékából Gyöngyösre, a Vachott Sándor Könyvtárba.

¹² Lázár 1924. i. m. 4.

Herman Lipót: Háttal forduló fekvő női akt, 1913. Papír, tus, toll, 110 x 387 mm.

MNG ltsz.: 1917-431. Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: 1926-1223

© Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

„SAJNOS NEM TUDOK HINNI EGÉSZEN A DOLGOK SIKERÜLÉSÉBEN”

HERMAN LIPÓT NAPLÓJEGYZETEI A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
IDEJÉBŐL (1919. JANUÁR–JÚLIUS)¹

Budapest, 1919. január 1.

Szilveszter éjjele, illetve január elseje, reggel 5-kor. Nagy Endrééknél² voltam (1. kép) vacsorán, kivülem Bródy Sándor³ három fiával, a Nagy Endre családja s két vendég asszony. Kedélyes volt az este, a kis Kató (Nagyék kislánya) táncprodukcióiban gyönyörködtünk, melyeknek témáját Sándor bácsi gondolta ki. Később, mikor a kisgyerekek aludni tértek, a sok italtól kissé berúgott Nagy Endre vég nélküli panaszkodásba és öndicséretbe merült, melyek teljesen valami részeg ripacsra emlékeztettek. A jelenvolt hölgyek jókedvűek voltak. Szívesen udvaroltattak a züllött, de csinos Bródy gyerekekkel. Nagyékkal én nagyon jóban vagyok, igen kedvesek velem szemben, fát ígértek s azt, hogy Damjanich utcai házuk⁴ tetejére műtermet építtetnek számomra. 2 óra tájt mentünk el a bő és kellemes vacsoráról, revolverrel a zsebünkben, mert a közbiztonság jelenleg kissé gyenge Pesten. Ma, úgy olvastam s hallottam, kis tüntetésszerű dolog történt a helyőrség részéről, meg akarják buktatni az újonnan kinevezett hadügyminisztert is éppen úgy, mint Bartha nevűt⁵ nemrég,

¹ Herman Lipót naplói [továbbiakban: Herman naplók] Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz.: 19920/1977. (20. kötet) 4441 = 1-4593 = 153. oldal. - A kéziratot kiolvasta, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Bardoly István. Szerkesztette: Markója Csilla (MTA BTK MI). Jelzések: < > törölt, de kiolvasható szöveg; <...> kiolvashatatlan szöveg; [] utólagos betoldás. - Köszönettel tartozunk Pálinkás Rékának, a Magyar Nemzeti Galéria Adattára vezetőjének többrendbeli segítségéért, és Szücs György művészettörténésznek, a múzeum főigazgató-helyettesének, értékes észrevételeiért.

² Nagy Endre (1877-1938) író, konferanszié. Felesége: Vaczó Eszter, gyermekeik: Endre (1906-1936) és Kató (1909-1979); ebben az időben a Király u. 108. alatt éltek.

³ Bródy Sándor (1863-1924) író. Fiai: Hunyady Sándor (1890-1942), Bródy András (1892-1964), Bródy István (1894-1981), Bródy János (1898-1962), Bródy Illés (1900-1953). Ld.: Alexander Bródy: Akit az Isten jókedvében teremtett. 2000, 2004, 5. 56-65.

⁴ Budapest VII., Damjanich u. 38.

⁵ Bartha Albert (1877-1960) vk. ezredest 1918. november 9-én nevezték ki hadügyminiszterré.

1. Herman Lipót 1921-ben. Fotó. Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-119.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

kitől tartottak, hogy ellenforradalmi szándékokat tervez. A helyőrség a szocialisták kezében van, de már úgy hallatszik, hogy a kommunisták kezdik kezükbe kaparintani a hatalmat. Közben gyűlnek a francia gyarmati csapatok is itt Pesten és Pest

2. Herman Lipót és felesége, Rózi, 1921-ben. Fotó.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-99.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

körül. Azt hiszem, lassan megszállja az Antant⁶ az egész országot. Az „integritás” szempontjából nem sokat remélhetünk. Mindenki csak azt óhajtja, bár már döntene a sorsunk felett, mert ez a bizonytalanság már tűrhetetlenné kezd válni. Nagyk-

⁶ Az első világháború győztes hatalmainak neve. Eredetileg az Anglia és Franciaország között 1904-ben létrejött együttműködési szerződés elnevezése (*Entente cordiale*), amely 1907-ben Oroszországgal, majd az I. világháború idején további államokkal bővült.

tól az Otthonba⁷ mentünk az egyik Bródyval, a Fészekben⁸ ma 10-kor volt záróra s így elmaradt a Paulini⁹ tervezte műkedvelői előadás, melynek előkészületei mulatságosak voltak.

Január 1. de. 11.

Az éjjel hazaérkezve¹⁰ Rózsit¹¹ (2. kép) nem találtam itthon, aggodalmaim nem voltak, mert megbeszéltük, hogy esetleg ne jöjjön ki, ha az utcán bizonytalan a hangulat. Persze jobban esett volna, ha az újév kezdetén megölelhettem volna. De délelőtt elég korán kijött, s pótolhattuk ezt a mulasztást.

Tegnap délután a rajzoló művészek szakszervezetének választmánya Kóber¹² lakásán (Bakony u. 24.) ülést tartott, hol körvonalaztuk a követendő tennivalókat. Van-nak még némi nehézségek, de csak azt hiszem Bíró¹³ „elvtársam” személyes ambícióiból származnak, ha folytatódnak, esetleg erélyesebb eszközökhöz fogok nyúlni. Ezt annál könnyebben megtehetem vele szemben, mert művészi képességeit nem taksálom valami sokra. Tervünk elsősorban pénzt gyűjteni, hogy aztán rajziskolát létesítsünk, egyrészt saját magunk számára, másrészt külső tanítványok részére is.

Az *Április* című lap címlapját¹⁴ e héten én rajzoltam, Szenes egy kellemetlen viccet írt alája. (3. kép) Bródy Sándor szörnyen felháborodott ezen, s elmondta nekem, hogy intézkedése alapján már kinyomtatott 4000 példányt megsemmisítettek.¹⁵

⁷ Otthon Kör (Otthon Írók és Hírlapírók Köre) 1891–1945 között működött a Budapest VII., Dohány u. 76. alatt.

⁸ FÉSZEK (Festők, Építészek, Szobrászok, Zenészek, Énekesek, Komédiások klubja) 1901-ben létesült a hivatásos művészek adakozásából, Budapest VII., Kertész u. 36. Zilahy Gyula, a Nemzeti Színház művészének ötlete volt. Ld.: *A Fészek*. Szerk. Demeter Imre. Budapest, 1962. 15.

⁹ Paulini Béla (1881–1945) író, újságíró, illusztrátor.

¹⁰ Herman Lipót a Budapest XI., Kelenhegyi út 12/14. alatti műteremházban lakott.

¹¹ Radó Jozefa, Rózsai (1898–1984), Herman Lipót modellje, majd élettársa, utóbb felesége.

¹² A Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete 1918. december 23-án alakult. Elnöke: Herman Lipót, alelnöke: Kóber Leó (1876–1931) festő, grafikus, ügyész-titkára: Hoffmann Lajos lett. Az öttagú intéző bizottság tagjai: Bíró Mihály, Vértes Marcell, Pólya Tibor, Major Henrik, Zádor István voltak. Az alakuló ülés kimondta az 1891-ben alakult Szakszervezeti Tanácshoz történő csatlakozást, melyet az ülésen Bíró Dezső képviselt. Ld.: *Népszava*, 1918. december 24. 8.; *Világ*, 1918. december 24. 9.

¹³ Bíró Mihály (1886–1948) festő, grafikus. Testvére: Bíró Dezső (1880–1932) könyvkötő, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja, a *Népszava* kiadóhivatalának vezetője.

¹⁴ *Április*. Az 1918–1919-ben megjelent satirikus irodalmi hetilap, a *Szamár* folytatása. – Az 1919. január 1. címlap, Herman Lipót rajza: felhőkön bakaruhában ülő szomorú Isten, feje felett glória, körülötte puttók. A kép alatt felirat: „Magyar baka: (az egyik angyalhoz): Szaladj édes szolgám, szólj az öreg Istennek, szépen tiszteltetem: ne aludjon már tovább, mert a bitang rácsok azalatt szétszedik az országot...”

¹⁵ Szenes Béla (1894–1927) író, újságíró. *A Nap* és a *Pesti Hírlap* munkatársa volt.

Így nem került nyilvánosságra egy, a „rá-cokat” gyalázó kitétel, mert felfogásunk szerint nem helyes éppen legtűrhetőbb el-lenségünket bántani a mostani – a nem-zet szempontjából – kissé vigasztalan idő-kben.

Pénztári mérleg 1918-ról

Január	388.33
Február	6527.73
Március	429.70
Április	9028.83
Május	2402.63
Június	1819.30
Július	439.51
Augusztus	761.78
Szeptember	681.84
Október	2702.63
November	4055.78
December	1680.-
korona	30973.04

3. Az *Április* című folyóirat címlapja, Herman Lipót grafikájával, 1919. január 1.

Pénztárkészslet Gyulánál¹⁶ ck. 1919. január elején Kor 8000. –

Követelések 1918-ból

Diener Dénes József ¹⁷	500. –
Lackenbacher ¹⁸	200. –
Kandó László ¹⁹	50. –
Tartozás 1918-ból	
Sinayberger ²⁰	112. –

Budapest, 1919. január 2.

Reggel elég későn ébredtünk, behoztam a gangról az asztalra helyezett *Pesti Napló* tiszteletpéldányát s olvastam az ágyban. Közben Rózsi nyugtalankodik, felébredve

¹⁶ Herman Lipót bátyja.

¹⁷ Diener Dénes József (1857–1937) újságíró, művészettörténész, szociáldemokrata politikus.

¹⁸ Talán Lackenbacher Ferencről van szó, akinek fogadóirodája volt a Szép u. 3. sz. alatt.

¹⁹ Kandó László (1886–1950) festő.

²⁰ Valószínűleg Sinayberger Béla fényképészről van szó.

kedünk, elszunyókálunk 1 óráig, akkor sietve fel kell öltözködni, miután még egy eszeveszett birkózást végeztünk az ágyban. 2-re bátyáméknál ebédre, majd vissza. Útközben persze újságolvasás. Itthon találok már Kereszttest,²¹ ki rövid ideig ült modellt, mert gyorsan sötétedik. Estefelé be a Vigadó kávéházba. Egy ideig egyedül, aztán jön Mannheim, Pali bácsi, Réti, Petrovics (4. kép) (kinek a napokban felajánlották a kultusztárcát, de nem fogadta el), Hatvany, Jeszenszky.²² Beszélgetés, politizálgatás, majd egy művészetpolitikai társasjátékszerű kísérlet, melyet legközelebb írok le bővebben. Vacsora a Fészekben, utána beszélgetés fekete mellett, nagy társaság. 11 felé hazasétálunk Jámborral, Herquettel s Gárdossal.²³ Most már vagy egy órája piszmogok itt, de már lefekszem.

Budapest, 1919. január 4.

Kevés munka, de azért nem kizárólagos naplopás. Talán lassanként belejövök a munkába. Nagyon jó volna a Gross-féle²⁴ képpel elkészülni, de későn kelek, s a téli nap rövid, az ebédre való szerteutazás is sok időt vesz el. A jövő héten inkább itt künn maradok s dolgozom. Délután a Fészekben voltam, ismét értekezlet volt az egyesületi ügyek tárgyalására. Csodálatos, mennyi csodabogarat beszélnek az emberek összevissza. Az öreg vasasok! De egy alapos ütőkartyát tartok a kezemben a későbbiekre vonatkozólag. Ez az, amit már előbbi naplójegyzetemben felemlítettem s mit bizonyos idő múlva majd itt részletesen fogok elírni. Egy szűkebb népszavazást ejtek meg, melynek eredményével majd adandó alkalommal meglepem a társaságot. Szolnokról hallom, hogy ott az ezred számára festett képeimet 50 koronájával elköttyavetyélték.²⁵ Nem tudom jogos volt-e a dolog, tulajdonképpen nem érint nagyon. A képek nem sokat érnek. Kedvetlenül készült legnagyobb részük, örülök, hogy nincsenek aláírva – vicces lesz, ha tulajdonosaiknak megadom a képek elismerését.

²¹ Keresztes Henrik, Herman Lipót katonatársa a 68. Jászkuon gyalogezredben, akivel 1912-ben ismerkedett meg.

²² Magyar-Mannheimer Gusztáv (1859–1937) festő; Szinyei Merse Pál (1845–1920) festő; Réti István (1872–1945) festő; Petrovics Elek (1873–1945) jogász, művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum igazgatója; Hatvany Ferenc (1881–1958) festő, műgyűjtő; Jeszenszky Sándor (1886–1957) miniszteri osztálytanácsos.

²³ Jámbor Lajos (1869–1955) építész; Herquet Rezső (1884–1948) építész; Gárdos Aladár (1878–1944) szobrász.

²⁴ Gross (Gabos) Albert Andor szállítmányozási vállalkozó. Ld.: Herman Lipót: *A művészasztal*. Budapest, 1958. 24.

²⁵ A 68-as Jászkuon gyalogezred egy egysége Szolnokon volt elhelyezve. Az I. világháborúban, 1914-től Herman Lipót is szolgált az ezredben, majd mint hadifestő megörökölte az ezred életét és tagjait. Ld.: *A 68-as Jász-Kún Gyalog-ezred háborús albuma*. Szerk. Rescher József, Sebestyén József. Herman Lipót rajzaival. [Prága?], 1917.

Budapest, 1919. január 6.

Dél előtt Keresztes volt itt, dolgoztam róla. Tegnap munkánkban megzavartak vendégek, Grossék is itt voltak a képet megnézni. Egyelőre nincsenek túlságosan elragadtatva a képtől, de ez nem is fontos. Legfeljebb nem fogadják majd el. Azt hiszem, pár hét alatt mégiscsak készülök vele. Nagyon feltartóztat a munkában. Kedvem volna elhatározni, hogy nem fogadok el több megrendelést. Az ember fessen kedvére, s ha kész a kép, vegyék meg. De így, rendeléssel eltölteni hónapokat, mikor tulajdonképpen nincs is hozzá nagy kedvem, keserves dolog. Azt hiszem különben, pár hónap múlva bekövetkezik az államcsőd, s nem ér majd semmit a pénzünk. Bár a külföldi pénzzel szemben most sem ér már sokat. Külföldi utazásról jó időre le kell mondanunk. Pedig milyen jó volna Olaszországba utazni, gyönyörködni szép képekben és ihletet meríteni a munkához. Így mindennap újabb meglepetésekre várhat az ember, mindennap rosszabb kilátások. Én nagyon nem vagyok valami sötétben látó ember, mindig bízni szoktam abban, hogy valahogy csak kialakulnak a dolgok, de most magam is hinni kezdek benne, hogy évekig nem érünk meg nyugalmas időszakot. A körülöttünk lévő országok vesztünket akarják, s bizony rabszolgaságra leszünk kárhozhatóak itt a megnyírbált Magyarországon. Szegény Rózsának az éjjel nagy fogfájása volt, ma már megdagadt az arca. Sokat szenved, de maga az oka, mert gyáva volt fogorvoshoz menni.

Budapest, 1919. január 8.

Semmi újság, csupán deprimáló hírek. Az ember legjobban tenné, ha újságot sem olvasna, s idehaza maradna, nyugodtan várva, mikor törnek be a bösz „bolsevik” fosztogatók, melyektől mostanában olyan nagyon tartanak, s talán nem is olyan nagyon alaptalanul. Naponta kapja az ember a történeteket borzalmas eseményekről, melyek természetesen nem bizonyulnak mindig valóságnak. Csodálatosképpen még mindig akadnak rémhírhozók, az Isten tudja, miféle perverz érzés teremti őket. Annyi bizonyos, hogy a gazdag emberek nem érzik valami nagyon jól magukat. Szörnyű szorongásban élnek vagyonuk miatt. Milyen jó a szegény embernek, kinek nincs oly sok félteni valója. Kíváncsian várom, milyen módon fog a valutánk kérdése elintéződni, mikor következik be az államcsőd, melyet úton-útfélen ígérnek.

Budapest, 1919. január 10.

Most este hallottam a Fészekben, hogy Gombaszögi Frida²⁶ ellen valami tébolyult szerelmes fiatalember revolvermerényletet követett el. Keresztüllőtte kezét, arcát,

²⁶ Gombaszögi Frida (1890–1961) színésznő. 1919. január 10-én lakásán egy fiatal rajongója, Szabó Jenő, kétszer rálőtt, amivel nyolc súlyos sebet ejtett rajta, majd öngyilkos lett. Ld.: (ns.) [Nádas Sándor]: Gombaszögi Frida ellen revolveres merényletet követtek el. *Pesti Napló*, 1919. január 11. 6–7.

megsebesítette nyelvét s valószínűleg beszélőképességét is elveszti ez a szép és tehetéssé asszony. Nagyon sajnálom szegényt. Úgy látszik, valóban örültekkel van tele a világ. Remény van, hogy a nő felépül.

A Műcsarnok kiállításának művészbemutatója ma volt, megnézhetjük a kiállítást. Képem a második teremnek egy elég tűrhető helyére került, hatása várakozáson aluli.²⁷ Különösen zavarja egy nyers piros kép a közelében. Pentelei,²⁸ a rendező elég tűrhető munkát végzett, természetesen kissé a maga s barátai dolgait hordva szívében. A kiállítás egészében gyenge, de azért elég sok középfinom kép. A fiatalabbak egyike-másika jól szerepel, így Béli Vörös egy női arcképtanulmánnyal, Basch Andor egy jó érzékkel festett félalakkal, Zádor egyik interieurjával, Frank²⁹ egy képével (nő piros hátú karosszékben). Többre nem igen emlékszem. Képem nem eléggé van fejlesztve, de felfogásban mindenesetre jobb, mint a lefestők nagy részéé. Többszöri összehasonlítás után tán megítélhetem majd a képem igazi értékét. Festőtársaim, úgy látszik, nincsenek túlságosan elragadtatva, de meggyőződésem, hogy nem nagyon értenek az ilyfajta piktúrához. Kíváncsi vagyok, mit szól hozzá a közönség.

Budapest, 1919. január 13.

Tegnap ott voltunk a megnyitáson, rengeteg tömeg, alig lehetett tőlük a képeket nézni. A kritikák nem voltak túlságosan jóindulatúak, haragudtak is érte a Fészekben a művészek. Az *Est*nél méltatlankodtam, ma reggel aztán kijött Bródy S., s néhány soros kritikát írt *Az Est*-be, melyben több méltánnyal szól a dolgokról.³⁰ Azt hiszem, most valóban nincsen itt az ideje annak, hogy túl szigorúak legyünk egymáshoz. Képem mérsékelten tetszik csak, magam is észreveszem sok hibáját. De azért meggyőződésem, hogy nem nagyon kell szégyenkezniem kísérletem felett. Ma Ernstnél láttam Grünwald³¹ egy nagyobb képét. Többet vártam tőle. Bár kompozíciójában, s

²⁷ 1918–19. évi téli kiállítás tárgymutatója. Budapest, Országos Magyar Képzőművészeti Egyesület, 1918. no 130. Herman Lipót: *Pásztorjáték*. A kép dr. Pollatschek Elemér tulajdonába került: *Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst-Muzeum, 1924. No 52.

²⁸ Pentelei Molnár János (1878–1924) festő.

²⁹ Béli Vörös Ernő (1882–1922) festő; Basch Andor (1885–1944) festő; Zádor István (1882–1963) grafikus; Frank Frigyes (1890–1976) festő.

³⁰ [Bródy Sándor]: A föltámadt Műcsarnok. *Az Est*, 1919. január 14. 8. – mint írta: „A képzőművészek majdnem öt esztendő után visszakapták a városligeti palotájukat, amelyben ma nyitották még az első »békés« tárlatot. Komolyan és becsületesen dolgoztak a festők és a szobrászok, és ha nem is valami nagyszabású, de igen tisztességes és érdekes a téli kiállítás. Ezúttal a komoly fiatalok az erősek, tőképpen studium dolgában. Úgynevezett kész teljes kép kevés van, a legelőkelőbb köztük: Hermann [!] Lipót, Béli-Vörös, Perlrott Csaba, Csuk Jenő, Glatz Jenő [!], Kövér Gyula.”

³¹ *Nyolcadik csoportkiállítás. Iványi-Grünwald Béla, Kandó László, Perlroth-Csaba, Csáktornyai Zoltán, Pólya Tibor és a fiatal Heller Andor*. Rendezte: Ernst Lajos, Lázár Béla. Budapest, Ernst-Múzeum, 1919. – No. 87. *Theseus elhagyja Ariadnét*.

tónusában nem rossz, sok a hiba rajta. Ariadnét ábrázolja, akit Odiseus otthagy. Beállítottak hat a dolog, arányhibái vannak, a főalak alatti drapéria nagyon „wulstig”,³² olyan mintha gipszből volna faragva. Formáiban néhol tökéletlen. De igen talentumos mű, benne foglaltatnak mesterének kvalitásai, de fogyatékoságai is. A kiállítás azt hiszem kissé szedett-vedett lesz, összehatása nem lesz jó. – Meggyőződés, hogy mégis kellene egy külön kiállító társaságot szervezni, mely kötött számú művészből állana. Talán alapjának fog szolgálni az a szavazás, melyet most rendezek.

Budapest, 1919. január 16.

Egyelőre két dolgot kell feljegyeznem. Tegnap délután Hoffmann dr.³³ titkárunkkal beszélgettem, elmondta, hogy Biró Mihály elvtársnak a felett való bosszankodásában, hogy nem kedvére ütött ki választás a szakegyletünkben, kontrázik a szakszervezeti tanácsban. Azt hiszem szombati választmányi ülésünkön erről még szó lesz. Strobl Zsiga³⁴ jött legutóbb, hogy neki valami <Székely> Horváth³⁵ nevű ismerőse, ki műkereskedést óhajt csinálni. Tegnapelőtt este erre nézve megbeszélést folytattunk vele, s ő hajlandónak nyilatkozott abban az értelemben megcsinálni a dolgot, ahogy mi ajánlottuk. Most csupán arról van szó, hogy mi mennyiért vagyunk hajlandók mint művészi tanácsadók szerepelni. Ezen gondolkodom mostanában. Rados³⁶ ma velünk ebédelt itt lenn a Gellért fürdő pincében s 2000 koronáért megvette „Utolsó ítélet” című kísérletemet. Mástól a dupláját kértem volna, de neki szívesen adom így. Jó helyen lesz. Rózi kissé betegeskedik, de nyakas, s nem akar orvoshoz menni. Keveset dolgozom, inkább politizálgatok.

Budapest, 1918. január 18.

Ma délelőtt sem dolgoztam, be kellett mennem az Ernst Múzeum kiállítására, ma újságíró nap volt, segíteni a fiúknak. Grünwald Béla képei jól hatnak, kisebb dolgai különösen kvalitásosak. Délután szakszervezeti választmányi ülés, megjelent Biró is, ki most kielégítő felvilágosításokat adott, miután tegnap kissé megijesztettem. Úgy látszik lemondott egyelőre stréber szándékairól. – Egy kellemetlen esetünk is volt, Kónya nevű tagtársunknak egy plágiumára jöttünk rá, amit megjelentetett a *Die Dama* című folyóirat után az *Április*ban. Felszólítottuk, hogy lépjen ki a szakszervezetből.³⁷ Este tárgyaltunk Horváth úrral, abban egyeztünk meg vele, hogy a bevá-

³² duzzadt

³³ Dr. Hoffmann Lajos ügyvéd, a Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete titkára.

³⁴ Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975) szobrász.

³⁵ Horváth Károly, azonban közelebbit nem sikerült kideríteni róla.

³⁶ Dr. Rados Endre szemorvos, tanársegéd az Üllői úti I. sz. szemklinikán.

³⁷ *Április*, 1919. január 15. 7., 14. Kónya Sándor (1898–1976) két karikatúráját is közölte.

sárlások után 4%-ot, a bruttó eladás többletből 6%-ot kapunk tőle Zsigával együttesen, mint művészeti tanácsadók. Holnap már el is kezdjük a munkát az Ernst Múzeum kiállításán. Talán kialakul a dolog, s akkor egész kellemes eredményeket érhetünk meg ezen a téren. Ha ennek a dolognak jövője lesz, megcsinálhatjuk az általam tervezett szűkebb, akadémiaszerű művészalakulást³⁸ (képkiállításokat rendező művésztársaság), mely 25 törzstagból, s mondjuk 30 kültagból állana (numerus clausus) a törzstagok elhunytá után választható csak be újabb, s mégpedig mindig a kültagokból. Kiállításainkon részt vehetne bárki, akiknek műveit a törzstagokból választott zsűri beveszi. Az egyesületből kilépnének, s mint külön egyesület rendezne kiállításokat, mégpedig a Múcsarnokban, de külön termekben. Meg fogom beszélni a dolgot az illetékesekkel.

Rózsit, most éjfélkor hazaérkezve, nem találtam itthon, úgy látszik vendégségbe mehettek s így nem jött ki. Nagyon megszoktam s most különösen gyengédséggel viseltetem iránta, mert már egész hete abnormális vérzései vannak, s szenved. Ma ugyan javult az állapota. Politikailag még mindig gyengén állunk, várjuk a békekonferencia eredményeit, bár nem várunk túl sokat tőle. Lehet azonban, hogy némi javulást hoz állapotunkba. Hallatszanak hangok jugoszláv közeledésről, de biztosat természetesen nem tudunk. Naponta jönnek különböző nyugtalanító hírek, de tulajdonképpen már megszoktuk a forradalmat is, Pesten ugyan az utolsó időben meglehetősen a nyugalom.

Budapest, 1919. január 19.

Most este megint nem találtam Rózsit itthon. Ilyenkor elsősorban át kell jutnom gondolatban a délután, illetőleg együttlétünk történetén, hogy kutassam, nem e fordult elő olyan dolog, melyet magára sértésnek vehetett volna, s azután kutathatók csak más okok után is. Úgy emlékszem, hogy ma estére hazavárták anyjukat Szabadkáról, s ezért alszik otthon. Lehet ugyan, hogy éppen úgy, mint tegnap, ismét rosszul lett következett be, bár ez nem valószínű, hiszen ma napközben már jól érezte magát. Reggel 10 órakor jelentkezett, 11 felé jöttek látogatóba Rottmann, Balla és Oppenheim,³⁹ de nem sokáig maradhattak itt, el kellett mennem Ernsthez.⁴⁰ <Székelyekkel> Horváthékkal már az ajtóban találkoztam. Úgy látszik ez a dolog sem fog olyan komolyan menni, mint gondoltuk. Ebédig beszélgettem a kiállításon az ismerősökkel, azután pedig Évivel⁴¹ a Zeneakadémiába mentünk a Paulini rendezte „gyermekcirkusz”-ba. Elég felületes és szemfényvesztő jellegű dolog volt (ezt vacsoránál el is mondtam neki). De a gyerekeknek részben mégis eléggé tetszett. Rózi is

³⁸ A jövődő Szinyei Merse Társaságot.

³⁹ Rottmann Aladár magánhivatalnok, Balla József (?), Oppenheim Miksa tartalékos hadnagy: Herman Lipót egykori katonatársai.

⁴⁰ Ernst Lajos (1872–1937) műgyűjtő, műkereskedő, múzeumigazgató.

⁴¹ Gyula testvérének leánya.

5. Herman Lipót: Magyar Mannheim Gusztáv, Lyka Károly, Csók István, 1927. 220 x 310 mm, papír, grafit.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, Itsz.: F 75.169.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

eljött e kezdet előtt. Estefelé a Vigadó kávéházba mentem, Fényessel⁴² és Szinyeivel beszélgettünk. Vacsora a Fészekben, onnan 11 után gyalog haza.

Az Ernst kiállítás jobban hat, mint első pillanatban hittem. Grünwald nagyon tehetséges, Kandó jobb, mint vártam, Csaba zavaros, Csáktornyai elég jó, a 14 éves csodagyerek Heller meg nagyon meglepő. Kérdés csupán hová fejlődik, s Mannheim (5. kép) természetesen úgy járt kelt, mintha tisztán az ő érdeme volna a dolog. A kritika kedvező az Ernst kiállításról,⁴³ ez részben annak is tulajdonítható, hogy jobban bekonferálják már az előszóban is (melyet a katalógus elé ír Lázár⁴⁴) s így rendszerint hozzá nem értő kritikusoknak van némi támpontjuk. Ez volna a helyes eljárás a Műcsarnoknál is, bár ott a munkák sokasága ezt némileg megnehezíti. De mégis lehetne módot erre is találni. – Gyűjtésünk elég kedvező módon halad (szakszervezetünk érdekében).

⁴² Fényes Adolf (1867–1945) festő.

⁴³ Perlrott Csaba Vilmos (1880–1955); Csáktornyai Zoltán (1886–1921) festő; Heller Andor (1904–?) festő. Ld. még a 31. jegyzetet és a *Válogatás a magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangjából, 1919.* c. összeállítást ebben a számban.

⁴⁴ Lázár Béla (1869–1950) művészettörténész, az Ernst Múzeum igazgatója.

6. Herman Lipót: Basch Andor, 1944. 200 x 137 mm, papír, tus, toll.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály,
ltsz.: F 75.47. © Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. január 26.

Lassan lezajlanak a gyűlésezések, így tegnap a Képzőművészek Egyesületéi. Róna megbukott, Nádlert választották meg elnökké és Sidló helyett Moldovánt titkárrá. Hiába linkeskedett Róna, paktált jobbra, balra, az ellenszenvet személye iránt nem

tudta legyőzni.⁴⁵ Erkölcsstelenségét már élénken látják, s ezt nem homályosítja el némi politizálási gyakorlata. Nem bánom bukását, bár Nádler rossz festő, s szürke ember ahhoz, hogy hasznos elnöke lehessen az egyesületnek. Tán ez is hozzájárul a bomláshoz. – A díjak egy részét már kiadták, Kriesch a nagy, Szentgyörgyi és Zádor kapták a kis aranyérmeket. Egyéb díjakat Kukán és Czencz kaptak.⁴⁶ Az én képemet nem vették figyelembe, lehet, hogy nem tartják jónak. De meg lépéseket sem voltam hajlandó tenni annak érdekében, hogy adjanak valamilyen díjat. Ezt nem is fogom megtenni. Elégtételül szolgálhat, amit Basch Andor (6. kép) mondott ma este a kávéházban, hogy megnézte a kiállítást, s az én festményemet tartja a legjobb képnek. Egy szavazat, az is jelent valamit. – Nem sokat dolgozom, lustálkodom, a Gross-féle kép nem is igen készül. A politikai hangulat valamivel jobb.

Budapest, 1919. január 28.

Hát a díj „vigaszverseny”-ben bejöttem utolsónak. Nekem ítelték az Erzsébetvárosi Kaszinó 500 koronás díját.⁴⁷ Pénz ugyan nem számít ilyen esetben, de azért mégsem valami nagy kitüntetés, ámbár némi kis reklám haszna van ennek is, és én szerény gyerek létemre nem akarok panaszkodni. Fényes bácsi szerint sohasem árt egy kicsit félreismerve lenni, jobb, mintha túlbecsülik az embert. Alapjában véve jobb lett volna teljesen kimaradni a díjazásokból, ha már nem adták – mondjuk a kis aranyérmet, amire pali lettem volna, most jó ideig nincs szándékomban kiállítani, mert készülni szeretnék a kollektív kiállításomra. Csodálatos, hogy még ezt a kis díjat is irigylük, hallom Zsigától, hogy némelyek kikeltek ellene. Ez már a dolog rendje.

Ma nem mentem be bátyámékhoz ebédelni, azt hittem, ezáltal többet dolgozom. De a délelőtt eltelt Rózsisal való mulatozással (tegnap este kibékültünk egy napos harag után), délután aztán festettem valami keveset. 4 órakor a „Katona művészek”⁴⁸ gyűlésére mentem el, ami elég mulatságos volt. Furcsa emberek kerültek ott össze.

⁴⁵ Az 1894-ben alakult Magyar Képzőművészek Egyesületének 1919. január 17-én a Fészekben tartott közgyűléséről van szó. – Róna József (1861–1939) szobrász; Nádler Róbert (1858–1938) festő; Sidló Ferenc (1882–1954) szobrász; Moldován Béla (1885–1967) festő. Ld.: Művészek közgyűlése. *Pesti Napló*, 1919. január 28. 6.

⁴⁶ A Műcsarnok téli tárlatának díjairól van szó: Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) festő, grafikus és Szentgyörgyi István (1881–1938) szobrász kis aranyérmet, Kukán Géza (1890–1936) festő a Radisics Jenő-féle ösztöndíjat, míg Czencz János (1885–1960) festő a Kohner Adolf-féle díjat kapta.

⁴⁷ A Herman napló 4451–4452. oldala közé beragasztva található az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1919. január 29-én kelt levele, amelyben értesítik az Erzsébetvárosi Kaszinó 500 koronás díjának elnyeréséről *Pásztorjáték* c. festményéért. Ld. még: *Világ*, 1919. január 29. 7.

⁴⁸ Hadbavonult (Hadviselt) Művészek Szövetsége, 1919. január 1-én alakult. Elnöke Gémes-Gindert Péter szobrász volt.

A politikában valami jobb hírek jönnek. A békekongresszuson Wilson⁴⁹ elvei kezdenek érvényesülni. Talán mégsem olyan vigasztalan a jövőnk, mint sokan hiszik, köztük nagyon gyakran magam is.

Ady Endre tehetséges költőnk meghalt.⁵⁰ Sokan hajlandók Petőfi mellé állítani, a forradalom költőjének mondják. Barátaim, akik értenek a dologhoz, valóban igen sokra tartják, de igen közel volt hozzánk, hogy pontosan megítélhessük értékét.

Budapest, 1919. január 29.

Még tegnap elhatároztam, hogy korábban kelünk. Mikor 7 órakor hallottam a ház-mester Erzsí lányának motoszkálását a műteremben (van kulcsa, hogy bejöhessen), felzavartam Rózsit mellőlem, némi unszolásra be is ment a még hideg műterembe kissé felügyelni a takarításra. Félóra után aztán mellém bújt újra a divánra a sok dunna, takaró és paplan alá, s aludtunk majdnem 11-ig. Akkor mégis elrestelkedtünk, felkelt reggelit főzni (igen gyenge álteát kénytelen készíteni, mert nincs jobb). Reggelizés közben elbolondozgatás, ölembe ül, mint valami nagy hízelkedő macska, az ilyenek aztán mindig az a vége, hogy visszamegyünk a szobába, az ágyba... Kissé elfáradva a mulatságtól újra elalszunk, 1/2 kettőre jár az idő, mikor végre felkelve megborotválkozom. El kell menni mégiscsak az Ady temetésére. Kettőkor van a Múzeumból. Hideg idő, a szél arcomba fú. Veszek lenn a villamos állomásnál *Estet*, vidíttatom, búsítatom magam a különböző hírektől. Túlzsúfolt villanyosok járnak, az egyikre végül mégis feltolakszom. Ebéd ma nem is kell, későn keltem. A Múzeumkertben elég sokan. Járok-kelek az emberek közt, bemenni, a beszédeket hallgatni nincs sok kedvem. Itt ténfergek az Arany szobra körül, mely telekapaszkodva suhancokkal, katonákkal. Fogják a jó öreg bronzköltő fejét, lecsüngő bajuszát, egészen furcsa sziluettet ad ez az élő folyondár. A Szép Ilonka⁵¹ fejét is átfogja egy zöldkabátos gyerek két karja, mintha koszorú volna. Hideg az idő, de meg sem moccannak az emberek a jó helyről. Kedvem volna lerajzolni, de lusta vagyok hozzá. Már kissé unom a várást, ki akarok menni az utcára, de beleütközöm Szép Ernő barátomba, ki megindultan áll a nép között, ő sem akart hivatalosan megjelenni a koporsó mellett. Szokott szenvedő módján panaszkodik, de később ő is, én is megfélelkezünk a temetésről, az élet követeli „jogát”, már mindenről, saját ügyeinkről, bajainkról beszélgettünk. Nézegettük a kislányokat is, nem volt túl sok szép köztük. Már 1 1/2 órája várakoztunk, míg végre kijött a nép az előcsarnokból s lehozták a koporsót is. Most aztán kitolingtunk a kapurács mellett, Szép hangoskodva, hogy mit mondott

⁴⁹ Thomas Woodrow Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke az I. világháború lezárására, s a további háborúk elkerülésére vonatkozó ún. 14 pontját 1918. január 8-án hozta nyilvánosságra, amely a Párizsban tartott békekonferenciák egyik vezérlő elve lett.

⁵⁰ Ady Endre 1919. január 27-én hunyt el.

⁵¹ Stróbl Alajos szobra a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. A szobor mellékalakja helyesen: Rozgonyi Piroska.

7. Herman Lipót: Réti István, 1920-as évek. 122 x 163 mm, papír, grafit.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.229.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

két egyszerű ember a halottra – persze el volt ragadtatva. Elmentünk egy könyvkötőhöz, hol 2 példányát „Lila akác” című regényének köttette be.⁵² Ígértem neki már régen, hogy egy példányt illusztrálok az ő, egyet az én részemre. Nagy munka lesz, érdekes kísérlet. Itthon várt már Keresztes, Rózsi duzzogott, hogy ígéretem ellenére egy órával később jöttem. Lámpafény mellett egy tanulmányt rajzoltam egy propaganda levelezőlap számára. A Vigadó kávéházba mentem, hol Pali bácsival, s Rétivel (7. kép) beszéltem. Szinyei helyeselné, ha a volt „Miénk”-et⁵³ felébresztenőnk, kért, hogy foglalkozzam evvel a dologgal. Ezen már régebben gondolkoztam, de nem oldható meg könnyen a kérdés – majd meglátjuk, mit lehet csinálni. Az egyesület már túlságosan túlélte magát. Nagy szükség volna egy secessióra.

⁵² Szép Ernő (1884–1953) talán leghíresebb regénye 1919-ben jelent meg az Athenaeum kiadásában.

⁵³ A MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) művészegyesület 1907 októberében jött létre 17 alapító taggal, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József és Szinyei Merse Pál kezdeményezésére. Ld.: Tímár Árpád: A MIÉNK művészegyesület története a korabeli sajtóban. I-II. *Művészettörténeti Értesítő*, 57. 2008. 47–82., 249–286.

Budapest, 1919. február 1.

Az újságok most tele vannak azokkal a borzalmakkal, amelyeket a románok, szerbek, csehek követnek el a magyarokon a megszállt területeken. Az az érzésem, hogy ezek a hírek nem minden tendencia nélküliek, kissé túlzottak, ám bár ezek a népek egy kis erőszakosságért nem mennek a szomszédba. Lehet, hogy ezt a jajveszékelt mégis meghallja az Antant, s valahogy véget vet a zsarnokoskodásnak, erőszakoskodásnak, botoztatásnak. Egyébként nincs sok változás életünkben. A drágaság elég nagy, várjuk a nemsokára esedékes államcsődöt. Bár a pénznek senki sem tulajdonít valami nagy értéket, mégis lehet érte kapni ennyivalót, s minden egyebet. Művészetpolitika még mindig folyik, bár már mérsékeltbb iramban. Tőlem telhető módon dolgozom rajta, hogy a választások tisztaságát elősegítsem. Ha látni fogom, hogy ebben az egyesületben semmi sem segít, úgy egész eréllyel hozzálátok majd az egyesület szétbontásához, egyelőre úgy, hogy kivonom belőle azokat, akik szememben a legértékesebb művészek.⁵⁴ Az új egyesület szervezetén töröm a fejemet. Az egyesületnél behozott kísérletek érdekes tanulságot fognak szolgáltatni arra nézve, hogyan alakítsam meg az újnak a szervezetét. Egyelőre az a tervem, hogy törzstagok legyenek korlátozott számban s kiállító tagok korlátlan számban. De ez még nem végleges.

Budapest, 1919. február 4.

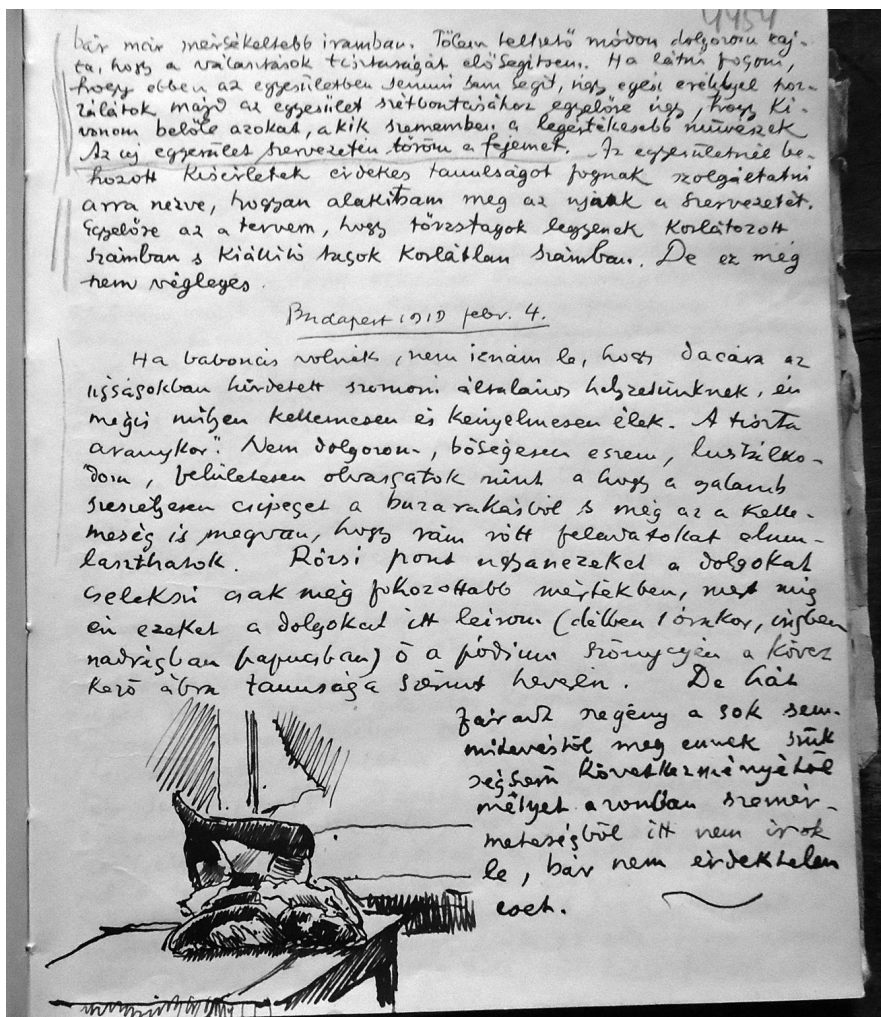
Ha babonás volnék, nem írnám le, hogy dacára az újságokban hirdetett szomorú általános helyzetünknek, én mégis milyen kellemesen és kényelmesen élek. A tiszta aranykor. Nem dolgozom, bőségesen eszem, lustálkodom, felületesen olvasgatok, mint ahogy a galamb csipeget a búzarakásból, s még az a kellemesség is megvan, hogy rám rótt feladatokat elmulaszthatok. Rózsai pont ugyanezeket a dolgokat cselekszi, csak még fokozottabb mértékben, mert míg én ezeket a dolgokat itt leírom, (délben 1 órakor, ingben, nadrágban, papucsban) ő a Podima szőnyegén a következő ábra (8. kép) tanúsága szerint heverész. De hát fáradt szegény a sok semmittevéstől, meg ennek szükségszerű következményétől, melyet azonban szemérmességből itt nem írok le, bár nem érdektelen eset.

Budapest, 1919. február 7.

2 nap előtt Rottmannal és Szegővel⁵⁵ elmentünk az Ostrom utcába, hol hír szerint kifizetik végre a katonai 3 havi tiszti végkielégítést. Persze a jelzett szobában óriási tolongás, fegyelmetlen tülekedés, de pénzt még nem kaphattam. Elmentem az

⁵⁴ A Magyar Képzőművészek Egyesületéről, illetve az 1920-ban megalakuló Szinyei Merse Pál Társaságról van szó.

⁵⁵ Herman Lipót egykori katonatársai.

8. Herman Lipót naplójának egy oldala Rózi aktjával, 1919. február 4.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977. 4454 – 14. p.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

eljárásra, kikérni egy nyilatkozatra a hatósági megerősítést, de ott azt mondták:
 jöjjenek majd 8 nap múlva érte. Újra felmentem másnap az Ostrom utcába s ott
 sikerült hamar megkapni az utalványozást, s a Színház utcában a pénzt is, 1870
 koronát. Lementem a siklón, egy könyvkereskedésben bevásároltam pár könyvet
 körülbelül 200 koronáért, melyek közt van egy Doré illusztrálta díszmű is, ez nagy
 örömet okoz, mert szeretem ezt a zseniális rajzoló művészt. Csodálom, hogy nem
 tartják többre. Német műtörténelmekben nincs is benn a neve. Azt hiszem lesz még
 renaissance-sza. Szerdán délután voltam Szegőéknél látogatóban, főleg egy náluk levő

cipőfelsőrész vitt oda, meg egy pár cipő, melyet 250 koronáért vettem át Szegőtől. Buchmann ezredessel⁵⁶ is találkoztam itt, olyanak tűnt előttem, mint egy régi homályos álom. Mintha már évek múltak volna el a háború óta. Tegnap délután és ma délelőtt itt volt Fényes Samu⁵⁷ író és ügyvéd, lerajzoltatta magát velem, fizetett érte 200 koronát. Furcsa egy lázadó természetű ember, de érdekes a feje. Ma délután a Bergerben⁵⁸ voltam, Kéri Pali is ott volt, visszajött Svájcból. Beszélt különböző dolgokat. Később elmentünk az Otthonba, hol egy ideig hallgattam beszélgetését Magyar Lajossal – a másik fő forradalmárral, s Faragó és Bródy Bélával *Az Esttől*.⁵⁹ Érdekes beszélgetés volt, olyasféle, mint amit írók leírnak a forradalmi időkről, tárgyaltak az ellenforradalomról. Úgy látszik, tartanak tőle, sőt kissé félnék is. Kernstokot kinevezték a Szépművészeti kormánybiztosnak.⁶⁰ Tegnap beszélgettem vele a Fészekben. Nagyon bizalmas volt irányomban, de úgy veszem észre, hogy nincsenek még határozott tervei. A Képzőművészeti Tanácsba engem is be akar hívni,⁶¹ mint a Rajzolóművészek Szakszervezetének képviselőjét. Az Egyesület választmányába beválasztottak, elnök Kriesch lett szakosztályunkban. Meg fogom kísérlni, lehet-e az Egyesületben hasznos reformokat honosítani. Ha nem, mégse marad más hátra, mint secessiót csinálni.

Budapest, 1917. február 17.

A napokban Horváth úrral Kacziánynál és Ripplnél⁶² voltam képvásárlás céljából. Mulatságos volt megfigyelni ennek a különböző két öregebb művésznek eladási technikáját. Kacziányéknál tragikomikus volt a két nő családtag (öreg felesége s púpos leánya⁶³) kik, mint megtestesült hárpiák zavarták az üzletet, mialatt az öreg

⁵⁶ Buchmann Miklós (1867–1934) ny. ezredes, Esztergomban élt.

⁵⁷ Fényes Samu (1863–1937) író, újságíró.

⁵⁸ Berger kávéház („Berzseráj”), Budapest VII., Erzsébet krt. 58. *Az Est* újságírói többnyire itt szerkesztették a lapot.

⁵⁹ Kéri Pál (1882–1961); Magyar Lajos (1891–1938); Faragó Miklós (1884–1972); Bródy Béla (1888–?) újságírók.

⁶⁰ Kunfi Zsigmond, a Károlyi-kormány közoktatásügyi minisztere, 1919. január 31-én kinevezte Kernstok Károly (1873–1940) festőt képzőművészeti kormánybiztosnak. Kinevezését ld.: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete*. Sajtó alá rend. Kiss Dezső. Szerk. és bev. Németh Lajos. Budapest, 1960. 22.

⁶¹ Kernstok célja a Képzőművészeti Tanács helyett egy új, aktívabb, s a művészetek széles körét átfogó testület létrehozása volt. Így került sor a Nemzeti Tanács Irodalmi és Művészeti Szaktanácsának létrehozására. Ld.: az előkészítő tanácskozás jegyzőkönyvét, 1918. december 23. *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 7–21. és *Pesti Hírlap*, 1919. február 6. 4.

⁶² Kacziány Ödön (1852–1933) festő; Rippl-Rónai József (1861–1927) festő. Mindketten a Kelenhegyi úti műteremházban laktak.

⁶³ Kacziány Adrienne (1877–1928?) festő.

bőbeszédű művész nem éppen helyesen alkalmazott történetével rontotta a vásárt. Rippl már sokkal ravaszabb volt, finomabb eszközökkel „főzi” a „pali”-t, s több eredménnyel is. Mulatságos lenne leírni, hogy különböző művészek milyen módon adnak el. Ha soká üzőm még ezt a mesterséget, egészen szép tapasztalat gyűjteményre tehetek szert. Mellékesen eladtam a Márk⁶⁴ képét 5000 koronáért. Azt hiszem fog majd a *Pásztorjáték* ügyében is lépéseket tenni, de abban csalódik, ha azt hiszi, hogy olcsóbban kapja meg innen a műteremből. A Gross-féle kép sem halad, nincs is nagy kedvem hozzá. Szeretném, ha stornírozhatnánk az üzletet. Sokkal nagyobb kedvvel fejezném be. A szakszervezet dolga halad valamilyen módon, lehet, hogy eredményeket is érhetünk el.

Budapest, 1919. február 19.

Az általános közhangulat nem túlságosan megnyugtató, bár egyelőre semmi külső jele nincsen olyan dolognak, mely az aggodalomra igaz okot adhatna. Valami furcsa érzésem van, hogy a háborúnak még mindig nincsen vége, hogy nekünk leszerelteknek még mindig tart valami meglepetést a jövő. Bár csalatkoznék e hiedelemben. Clemenceau elleni merényletről olvastam ma valami lapban,⁶⁵ ott sincsen még teljes rend. Nem nagyon szeretem ezt az energikus francia államférfiút. Nem egy Bismarck. Kissé túl heves és bosszúálló. Jobban kedvelem Wilsont.

Budapest, 1919. február 21.

Megint izgalmas a hangulat. Tegnap a *Népszava* előtt tüntetés, lövöldözés, 7 halottal, s sok sebesülttel, állítólag a kommunisták rendezték, de lehet, hogy a jobboldali ellenforradalom agent provocateur-jei is hozzájárultak. Ma mindenesetre letartóztatták a kommunista vezéreket, Kun Bélát (kit azután a rendőrök félholtra vertek), Vágó Bélát⁶⁶ stb. Úgy látszik, most, hogy már vér is folyt, végre erélyesebb rendszabályokhoz nyúl a kormány. Hiba volt nem erélyesebbnek lenni elébb, s nem elfojtani már régebben ezt a kacérkodást a bolsevizmussal, aminek momentán semmi értelme. Rend és némi békekéség volna már jó, s biztosat tudni, hogy mit hagy meg az Antant béke-

⁶⁴ Márk Lajos (1867–1940) festő.

⁶⁵ Clemenceau miniszterelnök ellen 1919. február 19-én követett el merényletet Emil Cottin. A másnap megjelenő lapok részletesen ismertették az eseményeket. Ld. pl. *Pesti Hírlap*, 1919. február 20. 3.

⁶⁶ 1919. február 21-én a munkanélküliek által rendezett Vigadóbeli nagygyűlésen a kommunisták által felheccelt tömeg, fegyverekkel kiegészülve, megtámadta a Károlyi-kormányban résztvevő szociáldemokraták székházát egyben napilapjának, a *Népszavának* Conti (ma Tolnai Lajos) utcai szerkesztőségét. Az épületet védő szociáldemokrata rendőrök közül négyen meghaltak. Az események után Kun Bélát és társait letartóztatták és bántalmazták. – Vágó Béla (1881–1939) újságíró, szociáldemokrata majd kommunista politikus; a Tanácsköztársaság idején belügyi népbiztoshelyettes.

tárgyalása nekünk az életből. Estefelé felmentem az Otthonba, ott nagy az izgalom az újságírók közt. Részletezték az eseményeket. Udvar tartott Molnár Feri és Nádas.⁶⁷ Molnár félsz ember, darabja is megy, a Nádas szelíd burzsuj szívét valószínűleg felzaklatja ez az újabb forradalom. Egyébként engem meglehetősen hidegen hagynak ezek a nuance-ok. Lesz ilyenféle dolog még cifrább is. Hiszen ezek receptre mennek, csak nálunk ez a „Revolution im Krahwinkel”.⁶⁸ Csak természetesen kínos dolog arra, kit közvetlenül talál. Nagy dolog volt a háború borzalmas eszközeivel. A béke a maga kis forradalmaival szerencsére nem tud a nyomába lépni. – Horvátthal ma az Ernst-aukcio dolgait néztük, 2500 koronát adott a Márk képre. Most ez számít keresetnek. Kapok tőle néhány dollárt is, kár hogy keveset. Jó volna, ha legalább 1000 volna belőle. Egy külföldi utazás biztosan volna belőle. Majd megkísérlem a gyűjtését.

Budapest, 1919. február 23.

Tegnap délután a Vigadó kávéházban. Pali bácsi mesélte nagy részletességgel, hogy nézegetvén egy könyvet, melyben Tizián munkái mind reprodukálva vannak, rájött, hogy tulajdonképpen ez a festő volt a legelső mind között, s művészetének titka az volt, hogy a képen szereplő embert, tárgyakkal, levegőt, tájat együtt és egységesen látta a természetben, illetve képzelte el agyában, mielőtt művéhez hozzálátott volna. Az öreg, bár igen értelmes agyú ember, már nem igen hajlandó doktrínáitól, melyeket a maga számára megállapított, eltávolodni. Szereti is a saját vívmányait s mindent ebből a szempontból óhajt tekintetbe venni. Sem a Grünwald, sem a Fényes sem az én képtervezési módszeremet lélekben nem helyesli, csupán oly irányban hajlandó engedményeket tenni, hogy talentumnak ismer el bennünket. Még azt is elfelejti, hogy valamikor ő is szabadabb képeket festett, s most csupán a természeti kivágásokat méltányolja, igaz, hogy ezt meglehetősen jó irányba. – Tegnap vacsora után Péteréknél⁶⁹ voltunk pikniken, 50-nél többen voltak jelen, elég kellemesen telt az éjszaka, bár az ilyen nagyobb mulatságok nem nagyon ínyemre valók. Szép hölgyek kevesen voltak. A legcsinosabb a kiszolgáló kisasszonyok egyike volt. 5 után jöttem haza, reggel, Rózsai nagy bosszúságára, ki szidott is. A másnap aztán alvással telt el, s így estig nem csináltam semmit. Délután Gyula jött ide Évikével,⁷⁰ együtt Rózsival elmentünk a József körút egy cukrászdájába, mely a Sz[en]tmiklósi Müller Móric⁷¹ barátom tulajdona. Az anyja ült a kasszában, dacára 10 év előtti betegeskedésének még mindig jó egészségben van, még menyét is túlélt, aki pár hete halt meg.

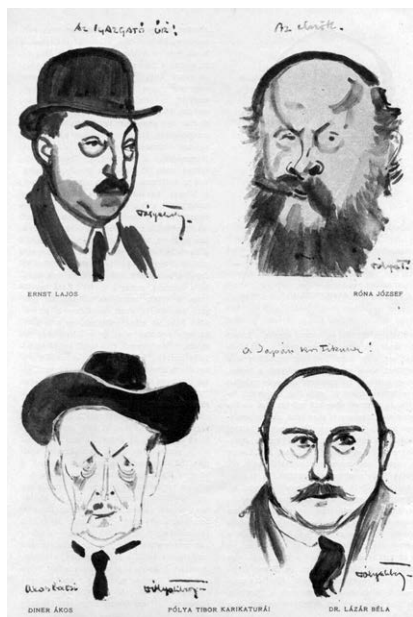
⁶⁷ Molnár Ferenc (1878–1952) író; Nádas Sándor (1883–1942) újságíró.

⁶⁸ Utalás Nestroy: *Freiheit in Krahwinkel* című, 1848-as darabjára. – magyarul: Szabadság Mucsán. Ford. Viola József. In: Nestroy: *Színművek*. Szerk. Eörsi István. Budapest, 1983. 293–361.

⁶⁹ Péter Jenő gépészmérnök, a Franklin Társulatot irányító háromtagú igazgatóság tagja. Péter András művészettörténész édesapja. A család a Ménesi út 4. alatt lakott.

⁷⁰ A festő bátyja Herman Gyula (1882–1929) és leánya.

⁷¹ Müller Mór Mihálynak a VIII., József körút 43. sz. alatt volt cukrászdája.

9. Pólya Tibor karikatúrái Ernst Lajosról, Lázár Béláról, Diner Ákosról és Róna Józsefről.

Repr. *Művészet*, 1915. 205.

kettje a Royalban.⁷² Jelen voltak vagy 120-an, bámulatos tulajdonképpen az a nagy energia, amivel ez a stréber keresztülviszi akarátát. Nagy Endre a nagyképű egyéb szónoklatok után igen sikeresen figurázta ki őt, de azért nem volt a dolog bántó. Lélekben igen jól mulattak az emberek. Jó hecc volt, de Lázár komolyan örült a nagy „megtiszteltetés”-nek. (9. kép) Ernst 3 díjat alapított az *Április* rajzolók kiállítására, kikkel szemben a jelenvolt fiatal emberek (Nagy Endre, Feleky⁷³ stb.) sok szabadságot engedhettek meg maguknak. Holnap idelátogatnak a műterembe. 1/2 6-kor reggel értem haza, Rózi szemrehányóan, de azért nem olyan szigorúan fogadott, mint múltkor. Ki is békítettem csakhamar. Ma délig aludtam, délután kissé az aukción Ernstnél, az Otthonban majd a Fészekben. De legalább 10-kor már hazajöttünk.

Budapest, 1919. február 26.

Tegnap délután Hoffmann dr.-nál voltam, első emeleti ablakából néztem a kommunista támadás rendőr és népőr áldozatainak temetését. Csodásan grandiózus volt, elragadóan nagyszerű a tömegérzés megnyilvánulása, s emellett igazán festőnek való látvány onnan felülről nézni a százezernyi tömeget, a derék és hatalmas rendezőlegényeket, szép fekete lovaikat, a színes zászlók alatt kivonuló szakszervezeteket, s egy sűrű tömegben a 150 cigányzenészt, kiknek hegedűik és szerszámaik ritmikusan mozogtak odalenn. Szép halottaskocsik, utánuk a nagykendős proletárcsaládi hozzátartozók. Az ellentét megható volt. Rendőrt még így nem temettek, még Kossuth temetése sem lehetett szebb. Felvonulásokat, ünnepeket kitűnően tudnak nálunk rendezni. – A bolsevikiek nem meríthetnek nagy lelkesedést a tüntetésből. – Este a Lázár önrendezte bank-

⁷² Lázár Béla 1919. február 8-án töltötte be 50. életévét. Ebből az alkalomból az Ernst Múzeum kiadványt is megjelentetett, melyben többek között Kunfi Zsigmond, Kernstok Károly, Beöthy Zsolt köszöntői is olvashatók. Ld.: *Dr. Lázár Béla ünneplése*. Budapest, 1919.

⁷³ Feleky Géza (1890–1936) újságíró, a *Pesti Napló* munkatársa, 1920-tól a *Világ* c. polgári radikális lap szerkesztője.

Budapest, 1919. március 2.

Tegnap (szombaton) délután választmányi ülés a Rajzolók Szakszervezetében. Szőnyegre került sok minden, többek között, hogy egy társaság ingyen telket ajánlott fel, melyre azonban építenünk kell – nekem tulajdonképpen nem tűnik fel a dolog túlságosan szimpatikusnak, de ebbéli aggodalmaimat nem nagyon hangoztatom. Azt hiszem nem lesz a dologból semmi, mert messze van a telek, s pénzünk hiányzik a felépítéshez. De hát majd meglátjuk. Tudomásunkra hozta Bíró elvtárs a gyűlésen, hogy a Szakszervezeti Tanács legutóbbi gyűlésén még nem ismert el bennünket, ezt egy újabb határozata szerint csak az alakulás után 6 hónappal tenné meg. Én azt hiszem, hogy a kényelmetlen s az alakuló ülésen jelen volt Bíró Dezső kijelentésével ellenkező határozatnak tulajdonképpen fő oka Bíró Mihály, ki eleinte ezzel akart ránk pressziót gyakorolni, hogy az ő égisze alatt egyesüljön a két szakszervezet, a mienk és a már elismert iparművészek szakszervezete. Ebben az ügyben természetesen kissé magunk is hibásak vagyunk, mert gyengék voltunk Bíró érvényesülési ambícióinak teljes letörésében. Most már nem lehet segíteni a dolgon, mert a tálba már be van köpve, megvárjuk tehát a hátralevő 2 hónapot, hogy aztán a tisztult helyzettel szemben állást foglaljunk. Be kell vallanom, hogy kissé elkedvetlenítő dolog, hogy ilyen akadályokba ütközik egy különben bizalomgerjesztő, s jó aspiráciumokkal induló egyesület, de ezeknek az ügyeknek jellemző tulajdonsága a legyőzendő akadályok tömege. – Kissé természetemben is rejlik, hogy ilyen dolgoktól bizonyos idő múlva elmegy a kedvem. Itt természetesen kitarok, s remélem, hogy az év végére némi eredményeket érünk el. Akkor ám vállalja más az elnökséget, ha nagyon nagyon ambicionálná valaki. Egyébként is élénk mozgolódás vehető észre. A nyolcasok⁷⁴ újból akarnak alakulni – valószínűleg Kernstok kormánybiztos ajánlatára s toboroznak tagokat a saját képükhöz hasonlókat. Van egy Képzőművészek Szövetsége, mely szintén érvényesülni óhajt (Erdei az elnöke, Orbán az alelnök).⁷⁵ A Képzőművészek Egyesülete is fokozottabb életet óhajt élni e sok alakulással szemben. Az Alkotó Művészek s Tudományos Kutatók Szövetsége⁷⁶ azonban már haldoklik. Az én tervem egy akadémiaszerű alakulásra vonatkozólag még kialakulóban van, de ez sem fog könnyen menni, mert éppen ezek az emberek, kik ezt alkotnák, a legindolensebbek.⁷⁷ Egyelőre eminens szüksége nem is áll fenn egy megalakulásnak, míg ki nem derül, mi lesz az országunk gazdasági helyzete a legközelebbi jövőben,

⁷⁴ Az 1909-ben alakult Nyolcak művészcsoport. Az I. világháború idején már bomlásnak indult s bár hivatalosan soha nem oszlott fel, de nem is alakult újra.

⁷⁵ 1919. január 14-én az Iparművészeti Iskolában megalakult a Képzőművészek Szövetsége. Elnöke: Erdei Viktor festő, alelnökei: Orbán Dezső festő és Bokros Birman Dezső szobrász lett. Választmányi tagok lettek többek között: Kádár Béla, Kmetty János, Nemes Lampérth József, Pátzay Pál, Tihanyi Lajos. Ld.: *Népszava*, 1919. január 15. 7.

⁷⁶ 1918. december 8-án alakult. Vezetőségében részt vett többek között: Ady Endre, Babits Mihály, Bródy Sándor, Móricz Zsigmond. Elnöke: Pikler Gyula volt.

⁷⁷ közönyös

10. Herman Lipót: Iványi Grünwald Béla, 1920-as évek. 265 x 180 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.234.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

s érdemes-e művészi versennyel küszködni a javakért, melyeket egy nagyobb népszerűség nyújthat. De különben is, azok az emberek, kik ezt az új Akadémiát megalakotnák, már elérték a népszerűség olyan fokát, melyen túl nem juthatnak. Értve az öregebbeket, mint Szinyeit, Csókot, Grünwaldot (10. kép), Fényest, Kernstokot, Perlmuttert, Mannheimert, Vaszaryt⁷⁸ stb. Logikus volna, ha fiatalabb emberek állanának össze együttes küzdelemre az elismertségért, de ez viszont csakis munkáik útján lehetséges. Az bizonyos, hogy az öregebbek fiahordó minéműsége segítette és segítheti a fiatalabb embereket. Ezt megtette részben az Ernst Múzeum is. Egy igazán nívós kiállításokat rendezni óhajtó társaságra volna szükség. Ezt természetesen nagy mértékben meg tudná oldani a tervezett Akadémia, ha tagjai nem volnának közömbösek az ilyen közügyek iránt. Tekintetbe kell venni a jó művészek nagy részének azon gyengéjét is, hogy szeretik, ha gyöngébb kartársaik nagy tömege is elismeri őket, nemcsak szűkebb, a dolgozhoz jobban hozzáértő barátaik, s kollégáik. – Mindezen dolgokat ismételtelen meg kell fontolni, ha az ember egy egészséges dolog megalapozásához akar fogni.

Tegnap este a Fészekben egy kis házi koncert volt az amerikai, angol, francia s olasz tisztek tiszteletére, kik, mint a békekongresszus egy missziója járják be az országot. Kerpely kvartett, Medek, Sándor Erzsi, Környey⁷⁹ léptek fel nagy tetszés mellett. Főzzük a győzőket, hátha használ valamit az ország ügyének.

A szakszervezet is tervez egy koncertet a Vigadóban a saját jóléti intézményei céljára – Kerpelyéket már megnyertük e célra – Nagy Endre fog konferálni, s a rajzolóverseny lesz a fő pontja a programnak.

Budapest, 1919. március 9.

Az egyesületbe sikerült legutóbb 79 tagot behozni, ez a múltkori 33-mal 112-öt tesz ki. Az öregek persze meg vannak rémülve ettől a liberális fair-sub⁸⁰-tól, s megvallhatjuk: joggal. A kis klikkek uralma ezzel kissé véget ért, s az öregek uralma is. Így – ha valaki nem lesz megelégedve az állapotokkal, kénytelen lesz egy másik csoportosulásba belépni. Ez az egyesület most már csak szakszervezeti jelleggel bír, mert hovatovább mindenki benne lesz, ki hivatásszerűen úzi mesterségünket. S bekerültek a szélsőségesek is a csoportba, Berény, Márffy, Tihanyiék,⁸¹ s egy csomó nő is – az újabbakkal az lesz a baj, hogy ezek el is járnak már a gyűlésekre, melynek

⁷⁸ Csók István (865–1961), Iványi-Grünwald Béla (1867–1940), Perlmutter Izsák (1866–1932), Magyar Mannheimer Gusztáv (1859–1937), Vaszary János (1867–1938) festők.

⁷⁹ A Waldbauer-Kerpely-vonósnégyes. Tagjai ebben az időben: Waldbauer Imre, Temesváry János, Kornstein Egon és Kerpely Jenő voltak. Medek Anna (1880–1960) operaénekes; Sándor Erzsi (1885–1962) operaénekes; Környey Béla (1873–1925) operaénekes.

⁸⁰ zsbivásár

⁸¹ Berény Róbert (1887–1953) festő; Márffy Ödön (1878–1959) festő; Tihanyi Lajos (1885–1938) festő, mindhárman a Nyolcak művészcsoporthoz tartoztak.

eredményeképpen a régiék leszavazhatók. Csak megint kérdéses, hogy hová fordul végül is ez a nagy demokratizmus. A Kézdi-Kovácsok⁸² mindenestre kissé leszorulnak a vezető szerepről, bár helyükre kerülhetnek a Déry Bélák s Kallós Árpád-szerű stréberek.⁸³ – A hadviselt művészek kiállítása ma nyílt meg.⁸⁴ Elég tűrhető anyag gyűlt össze, s elég szépen is van rendezve. Természetesen ez az alakulás nem maradhat állandó, de a dolog természete sem tűri, mert máris erős torzsalkodások észlelhetők. Észrevehető az is, hogy ez a csoport klikké akar alakulni az egyesület keretén belül, s ezáltal kevésbé érdemes emberek kerülnek felszínre, s érvényesüléshez, ami nem egészséges állapot. Megkísérlem, hogy az egyesülésen belül valamilyen sociétaire⁸⁵ intézményt honosítsak meg, bár féltő, hogy az a sok stréber ellenállásán meg fog akadni. Akkor aztán igazán nem marad majd más hátra, mint az Akadémiát megcsinálni. De mindenestre meg kell várni a békeszerződés által okozott helyzetet. Tudnunk kell, érdemes-e ilyen belső szervezkedéssel elkezdni, mert ha gazdaságilag tönkretesz bennünket a párizsi konferencia, a művészetből való megélhetés bizony gyenge lábon fog állni. Momentán ugyan nem egészen sötét a jövő képe, de történhetnek még nagy meglepetések. – A Horváth-féle üzletből körülbelül 2000 korona jár eddig.

Budapest, 1919. március 15.

Ma délután három ülésen is voltam. A szakszervezet választmányi ülésén. Az egyesület választmányi ülésén és vacsora után a Fészek közgyűlésén, mely ránk, illetőleg társaságunk jelöltjeire nézve nem valami kedvezően végződött, miután Bednárék ellenlistája⁸⁶ győzött a választmány megválasztásánál. Megint a katonaművészek emberei dolgoztak, kik most jelentős stréberségről tesznek tanúságot. Kissé undorító dolog ezekkel az emberekkel dolgozni, azt hiszem lassanként el fog menni tőle a kedvem. Túlságosan sok tehetségtelen emberrel kell barátságosan beszélgetni, sőt mosolyogva üdvözölni annak, ki közügyekkel foglalkozik. Pedig az ember legszívesebben szóba sem állna velük, s talán ez is volna a helyes. Hiszen a közjóért végzett munkáért semmi hála nem számíthat az ember, sőt inkább még ellenséges érzületre. De nem is esztétikus a tehetségtelen emberekkel szóba állani, s főleg nem erkölcsös olyan emberre nézve, ki tart valamit a tehetségére – s nagyon is elvonja az embert a munkától, hiszen alig vagyok itthon a műteremben. Rózsának igaza van, ha ezekért szemrehányásokat tesz.

⁸² Kézdi-Kovács László (1864–1942) festő, konzervatív műkritikus.

⁸³ Déry Béla (1870–1932) festő, a Nemzeti Szalon igazgatója; Kallós Árpád (1882–?) festő.

⁸⁴ A kiállítás 1919. március 9. és 30. között került megrendezésre a Múcsarnokban Gémes-Gindert Péter rendezésében. Ld.: F. G. [Feleky Géza]: Hadviselt művészek kiállítása. *Pesti Napló*, 1919. március 9. 8. A szerző Herman Lipót kiállított művét is dicsérően említette.

⁸⁵ A művészeti egyesületekben zsűri mentességet élvező törzstag.

⁸⁶ Bednár János (1886–1932) festő.

Budapest, 1919. március 18.

Vasárnap délelőtt valami anyáskodó magaviseletén Rózsának felbosszankodván, a jelen levő Ármin⁸⁷ s Keresztes füle hallatára egészen parasztos gorombaságot vágtam neki oda, min érzékenysége következtében nagyon megharagudott, s már gyűlöletet érezvén irányomban elhatározta, hogy itt hagy - szakít velem. Azt hittem csak tréfa, egészen addig, míg tegnap délután ráfordítván az ajtóra mindkét kulcsot át nem adta nekem azzal, hogy az éjjel már nem jön ki, hanem csak másnap reggel - holmiját összepakolni. Mondhatom, hogy a ténye, s szavai megdöbbenően hatottak rám, s bár uralkodtam magamon, s nem feleltem, tulajdonképpen a szakításnak e ténye igen kellemetlenül érintett; útközben alig válaszoltam neki, s tulajdonképpen elszomorodtam azon, hogy e kegyetlen módon büntet. Hát, úgy látszik, vége a szerelemnek, gondoltam. S mikor a villanyosnál elváltunk, s feltűrt gallérral (az idő ismét hűvösre fordult) gyalog nekivágtam az útnak, kissé reménytelen depresszió fogott el a válás gondolatán, olyasféle, mint néha a háború alatt, ha valami vigasztalan hír ért, bár szívem mélyén nem adtam fel a reményt, hogy másnap, ha eljön, arra a mondasomra, „ugyan ne bolondozz, Rózszi”, mégiscsak itt marad nálam. Ez kissé megkönnyebítette a helyzetet, de a kellemetlen nyomása elhagyatottságomnak egész este tartott, bár igyekeztem leplezni. - A Fészekben Csáktornyai azt mondta: aludhat-e nálam, mert nem akar Gödöllőre kimenni.⁸⁸ Szinte kaptam rajta, hogy legalább nem kell egyedül maradnom az éjjel a lakásomon. Hazajöttem, és meglepetéssel vettem észre, hogy a felső zár nincs lezárva. Tévedtem volna! Csáktornyait bevezettem a műterembe, én betekintettem a hálószobába, de ott csak az ágy volt megvetve, s a félhomályban nem vettem benne senkit észre. Vagy 1 1/2 órán keresztül mutattam Csáktornyainak a képeimet s mikor már a lefekvésen gondolkoztam, mintha valami zörejt hallottam volna. Megint bementem a szobába, hát az ágyból ki emelkedik fel? ... Rózszi! Egy kiengesztelő csók és ölelés után (persze boldogan) felszólítottam, keljen fel és főzzön egy teát, amit készséggel megtett. Kijelenthetem, hogy sokkal vígabb hangulatban voltam. Csáktornyait a műteremben fektettem le, mi pedig a szoba díványán meséltük el egymásnak a kibékülés örömeiben a fenti részleteket, kibővítve azokkal a dolgokkal, melyeket kölcsönösen nem tudtunk. Ő a tegnap délutáni eltávozásnál nagyon ráfordította a felső kulcsot a zárra, de rögtön vissza is fordította. Így csupán az alsó zár volt valósággal bezárva, de ehhez van még harmadik kulcs is, amit elővigyázatosságból magával vitt, ő sem bírta el valami könnyen a válás gondolatát, este sietett vissza, kissé telesírta a párnákat, s a zörgés, amit hallottam éjjel... a revolver ágy alá csúsztatása volt, most azonban szent a boldog béke, remélhetőleg jó időre.

⁸⁷ Herman Lipót unokabátyja, Herman Lázár gyermeke, bizományos, kereskedő.

⁸⁸ E látogatás után született az a kérvény, melyben tíz festő - köztük Herman Lipót is - kérte Kernstok Károly kormánybiztost, hogy a gödöllői kastélyban művészeti szabadiskola létesüljön, amivel a kastély „műtörténelmi” jellege is megőrizhető lenne. *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 60-62., 178. - az iskola nem valósult meg.

Ma délelőtt Herquet egy patikust hozott, mint vevőt, 2 kis képet vett tőlem 4500-ért.

Délután a Fészekben hadviseltek gyűlése, rémes banda, melyet még konfúzusabban tesz a buta és stréber Gémes-Gindert elnöklése. Hiába a tömeggel vesződni nem nagyon érdemes, s napról napra jobban unom ezeket a lármás, megerőltető, s a tömegpszichológiai tanulmányok által nem kárpótló gyűléseket. Azt hiszem, sokkal kellemesebb dolog volna visszavonulni ezektől a dolgoktól, s inkább többet dolgozni, mert a munka lassan halad. – A napokban vettem a Galber ékszerésznél s műkereskedőnél a Károly utcában⁸⁹ egy kis Baditz⁹⁰ tanulmányfejet, mely műkereskedői ügyességemnek diadalma, mert 250 koronába került s tízszer annyit ér. – Politikailag jelenleg kissé gyengén állunk, a képvásárlás dühöng, mert az emberek szabadulni akarnak a pénztől, s bármibe be akarják fektetni inkább, mintsem mint vagondezsmát az államnak leadni. Lehet, hogy lesz még ennek böjtje is.

Budapest, 1919. március 21.

Megint történelmi nevezetességű dátum. Újság 2 nap óta nincs, nyomdászstrájk s ma este (mint máskor is, gyakran, újság nélküli napokon) jöttek a különböző hírek – azt hiszem ezúttal több alappal: kormányválság s proletárdiktatúra, szakítás az Antanttal, szövetség az orosz-szovjet kormánnyal, vegyes kormány szocialisták s kommunistákkal, felállítják a vörös hadsereget, mozgósítás 18–45 évig stb. stb.⁹¹ Holnap megjelennek a lapok, abból majd többet fogunk megtudni. Nem remélek túlságosan sok jót, ámbár sohasem történnek a dolgok úgy, amint várná az ember. Annyi bizonyos, hogy én 4 1/2 év alatt éppen eléggé meguntam a háborúskodást. A Fészekbe hozták ezeket a híreket, képzelhető, milyen izgalom támadt. Olyasféle volt, mint a háború kezdetén. Róna (11. kép) persze lelkes kommunista volt egy pillanat alatt, „Éljen a proletárdiktatúra” – kiáltotta. Később tárgyalt velem, s Hoff-

⁸⁹ Valószínűleg elírás: Färber Simon régiségkereskedő és ékszerésről lehet szó, akinek az akkor már Kammayer Károlyról elnevezett u. 3. alatt volt üzlete.

⁹⁰ Baditz Ottó (1849–1936) festő. Herman Lipót 1920. február 10-én ezt jegyezte fel: „A Baditz-kép viharosan fejlődik. Ma elvittem Petrovicshoz megmutatni, s az aláírás hiányát valami írással pótolni. P. el volt ragadtatva s azt mondta, hogy nagyon szeretné a Szépművészeti számára. Ő is adna esetleg annyit, mint a vevő. Beszéljem le lehetőleg az illetőt a kép megvételéről. Ezt szívesen megtettem, annál is inkább, mert Schlanger úr úgyszólván csak kényszeredetten ment bele az üzletbe, s egy olyan ember, aki csak az aláírást nézi, nem érdemli meg a jó képet. Este a Fészekben (hova Zsiga történetesen elhozta) megbeszéltük a dolgot, s így visszaadom neki a 14 000 Koronát, Zsiga meg a kettőt. A dolog természetesen ezzel még nincsen befejezve. Csáktornyaiával beszélgettünk róla, hogy jó lenne egy magános palival megvetetni a képet, s az aztán ajándékozza oda a múzeumnak. Így aztán mindnyájan jól járunk. Ilyen lavírozások mennek most a képekkel.” Herman naplók, 1920. február 9. 4626 = 186. p.

⁹¹ A Vörös Hadsereg és Vörös Őrség alakításáról szóló rendelet: *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny], 1919. március 30. 3.

11. Herman Lipót: Róna József, 1929. 174 x 232 mm, papír, ceruza.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.45.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

mannal egy szoc. képzőművészek szervezetének megalkotásáról. Vacsora után Falussal⁹² elmentünk az Otthonba híreket hallani. Sokat ugyan nem hallhattunk, teoretikus filozofálás folyt egy asztalnál, felületes viccelgetés más helyütt. Nemsokára hazajöttem onnan, az utcán látszott némi nyugtalankodás, a hídon gépfegyveres szakasz masírozott. A műteremházban csak az én ablakom világított, jelezvén, hogy Rózi idehaza van. Az eső dacára mégis felfele sétáltam egy darabot, megfigyelni szándékozáva, hogy be lehet-e látni. Hazajövéen kissé enyhítettük a nagy világozságot. Nemsokára le is fekszünk, a mai zsűrizés a Múcsarnokban, meg az este hallott szenzációk meglehetősen elfárasztottak. A díjzsűrizés a Múcsarnokban tegnap és ma történt a hadviseltek kiállításán, eléggé fárasztó multság, sok energiát és hangot fogyasztott. Ismét meggyőződhettem róla, hogy a gyenge festők ítélete is gyenge (Benczúr,⁹³ Béli Vörös, Kallós Árpád, Sándor Jóska, Juszko, Márton⁹⁴ és én voltunk a festő zsűrik). Sok multságos epizód is előadódott természetesen. Kíváncsi voltam, hogy is megy már egyszer ilyenféle zsűrizés. Félek, hogy a legközelebbi jövőben me-

⁹² Falus Elek (1884-1950) festő, grafikus, iparművész. Kapcsolatokról ld.: Herman Lipót: Falus Elek. *Magyar Művészet*, 9, 1933, 8. 225-239.

⁹³ Benczúr Gyula (1844-1920) festő. A napló átellenes oldalán Herman utólagos bejegyzése: „Érdekes volt Benczúr, ez a szelíd és barátságos ember, milyen makacsul ellent állt modernebbnek tetsző ember jutalmazásának.”

⁹⁴ Sándor József (1887-1936) festő; Juszko Béla (1877-1969) festő; Márton Ferenc (1884-1940) festő.

gint el kell térnünk kissé az ilyenfajta tanulmányoktól a kommunista államformában. Nekem ugyan az az érzésem van, hogy a magyar bolsevizmus másfajta lesz, mint az orosz vagy német, kissé gyenge kópiája azoknak, mindazonáltal a kísérő zavaroktól nem lesz egészen mentes a dolog. Hát majd meglátjuk!!

Budapest, 1919. március 23.

Milyen megváltozott hangulatok lengik át a várost s lakóit. Óriási bizonytalanság, nem tudjuk, hogy is állunk, mit kell tenni, mihez kell fogni. Gazdag emberek kétségbeesése nagyon érezhető, hiszen tegnaptól mára szegények lettek. A szegények sorsa természetesen bizonytalan, bár a pillanat ad nekik némi vigasztalást és elégtételt, hogy szegények, s így nem veszhetnek sokat. Aztán jönnek a különböző rémhírekkel az ijesztgetők, a csodálatos módon túlhajtók. A művészek gondja különben teljesen érthető, elvégre az ő munkaadóik, a gazdagok, eltűnnek – legalább egyelőre – a porondról. Helyükbe csak az állam léphet, mint eltartó elem. Ma délután a Fészekben (melyet különben el akartak tegnap este rekvirálni a cipész munkások) értekezlet volt, hol megbeszéltünk egynémely tennivalót, holnap tudakozódunk a tennivalók iránt s holnaputánra összehívjuk a gyűlést, melyen aztán a továbbiakról határozunk.

Budapest, 1919. március 24.

Olyasféle kedélyhullámzásokban van részem, mint 5 év előtt a háború első napjaiban. Egész napon át újabb és újabb rémhírek, s eléggé deprimáló valóságok. Erős idegek kellene ehhez. Futkosunk mindenfelé, próbálunk segíteni művésztársaink, s ezzel saját sorsunkon is. Ma a helyettes Közoktatásügyi népbiztosnál, a kommunista Lukács Györgynél⁹⁵ voltunk érdeklődni, holnapra összehívtuk a művészeket egy Fészekben tartandó értekezletre, talán eljön a népbiztos is. Más irányban is folynak tapogatózások, hogy a szellemi proletariátuson segítsünk. Kérdés fog-e sikerülni, dacára a szép ígéreteknek. Bár aránylag nyugodt természetű ember vagyok, mégsem tarthatom meg oly fokban nyugodtságomat, hogy mint a saját haldokló testén tanulmányokat folytató orvos, nyugodtan leírjam a jelenleg körülöttem folyó fantasztikus átváltozásokat. Csodálatos simán megy egyelőre az átalakulás, de azt hiszem, jönnek nemsokára nagyobb zökkenők. Ismerőseim s barátaim közt vannak igen sokan, kik hisztérikus komolysággal s vajúdással látják a dolgokat (Nagy Endre, Hoffmann), s mikor így telítve egy nap különböző rémes s kevésbé rémes hangulataival, meglehetősen ingerlékeny befogadási képességgel hazafelé tartunk, elég pár katonát látni egy helyiségben rakosgatni, hogy azt higgyük, íme kezdődik már a rámolás, a szabad préda. Kissé hasonlít ez az állapot az utolsó prágai napokhoz is,

⁹⁵ Lukács György (1885–1971) filozófus, esztéta, helyettes közoktatásügyi népbiztos.

mikor a rémlátó Poppel⁹⁶ mindig a küszöb előtt álló forradalommal ijesztgetett bennünket. Ez be is következett, csak nem azon a módon, ahogy ő jövendölte. Hiszen most is bekövetkezik a kommunizált állapotba való átmenet sok kínos és keserves pillanata, de tán mégsem olyan szörnyű módon, ahogy sokan elképzelik. Viszont elhíhető, hogy sok burzsuj idegei ezt sem fogják megrázkódás nélkül elviselni tudni.

Budapest, 1919. március 25.

A mai nap, dacára a délutáni izgalmas és hangos gyűlésnek, sokkal nyugodtabban telt el. Délelőtt ugyan nem dolgoztam, de a napon sétálgattunk s beszélgettünk Glatterékkal,⁹⁷ kik éppen úgy be vannak ijedve, mint legalábbis mindenki más. A lapoknak legerősebb cenzúra alatt megjelenő hírei megnyugtatók, s semmiféle képét nem adják annak az izgalmas belső harcnak, mely megbízhatatlan hírek szerint a munkástanácson belül⁹⁸ folyik. Délután Kóbernél voltam, Hoffmannal beszélgettünk sok mindenről, az aktuális ügyekről természetesen. Ma ők sem látták olyan teljesen sötétnek a helyzetet, de azért tartanak, főleg élelmiszer zavaroktól. Délután 5-kor már rengeteg ember volt a Fészekben, hol a gyűlést meg is tartottuk, nem minden incidens nélkül. Pogány Kálmán, a művészeti népbiztos egy eléggé szigorú bejelentést tett, Göndör⁹⁹ enyhébben beszélt, én előadtam a kataszter¹⁰⁰ felállításának tervezetét, ezután a kommunisták hatalmas vitája kezdődött, amely majd-

⁹⁶ Poppel Gusztáv százados, Herman Lipót katonatársa. A 68. ezrednek Prágában is volt egy egysége, egy időben Herman is ott szolgált.

⁹⁷ Glatter Gyula (1886–1927) festő, a Kelenhegyi úti műteremházban lakott, ahol édesapja Glatter Ármin (1862–1933) festő is.

⁹⁸ A Budapesti Központi Forradalmi Munkástanács 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság kikiáltásakor alakult, s gyakorlatilag az országgyűlés szerepét töltötte be, éles viták színtere volt a szociáldemokrata és kommunista tagok között.

⁹⁹ Pogány Kálmán (1882–1951) művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum munkatársa. 1919. március végétől április 23-ig a Múzeumi és Művészeti Direktórium vezetője volt, majd ismét a frontment harcolni. Göndör Ferenc (1885–1954) újságíró, a sajtódirektórium elnöke.

¹⁰⁰ Az ülésen, amelyen Kernstok Károly elnökölt „Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állíttassék fel, amely működését azonnal megkezdi. Az iroda a kiosztott kérdőívek átvétele és a felvilágosítások megadása végett naponkint délután 3–7-ig nyitva van a Fészekben.” *Pesti Napló*, 1919. március 27. 7. Hamarosan megjelent a felhívás is: „A művészeti direktórium nyilvántartásuk s anyagi ügyeik rendezésének megkönnyítése végett haladéktalan szakszervezeti tömörülésre szólítja fel az összes művészeket és pedig a festők, grafikusok és szobrászok a Rajzolóművészek szakszervezetébe (VII., Kertész utca 23, Fészek), az iparművészek az Iparművészek szakszervezetébe (VIII., Baross tér. József főherceg szálló), az építészek pedig az Építészek szakszervezetébe (VI., Dalszínház utca 2) lépjenek be. Pogány Kálmán, a közoktatásügyi népbiztoság művészeti és múzeumi megbízottja.” *Pesti Napló*, 1919. március 28. 6.

nem verekedéssé fajult, de azután szerencsésen befejeződött, miután a kedélyek forradalmi módon felzaklatódtak. De engem nem túlságosan izgatott a dolog. Vacsora után, egy volt „előkelő” társaságnak adtam elő egy szabadelőadást a kommunizmusról, ahogy én azt józan eszemmel elképzeltem, nagy köszönettel és megnyugvással vették tudomásul a dolgokat, mert bizony ők is egy kis drukkbán vannak (Karlovszkyék, Littkeyék¹⁰¹). Most már magamnak is el kell végre pontosan olvasni a Buharin írását¹⁰² a kommunista programról. A Magyar Rajzolóművészek Szakszervezete a napokban alapos kibővülésben fog részesülni, valószínűleg belép az egész Magyar Képzőművészek Egyesülete.

Budapest, 1919. március 28.

Hát sok minden történik most, főleg az ember belsejében. Nem is lehet mind leírni. Csak a fontosabb dolgokra térhetek ki. Hát a Fészekben, mely lassanként mégiscsak átalakul a két szakszervezet (a színész és a rajzolóművészek) szakszervezetévé, nagy munka folyik, amely eléggé idegesítő. Közben jön a sok rossz hír, mely estig meglehetősen lehangol. Tegnap éjjel felé aztán rablótámadásban is volt részünk, idefönn, a műteremház előtt közrefogott bennünket (Gárdost, Glatter Gyulát és engemet) 8 csibész, revolvert fogott ránk s elszedte pénztárcánkból a pénzt. Egyéb dolgainkat meghagyta. Érdekes élmény volt, megérte a 32 koronát, amit elszedtek tőlünk. Legalább ezen is átesett az ember. Ma délelőtt Pogány szépművészeti népbiztosnál jártunk, mondott egyet-mást, biztatást is, de valóságos eredményt nem. Délután szorgalmas munka a Fészek irodájában. Szinyei is eljött belépni a szakszervezetbe. Steiner dr.¹⁰³ pedig hálásan köszönte, hogy továbbra is megengedem neki a Fészekbe járást. Komikus, de egyben szomorú dolog látni a sok letört öreg embert, ki nemrég még gőgös nagyúr volt s most reszket attól, hogy az új rezsim még művésznek sem ismeri el. Én meg gyorsabban, mint hittem volna, az összes képzőművészek szakszervezetének elnöke lettem – remélem nem sok időtartamra. Mindent a lélekjelenlét okoz, én igazán nem stréberkedtem utána, a többi ember gyenge.

Budapest, 1919. március 30.

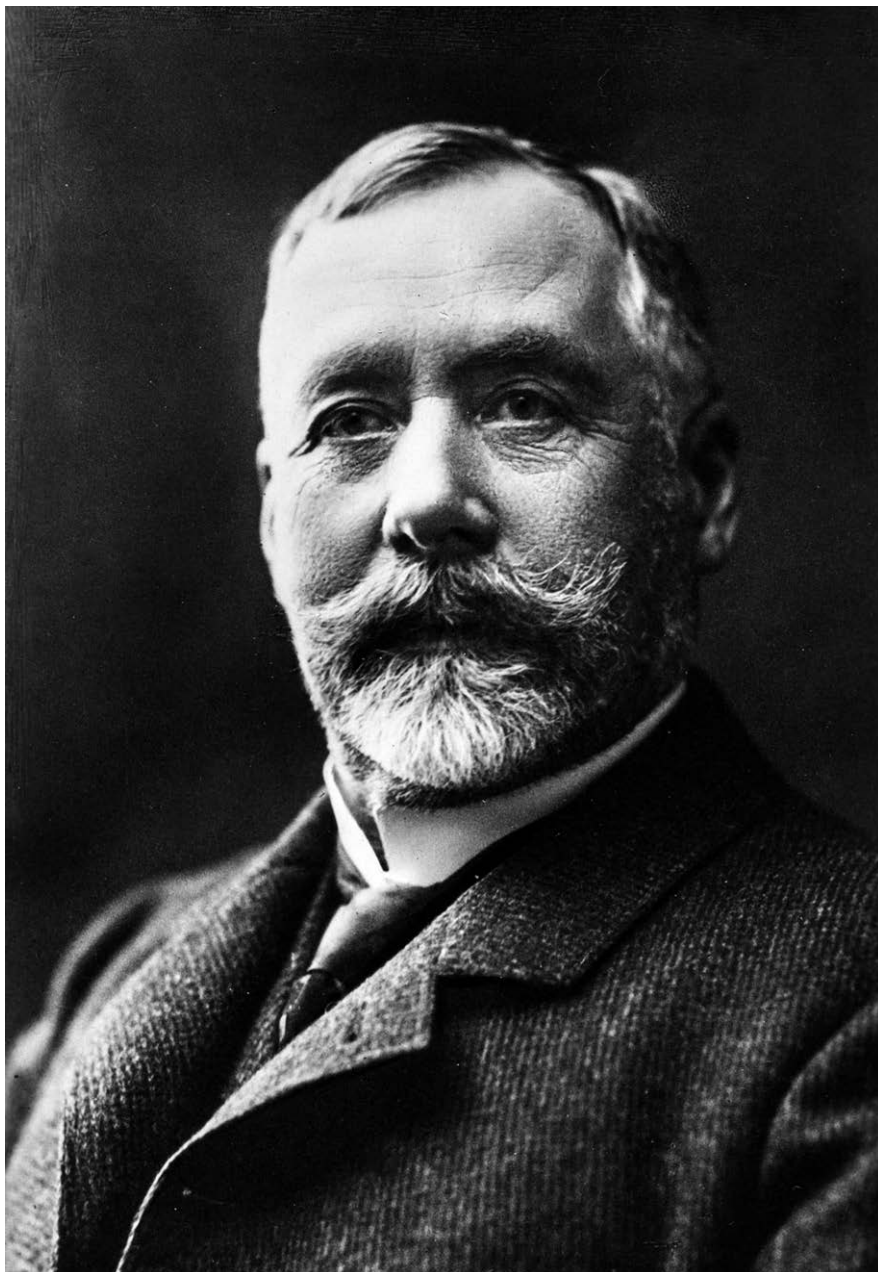
A szervezés elég jól megy. Ma Berénnyel¹⁰⁴ beszéltem telefonon, mint a direktórium egyik tagja, ő adja az utasításokat. Nagyon kellemes engedelmeskedni,

¹⁰¹ Littkey Antal (1879-?) festő.

¹⁰² Nyikolaj Bucharin (sic!): *Az imperializmus diktatúrájától a proletárdiktatúráig*. Ford. Rajczy Rezső. Budapest, 1919.

¹⁰³ Feltehetően Steiner József festőről van szó.

¹⁰⁴ Berény Róbert festő az 1919. március 22-én megalakult művészeti és múzeumi direktórium tagja volt, Lessner Manó (1888-1944) építész, Kozma Lajos (1884-1948) építész, Ferenczy Béni (1890-1967)

12. Szinyei Merse Pál portréja, 1910-es évek. Fotó.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-64.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

csak legyen, aki parancsol. Tegnapról, megint az idők jellemző eseményeként akarom feljegyezni, hogy Pali bácsi jelentkezett a szakszervezeti igazolványért, lányát, sőt fiát, Felixet¹⁰⁵ is bejelentette festőnek! (12. kép) Az öregtől természetesen ezt igazán nem lehet rossz néven venni, mint apa nem utálhatja úgy a fiát, mint mi, politikai működéséért. Hiszen kíváncsi vagyok, hogy a direktorium hogy fogja a nagy munkát elvégezni, mert nálunk óriási anyag gyűlik. Természetesen boldog-boldogtalan jelentkezik festőnek, mindenki, aki valaha rózsákat festett selyemre, azt hiszi, hogy a proletárhatalom el fogja tartani. Hiszen bárcsak így volna, de ebben nehezen tudok hinni. Napról napra szebbnél szebb, a becsületes ember szívét igazán megnyugtató népkormány rendeletek jelennek meg. Azon túl olyan újságközlemények, melyek az emberiség aranykorát ígérik. A gaz magántulajdon lassú kimúlása nem kis örömet okozhatna, ha nem kellene tartani attól, hogy az Antant gazdagjai s hatalmasai még erősek, s hogy élelmiszerekben elszegényedett országunk nem bírja el a harcot. De hát bízni kell. Kétségtelen, hogy a zökkenések dacára erről az útról nincsen visszatérés. A kommunizálás ideája el fog előbb-utóbb terjedni az egész világon, s lassankint le fogja vetni merev formáit, s az élethez fog alkalmazkodni. Lehet, hogy még sok keserves napot élünk meg a világmegújhódásig, lehet, hogy véres csaták következnek el, s ezek nekem nagyon fájnak, de néhány évtized múlva boldogabb lesz az emberiség, legalább az a része, mely dolgozik. Természetesen egy egész beidegzett régi ideológiát kell magunkban legyűrnünk, hiszen szolgálai voltunk a tőkéseknek, a gőgös uraknak, hol meg kellett alázkodnunk amellet, hogy képességeink legjavát, eredményeit adtuk oda. Sokan még ilyen módon is vagyonhoz jutottak. Kollégáink közül ezek aztán teljesen átvették a tőkések tulajdonságait, s most, hogy a vagyon elpusztult, természetesen érzékenyen találódtak. De a művész a legkönnyebben asszimilálódik. Ha a franciák (mint hírlík) elfoglalják az országot, ennek a szép álomnak egy időre vége van, de az emberi lelkekből ki nem törölhető, még az ország ideiglenes leveretése esetén sem a kommunista gondolat.

szobrász, Antal Frigyes (1887–1954) művészettörténész és Wilde János (1891–1970) művészettörténész társaságában. Ld.: Művészeti és múzeumi direktorium. *Pesti Hírlap*, 1919. április 11. 7. – Berény Róbert 1919. augusztus 20-án írta a katonai parancsnokságnak igazoló levelében: „Az akkori Közoktatásügyi Népbiztosság múzeumi és művészeti ügyek intézésére ügyosztályt létesített, melyben egy politikai megbízott ügyosztályvezető alá az egyes művészeti és műtörténeti ágaknak megfelelően szakreferensekből álló tanácsadó szervet helyezett, mit együttesen művészeti és múzeumi direktoriumnak neveztek. Ebben mint a festészeti ügyek referense kb. március 27-től lemondásomig, május 20-ig voltam havi 1800 korona fizetéssel, mit csak egy ízben vettem fel. Ottani működésem abból állott, hogy egy festészet-kulturális programot kidolgozni kezdtem, a festőművészek festékekkel való ellátásának ügyét megindítottam, az ügyosztályvezetővel együtt kijártam és a Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeti Szövetsége útján a festő- és rajzoló művészek között a Szakszervezeti illetékes egyénei által kiosztattam.” – Kontha Sándor: Két művész a Tanácsköztársaságban. *Ars Hungarica*, 7. 1979. 95–96.

¹⁰⁵ Szinyei Merse Pál, Szinyei Merse Rózi (1881–1952), festő, illetve Szinyei Merse Félix (1872–1954) jogász, képviselő.

Budapest, 1919. április 2.

Tegnapelőtt két Fészekbeli iroda kisasszonynak, miután sokáig dolgoztunk, tréfából azt mondtam jöjjenek hozzám a műterembe aludni. A meghívást elfogadták, s bár emlegettük, hogy van nálam itthon egy nő, bizonyára meg lehetek lepve, mikor erről megbizonyosodtak. Rózsi felkelt, kérésemre teát is főzött, s másnap délig jó képet vágott a tréfához, de tegnap este már nagyon kikaptam ezért az „áprilisi” járatásért, de végül is megbékéltünk. A Fészekben sok a munka nagyon, néha kissé komplikálódik is az ügy, mely nem olyan egyszerű, mint első pillanatban látszott. Berény is megjelent ma, kivel sikerült egy-mást elintézni. Azt hiszem fognak menni a dolgok is.

Budapest, 1919. április 3.

Odakünn nagyon izgatott a hangulat, délelőtt megint nagy felvonulás volt a Várba, Pogány József¹⁰⁶ hadügyi népbiztost lemondásra kényszerítették, sokak szerint le is tartóztatták, s a forradalmi törvényszék elé állítják. Sokak szerint a vasmunkások mérsékeltebb programot akarnak keresztülvinni, mások szerint viszont a kommunisták akarnak erélyesebben eljárni. Az ég tudja, hogy hogyan alakul a dolog. Más, mint találgatást nem végezhet az ember. Itt mellettünk a Gellért fürdőben van az egyik nagy főhadiszállás, ott áll a sok hadiautó a piros szalagos vöröskatonáktól közrevéve. A Fészekben kissé lecsendesedtek az ügyek, de azért elég nagy még mindig az izgalom a várakozás miatt, hogy mit hoz a jövő. Apró kellemetlenkedések is vannak, de ezek nem kedvtelenítenek el nagyon, bár hazudnék, ha nem vallanám be, hogy jó volna már egy kissé megszabadulni ettől a terhes hivataltól, melyet saját magam vettem a nyakamba. De hát kötelességemnek gondoltam némi szervező talentumomat az össz művészek érdekében latba vetni. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy nagyon szídnak majd érte, de hálára én nem is számítok, azt hiszem nem is igen fog érdekelni, ha már egyszer túl leszek a dolgokon. Nagyon kíváncsi vagyok, nem változik-e meg a szituáció addig, míg mostani munkánknak első eredményeit leszakaszthatnánk – azt, hogy valamicske hirtelen segílyt nyújthatnánk a nagyon rászorulóknak. Azután aztán remélhetőleg kevesebb is lesz a munka.

Budapest, 1919. április 8.

Kezd kissé lehangyolódni a munka vállaimról azáltal, hogy kezdjük megalakítani a szakosztályokat.¹⁰⁷ Ma példás rendben, s némi terrorral tartottuk meg a szobrászok

¹⁰⁶ Pogány József (1886–1937) újságíró, politikus, a Tanácsköztársaság idején, 1919. március 21.–április 2. között hadügyi népbiztos.

¹⁰⁷ „A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége a szakosztályok megalakítása végett összehívja tagértekezletre a szobrászművész elvtársakat április 8-án, kedden délután 5 órára, a

13. Herman Lipót: Vaszary János, 1930 k. 237 x 163 mm, papír, ceruza.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.51.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

szakosztályának gyűlését. Lányi¹⁰⁸ és barátai hallatlan ügyesen dolgoztak, minden megjegyzés nélkül a hivatalos lista győzött, s a 11 tagú intézőbizottság meg is kezdte a működését. Beszédem, s Hoffmanné elég sikeresek voltak, s az apró félreértéseket sikerült hamarosan eloszlatni. Holnap jön a nehezebb feladat, a festők napja, ez valószínűleg nem fog már ilyen simán menni, de lehet, hogy nem lesz katasztrófa. Meglehetősen fáraszt már a munka, de főleg az egyes emberek stréberkedése, s ostobasága. A művészdiktatúra részéről szigorú hangok hallatszanak, fenyegetések s lélekben bizonyára az az óhaj, hogy ez a szakszervezet, mely együttes fellépésével esetleg némi óhajt is kifejezhetne – boruljon fel. Ezt sokan rövidlátással elősegíthetik, de hát az emberek úgy látszik saját sorsuknak kovácsai. Rám nézve, ki ezt a foglalkozást kissé sportszerűen űzöm, kit a tömegpszichológia meglehetősen érdekel, alapjában véve nem túlságosan nagy fontosságú ez az egész handabandázás. Persze szeretném, ha kialakulhatna valami egészséges szellemű dolog ebből a nagy összevisszaságból, de nem nagyon bízom már benne. Az emberek túlságosan kicsinyesek s ostobák. S főleg a tömeg kiszámíthatatlan.

Budapest, 1919. április 9.

Ma a festők gyűlése volt s várakozáson felül sikerült uralnom a tömeget. Ügyesen ment a dolog, nem minden terror nélkül, de mondhatom, hogy egészséges dolog jött ki belőle. Rippl lett a vezető, Csáktornyai a helyettese, Fényes, Réti, Grünwald, Déry, Czigány, Béli Vörös, Orbán, Csók, Dudits, Szlányi és Vaszary¹⁰⁹ (13. kép) jöttek be úgy, ahogy terveztem. Nagyszerű multság a tömeget, mint hangszert felhasználni s azon játszani tudni. Persze igen gyakran kisiklik az ember kezéből, mert hiszen kiszámíthatatlan. Mindenesetre élénken kell figyelni, az előkészület ugyan nem árt, de azért a helyzet magaslatán kell állani, s mindig a körülményekhez kell alkalmazkodni. Olyanféle dolog, mint a jó képnek megkoronázása, s a természet segítségével való keresztülvitele. Jó előkészület kell hozzá, alapos aládolgozás, kellő diszpozíció, s szerencse is. Ilyenkor látni, hogy Van Goghnak mennyire igaza van, hogy tömeggel (az emberrel) dolgozni a legnagyobb művészet. Természetesen el kell készülni lenni rá, hogy a tömeg sohasem hálás, mindig lebuktatja azt, ki ideig-óráig a tetején nyargal, de hát a „tanulmányozás” számára ennek is megvan a maga varázsa – annyi baj legyen, hogy a részegség után a katzenjammer¹¹⁰ következik – Kacz¹¹¹

festőművész elvtársaitak április 9-én délután 5 órára, a rajzolóművész elvtársakat április 10-én délután 5 órára, az építőművész elvtársakat április 11-én délután 5 órára a Fészek (VII. Kertész-u. 6.) értekezleti termébe.” *Pesti Napló*, 1919. április 6. 7.

¹⁰⁸ Lányi Dezső (1879–1951) szobrász.

¹⁰⁹ Czigány Dezső (1883–1937) festő, a Nyolcak művészcsoporthoz tagja; Dudits Andor (1866–1944) festő; Szlányi Lajos (1869–1944) festő.

¹¹⁰ macskajaj, másnaposság

¹¹¹ Komáromi-Kacz Endre (1880–1969) festő.

megint beszédet mondott, végig hagytam beszélni, mert láttam, hogy tulajdonképpen a malmomra hajtja a vizet. A gyűlés vége felé aztán kissé erőszakosan jártam el, de sikerrel, s a főzött tömeg úgy szavazott, mint a parancsolat. Azt hiszem azonban, hogy a dicsőség nem sokáig tart, mert kezdenek már ébredni a transzból, amibe a hirtelen átalakulás szakszervezetté helyezte őket, s már kezdik megelégelni az önkényeskedéseimet.

Budapest, 1919. április 12.

Most már kissé lelohadt a nagy munka, illetve eloszlott a szobrászok és festők közt. Azt hiszem menni is fog a dolog, mert ügyes emberek állanak az ügyek élén. Sidló, Csáktornyai, Kóber s még néhányan, akiket felkértem, illetőleg megválasztattam a munkák végzésére. Most aztán még hátra lenne az építészek dolga, de ebben akadályok merültek fel. Érdekes egyéb tapasztalatok is jöttek. A május elseji monstre vörös nap rendezése körüli értekezések – többek közt Szamuely¹¹² népbiztossal, ki forradalmi alak, gyengén emlékeztet Robespierre-re. Érdeemes volna róla többet tudni és írni. Tegnap este Rózsival a Molnár *Liliom* című darabjában. A közönség hogy megváltozott és a darab – miután a régi világrendből való, mennyire deplacirozott.¹¹³ Igazán kezdek örülni az új rendnek, mert fölébe helyezkedem a pillanatnyi kényelmetlenségeken. Mégiscsak ez az igazi, a javak igazságosabb elosztása, az emberi butaság eltörlése stb. Hogy stréberek és ostoba emberek is vannak, hát erről nem lehet tenni.

Budapest, 1919. április 13.

Benne a nagy változásokban észre sem veszi az ember a „történelmi időket”, pedig ha valaha, úgy most volna érdemes pontos leírását adni az eseményeknek, mert ilyesfajta dolgokban ritkán van része az embereknek. S a lapok nem adhatják egészen hű képét az eseményeknek. Szigorúbb cenzúra van, mint valaha, hiszen a proletárdiktatúra nagyon erélyes eszközökkel lát hozzá a társadalom átalakításához. Hallatlanul érdekesekek az események, csak ne volnának apró gondok és zavarok, kényelmetlenségek, melyekkel természetesen jár az új állapot. De viszont mennyi ideális változást hozott magával a dolog. Először is, hogy mindenki „elvtárs” a másíknak, a pincér, a villanyos kalauz, a festő kolléga, s a volt nagyságos úr. Aztán, hogy semmi szeszcsinált nem ihatsz, hogy megszűnt a Fészekben a kártya, s a sok léhűtő nagyúr. Viszont most mindenfajta színész, kórista, kezdő festő – mind szakszervezeti tagok – feljárnak, a vacsora tömegetetés, és jelentékenyen rosszabb. De az én érzéseimet ez igazán nem bántja, ez a demokrácia, hiszen mindenkor hajlamos voltam erre. Nem

¹¹² Szamuely Tibor (1890–1919) újságíró, politikus. A Tanácsköztársaság idején egyidejűleg hadügyi népbiztos-helyettes és közoktatásügyi népbiztos.

¹¹³ nem helyénvaló, erőltetett

szerettem az urakat, éppen csak a tehetségeket. De viszont most is szent meggyőződés az, lesz is, hogy igazán ideális államforma a diktatúra. Egy értelmes, világos eszű, erélyes, a mesterségét értő ember vezessen, s az összesség fogadjon szót. Csak éppen jól kell megválogatni a tisztességesen gondolkozó okos embert. Bőngésszük a kommunista iratokat, a forradalmi regényeket. Nagy, egészében igazán szép a terv, de a keresztülvitelnél nem kerülhetők el a zökkenések. Íme a művész direktórium! Pogány Kálmán nevű múzeumi hivatalnok – egy mérsékelt okosságú, de akaratos férfi a főnök, Berény, Kozma, Ferenczy Béni és Lessner¹¹⁴ a tagjai. Ők fogják megítélni s beosztani a művészeket Pór Berci, Tihanyi, Nemes Lampérth s Uitz¹¹⁵ segítségével. Nem valami szélsőségektől ment vélemények, bár Berény igen értelmes ember. Persze a művészettel foglalkozó társaim legnagyobb része szorongva tekint a határozat elé, s lehet, hogy egyelőre nem is minden ok nélkül. Nehéz átmeneti idők következnek be akkor is, ha az ítélet mondjuk sokra kedvező lesz, mert az az érzésem, hogy momentán az állam nem lesz abban a helyzetben, hogy valóban gondtalan életet biztosítson mindenkinek, akinek ezt szánja. De hát nem marad más hátra, mint bízni az élet saját logikájában, s a dolgok elhelyezkedési képességében. Én egyelőre nem hiszek abban, hogy a régi világ visszajöjjön, inkább azt hiszem, hogy szükségszerűen elterjed a kommunizmus az egész világon. Lehet, hogy a győzelmes országokban kissé enyhébb formában – az esetben enyhülni fog a dolog itt nálunk is – (már egy cseppet jobbra), aminek némi jelét látom abban, hogy a magántulajdont nem törlik el teljesen, s megahagyják a pénzt, mint csereeszközt – ezekről talán majd egyszer részletesebben, mert valamikor talán érdekes lesz, hogy miként gondolkoztam ebben az időben a dolgokról. Hiszen engem a masinériája az egyéni s tömegpszichológiának nagyon érdekel s mulattat, melyhez ezek a feljegyzések érdekes adatokkal szolgálnak.

Budapest, 1919. április 16.

A délelőtt eltelik olvasgatással, öltözködéssel, borotválkozással, munkához egyelőre nincs túl nagy kedvem, nem is igen tudja az ember, hogy tulajdonképpen mit is csinálhat, mi fog következni, kié lesznek a képek, kell-e majd egyáltalán valakinek is. S az események minduntalan új helyzetet teremtenek, az ember vár, hogy majdcsak megállapodik valamiben a dolog, talán majd akad valami hivatalos munka is. Egyelőre teljesen le van fűrészelve minden megélhetési, illetőleg keresési lehetőség. De tán 1-2 hónap múlva tisztábban láthatunk. Délben a Városház utcába kellett menni Némethy tanácsnokhoz, kivel a Vurstli¹¹⁶ átalakításáról beszélgettünk. Ebéd után Nagy Endrét látogattam meg (délben a korzón kissé sé-

¹¹⁴ Ld. a 102. jegyzetet és *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

¹¹⁵ Pór Bertalan (1880–1964) festőművész, a Nyolcak tagja; Uitz Béla (1887–1972) festő.

¹¹⁶ Némethy Károly (1890–1954) jogász, székesfevárosi tanácsnok. – A vurstli a mutatványosok részére hatóságilag kijelölt rész volt a Városligetben.

14. Herman Lipót: Salgó Ede és Pólya Tibor, 1927. 142 x 210 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.46.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

tálgattunk Pólyával (14. kép), Kálmán Ubullal s Lakatos Lacival¹¹⁷), vele is a Vurstlíról folyt a beszéd. Ő már szeretne április 1-re valamit elkészíteni, de ez tulajdonképpen nem lehetséges, mert hiszen éppen az lesz a dolog fő ereje, hogy alapos munkát kell itt végeznünk, mert csak így válik kultúrterjesztővé a népnél. Az Otthonba mentünk, ott hallottuk az ajtóban Szép Ernőtől, hogy Kéri Palit letartóztatták, mert a Göndör *Az Ember* című lapjában megtámadta¹¹⁸ Lukács Györ-

¹¹⁷ Pólya Tibor (1886–1937) festő; Kálmán Jenő Ákos (Ubul) (1883–1958) zenekritikus, újságíró, a Kertgazdasági és Magtermelő Részvénytársaság, majd Zöldségközpont igazgatósági tagja, a *Pesti Napló*, illetve az Est-lapok munkatársa; Lakatos László (1882–1944) író.

¹¹⁸ A kirobbanó vita ürügyét Mácza János (1893–1974) esztéta, a MA kör tagjának kinevezése szolgáltatta. Mint visszaemlékezésében írta: „Lukács György aláírásával kinevezést kaptam a Nemzeti Színházhoz. Mint segédrendező. Írtam az elkezdett munkámat, ami a *Mában* jelent meg folytatásokban. [...] Részt vettem a Ma »propagandaelőadásain«. De leginkább a Nemzetiben voltam »elfoglalva«, ahol minden nap a délelőtti órákban meg az esti előadásokon voltam jelen.” *Kortársak Kassák Lajosról*. Szerk. Illés Ilona, Taxner Ernő. Budapest, 1975. 10. A fentiekből is látható, hogy munkája a színházban formális volt. Ennek ellenére az a körülmény, hogy a Kassák-kör, illetve a Nyolcak, a Vasárnapi Kör számos tagja „vezető” kulturális beosztásba került, sok tekintetben jogos félelmet keltett a művészek széles körében. – Kéri Pál: Mácza. *Az Ember*. 1919. április 15. (29. sz.) 5–6.; Letörni a kultúrforradalmat. *Vörös Ujság*, 1919. április 16. 7. [részben Révai József írta a cikket]; Göndör Ferenc: Kik akarják diktálni a proletáriradalmat? *Népszava*, 1919. április 16. 7.; Fenyő Miksa: Dostojewski. *Nyugat*, 12, 1919, 8.

gyöt, s a Mácza, Kassák, Balázs Béla¹¹⁹ társaságot. Estefelé a Fészekben még mindig nagydolog van. Vacsoránál szörnyen nagy tömeg, utána is odafönn. A vörös teremben Szamuely elvtárs vezetése mellett május 1-ei ünnepredezés megbeszélés, aggodalmam igaznak bizonyult, mert nagyon redukálódott a dolog, nincs se anyag, se pénz. Szóval a festés elmarad, amit nem is bánok, hiszen a rövid pár nap alatt úgysem lehetne semmi rendeset összehozni. Szamuelyval beszélünk a műtermekről is, nem valami túl jó kilátásaink vannak nekünk művészeknek a jövőre nézve, de azért nem kell kétségbe esni, az a pár ügyes ember majdcsak megél a jég hátán is, ki élelmes.¹²⁰ De némi nehéz időkre számítani kell. Volt már részem bennük.

Budapest, 1919. április 18.

Délelőtt festettem Hoffmannról egy portréfejet, délután pedig a szakszervezeti elnökök gyűlésén voltam az Új Városháza nagytermében, hol Böhm és Szántó népbiztosok¹²¹ tartottak előadást a szakszervezetek feladatairól az új államalakulatban. Nagyon érdekes és tanulságos ezeknek a gyűléseknek a meghallgatása. De én sajnos nem tudok hinni egészen a dolgok sikerülésében, én csak azt látom, hogy egyelőre sötét a jövő, fogy a nyersanyag s kevés a kilátás rá, hogy újakat kapjunk. Ilyképpen mit ér a legszebb kommunista álom? De bízunk kell a dolog sikerültén, hiszen

(április 16.) 600-602.; [Révai József]: Letörni a kultúrforradalmat. *Vörös Ujság*, 1919. április 17. 7.; Göndör Ferenc: Ne bántsát a Máczá! Válasz a Vörös Ujságnak. *Népszava*, 1919. április 17. 6-7.; Rozványi Vilmos: Kéri. *Vörös Lobogó*, 1919. április 17. 6.; Nyilatkozatok. A pártvezetőség határozata és Lukács György elvtárs közlése. *Népszava*, 1919. április 18. 7. – az íráskor újra közölve: Révai József: *Ifjúkori íráskor (1917-1919)*. Sajtó alá rend. F. Majláth Augustza, Agárdi Péter. Budapest, 1981. 89-90., 222-234. Fenti íráskorok ld. az *Enigma* 94. számában. – Fenti vitához sorolható még: Uitz Béla: Diktatúra kell. (Hozzászólás Révai József „Tiszta proletárpolitikát!” c. cikkéhez). *Vörös Ujság*, 1919. április 10. 8. [újra közölve: Szabó Júlia: *A magyar aktivizmus művészete 1915-1927*. Budapest, 1981. 170-171.] – ld. még: Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Budapest, 1983. II.: Kommün [1933] 567-568.

¹¹⁹ Kassák Lajos (1887-1967) képzőművész, író, a MA csoport vezetője; Balázs Béla (1884-1949) író, a Vasárnapi Kör tagja, a Forradalmi Írók Direktóriumának tagja.

¹²⁰ Ez a megjegyzés valószínűleg a művészek lakásainak és műtermeinek rekvirálásával kapcsolatos. Mint Böhm Vilmos írta visszaemlékezéseiben: „Az úgynevezett forradalmi munkástanácsok minden kormányzótanácsi rendelet ellenére önkényesen rekviráltak, lakásokat elvettek, lakásokat osztogattak.” Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben*. Bécs, 1923. 296. Ebben az ügyben Lukács György népbiztos 1919. július 5-én előterjesztést tett a Forradalmi Kormányzó Tanácsnak, kérve, hogy a „tényleges produktív munkát folytató írók, tudósok és művészek [...] jogos lakásokbaikon kívüli dolgozószobáik, illetve műtermeik a rekvirálás alól mentesíttessenek.” *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 47., 175.

¹²¹ Böhm Vilmos (1880-1949) szociáldemokrata politikus. 1918-1919-ben hadügyi államtitkár, hadügyminiszter, illetve hadügyi népbiztos. Szántó Béla (1881-1951) tisztviselő, kommunista politikus, hadügyi népbiztos.

mást igazán nem tehetünk. A Fészekben is kezd morgolódni a tenger alja, elégedetlenkednek, mert a segély még nem jön, napról napra ígérik, de úgy látszik Pogány kissé erőtlén, vagy tán valóban nem volna papírpénz rendelkezésre? De az is lehet, hogy a nyugtalanakodásnak az az oka, hogy néhány türelmetlen törtető érvényesülni akar. (Bednár, Teplánszky, Major¹²² stb.). Én igazán boldog volnék, ha sikerülne valaki mást az ügyek élére ültetni, aki ezt a fáradságos és némileg felelősségteljes ügyet tovább viszi. Mindenesetre sokkal szabadabb ember volnék, s mennyivel kellemesebb bírálni, mint alkotni. Különb is kétféle ember van. Alkotó és romboló. Éppen úgy, mint a véresejteké. A rombolás sokkal könnyebb feladat, mint az alkotás.

Budapest, 1919. április 19.

Csodálatos események. Alapjában véve semmi bizonyosat nem lehet tudni, nagy izgalom van a levegőben. A románokról adják ki a jelentést, hogy közelednek – túlerővel. S ezzel kapcsolatban természetesen mindenféle álhír. Annyit érzek, hogy a legnehezebb 4 hét tulajdonképpen most következik a városra. A háború, úgy látszik, semmi sem volt ehhez képest. Közben készülnek a fényes május 1-ei ünnepre. Éppen úgy, mint France regényében: „Az istenek szomjaznak”.¹²³ De a burzsuj hiába örül és reménykedik, a vagyonnak vége jó időre. Balga reménység még akkor is, ha átmenetileg meg is szállják az országot. Beszélnek általános sorozásról is, de ebben még nem hiszek.

Budapest, 1919. április 22.

A háborúban is mindig úgy történt, mikor szaporodtak a gondok, jöttek még rá olyan súlyosak, hogy elfelejtettük az előbbieket. Most is úgy történik. Pár napja még az volt a legnagyobb gond, hogy a segély elmaradása komplikációkat okoz, erre jött a nagy izgalom, hogy közeledik az Antant s mindenki a „barikádra”! Szedik a burzsuj túszoikat,¹²⁴ állítólag Déry Bélát, Fényes Lászlót, Hatvany Ferit (az ismerősök közül) letartóztatták.¹²⁵ 500-ig akarják emelni a polgári túsok számát. S a mun-

¹²² Bednár János (1886–1932) festő; Teplánszky Sándor (1886–1944) festő; Major Henrik (1895–1948) grafikus.

¹²³ Anatole France: *Az istenek szomjaznak*. Ford. Bölöni György. Budapest, 1913. – A regény Évariste Gamelin festő sorsán keresztül ábrázolja a Nagy Francia Forradalom terrorba fordulását, hogyan válik egy tiszta lelkű, erényes esküdt kegyetlen gyilkossá.

¹²⁴ 1919. április 19-én a Kormányzótanács – a román csapatok előrenyomulása miatti ellenforradalmi veszélytől tartva – több mint 400 tús letartóztatását rendelte el. Ágoston Péter, Garbai Sándor, Haubrich József, Weltner Jakab és mások határozott tiltakozására a túsokat később szabadon engedték. Ld.: Böhm 1923. i. m. 387–390.

¹²⁵ Fényes László (1871–1944) újságíró, országgyűlési képviselő, a Nemzeti Tanács tagja. 1919. április

kásság elhatározta, hogy fele kimegy a frontra. Nekünk is kell valamit csinálni. Hoffmann ma érdeklődik a módozatok iránt. (Prágában néhányszor mondtam Aladárnak,¹²⁶ ha nagyon panaszkodott a háborúra, hogy sokan még vissza fogják sírni ezt az idilli háborús állapotot a forradalom idején. Majdnem igazam volt – pedig én igazán sohasem voltam háborús párti.) Népbiztosi megbízottunk, Pogány Kálmán tegnapelőtt este, beszélgetésünkkor bejelentette, hogy kimegy a harctérre. Nem volt valami túl bizakodó hangulatban, de azt mondta kérdésemre, hogy hogy lehet fegyelméletlen s kiképzetlen emberekkel sorkatonaság ellen harcolni – hogy mindent lehet! Tegnap Berénnyel beszélgettünk, ki a festők ügyét vette át, az ő véleménye az, hogy a szakszervezetnek is csinálni kell valamit abban az értelemben, ahogy a munkásság döntött. Én nem vagyok gyors elhatározású ember, tehát még nem döntöttem. Tegnap egy mulatságos gyűlés volt, az építészek tartották. A szakosztály megalakulásáról lett volna szó, de a MÉMOSZ nevű, már meglevő építőmunkások s rajzolóok szakszervezetének számos tagja hívatlanul eljött s megakadályozta. Nem is tartottak gyűlést, csak értekezletet, melynek vége felé valahogy kialakult a helyzet. A dolgot komplikálta, hogy néhány építőművész (Málnai¹²⁷ vezetésével) a rajzolókhöz pártolt, s néhányan nem mertek nyilatkozni. Úgy látszik az építőművészek a leginkább emberek a képzőművészek társaságában.

Budapest, 1919. április 25.

Tegnap volt 35-ik születésnapom, illetet volna írni, de az új rend értelmében éjjel 11 órán túl nem lehet a lakást világítani, s így korán kell lefeküdni. Ostromállapotnak kellett jönnie, hogy én hozzászokjam a korán lefekvéshez. Tegnapelőtt délelőtt Kallós Árpád s Hoffmann dr. eljöttek hozzám s innen felmentünk Szántó hadügyi népbiztoshoz egy tervvel, melynek alapján a művészeket propaganda célokra lehetne felhasználni. (Útközben 2 vöröskatona felelősségre vont bennünket, hogy miért nem jelentkezünk a vörös hadseregbe, de mikor elmondtuk, hogy a népbiztoshoz megyünk, akkor eleresztettek bennünket). Szántónál végre bejutottunk (az előszobában volt Károlyi Mihály is Kéri Palival), de Pór népbiztoshoz¹²⁸ utasított tervünkkel. Azt a Tárnok u. 5. alatt meg is találtuk (a Hatvany Lajos palo-

21-én letartóztatták ellenforradalmi összeesküvéssel vádolva. Déry Béláról azt jegyezte fel Herman 1919. április 25-én, hogy „Déryt, ki mint ellenforradalmár pár napig le volt tartóztatva, kiengedték kihallgatás nélkül”, de Hatvany Ferenc letartóztatásáról nincs adat.

¹²⁶ Gárdos Aladár.

¹²⁷ Málnai Béla (1878–1941) építész.

¹²⁸ Pór Bertalan festőművész, a Nyolcak művészcsoport tagja, a Művészeti Direktórium festőszakosztályának vezetője volt, miután 1919. május 20-án a művész-kataszter körüli konfliktusok miatt Berény Róbert lemondott. Ahogy Pór írta visszaemlékezésében: „a baloldali mozgalmakban tapasztaltabb emberre gondoltak, és ezt bennem vélték megtalálni.” *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 142.

tája – ő internálva).¹²⁹ Szívesen fogadott s részletesebb tervet kért. Pólyával kaptunk a várostól megbízást a Vurstli átalakítására. Tegnap ez ügyben Nagy Endrénél. Délután érkekezés Berélynél. Mégis lesz valami segély, vásárlás formájában. A propaganda ügyet is tárgyaltuk. Este összbizalmi, illetőleg intézőbizottsági ülés. Ideiglenesen engem bíztak meg az elnöki teendők végzésével. Nem nagyon kellemes foglalkozás. Már tegnap is igen bosszankodtam, hogy másképpen határoztak, mint ahogy én terveztem a vörös hadseregbe való jelentkezést, mégpedig Hoffmann ügyetlenkedése következtében.¹³⁰ Én tisztán a munkástanács álláspontjára akartam helyezkedni. De mi ügysem vagyunk kompetensek e fölött dönteni, ez az illető szakosztályok tagulásainak hatáskörébe tartozik. Déryt, ki mint ellenforradalmár pár napig le volt tartóztatva, kiengedték kihallgatás nélkül. Sokat azonban benn tartottak az ismert nagyfejük közül. Páratlan energiával és ügyességgel viszik az ügyeket ilyen tekintetben, látni, hogy jó iskolájuk volt Oroszországban. A hadijelentések szerint a románok közelednek, de nem abban a tempóban, amint azt némelyek az első pillanatban talán várták. A lapok szerint mozgolódik egész Európa. Hogy lesz, mint lesz – talán senki sem tudja megmondani.

Budapest, 1919. április 29.

Sok dolog történik mindennap mostanában. A feszültség enyhült, de a suttogott hírek szaporodnak. Néha a burzsuj túl optimista, sőt találni köztük olyat is, ki fenyegetőzik. Az Antant csapatai erősen közelednek, szorul a gyűrű, s tulajdonképpen napok kérdése, hogy megszállják az országot. De a május 1-ei díszítések lankadatlanul folynak.¹³¹ Szinte versenyfutásnak tűnik ez a lázas készülődés. Ma Szabados¹³² népbiztosnál voltunk Hoffmannal, nagyon kedvesnek mutatkozott, hiszen

¹²⁹ Hatvanyt tényleg internálták Tárnok u. 7. alatti palotájába 1919. április 21-én. Mint írta: „Korvin Ottó mielőtt internáltatott volna várbeli ‘palotámba’, szíves, baráti hangon hallgatott ki. Valószínű, hogy ez a jóakarát az októberista forradalmárnak és a Nemzeti Tanács volt tagjának szólt.” *Levelek Hatvany Lajoshoz*. Vál., szerk. Hatvany Lajosné. Budapest, 1967. 262., 657. Hatvany még a Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrált.

¹³⁰ „A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége fölhívja festő-, rajzoló-, szobrász és ifjúművész szakosztályainak férfitagjait, hogy a Vörös Hadseregbe lajstromozás végett, e hó 9-én, pénteken délután 3 óraker a szövetség helyiségében jelenjenek meg. Csak 18–45 évesek jelentkezzenek.” *Népszava*, 1919. május 8. 5.

¹³¹ A proletárralomal májusi ünnepe. Hatszázezer proletár felvonulása. *Pesti Hírlap*, 1919. május 3. 4–5. – Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. Budapest, 1938. II.: 168–170.; *Rippl-Rónai József emlékezései*. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Sajtó alá rend. Farkas Zoltán. Budapest, 1957. 326.; Kassák 1983. i. m. 574–576.; Telcs Ede: *...éltem és művész voltam. Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói*. Sajtó alá rend. Merk Zsuzsa, Rapcsányi László. Baja, 2011. 175–176.

¹³² Szabados Sándor (1874–1937) újságíró, szociáldemokrata, majd kommunista politikus, 1919. április 5-től közoktatásügyi népbiztos.

régi ismerős a Japánból (pár vázlatomra tartozik még vagy 130 koronával). Most miniszter úr, illetve népbiztos elvtárs. Minden kérést, amit a művészek nevében kértem, örömmel teljesíti s felszólított, forduljak csak mindig bizalommal hozzá, ha valami kell. Milyen kár, hogy nem soká tart a dicsőség. Holnap talán mégis kapunk végre egy kis pénzt szétosztásra. Már nagyon türelmetlenek a művésztársak, ez nem is csoda! Holnap különben taggyűlése lesz a festőknek. Remélhetőleg nem lesz félnapos vihar. Ámbár – annyi baj legyen! Most már az ő dolguk, hogy mit cselekszenek. Hiába! a kommunizmus nem ölte ki az emberekből az önzést, s az érvényesülni vágyást. Csúnya kis stréberek tolakodnak minduntalan a felszínre, de legtöbbször kevés sikerrel. Viszont már unalmas ezeknek az embereknek a letörése. Elvégre én nem azért vállaltam magamra a munkát, melyet az utóbbi hetekben végeztem, hogy az azzal kapott méltóságot megtartsam, hanem hogy segítsék kollégáimon; őszintén megvallhatom, hogy nem kis gondot okoz a dolgok vitele, s a felelősség, melyet érzek olyankor, mikor valami komplikáltabb eset adódik elő. A direktórium tagjai, Berény, Ferenczy Béni sokkal könnyebb oldaláról fogják fel a dolgot. A munkájuk technikai részét természetesen a szakszervezettel végeztetik, mely ennél fogva némi befolyást nyerhet a dolgok intézésébe. De ezt kerülöm, mert cseppet sem kívánatos, hogy bennünket érjen a felelősség ilyen vakmerő ügyért, mint a művészek osztályozása.¹³³ Ha nem kommunista államban való beilleszkedésről volna szó, természetesen egy percig sem gondolkoznék rajta, hogy egy ilyen osztályozást megejtsek, mert a kívül maradók életlehetőségét nem korlátozza. De a jelen állapot állandósulása esetén ez már kockázatosabb kísérlet. Én különben azt hiszem, hogy az ország megszállása esetén rövid időre nagy reakció következik be. A felszabaduló tőke esetleg hatalomra jutva kissé kitombolja még magát ugyanúgy mint a polgári társadalom – illetőleg az urak. Szóval azt hiszem, a művész szelektálás már csak egy hétig aktuális – 6 hónap múlva talán újra szőnyegre kerülhet, de ki tudja mi lesz már akkor.

Budapest, 1919. május 4.

Május elsején a város fel volt díszítve pirossal. Barátaink nagy buzgalommal csinálták meg a dolgot, némely részen sikerült is valamit összehozni a papírvászonból, melyet pirosra festettek. A festészeti része sokkal gyengébb volt az ügynek, de hát a most divatban levő művészek, az „aktivisták” csinálták éppen úgy, mint a most már alaposan megszaporodott plakátokat. Azt hiszem, le fogják majd járni magukat. A felvonulásban, mint néző részt vettem, a hangulat kissé nyomott volt. Látszik az embereken, hogy kocsmát, húsos ebédet s némi italt (melyet a kommunista állam eltiltott) szívesebben vettek volna. Másnap hatalmas szélvihar volt, mely szétrombolta a díszek nagy részét, Jókai, ki ha élne, kissé ellenforradalmi érzésű volna – tudta volna ennek megfelelően ezt romantikus módon megírni. 2-án voltam a

¹³³ Ld.: *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

budapesti, 500 tagú Munkás- és Katonatanács ülésén, Kun Béla volt az előadó s az akkori hangulathoz képest folyt le. Arról volt ugyanis szó, hogy a románok Szolnoknál áttörték a frontot s 24 óra alatt itt lehetnek. Másnap mozgósítási parancs, s lelkesítő felszólítások az ellentállásra, s Budapest végső védelmére. Ez úgy látszik, politikailag helyes eljárás, bár a vezetők személyes bevallása szerint a lehetetlen megkísérlése. Bár nem lehet semmit sem tudni. Szakszervezetünk kissé nehéz helyzetben van, mert hiszen tagjai meg sincsenek állapítva. Holnap, holnapután majd dönteni kell valamilyen eljárás fölött. Nehéz felelősséget érzek, mert ismerem az emberek hangulatát. Ma délben Julcsáéknál¹³⁴ ebédeltem „húst!”, mégpedig libát. Ez nagy dolog mostanában, csak nagy véletlen, hogy hozzájut az ember. Azt hiszem a legközelebbi 2 hét nehéz időszakot jelent.

Budapest, 1919. május 6.

Mindig lehangolóbb híreket hall az ember Szolnokról, hol polgárharc dúl a fehérek és vörösek közt (Tornyai¹³⁵ mesélte), a román fegyverszüneti feltételek, melyek szinte teljesíthetetlenek, az emberek részéről lépten-nyomon arcpirító jellemtelenségek (ld. a tárgyalásokat az iparművészekkel) stb. stb. 9-kor van utcán járni tilalom, korán hazajöttem s mindjárt le is fekszem, ámbar még csak 1/2 10-re jár az idő. Fáradtságban nyilvánul a napi izgalom. A várossal már többé-kevésbé megegyeztünk, holnap tán már előleget is kapunk. De hogy a munkánkat a legközelebbi napokban simán folytathatjuk-e, az kérdéses.

Budapest, 1919. május 8.

Mostanában csúnya dilemmában vagyok, minduntalan kétségek gyötörnek, hogy helyesen viszem-e a kormánykereket, melyet valami fura véletlen adott a kezembe, tulajdonképpen kissé akaratom ellenére, mert éppen más nem akadt erre a feladatra. Kissé okosabbnak hittem magamat, mint amilyen vagyok, de most sok olyan dolog adódik, melyeket nem tudok rögtönösen megoldani. Több önbizalom, sok önhietség kellene ahhoz, hogy egész határozottsággal járhassak el, de viszont meg kell adni, hogy abban a fura zűrzavarban, melyben momentán vagyunk, kissé nehéz eligazodni. Eggyel meglehetősen tisztában vagyok, az az, hogy az ország művészeinek akarok használni, s így közvetve az országnak, melynek kultúráját hordozzák. Né-

¹³⁴ Herman Lipót unokanővére, Herman Lázár gyermeke, aki családjával a IX. Ráday utca 49. alatt élt.

¹³⁵ Tornyai János (1869–1936) festő. – A román csapatok 1919. április 24-én megszállták Debrecent, majd két nap múlva Békéscsabát. A magyar csapatok Szolnok felé húzódtak vissza, ahol megpróbálták átkelni a Tiszán, és kiépítettek két védvonalat a város körül, melyek végpontjai a folyót érintették. Április 29. és május 1. között a román csapatok áttörték a védvonalakat. 1919. május 1-jén a Tisza teljes keleti partját elfoglalták.

mely nüanszokban ez eddig sikerült – hogy lesz majd ezután – azt egyelőre nem tudom. Ettől az egy céltől nem akarok eltávolodni. A kultúrahordozókra szüksége van a proletariátusnak, de szüksége van a rövid időre esetleg a régi állapotba visszasüllyedő államnak is. A művészetet mégsem lehet teljesen a politika nézőpontjából nézni – bármely jelentőségteljes is legyen az utóbbi a jelen pillanatban. Azt kell mondanunk, amit oly sokszor hangoztattunk régebben – a művész nem politizálhat, kifejezési eszköze nem a szó, hanem a mesterségbeli forma. Ennek az érvényesítése lehet csak a célja minden művész társadalmi ténykedésének. Vajon sikerül-e ezt az elvet megvalósítani most, mikor összedülőben van a világunk? Nagyon nehéz feladat áll előttem. Nem csoda, hogy kissé belesoványodok. Most naponta újabb és újabb meglepetések jönnek. Még a 2-i Munkás- és Katonatanács utáni mozgósítási parancs, aztán a tegnapelőtt, 6-án nyilvánosságra került román fegyverszüneti feltétel, mely 3-án kelt. Ma reggel nyilvánosságra kerültek a békekonzferencia feltételei, melyeket a németeknek átnyújtottak (új dolog nincsen benne, de súlyosabb feltételek sincsenek, mint amiket vártak). Az újságok nálunk azt remélik, hogy a németek ezt vissza fogják utasítani s az orosz-szovjet állammal fognak szövetkezni új háborúra. Ebben azonban én nem hiszek ily sziklaszilárdan – talán az újságok sem. Sokkal valószínűbb, hogy a németek belemennek a feltételekbe s talán pár év múlva protestálnak majd ellene, ha az éhenhalás nem áll oly közel ajtójuk előtt. Ámbár mostanában egészen csodálatos módon furcsa dolgok történtek. Ha el nem pusztulunk mindnyáján a legközelebbi hetekben, ismét egy szép adaggal szaporodott az „életismeretünk”, mely emberekre vonatkozik.

Budapest, 1919. május 11.

Ma végre szép tavaszi napra ébredtünk, s bármilyenek legyenek is a politikai viszonyok, a tavasz alól nem vonhatják ki magunkat az érzékeink. Pedig hallatlanul érdekes dolgok történnek most napról napra. Ha megvolna már a kellő történelmi distancia, talán méltatni is tudnánk az eseményeket. De ezt a történelmi distanciát tán meg sem éljük, megkísérlem a napi eseményekkel kissé jellemezni a helyzetet. Tegnap délután a Fészekben folytattuk a szakszervezeti lajstromozást azokról, kik a nemrégiben történt újságban tett hirdetésünkre jelentkeztek.¹³⁶ Hoffmann valami

¹³⁶ „A képzőművészek és iparművészek szakszervezeteinek szövetsége festőművész és rajzolóművészek szakosztálya fölhívja azokat a festőket és rajzolóművészeket, akik tagfölvételre jelentkeztek, de kérdőíveiken nem igazolták, hogy kiállításokon már részt vettek, hogy április 21-ig küldjék be két-három képüket, illetve rajzukat a szakszervezet helyiségébe. (Fészek) zsűrizés végett.” *Népszava*, 1919. április 18. 12. és „Az Ifjúmunkások szakszervezete fölhívja mindazokat, akiket a Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetségétől odautaltak, továbbá akik, a legutóbbi) zsűrizésre nem küldtek be munkákat, hogy e hó 9-én, pénteken délután 3–6-ig vigyék be munkáikat (legfőljebb ötöt) a szakszervezetbe (Bajza-utca 23). A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetségétől odautaltak névsora a fekete táblán olvasható. Akik a legutóbbi zsűrizés alkalmával nem feleltek meg.

értekezletről jőve azt jelenti, hogy a dolgot abba kell hagyni, újabb rendelkezések szerint kell megcsinálni. A hadügyi népbiztos (Szántó) egy rendeletét nyújtja át,¹³⁷ mely tulajdonképpen cseppet sem különbözik a régi rezsim km. Erlass-jaitól.¹³⁸ Az újságokban is olvashatjuk, hogy a vörös hadsereget lassanként teljesen a régi rendszer szerint (s valljuk be, az katonai szempontból jobb rendszer volt) alakítják át. Vannak már parancsnokok, nincsenek bizalmi férfiak, van már fegyelem, szolgálati út, a parancsnoknak fegyverhasználati joga s nemsokára talán már rangjelzés is.

Csak úgy egészében véve hasonlít kissé a 48-as hadsereg felállításához. De hogy hadsereg legyen, kellene egy Görgey-szerű szervező. Volt aktív azonban erre a célra vagy nincsen, vagy kissé „fehér” érzelmű. Ámbár sohasem lehet tudni, mit hoz a jövő. A mostani vezetők úgy látszik nagyon ügyes emberek, dacára annak, hogy nagyon haragusznak rájuk azok, akiknek nem érdekök az új rendbe beletörődni, illetőleg akik ezáltal sokat vesztenek. Viszont elismerem, bármilyen új társadalmi rend átalakulási rendjének forgatagába belekerülni, azt ilyen közelről látni, meglehetősen kényelmetlen állapot. A közelről néző különben sok csúf apróságot lát, mely az egész szempontjából természetesen nem fontos. Tulajdonképpen nem látom be, hogy miért örül sok ember a visszatérő reakciónak, hiszen az igazán nem kellemesebb állapot!

Ma délelőtt itt megint vendégjárás volt, mint az már vasárnap délelőttönként szokásban van. Régi ismerősöm Hegedüs Nándor¹³⁹ látogatott meg, mikor bátyám, Ármin¹⁴⁰ volt itt (kinél különben ma délben jó rántott csirkés ebédet ettem). Délben a korzón nagyon sűrű embertömeg, Fényes Adolffal (15. kép) találkoztam, kivel felszínesen megtárgyaltuk a helyzetet, később Kálmán Ubul szolgált néhány külföldi lapokban olvasott hírrel. Ezek szerint a románok azért állottak meg előrenyomulásukban, mert az olaszok vétője akadályozza őket, de most már mégis elhatározott dolog Budapest megszállása, ami 7-8 nap alatt történék meg. Másrészt az angol alsóház megszavazott volna 5 milliárdot a 2-3 évi megszállás (angol) költségeire. Vannak hírek, melyek szerint a bécsi magyar ellenkormányt (Batthyány, Lovászy, Pallavicini stb.)¹⁴¹ meghívták volna a párizsi konferenciára – vannak, akik azt hiszik,

jobb munkáikat szintén vigyék be. A munkákra olvasható névalírást, rajszöveget és szöveget kiki vigyen magával. – Az intéző bizottság e hó 9-én, pénteken délután 3 órakor jelenjen meg.” *Népszava*, 1919. május 7. 12.

¹³⁷ A toborzás és lajstromozás rendje. Szántó Béla hadügyi népbiztos elvtárs aláírásával a következő rendelet jelent meg. *Népszava*, 1919. május 10. 8.

¹³⁸ rendeleteitől

¹³⁹ Herman Lipót írta naplójába 1920-ban „látogatóm volt, Hegedüs Nándor nevű régi ismerősöm személyében, ki Abbáziából jött s üzenetet hozott a Glatter Gyulától az övéinek, az alkalmat megragadva hozzám is bejött. Még a Mintarajziskolából datálódik ismeretségünk Hegedüssel, ki akkor Fischeof Emillel lakott együtt, s nekem több képeladási szívességet tett”. Herman naplók, 1920. június 20. 4690 = 12. és 1920. szeptember 7.: „Hegedüs Nándor barátomhoz (Szerecsen u. 13.) is elmentem cipőkellékek szerzéséért.” Herman naplók, 1920. szeptember 7. 4750 = 72.

¹⁴⁰ Herman Lipót unokabátyja.

¹⁴¹ A Tanácsköztársaság idején Bécsben már szerveződött az ellenforradalmi árnyékkormány. 1919.

15. Herman Lipót: Fényes Adolf, 1927. 233 x 190 mm, papír, zsírkréta.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.300.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

május 5-től Artur Cunningham az angol kormány bécsi főmegbízottja. Mint Batthyány Tivadar (1859–1931) politikus, a Károlyi-kormány belügyminisztere emlékirataiban olvasható: „nem kis meglepetésemre előadta, hogy zsebében van a párizsi legfőbb tanács rendelete, mely szerint, ha néhány napon belül nem történik megegyezés egy új magyar kormány alakítására nézve, úgy kötelessége Kun Béláékot Párizsba béketárgyalásokra meghívni. Azt ajánlotta tehát nekem, hogy alakítsak egy kormányt

hogy a szovjet és kormányunk hetekig, sőt hónapokig tartja majd magát, sőt, ha a németek nem írják majd alá a békeokmányt s Oroszországhoz csatlakoznak, évekig is. Ezekben a hírekben sok a jámbor óhaj, s az ellenóhaj. Hogy mi lesz, azt a leggyakorlottabb jóvendőmondó sem tudná megmondani. Annyi bizonyos, hogy a 10 nap előtti jóvendőmondások, melyek pár napra mondták a megszállás eljövetelét – alaposan tévedtek.

Délután Glatter Gyula és Rados dr. voltak itt. Rados megerősítette a hírt, hogy Engel Sándort¹⁴² Szolnokon, mint ellenforradalmárt agyonlőtték. Csodálatos iróniája volna a sorsnak, ha igaznak bizonyulna, hogy Sándor bácsi, ki anno dacumal nem valami nagy bátorságról tett tanúbizonyságot, most fehér gárdistákat vezetett volna rohamra. Rados egyetemi előadó lett. Vacsorázni nem mentem be, Rózi főzött számomra itthon, kommunista államformának, s 9 órai otthonmaradási parancsnak kellett jönnie, hogy végül kiélvezhessem, hogy milyen kellemes az otthoni életmód. A Fészekbe tulajdonképpen nem is kellemes most már bemenni. Csak a gondjaimat fokozza.

Este 3/4 11, lementem az udvarra, hol Glatterékkal ültünk mostig.¹⁴³ Az öregasszony szörnyen naiv és együgyű dolgokat mond, gyakran már tűrhetetlen a meghallgatása. Rippl s később Gárdos (16. kép) is megérkeztek, ez mostanában a rendes esti társaság. Meg lesznek beszélve az események, de inkább csak az ember nyájösztonének kielégítése ez az esti összeülés. Mindenesetre ez is egy fázisa a mostani életmódunknak. Lehet, hogy a legközelebbi jövő ismét újabb alakulásokat hoz. A kommün idejét senki sem jellemezhetné jobban, mint az, ki összeírná mindazokat a zsidó vicceket, melyeket az új állapot teremtett. Most minden történhetik, de hogy Pest ne vicceljen – az nem. Talán akad majd valaki, aki ezt az összegyűjtést elintézi majd. Én nem vagyok hangulatban hozzá. Talán, ha a szakszervezeti ügyek nem foglaltak volna le annyira, ilyen multságokra is ráértem volna.¹⁴⁴

tetszésem szerinti miniszterekkel, csupán azt kötötte ki, hogy Kun Béla és még egy kommunista tagja legyen a kormánynak. Ismételten figyelmeztetett az ezredes, jól gondoljam meg mit teszek, mielőtt végleges választ adnék, mert ha Kun Bélát egyszer Párizsba hívják és tárgyaló félnek elismerik, akkor biztosak lehetünk, hogy bárminő határokat állapít is meg az Antant, azokat Kun Béla elfogadja, csakhogy maradjon neki egy terület, amelyen a maga módja szerint háborítatlanul tovább uralkodhatik.” Batthyány a kérést elutasította. Gróf Batthyány Tivadar: *Beszámolóm*. [1927]. 2. kiad. Budapest, 2017. 638–639. Pallavicini György (1881–1946) legitimista politikusról és Lovászy Mártonról (1864–1927), a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi miniszteréről: *uo.*, 645–649.

¹⁴² Engel Sándor (1887–1919) ügyvéd, tartalékos főhadnagyot, aki egy ellenforradalmi csapatot vezetett, Szolnok közelében elfogták és Szamuely Tibor vészbírósága több más tüsszal együtt agyonlövötte 1919. május 3-án.

¹⁴³ Glatter Ármin és felesége, Glatter Gyula szülei.

¹⁴⁴ A Tanácsköztársaság után megjelentek ilyen összeállítások, ld. Vörös Boldizsár: „A rabbi tehát elmegy Kunfi közoktatásügyi népbiztoshoz”. Zsidó figurák a Magyarországi Tanácsköztársaságról szóló 1919-es viccekben. *Szombat*, 21, 2009, 3. 16–19.

16. Hátul Mester Jenő, balra Gárdos Aladár, elől ül jobbra Glatler Gyula, Kisfaludi Strobl Zsigmond, balra Herman Lipót, műtermi felvétel, 1910-es évek.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-70.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Szüleimről már rég nem hallottam, valószínűleg jól érzik magukat.¹⁴⁵ Éppen csak az éríntheti őket rosszul, hogy semmi hírt nem kapnak gyermekeikről. Gyula¹⁴⁶ tegnap utazott útlevéllel Bécs irányában. Talán pár hétig is ott marad, de lehet, hogy már pár nap múlva visszajön.

Budapest, 1919. május 14.

A helyzet stagnál. Vannak hírek, hogy a párizsi konferenciára meghívtak bécsi magyarokat is, s hogy délen kezdenek a franciák offenzívát, másrésztől, hogy a szovjet kormány megszilárdul, Oroszországból követeket küldtek biztatással. Vajon ki tudná, mit rejt méhében a jövő? Kétségtelen, hogy meglepetést tartogathat, hogy kinek a számára azt nem tudjuk egyelőre.

A művészi viszonyaink nem valami túlságosan épületesek. A lemaradottak halatlan tülekedő előretörtetése egészen lesújtó, bár az ilyen dolog saját magát járhatja le.

Sokkal vigasztalanabb szememben az egész művésztársaság jövője a jövőendő Magyarországon, mely bárhogyan alakuljanak is a viszonyok, bizonyára tönkreszegényedik. Úgy sejtem, hogy a háború előtti, s a mi tanulóéveinket jellemző szegénység, s éhenkórászág kora jön újra. S ha esetleg valami nacionális irredenta kezdődne a jelenkor reakciójaként, úgy ez szintén nem fog hozzájárulni a művészi fellendüléshez.

Budapest, 1919. május 18.

A művészek szelektálása, melyet Berény a festő intézőbizottságra bízott, a héten megindult, néhányszor benn voltam a tárgyalások alatt, nem sok jót ígértem magamnak a dologból, s ma már láttam, hogy milyen ingerült hatást váltott ki az emberekből. Nagy galiba lesz ebből, azt hiszem nem is vihető véghez minden döccenés nélkül.¹⁴⁷ Hiába, az emberek nagy része nem akarja belátni, hogy az jogos dolog, hogy Berény, Czigány és Orbán ítélkezzék többek közt arról, hogy ki jogosult művészete révén állami eltartásra, s ki nem. Azzal természetesen nem foglalkoznak, hogy vajon szükségük lesz-e erre, s lesz-e elegendő pénz hozzá, hogy valósággal el is tartassék az a sok ember, akit most erre kijelölnek, Természetes, hogy hiúságában van megbántva a legtöbb ember, akiről nem állapítják meg rögtönösen, hogy nagy művész, ki megérdemli, hogy az állam eltartsa. Ez a Berény intelligens ember, de neki is az a tulajdonsága, mint a legtöbb lusta, spekuláló könyvembernek, hogy teorizál s az étellel semmi kontaktusa nincsen. Odahaza kigondol valami elvet, melyet aztán rá akar szorítani az emberekre. Ez az Orbán pedig kegyetlen (17. kép), mint

¹⁴⁵ Édesapja: Herman Bernát (1853–1927) és édesanyja, Feldman Regina (1844–1923) a románok megszállta Nagyszentmiklóson éltek, amivel minden postai összeköttetés megszakadt.

¹⁴⁶ Herman Lipót bátyja.

¹⁴⁷ Ld.: *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

17. Herman Lipót: Orbán Dezső és Kosztolányi Kann Gyula, 1927. 190 x 245 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.48.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

amilyen csak a tehetségtelen ember tud lenni – ezzel rosszul választottam nagyon, hogy belevontam a munkánkba. De hát igen szorgalmasnak és ügybuzgónak mutatkozott. Csáktornyai már okosabb, de túlságosan gyerekes. Azt hiszem, hogy ez a szelektálási kísérlet bukásukat fogja előidézni – amit nem is olyan nagyon bánnék. A lajstromozást holnap akartuk elkezdni, de valószínűleg megint elhalasztjuk kissé.

Egyénenként megtehetné az ember, hogy összeállít magának egy névsort, mely magában foglalja a legtehetségesebb művészeket (legalább szerinte), ebből csinálhat aztán egy képkiallító egyesületet. De ennek egyik feltétele az kell, hogy legyen, hogy ne is legyen személyes ismeretségben a rosszaknak deklarált művészekkel. Ha én valakit káros művésznek tartok, azzal nem is szabad érintkezni, mert a művészet szempontjából nem szabad magamat befolyásolni engednem. A barátság révén keletkeznek a klikkek, amelyek sok kárnak az okozói. Az együtt tanulás, az iskolák, a művésztelepek mind magukkal hozzák azokat a művészi fejlődésre káros egyesületeket, melyeknek nincs más céljuk, mint az, hogy egymást a „kéz kezét fog” elvénél fogva támogassák s így baráti réven tehetségtelenebb embert is olyan pozícióba hozzanak, melyet nem érdemel meg. Hiszen a legközelebbi jövőben sajnos nem lesz sok alkalom rá, hogy ilyen, a háborút megelőző egyesülési játékok megismétlődhessenek. Az én horoszkópom a legközelebbi

jövőre nézve kissé nagyon is vigasztalan képet mutat. Azt hiszem, hogy a művészekre nézve egy végtelenen nehéz idő fog bekövetkezni, mely a gazdasági leromlással jár. S ilyenkor egyáltalán nem lesz erő az egyesülésben, mert hiszen igen sok lesz az eszkimó a fókához. Ha az 1-2 hónapon belül bekövetkező krízisen túl leszünk, talán valamivel világosabban fogunk látni ahhoz, hogy mihez kezdjünk. Tegnap lapok írtak az aradi ellenkormányról.¹⁴⁸ Tehát ismét testvérháborúra fog kerülni a sor, mint mindenütt, hol nagy csapás éri a népet. A mohácsi vész után is így volt.

Budapest, 1919. május 20.

A legutóbbi cikkben említett szelektálás eredményeképpen ma már nagyobb komplikációk állnak be, de most már tulajdonképpen már túl is vagyunk rajtok. Nem valami okosan jártunk el, bár ösztönösen, ennél fogva éreztem, hogy itt valami nem lesz egészen rendben, ha a szakszervezet intézőbizottsága végez olyan dolgot, amely alapjában véve sok szakszervezeti tagnak elemi érdekeivel ellentézik. De a fő baj az volt, hogy mindazoktól a tagoktól, kinek működését egyik vagy másik bíró nem ismerte, képeket kértek be olyanképpen, hogy egy íven kitétték a nevét, mégpedig sok dilettáns közé ékelve, már régebben kiállítókat is, mint Kunwald, Romek, Papp, Mérő, Gergely etc. Persze olyanok is voltak ott, akik lármát csaptak, mint Teplánszky, Kemény¹⁴⁹ s végül a proletár iskola ki-nevezett tanárja, Nemes Lampérth.¹⁵⁰ Ez a direktórium- s a népbiztosságnál lévő összeköttetései révén kikényszerítette azt, hogy egy nyilatkozattal jött Berény, melyben az intézőbizottság quasi megköveti Nemes Lampérthet. Ezen nagy vita

¹⁴⁸ Az aradi kormánykarikatúra. *Népszava*, 1919. május 18. 1-2.

¹⁴⁹ Kunwald Cézár (1870-1947) festő; Romek Árpád (1883-1960) festő; Papp Sándor (1868-1937) festő; Mérő István (1873-1938) festő; Gergely Imre (1868-1937) festő; Teplánszky Sándor (1886-1944) festő; Kemény Nándor (1883-1972) festő.

¹⁵⁰ „A közoktatásügyi népbiztos Uitz Béla festőművészt a Proletár Képzőművészeti Műhely vezetésével, Lampérth József festőművészt ugyanezen műhely festészeti szakosztálya tanári teendőinek ellátásával és végül Medgyesy Ferenc szobrászművészt ugyanezen műhely szobrászati szakosztálya tanári teendőinek ellátásával megbízta. *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny], 1919. május 15. 3. - ld. még: Proletár képzőművészeti tanműhely. *Pesti Hírlap*, 1919. május 6. 4. -, „a burzsuj és ellenforradalmi sz[ak]szerv[ezet] úgy fogott bele, hogy azoknak a listájába, akiről kérdéses, hogy művészek-e és akiktől ennek elbírálására képeket kérnek be, Lampérthot is kiírták Berény beleegyezésével. Ezt meri már a szakszervezet - Dudits Andorok, Szlányi Lajosok és Herman Lipótok - azzal a művésszel szemben, akit mi a festőszakosztály tagjává és a proletárműhely egyik vezetőjévé tettünk meg, s akitől legutóbb 11 ezer K. értékben vásároltunk műveket, amely összeget egyébként a mi utalványunkra a szakszervezet fizetett ki neki.” - írta Wilde János Pogány Kálmánnak 1919. május végén. *Wilde és a Bécsi iskola 2.* Szerk. Bardoly István, Markója Csilla. *Enigma*, 21. 2015. no 84. 100-101.

volt a [Nemzeti] Szalonban (hol gyűlésen voltunk), végül találtunk megfelelő formát arra, hogy egy másik ívvel együtt kitegyük a Fészek hirdetőfalára. Természetesen megfeleltünk a népbiztosság kívánságának, de oly formában, mely mégsem megalázó az intézőbizottságra nézve. Egyébként a szelektálás folytatásától az intézőbizottság elállott. Ma az építőművészek is megalakították alosztályukat, ami szintén komplikációkat okozhat, de ettől már nem félünk. Mostanában ismét izgatott a közhangulat, ellenőrizhetetlen hírek nyomán, melyek szerint megkezdődött volna ellenünk a koncentrált támadás. Ezek a hírek rendszerint a *Neue Freie Presse* hírei, melyeket itt 2-3 nappal később a legnagyobb izgalommal olvasgatnak az emberek. Legtöbb híre természetesen kissé sugalmazott. Vannak aztán hírek, melyek 2-3 esztendei angol megszállásról beszélnek, mások viszont arról, hogy az oroszok már közelednek a segítségükkel. Élelmiszer tekintetében igen sok panaszt hallani, de azért az élelmes emberek elég jól élnek. Éhezésről egyelőre szó sincs, csak nagy a drágaság. Baj, hogy a 200 és 25 koronást (fehér pénzt) nem szívesen fogadják el, különösen a vidékiek az élelmiszerért. Csak a kék pénz¹⁵¹ az igazi. A magánforgalom ismét elkezdődött kissé, műkereskedők és magánosok is kezdenek újra képeket vásárolni, ha mérsékelt tempóban is. Én is elkezdtem már kissé a munkát, délelőttönként festegetek, a délutánomat természetesen a szakszervezet foglalja le.

Budapest, 1919. május 25.

Tegnap végre megkezdtük a vöröskatonák lajstromozását.¹⁵² Vagy 40-en jelentkeztek, az orvos egy nagyon szimpatikus embernek mutatkozott (dr. Temesváry¹⁵³), ki mindenkit kívánsága szerint betegnek mondott. Ezzel nekem is nagy kő esett le a szívről, mert különben nem tudtam volna megbocsájtani magamnak, hogy megindítottam a dolgot. Lehet, hogy nem fog valami simán menni véges-végig, de erről nem tehetek. Esemény tulajdonképpen nem sok. Még mindig a régi bizonytalan helyzet. A vörös csapatok győzelméről írnak az újságok (már az a kevés, ami még megjelenik – a *Népszava*, *Vörös Újság* s a *Lloyd*). Böhm éppen úgy jelenti be a győzelmeket az 500-as Munkástanácsnak, mint annak idején Tisza a parlamentnek. Akkor is mindig mást vártak az emberek, mint ahogy most is. – Nagyon szeretnék már egy kissé pihenni, illetőleg nyugodtan dolgozni, festeni. Délelőttönként már gyakorlom kissé a dolgot. A városi megbízás kissé bizonytalan még.

¹⁵¹ Az Osztrák-Magyar Bank Bécsben 1918-ban, majd 1919-ben a magyar kormányok által nyomtatott 25 és 200 koronás papírpénzek köznapi neve. Az Osztrák-Magyar Bank háború előtt bevezetett bankjegyei, melyeknek csak az egyik oldalukon volt képnyomat, s a másikat üresen hagyták, illetve hullámvonallal díszítették, volt az ún. „fehér pénz”.

¹⁵² Ld. a 126. jegyzetet.

¹⁵³ Dr. Temesváry Rezső (1864-1944) az első világháborúban katonaoorvos volt.

Budapest, 1919. május 26.

Ha az ember ezeket a naplójegyzeteket olvassa, úgy, azt hiszem, hiányát érzi egy világosabb és részletesebb képnek, mely élesebben körvonalazná a dolgokat, melyeknek középpontjában e könyvek főszereplője áll. Nagyon érdekes, sőt, tanulmányos dolog volna, ha részletesen le volna írva mindaz, ami részleteiben is bemutatná annak [a] dzsungelnek minden oldalát, belsejét, titkait, melyben a történetünk játsz[ód]ik. De ehhez kissé gyenge a tollam, s azt hiszem, nagy dolga lesz a jövő történetírójának, ha e hiányos és laza följegyzésekből meg akarja majd konstruálni az események igazi képét ezekből a lázas időkből. Igyekezni fogok néhány mozaik kövecskével hozzájárulni a dolgoknak ha felületes megrajzolásához is. Lehetséges ugyan, hogy néha melyebben belevilágítódik a lényegbe, egynémely lejegyzendő részlettel. Azt tán már néhányszor említettem, hogy szörnyen unom már azt a díszes állást, melyet a véletlen körülmények összejátszása, no meg kissé az én akaratom is juttatott a szakszervezeten belül. A munka túl nagy, s bizony néha a felelősségérzet is, melyet a saját lelkiismeretemmel szemben érzek. A dolgok ugyan elég jól folynak, de az újabb és újabb követelményeknek igen gyakran nem tudunk eleget tenni Hoffmannal, kiknek a vállán a munka oroslánrésze fekszik. Mert igazán rengeteg sok apró rafinériát kell igénybe venni, hogy minden simán menjen, s sok dolog sikerüljön. Nem mindig a legjobb út a nyílegyenes, különösen, mikor sok akadályt gördítenek az ember elé. Nem árt néha okosan kikerülni az útban álló sziklákat, s nem mindig lehet csak úgy egyszerűen kettévágni, mint a gordiuszi csomót. Néha jó oldozgatni is – s különösen azok közt a körülmények között, melyekben most momentán élünk, nem lehet eléggé előrelátó az ember. Hiszen annak idején Szerbiában hízelegtem magamnak azzal, hogy sokat tesz egy nyílt figyelmező vezetés még a legkétségbeesettebb körülmények közt is (s ilyenek gondoltam magamat), de igen gyakran a véletlen eseményeken nem segíthet át semmirem. Mostanában már alaposan belefáradtam a dolgok vezetésébe. Szörnyen szeretnék kissé magamnak élni, mert éppen elég volt a megfeszített idegesítő munkából. Meg fogom kísérelni, hogy ott hagyjam a dolgot, csinálja most már más.

Budapest, 1919. május 27.

Ma mindenféle hírek jártak, részben kedvezők a szovjetköztársaságra, részben kedvezőtlenek. Természetesen semmi alap nincs rá, hogy egyiket vagy másikat szent igazságnak vegyünk. Délután ismét a szakszervezetben, mert megint szaporodik a munka. Szereztünk dohányt a szakszervezetnek, melynek rendezése igen nagy munka. A tagsági jegyek kicserélése, valamint a lajstromozás folytatása szintén elég nagy munkát ad. Borzasztó csupán egy sereg olyan embernek okvetetlenkedése, ki ráérvén napot lopni a szakszervezet helyiségeiben, minduntalan azon töri a fejét, hogy kellemtlenkedhet a dolgozó vezetőségnek. Legújabbán a Knopp–Pentelei-féle¹⁵⁴ társa-

ság hívott össze egy gyűlést meg nem indokolt tárgysorozattal. Természetesen az ilyet én aztán nem veszem tekintetbe, annál is inkább, mert csak ideiglenesen vezetem az ügyeket s csak a napokban fognak véglegesen elkészülni az alapszabályaink. Az elnökségtől, azt hiszem, nehezen fogok megszabadulni, ámbar ez a csuda is megtörténhetik. Bátyám holnap Bécsbe utazik (ez most nagy szó), s lehetséges, hogy egy heti ott tartózkodásra magam is elutazom, ha Hoffmann valóban meg tudja lelteni a módját Törs¹⁵⁵ és Szabados útján.

Budapest, 1919. május 28.

Az éjjel felébredtem, már másodszor esik meg velem, hogy kissé álmatlanul töltöm az éjt. Olvastam Heinét, s mikor ezt eluntam, mégis elaludtam. Vagy a kimerültsége idegeimnek, vagy a kevés konyak ártott meg, amit tegnap este a nagy alkoholtalalom dacára ittam. Későn keltem, Rózsi olyan kedves volt, hogy ült kissé aktot, s így néhány ecsetvonást tehettem egyik képeimen, melyet eladási szándékkal szeretnék minél előbb befejezni, 5–6000 koronát, kék pénzben remélek érte kaphatni, mely egy esetleges bécsi kiránduláshoz nem volna rossz. Igazán rám férne egy kis pihenő. Délben Gyuláéknál, ma elutazott újra Lajtaszentmiklóásra, lehet, hogy át tud menni a határon. Délután sok dolog volt a szervezetben, dohánykiosztás, lajstromozás, tagjegy kicserélés. Estefelé Rózsival az Operában Sámson és Delila-nál. A közönség a szakszervezetekből rekrutálódik – nekem kellemesebb látvány, bár társaim nagy része undorodik ilyen proli állapottól. Figyelmemet természetesen mostani hangulatomban nem tudja lekötni a színpad, sem a zene. Tulajdonképpen csak a délutánjaim vannak lefoglalva, de mégis idegesítő munkával. Ma már nem akartak semmit a tegnapi gyűlés-összehívók, mindegyik a másikra tolja az elégtelenség szítást. Valóság, hogy furcsa egy szeszélyes s hálátlan társaság az úgynevezett művésznépség. Szerencse, hogy nem egy pár, ki legalább némi buzgalmat mutat s segítségünkre van a munkában. Holnap kellene végre már a szövetség alkotmányát megállapítani, de azt hiszem nem fogunk megegyezhetni az iparművészekkel. Azok nagyon nyakas, s link gyerekek. Majd meglátjuk, hogy mit lehet csinálni. Nem nagyon fogjuk rajta törni a fejünket, hogy kedvükben járjunk. A napi helyzet bizonytalan. Színleges nyugalom, de azért nagyon kíváncsi vagyok, hová fog fejlődni ez az állapot. Ilyen furcsa történelmi időket nem produkál sűrűn a világ.

Budapest, 1919. május 29.

A ma reggeli *Népszavában* egy kényelmetlen hír jelent meg az összes volt tisztek jelentkezéséről.¹⁵⁶ Lassanként mégis mindenkit beszívna a katonaság kötelékeibe.

¹⁵⁴ Knopp Imre (1867–1945) festő; Pentelei Molnár János (1878–1924) festő.

¹⁵⁵ Törs Tibor (1890–1963) újságíró, politikus, Szabados Sándor népbiztos titkára.

¹⁵⁶ A volt tisztek 18-tól 45-ig kötelesek jelentkezni. *Népszava*, 1919. május 29. 5.

Pedig abból 4 1/2 éven át éppen elég volt. A dolog lehangolóan hatott rám, nem is annyira saját személyem miatt, mint társaim miatt. Különben majd meglátjuk, hogy mit lehet csinálni. Délelőtt későn keltem, dolgoztam valamicskét, a kertben ültem, majd a Korzón töltöttem vagy egy óra hosszát. Péterékkel ültem, Ubul ma nem jött hozzánk, Mészáros Gézáék társaságában nyüzsgött.¹⁵⁷ Pedig tőle szoktuk kapni mindig a legújabb bécsi álhíreket. Legutóbbi jóslásai egyáltalán nem bizonyultak valóaknak, lehet, hogy nem mer a szemünk elé kerülni. Egyáltalán, minden másként történik, mint ahogy az emberek nagy része várta és jósolta, ezért az utóbbiról most egyelőre lemondtak. Szélcsend van, s a zsidó viccek is elhallgattak már egy darab óta. Lehet, hogy pár nap alatt újak teremnek. A lapok a nagy éhség ördögét festik a falra, s miután ezek hivatalos orgánumok, valószínűleg tudják, hogy miért. Csak kérdés, tudnak-e ezen valóban segíteni. Délután a szövetségtanácsnak volt egy értekezlete, az iparművészek meglehetősen okvetetlenkedtek, sajnos mégis meg kell velük egyezni, mert hozzájuk vagyunk kötve. Sajnos előre láthatólag nem tudok megszabadulni az elnökségtől, ami elég kényelmetlen dolog.

Budapest, 1919. május 30.

Ma aztán vannak újból hírek, csak kérdés, beteljesülnek-e. Kuriózumképpen leírok egy párat. A csehek állítólag ma kiürítették Kassát (a mai lapokban erről még nincs szó), de sok helyütt fognak még visszamenni, mert az Antant a határait sokkal szűkkeblűbben állapította meg, mint ahogy ők azt remélték. Állítólag csak 4-5 tót megye jut nekik, Pozsony is a miénk marad. Ugyanúgy járnának a románok, s a jugoszlávok is, utóbbiak csak Pancsovához jutnának. A másik hír, hogy a kormánynak pozíciója gyengül, a szocialisták tárgyalni akarnak az Antanttal, mert az élelmezési és valuta bajok túlságosan szaporodnak. A 200 koronás vásárlási ereje igen gyenge, s a munkások nem igen fogadják el fizetésül. Az új kormány névsora is meg volna már állapítva (Haubrich, Weltner, Göndör is benne vannak¹⁵⁸), a régiek közül senki sem maradna. Ilyenféle hírekkel szórakoznak az emberek pár napi szünet után. Minálunk egyébként nincs sok újság. Délután a Fészekben munkálkodtunk, persze holnapra is marad sok dolog.

Most mégiscsak lassan kialakul valahogy a szakszervezet dolga, most már csupán arra volna szükség, hogy rendesen működhessen. Ehhez azonban az volna kívánatos, hogy a művészek sorsát és életét ne egy direktórium tartsa a kezében, hanem azt ők maguk intézzék. Ha valóban egy másik, szocialista kormány váltaná fel a mostanit,

¹⁵⁷ Személye nem azonosítható. – A lap átellenes oldalán Herman későbbi ceruzás feljegyzése: „Molnár ajánlja, hogy mikor bosszankodom a munkáimra – vonul vissza és fess egy sor képet, és ha vége lesz (?) állj ki velem!”

¹⁵⁸ Haubrich József (1883–1938) szociáldemokrata politikus, Budapest katonai parancsnoka, a Peidl-kormány hadügyminisztere 1919. augusztus 1–6. között; Weltner Jakab (1873–1936) szociáldemokrata politikus, újságíró, a *Népszava* szerkesztője.

akkor még az Antanttal való megegyezés esetén is megmaradhatnának a szakszervezetek és akkor a mi kezünkbe kerülne a kiállítások ügye is, feltéve, ha a szabad forgalomnak némi lehetősége megvolna. De legyen bárhogyan is, én ma is gondoltam arra, hogy a mi szegény országunkban nem fog számunkra babér teremni, s el kell majd innen menni. Számítgatók rá, hogy talán Bécsben teremtek majd magamnak új egzisztenciát. Nagyobb város, hol nem olyan kicsinyesek a viszonyok, mint itt nálunk. S ha előlről is kell kezdeni a karriert, mégis sokkal gyorsabban érhetnék el eredményeket, mint idehaza nálunk. Ha pedig csalódnék abban, hogy Pest tönkremegy, még mindig ráérnék 5-10 év múlva visszajönni. De hát ezek ábrándok, melyek teljesülése elé még sok akadály gördülhet.

Budapest, 1919. június 3.

Véges-végig az igazak álmát aludtuk, 1/2 11-kor Gárdos csengetése ébresztett fel bennünket. Egy keveset festegettem, majd 1/2 1-re Falushoz mentem, hová ebédre voltam hivatalos. Jó ebéd volt a mai körülményekhez képest, fűszerezve egynémely kényelmetlen állapot fölötti elégtelenséggel. Wolfner Gyuri¹⁵⁹ is megjelent. Mint túszer volt jó ideig tartóztatva, tegnap Bécs felé akart utazni, de a vonat csak bizonyos távolságig közlekedik, csak visszahozták. Úgy látszik, vasúti sztrájk van túl a Dunán. Ebédről elmenet, a villamoson egy mozdonyvezető erősítette meg ezt a tényállást. Azok a „fehér pénz” s a berukkolás. Utóbbi most már általános mozgósítás terjedelmét kezdi felvenni, tisztekre már napokkal ezelőtt kijött a parancs, hogy jelentkezni kötelesek. Valószínűleg holnap cselekszem ezt meg, de zsebemben van, hogy felmentésem folyamatban van. Délután hazajöttem, s dolgoztam keveset, 5 után a Fészekben modell gyűlés volt, ezeket is megszervezzük, mert szükségünk van rájuk. Furcsa gyümölcsöket terem az új helyzet, de érdekeseket is néha. Volt a Fészekben tárgyalás a vendéglő ügyében is,¹⁶⁰ mely számos komplikációra ad most alkalmat. De talán tudunk rajta segíteni. A jövődelési hírek pár napja hallgatnak, a vörös csapatok harctéri helyzete momentán jó, a csehek visszavonulnak. De a németek megegyezése az Antanttal valószínű, innen, úgy látszik, nem jó segítség a bolsevizmus számára, de Oroszország felől Románián keresztül igen. Különben eddig is csupa meglepetés volt az eseményekben, valószínűleg most is így lesz. Sohasem lehet tudni, mit hoz a holnap.

Budapest, 1919. június 4.

A vasutasokról a következőket mesélik (melyről természetesen a lapokban szó sincs). Házukra állítólag ki volt tűzve egy piros, fehér, zöld, s egy fehér zászló akkor is,

¹⁵⁹ Wolfner György, újpesti (1888-1944?) textilgyáros.

¹⁶⁰ 1919. augusztus 31-én írta naplójába: „A vendéglőknek is meghosszabbodott az étlapjuk, a Fészekben, hol már tűrhetlenné vált a Kránitz vendéglős uzsorája...”

mikor Landler népbiztos¹⁶¹ megjelent ott tárgyalni velök. Kérdezte, mi a kívánságuk? Kék pénz nem bevonulni. Rögtön teljesítette minden kérésüket, a pénzre nézve pedig kijelentette, hogy a kék pénz használatát Pesten úgysis eltiltják. Ez természetesen furcsa rendelet lenne, kíváncsi vagyok a hatására.

Délelőtt Gárdossal elmentünk a Bebel laktanyába¹⁶² jelentkezni, de csak sorszámot kaptunk szombatra. Úgy látszik, nagy számmal jelentkeznek. Mikor elmentünk, jöttek be a kapun civil ruhás újoncok katonazene mellett. Óriási! 5 év előtti hangulat ébred. Hát soha sem lesz ez már másként? Úgy látszik, csak a személyek változnak, a dolgok ugyancsak maradnak. Csak a neve más a gyerekeknek. Délután sorozunk a szakszervezetben elég rossz eredménnyel, már ami a frontszolgálatot illeti.

A napokban itt volt Csók, Hoffmannat kereste. Megnézte képeimet, többek közt 14 év előtt festett *Anyám arcképét* (I. tábla). Ez a képem nagyon tetszett neki, valamint más piktoroknak is, akik látták. Nagyon tetszett neki, s kérdezte, hogy ismertem-e abban az időben Manet-t. Az hiszem, nem. Inkább gyengébb emberek hatása alatt voltam, de Segantini, Lenbach, Leibl¹⁶³ voltak csodálatom tárgyai. No meg a természet maga. Elolvastam tegnap este az 1905-ös naplójegyzeteimet, amely időben ez a képem készült. Az az időszak volt, mikor mint kezdő piktor először töltöttem hosszabb időt odahaza Nagyszentmiklóson. Be lehet most már vallani, igazán szép idő volt. 21 éves voltam, s az anyagi gondokat valóban könnyen viseltem el. Nagyon lelkesedtem a természet és az élet megnyilvánulásaiért, s a politikában is meglehetősen jó ítéletem volt. Bár lélekben szívtottam a szocialistákhoz, egy helyütt mégis azt írtam róluk: (1905. november 11. Nszenmiklós) „nem vagyok barátja a szociális eszmék végeredményének a szabadság szempontjából sem. Ha minden téren győznének ők, úgy a legnagyobb terrorizmus és önkényuralom létesülne a falanszterrendszerben, mert afelé hajlanak; sokkal inkább szítok az ideális anarchizmus felé, melynek legfőbb célja ‘embereket’ nevelni s nem vadállatokat, mint amilyenek most vannak ember név alatt.” E dolgok teljes megértéséhez ismerni kellene az akkori politikai hangulatokat – azt hiszem akkor volt a Fejérváry-kormány időszaka¹⁶⁴ s a koalíció, melyet szintén utáltam reakciós volta miatt.

Ezekből a szemelvényekből is látható, hogy 20 éves naplómúltam bővelkedik érdekes feljegyzésekben, ha azokat ki is kéne ásni a kissé bornírt s legtöbbször művészietlen szavak, leírási mód alól. Szeretném 60 éves koromban valahol nyugodt vidéki magányban rendezni emlékirataimat, talán érdekes emberi dokumentumokat tartalmaznának. Most már teljes joggal bevallhatom, hogy sok

¹⁶¹ Landler Jenő (1875–1928) szociáldemokrata majd kommunista politikus, hadtestparancsnok.

¹⁶² IV. Károly király laktanya, utóbb Petőfi Sándor laktanya a Budaörsi úton.

¹⁶³ Giovanni Segantini (1858–1899) olasz festő; Franz von Lenbach (1836–1904) német festő; Wilhelm Leibl (1844–1900) német festő.

¹⁶⁴ A Fejérváry Géza tábornagynagy vezette kormány 1905. június 18. – 1906. április 8. között volt hivatalban. Ferenc József az 1905-ös választások végeredményének figyelmen kívül hagyásával nevezte ki, ezért volt elnevezése a „darabontkormány”.

A t. Ház a tőzsdén

Azt kérdezte tőlem a múltkor egy ismerősöm, mit gondolok, tőzsdéznek-e a politikusok? Még sohasem gondolkoztam ezen, vá-

laszoltam neki, mire barátom közelebb hajolt hozzám és füleembe sugta:

— Én azt hallottam, hogy igen sok képviselő tőzsdézik. De ne mondja meg senkinek!

Meglepett arcot vágtam, de most már elárulom, hogy csak azért nem gondolkoztam a kérdésen, mert jól tudtam, hogy az ismert és kevésbé ismert politikusok közül nagyon sokan próbálgatják ki szerencséjüket (pardon: közgazdasági érzéküket) a Szabadság-téren.

Politikai pártállás szerint nehéz volna statisztikát csinálni a t. Ház ama tagjairól, akiket a hausse és baisse közvetlenül érint, de az indiszkréción vadság nélkül üdvözölhetünk itt több képviselőt, mint társainkat a tőzsde nyújtotta örömben és bánatban.

A szociáldemokraták — nem tőzsdéznek, velük kevés a dolgunk. Az ellenzék polgári oldalán azonban több honatya van, aki a folyosón sétálva a frissen érkező börzehírek iránt érdeklődik. Játszók a vezér: *Rassay* Károly, a felegházi kuruc: *Horváth* Zoltán, a kedves *Beck* Lajos, a kedélyes *Meskó* Zoltán, a komoly *Rainprecht* Antal. A nehéz papírok iránt érdeklődnek ezen az oldalon a mágnásvilág itt ülő tagjai és úgy hallom, először életében vett papírt a napokban a fürge *Fabián* Béla, akinek demokrata társa, *Pakots* József eddig még csak a kaszinójátéknál tart. *Haller* Istvánnak a büffében referálnak a pártjai állásáról, *Gaál* Gaszton pedig csak vásárol — de soha nem ad el. *Ugron* Gábor szelid, magas alakja néha eltűnik a telefonfülkében, hogy papírjainak vitorláit egy-egy alapos megbeszéléssel elgáztsa. És — úgy mondják — megízlelte a tőzsde italát nemrég *Kiss* Menyhért is. A földreform bajnoka *Dénes* István már szinte öregjétékos.

A kormánypárton van több képviselő, akik

hogy úgy mondjuk, hivatalból tőzsdéznek. *Dréhr* Imre, a Lloyd bank igazgatója, hámori *Bíró* Pál, a Rimamurányi vezérigazgatója, *Botlik* József, aki vidéki takarékpénztár osztalója és mások. Tőzsdézik a mindig vidám *Reischl* Richárd, akinek pártvezére *Huszár* Károly nem játszik ugyan, de papírja van. A kisgazda csoportot *Orffy* Imre, *Bugyi* Antal és a többiek képviselik a Szabadság-téren. Hogy *Csontos* Imre: bátyánk játszik-e, azt külön kellene megtudakolni.

A fajvédők részéről bizonytalán élénk érdeklődéssel nézi a tőzsdei jelentéseket *Eckhardt* Tibor, aki utóbbi időkben különben is csak gazdasági kérdésekkel foglalkozik *Gömbös* Gyuláról barátai azt mondják nem tőzsdézik, ellenségei szerint pedig erősen játszik.

A T. Ház tehát minden oldaláról képviselve van a Szabadság-téren. Hogy milyen papírokban — ezt indiszkréción volna elárulni. Meg azután kiderülhetne, hogy némelyik jó politikus rosszul tőzsdézik. Esetleg fordítva.

Kálmán Jenő Ákos

Bizalmasan Ubulnak is nevezik művész- és írókörökben, ahol Kálmán Jenő Ákos, a pénzkapacitás, mint a leggyilkosabb bommotok szerzője és zenekritikus ismeretes. Hogy jó zenész, azt abból is látni, hogy az éjszakák bohémhangulatát kitűnően össze tudja hangolni vezérigazgatói foglalkozásával. Főpróbát, ahol Kálmán Jenő Ákos nincs jelen, IV., azaz Kúri László óta nem ismer a magyar történelem. A dunaparti kurzó önelkülre nem érvényes. Eppen ezért a kurzót Budapest székesfőváros tanácsa kénytelen volt a Viktória részvénytársaság közvetlen tőzomszédságában elhelyezni, ahol Kálmán Ubul vezérigazgatói teendőit gyakorolja. A fővárosnak ezt a figyelmét ő azzal hálálja meg, hogy mindennap pontosan megjelenik a Dunaparton és

elvegyül a nép között. Szatirikus megjegyzéseiből állandóan több humorista él meg, de információink szerint irodalmi és művészbarátait nem csak fűszeres megjegyzésekkel táplálja, hanem szükség esetén mint vezérigazgató is közbelép érdekükben. Képe, melyet itt közlünk, a budapesti pénzkapacitás arc- képcsarnokában.

18. Herquet Rezső [?]: Kálmán Jenő Ákos (Ubul) portréja.
Repr. *Színházi Élet*, 1923. július 1/7. (27. sz.) 40.

érdekes esemény történt körülöttem, egyet-mást tanulhatott s okulhatott az ember, ha jól figyelt a körülötte történő dolgokra. De ha még ezt nem is tette túl nagy buzgalommal – mint az én esetemben – ezeken a felületes leírásokon is látható sok érdekes.

Most megint kissé ideges vagyok, a legutolsó napok izgalmai megviseltek. Nagyon jól esne egy kis pihenés. De mindig újabb meglepetések jönnek, melyek felizgatják kedélyemet, s sajnos az idegesség nálam fájdalmas gyomorfájásban nyilvánul meg, mi cseppet sem kellemes. De tán úgy alakul majd a helyzet, hogy mégis lesz némi mód a pihenésre.

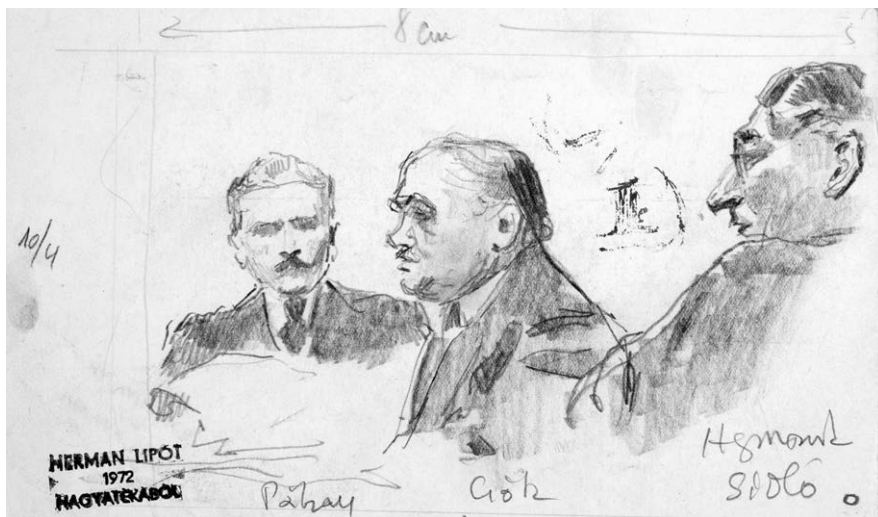
Budapest, 1919. június 6.

Dél előtt egy kis festés, délután dr. Ranschburghoz (Bécsi út 1.)¹⁶⁵ mentem fiatalkori rajzaimat magukba foglaló 3 könyvemért, melyet Gammel József¹⁶⁶ barátunk kért el ezelőtt 5 nappal tőlem kölcsön. Az orvost nem találtam otthon, a Korzón sétáltam egy óra hosszat Péterékkel, Ubullal. (18. kép) Sok újság nincs. Ebédelni Julcsánál voltam, természetesen nagyon jó volt. Délután újra dr. R.-nél, most már otthon találtam, szívesen fogadott, beszélgettünk bennünket közösen érdeklő problémáról, melyről ő könyvet akar írni, a talentumnak (mely szerinte egy magasabb ember species) ifjúkorban már megnyilvánuló ismérveiről. Én hajlandónak mutatkoztam arra, hogy ebben saját tapasztalataimmal is szívesen rendelkezésére állok. Kérte régi naplóimat is kölcsön, melyeket szívesen rendelkezésére bocsájtok, esetleg ki is egészítem őket írásban. Ezek a kérdések magamat is igen élénken érdekelték mindenkor. Miután mostanában nagyon idegesnek érzem magamat, meg is vizsgáltattam magamat, nyugalmat, s némi patikaszeret ajánlott. – Délután a Fészekben szöv. tanácsi ülésünk volt az iparművészekkel együtt, előzőleg azonban némi kis tanácskozást tartottunk, minek eredménye az iparművészekre a szavazásnál kissé meglepő volt, mert elnöknek engem választottak, alelnöknek Sidlót (19. kép) s iparművész alelnöknek Gádort s nem az arrogáns Lórántot¹⁶⁷ (ki az iparművészek szakosztályának elnöke). Most újabb gond a nemsokára megtörténő általános sorozás (18–45) év közt, melyet kivesznek a szakszervezetek kezéből, s melyet a katona s munkástanácsok fognak végezni meglehetősen szigorúan. Holnap egyébként nekünk, volt tiszteknek is jelentkezniük kell, de sokunknak zsebében van már a felmentésről szóló ideiglenes igazolvány.

¹⁶⁵ Ranschburg Pál (1870–1945) elme- és ideggyógyász, pszichológus.

¹⁶⁶ Gammel József (1893–1974) festőművész.

¹⁶⁷ Gádor István (1891–1984) keramikus; Lóránt (Grünhut) István iparművész, csak 1906–1908 között járt az Iparművészeti Iskolába. 1919. március 24-én, mint népbiztosi kiküldött ellenőrizte az Iparművészeti Iskolát. Ld.: Gerelyes Ede: *A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában 1918–1919*. Budapest, 1967. 357.

19. Herman Lipót: Pátzay Pál, Csók István, Sidló Ferenc, 1925 k., 120 x 195 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.41.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. június 8.

A mai reggeli lap oldalakat közöl a nagy örömnépről, mely elkövetkezett a Szovjetköztársaság fényes győzelmei nyomán. Kassát visszafoglalták, Sátoraljaújhelyt, Losoncot s még több helyet. A tünetek teljesen ugyanazok, mint a múlt háborúban, az emberek majdnem szóról szóra ugyanazt is mondják pl. Haubrich, a katonai parancsnok: „Én nem politizálok, én katona vagyok...”. Az üdvözlő táviratok is ugyanolyanok, mint Hindenburg és Vilmos császár között, csak most Böhm és Kun Béla közt folynak ugyanezek. Kétségtelen, hogy pillanatnyilag úgy néz ki a dolog, hogy a Tanácsköztársaság jól áll. A túl a dunai sztrájkot is lenyelték, a munkásgyűléseken is eredménnyel dolgoztak. Bizonyos, hogy ilyen ügyes emberek régen ültek kormányon Magyarországon. Bár a helyzeti energia is sokat tesz, no meg a diktatúra az ő fegyverével.

Délelőtt ma megint nagy vendégjárás volt. Herquet hozott egy csomó ismerőst, egyik, dr. Pollatschek,¹⁶⁸ meg kívánja venni *Pásztorjáték* c. képet 10 ezerért. (20. kép) Törs is itt volt, kinek arcképét folytattam. Hozott sört, majd elvitt bennünket a népbiztosi autón ebédelni, engem a Révai utca 49 alá, Rózsit a Miksa utcába. Ha értékét vesszük, kár volt a *Pásztorjátékot* eladni, de viszont az embernek kell, hogy legyen némi pénze, és nem árt, ha a képektől is megszabadul. Bizonyos képeket – az édesanyám 1905-ben festett arcképét semennyi pénzért nem adnám el. Néhány ilyen dolgot valóban meg kell tartani mintakollekcióknak.

¹⁶⁸ Pollatschek Elemér (1875-1944) 1910-től a Pesti Izraelita Hitközség kórházának fül-, orr-, gégészeti osztályvezető főorvosa, egyetemi magántanár. Ld. még a 27. jegyzetet.

AZ ERNST-MŰZEUM KIÁLLÍTÁSAI

313/I
ERSTI KÉPTÁR
könyvtára

LXXII.

71. kiállítás

HERMAN LIPÓT
GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

RENDEZTÉK :
ERNST LAJOS és LÁZÁR BÉLA

20. Herman Lipót *Pásztorjáték* című festménye gyűjteményes kiállítása katalógusának címlapján, 1924.

Budapest, 1919. június 9.

Délelőtt Törs ült itt modellt, s Herquet volt itt vendég. Már Törs is elmondta, hogy jött állítólag valami sürgöny Clemenceau-tól, melyben a csehek ellen való előrenyomulás beszüntetését követeli. Autón felkísértem a várba (csodálatos, milyen dühvel nézik az emberek ezeket a népbiztosi autóban ülőket), majd letett a Lánchíd pesti végén. Végigmentem a Korzón, Felekyvel találkoztam, ki Péteréket kísérte. Ez a Feleky most a külügyi népbiztosságnál van valami állásban, híres hazug.¹⁶⁹ Most is úgy állította be ezt a telegramot, mintha Clemenceau békét kérne a Szovjetköztársaságtól. Délután aztán olvastam a *Vörös Újság* rendkívüli kiadásában, hogy ez egyenes ráparancsolás a budapesti kormányra, melyet aztán fenyegetés kísér. Hogy erre Kun Béla mit válaszolt, az másodrendű fontosságú.¹⁷⁰ Úgy látom, hogy nagyon boldogok, hogy szóba állnak velük. Vannak magyarázgatások, vádaskodások a csehek, románok, szerbek ellen, de ezek mit sem jelentenek. Az az érzésem, hogy Clemenceau-nak ez a sürgönye (ha ugyan szóról-szóra ez) nagy jelentőségű fordulópont a Tanácsköztársaság életében.¹⁷¹ Lehet, hogy jegyzékváltás következik, de lehet, hogy megszállás. Utóbbi esetben esetleg két hétig is eltarthat még a dolog, esetleg négyig, de tovább nem. Most mindenestre érdekes dolgok következnek.

Budapest, 1919. június 13.

Tegnap délután a Fészek udvarában tartott nagygyűlésünk egy nagy botrányba fulladt, nem is határozhattunk semmit. Uitz mester szenvedélyesen s igazágtalanul támadott engem,¹⁷² végül megvontam a szót tőle, s döntőbíróóság elé utaltam, mert már nagyon sértő szavakat hangoztatott. Holnapra újra össze van hívva a gyűlés, remélem kedvezőbb, s nyugodtabb eredménnyel fog végződni. Ha nem, az se nagy baj. Boldog lennék ettől a tehertől megszabadulni, amelyet az elnöklés a vállamra rak. Ma tanácsülés volt, hol egész csendes mederben folyt a tárgyalás.

¹⁶⁹ Feleky Géza a Külügyi Népbiztosság osztályvezetője volt, majd a Történelmi Materializmus Kutató Intézet ügyvezető titkárává nevezték ki. *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny] 1919. június 29. 2.

¹⁷⁰ Clemenceau, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a Magyar Tanácsköztársaság kormányához. Válasz Clemenceau jegyzékére. *Vörös Újság*, 1919. június 9. 1. és A párizsi konferencia jegyzéke a magyar tanácskormányhoz. Clemenceau és Kun Béla táviratváltása. *Vörös Újság*, 1919. június 16. 1-2.

¹⁷¹ Az ún. Clemenceau-jegyzék. Az Antanthatalmak 1919. június 7-én, a csehszlovák csapatok feletti felvidéki győzelmek miatt a hadműveletek azonnali leállítását, majd 1919. június 13-án a korábban kijelölt határokra történő visszavonulást követelték. Kun Béla elfogadta a jegyzék feltételeit, s ígéretet kapott, hogy visszavonulás esetén a románok is elkezdi a Tiszántúl kiürítését. Azonban a magyar katonatisztek jelentős része nem hitt a franciák ígéretében, s igazuk is volt, mert a csehek a visszavonulás után azonnal támadásba lendültek, míg a románok nem mozdultak a Tisza-vonalról.

¹⁷² Uitz szenvedélyességéről, nyers szókimondásáról Kassák is ír: Kassák 1983. II.: 541.

Budapest, 1919. június 15.

Tegnap délután 5-kor ismét gyűlést tartottunk, mely 1/2 11-ig, azaz 5 1/2 óra hosszat tartott. Sokkal erélyesebben vezettem, mint két nappal elébb, ami annál is inkább volt könnyebb, mert el voltam készülve viharra. Terembiztosokul szobrászokat rendeltem ki, az ajtónál is igazoltattam az embereket, így mindjárt jobban indult a dolog. Letárgyalhattuk végre a szakosztály alapszabályait, a szövetség tanács alapszabályait, a beszerzési csoport alapszabályait, sőt szó került a szövetség tanács egy indítványára, mely a direktórium elleni állásfoglalást foglalta magában. Ez azonban nem ment keresztül, egyrészt félelemből, másrészt a festők és szobrászok nagy tömegének ismert bornírsága következtében, mely nem tudja velük megértetni saját érdekeiket. Inkább lemondanak az önrendelkezési jogukról, csak el ne essenek azoktól az előnyöktől, melyeket remélnek. Pedig ha a kataszter napvilágra kerül, úgy igen sokan lesznek a legnagyobb mértékben elégtelenek. De úgy kell nekik. Kíváncsi vagyok, mit fognak majd szólni, ha kimaradnak az „állami” fizetésből, vagy csak nagyon gyengén lesznek dotálva. Alapjában véve helyesebbnek tartom, hogy így történt, s csupán azt a kívánságát fejezte ki a szakosztály, hogy fogadják segítségül az ő delegáltjaikat.¹⁷³

Bátyám ügye körül komplikálódnak a dolgok. Holnap sok dolgom lesz ezeket rendezni, valamint Ilonka¹⁷⁴ fürdőzési ügyét is.

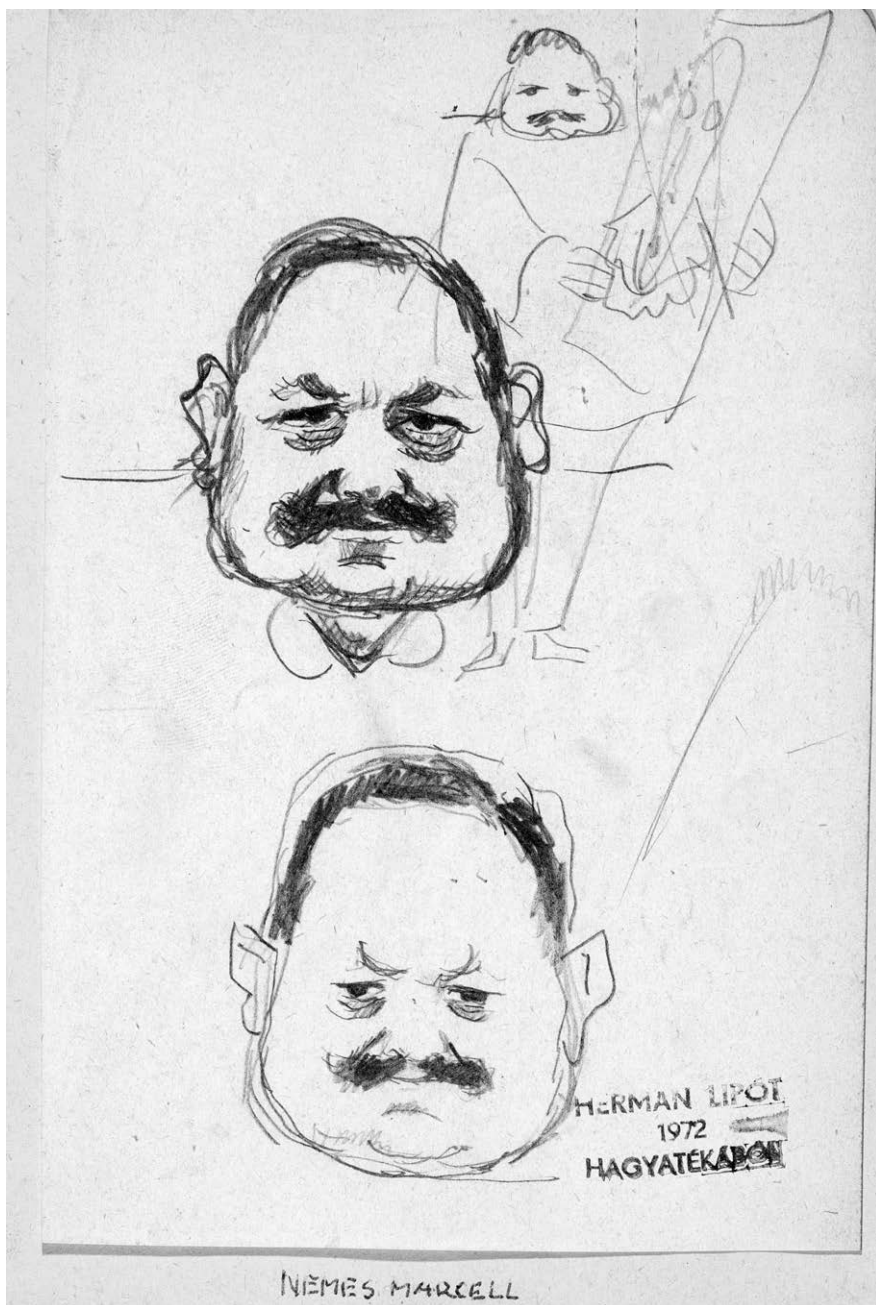
Budapest, 1919. június 16.

Vasárnap délelőtt sietve kivonultam a Múcsarnokba, hol a „szocializált” műkincsek vannak kiállítva. A Herczog, Hatvány, Andrásnyak, Kohner, Schuster etc. gyűjteményeiből a legszebb darabok. Itt vannak a Nemes (21. kép) által összehordott képek, a Grecók, a Brueghel Pieter Keresztelő Szent Jánosa, Munkácsy s Paál terem, a *Tépcsínálók* s az *Erdő belseje*, a Courbet-k, Daumier-ék, a Manet-ek, stb. stb. stb.,¹⁷⁵ melyekről nem lehet eleget írni a csodálkozás és elragadtatás hangján. Ilyen

¹⁷³ Ld.: *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

¹⁷⁴ Gyula bátyjának felesége.

¹⁷⁵ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 22-én rendelte el a nagyobb értékű magángyűjtemények köztulajdonba vételét. Ezt a korszak legkiválóbb művészettörténészei - nem is mindig ellenérzéssel - végezték. Egy részletes jegyzék ismert a köztulajdonba vett gyűjteményekről, illetve arról, hogy ki és mikor végezte azt; Hoffmann Edith állította össze a jegyzőkönyvek alapján 1920. január 7-én. (közölve: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 201-203. és Jobbágy Jenő: Eldugott műkincsek a magánpalotákban. *Az Ember*, 1919. április 8. (28. sz.) 14-15.; A magángyűjtemények sorsa a tanácsköztársaságban. Az elkommunizált műkincsek. *Az Ujság*, 1919. október 8. 3. Kinek a gyűjteményét társadalmasították? *Budapesti Hírlap*, 1919. október 10. 3.) A begyűjtött anyagból a Múcsarnokban megrendezett kiállítást Pogány Kálmán, Antal Frigyes, Kenczler Hugó, Wilde Ferenc és Wilde János, valamint Otto Benesch rendezte. A kiállítást június 14-én 5 órakor Lukács

21. kép Herman Lipót: Nemes Marcell, 1910-es évek. 175 x 116 mm, papír, ceruza.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: 75.231.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

szép kiállítást még nem láttam, legfeljebb múzeumokban. Ez aztán igazán okos eredménye a kommün államának, hogy ezek a dolgok a szegény művész, s proli szemei elé kerülhettek. Azt hiszem, igen sokszor kimegyek e remekművekben gyönyörködni.¹⁷⁶ – Kléh János kollégánk meghalt.¹⁷⁷

Budapest, 1919. június 22.

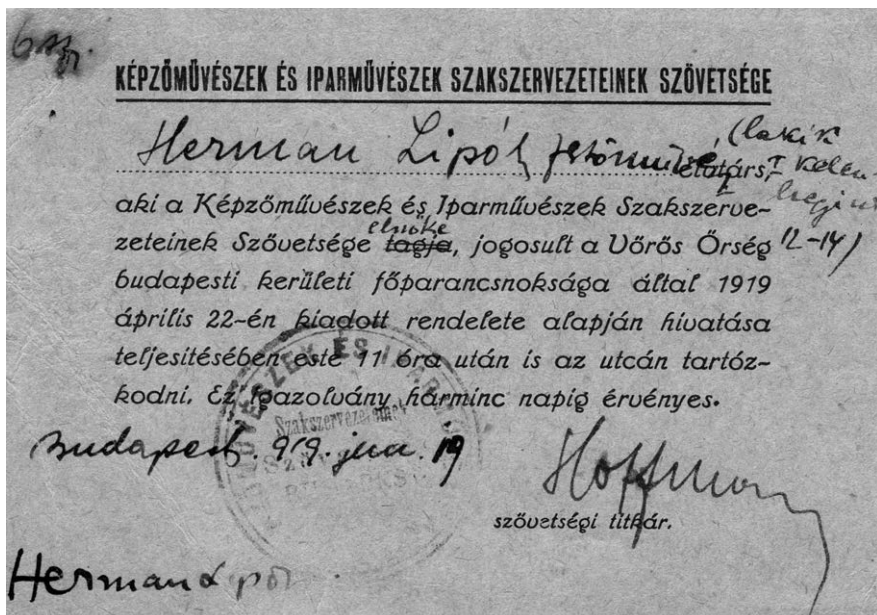
Hangulat nyomott, újságok kényelmetlen hírekkel vannak tele, pogrom hangulat, másrészt pedig a harctéren a huroknak végsőig való feszítéséről hallani [!]. A közhangulat kissé elégedetlen, kitörésre érő, de nem lehet tudni, miben fog nyilvánulni. Kedvem a szakszervezeti munkához igen csekély, sokan élénk módon járulnak hozzá, hogy még jobban elveszítsem (Uitz, Kara¹⁷⁸ etc.). A tömeg hálatlansága – főleg művészettel foglalkozóké – nekem nem meglepetés, de idegességem következtében ezúttal úgy látszik, nem viselem el oly könnyen, mint máskor. Idegességem a legutóbbi munka, s némi izgalmak eredményeképpen fokozódik, tervem, szabadságra menni néhány hétre, magamhoz térni. Lehet, hogy meglátogatom Gyulát Bécsben, hol érdeklődni szeretnék ama tervem kivihetősége iránt, hogy magyar műtermékeket lehetne-e külföldön értékesíteni, mert az Antant által szűkre szabott határainkon belül igen kevés remény van rá, hogy sok művész megélhessen. Kár pedig ezt a kultúrtörkét az ország érdekében nem gyümölcsöztetni. Az a hitem, hogy valahogyan ki lehetne használni az ország összessége érdekében az itt felhalmozódott kultúrfőlösleget – akár kelet, akár nyugat felé exportálva. Persze nem az Uitzot, s a MA kísérleti produktumait. Ma délután Rados és menyasszonya, sógornóm s Évike voltak itt. Gyulától jött levél Ilonka óriási öröme, válaszolt rá, s vitte egy embernek, ki majd elviszi esetleg. Rados menyasszonyáról egy arcképtanulmányt festettem. Este vacsorán a Fészekben rövid ideig. Holnap, holnapután tagüléseket tartanak, az intézőbizottságokat újból választják, vagy a régieket megerősítik állásaikban. Milyen jó volna megbukni! Nincs kizárva. (22. kép)

György népbiztos nyitotta meg. Ld.: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. Előszó: A Műtárgyakat Társadalmasító Bizottság. Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. 99 p. – ld. még: *A köztulajdonba átvett műkincsek kiállítása*. *Népszava*, 1919. július 15. 8.; *A köztulajdonba vett műkincsek kiállítása*. *Népszava*, 1919. július 29. 4.; F. Z. [Farkas Zoltán]: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. *Vasárnapi Ujság*, 1919. július 29. 297. – ld. még: Molnos Péter: *Elveszett örökség – Magyar műgyűjtők a 20. században*. Budapest, 2017.

¹⁷⁶ A kiállításról szóló rész mellett az átellenes oldalon Herman Lipót későbbi ceruzás bejegyzése: „Petrovicot be kellett protezsálnom a kiállításra (volt főigazgató!).” – A Tanácsköztársaság idején, bár Petrovicot nem mozdították el, de lényegében a direktórium irányította a Szépművészeti Múzeumot.

¹⁷⁷ Kléh János (1881-1919) festő.

¹⁷⁸ Feltehetően Kara Mihály (1880-?) festő, szobrász.

22. Kijárási engedély Herman Lipót számára, 1919. június 19.
© Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

Budapest, 1919. június 23.

Tegnap és ma nagy izgalmak napja. Egy ellenforradalmi kísérlet, mely azonban nem sikerült. Eddig csak azt tudjuk, hogy 2 monitor megjelent a Hungária előtt, s belőlött néhány gránátot, óriási lövöldözés, hallatlan izgalom az utcán, de ma már sokkal nyugodtabb a hangulat, mely azonban még mindig elég nyomott. A lapok szigorú diktatúrát követelnek.

Budapest, 1919. június 26.

Tegnap délben ismét megjelentek az ellenforradalmi monitorok a Dunán, szörnyű lövöldözés - gép és közönséges fegyver, amit a házból lestünk. Ebéd után természetesen mégis átmentünk Pestre. Ma reggel már sokkal nyugodtabban keltem, csak az az egy dolog nyugtalanított, hogy Pór Bercinek tegnap megígértem, hogy vállalom kérésére a rajztanárok kurzusán a tanítást.¹⁷⁹ (Ma aztán lemondtam idegkimerültségemre tekintettel.) Délelőtt Székely Andor¹⁸⁰ és Gárdos voltak itt,

¹⁷⁹ Pór Bertalant 1919. május 5-én az Országos Képzőművészeti Főiskola festőművészeti tanszékének vezetésével bízták meg. *Hivatalos Közlöny*, 1919. május 22. 191.

¹⁸⁰ Székely Andor (1877-1969) festő, karikaturista.

persze beszélgettünk az eseményekről, megmutogattam készülőben lévő festményeimet. Délben az Eskü téri hídon át Ilonkához (tészta ebédetem), holnap reményük van elutazhatni, innen Julcsihoz a Ráday utcába, hol levest és főzeléket kaptam. Délután a Fészekbe (csak nem tudok leszokni az irodai óra tartásáról). Meglátogattam Pollatschekéket is, megnézni, mit rajzolt a kis tanítvány.¹⁸¹ Másolt a Doré bibliából. Közben hallottuk, hogy az Oktogonon akasztás lesz. Elmentem oda, nagy tömeg. Várták a nagy eseményt. Én csak pár percig voltam ott, később hallottam, hogy elmaradt a dolog. Nem tudom, milyen okból. Vissza a hivatalba. Az ideges hangulat eredményeképpen kissé eseményszegény a szervezeti élet, bár néhány ambiciózus fiút (Kornai,¹⁸² Kallós) nagyon izgat megválasztásuk a festők intézőbizottságába – bár azt hiszem, ez nem nagyon fontos ügy momentán. Idegkimerültségem meglehetősen magas fokú, szombaton átadom a hivatalt Sidlónak, s megkísérlem, hogy 1-2 hétig feléje se nézzek a munkának. Legfeljebb, ha néha vacsorázni mennék be a Fészekbe, bár ezt is jó volna kikerülni. Legjobb volna természetesen kissé vidékre utazni, Kecskemétre vagy máshova a környékre, de úgy hallok, ott sincs valami nagy nyugalom. A *Vörös Ujság* ugyan azt írja, hogy a vidéki ellenforradalmakat is leverték, amit könnyen elhiszek, mert ezek a kísérletek nagyon ügyetlenek, ámbar minden nem sikerülő puccs úgy látszik ügyetlenül van megcsinálva. Hiszen alapjában véve a forradalom győzelme nagyrészt nemcsak a mi saját ügyünkötől függ, hanem a világforradalom kitörésétől.

Budapest, 1919. június 27.

Ma csak délben voltam a városban, Julcsánál ebédre. Délután hazajöttem, aludtam 5-ig. Akkor jött Rózsi, ki tegnap este szerzett némi élelmiszereket csere útján (tojást, vaját, csirkét). Itthon főzött vacsorát, a szűk spájzunkban lévő rezsón. Kirántott csirke volt, palacsinta, feketekávé. Előzőleg naplókönyvet kezdtem írni ifjúkori emlékeimről. Talán nem túlságosan időszerű dolog, de megnyugtató foglalkozás. Vacsora után Duditsék folyosóján beszélgettünk, ott volt Zboray is, ki elmondta a túsok újabb ijedelmeit.¹⁸³ A tegnapi akasztás elmaradása úgy látszik az olasz misszió közbelépésének köszönhető. Ma már enyhébb cikkek a *Népszavában* és a *Vörös Ujságban*.¹⁸⁴ A diktatúra nagyon szigorú keresztülviteléről is kevesebb szó esik. Az isten ismeri ki magát az okok és okozatok összefüggése között a mostani világban. Lehet, hogy az Antantra vezethető

¹⁸¹ Pollatschek Lily (1905-?) festő, Pollatschek Elemér orvos leánya, Herman Lipót magántanítványa volt 1919-1922 között.

¹⁸² Kornai József (1889-1929) festő.

¹⁸³ Zboray Miklós (1866-1940) jogász, ügyvéd, politikus. „Annak idején a Fészekből való kizáratásunk idején ő [Glatter Ármin] is egyike volt azoknak, ki Zboray mellett kizáratásom mellett tört lándzsát.” Herman napló, 1920. január 20. 4609 = 169.

¹⁸⁴ [Révai József]: Proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra? *Vörös Ujság*, 1919. június 26. 1. és Az ellenforradalmi puccsot végleg levertük. *Népszava*, 1919. június 27. 1.

vissza ez a pillanatnyi enyhülés. Az a hír, hogy az idegen missziók ma elutaztak, s hogy Bécsen angol csapatok jönnek keresztül. Az utcán ma is volt készültség, bár már nem oly szigorú, mint tegnap. A Ferenc József hídon már át lehet menni. Egyébként is, mintha valamit engedett volna a feszültség. Este bejött az öreg Glatter, ki festészetről tartott előadást, szemrehányást tett, hogy nem fogom fel elég komolyan a dolgot. Talán igaza is van. Mindenesre jobb volna sokat festeni, mint művészetpolitikával foglalkozni – utóbbtól különben kezdek visszavonulni. Holnap egy időre átadom Sidlónak az ügyek vezetését. Értelmes, sőt ravasz fú, de mégsem elég link! Ebben még némi utasításokra szorul. Nagyon szeretnék egy pár hétre Nagyszentmiklósról utazni szüleim meglátogatására, ott tán lehetne kissé pihenni.

Budapest, 1919. június 28.

Ma ebédre Julcsánál, ott volt Gyulák házmestere, ki beszámolt róla, hogy Gyula lakása körül komplikációk vannak. Ebéd után ezért oda is mentem. Egyelőre csak kutatnak Gyula után, a hivatal bosszúból, hogy onnan elment, el akarja rekviráltatni a lakást. Majd meglátjuk, hogy lehetséges-e ez? Színyeit látogattam meg. Már jobban van, bár arcban igen lesoványodott. Dolgoztatott utolsó időben régebbi, abbamaradt festményein – úgy látszik fia unszolására. Kedvesen fogadott, s szívesen beszélgetett velem. Délután a Fészekben. Kellemetlen most már ott benn lenni. Mindenféle híreket hoznak, melyek furcsán összezilálják az ember hangulatát. Újságírók egy része (Gellért,¹⁸⁵ Göndör) Bécsbe akarnak utazni. Csak nem a süllyedő hajót akarják elhagyni! Utóbbiról azt mondják fél politikai ellenfeleiktől, állítólag a Lenin fiúk néhányszor keresték már. Vacsora után egyedül jöttem haza. Szép Ernővel találkoztam, ki elmesélte néhány témáját, melyek most foglalkoztatják. Lapok nem közölnek most szépirodalmat, így a fiókjának írhat csak. Azért valahogy nem illik bele a gyengéd líra a mai élettombolásba. – Megint ultimátumról beszélnek, de már nem hiszek benne. Leszerelésről van benne szó, különben támadás fenyegetés. Az ördög ismeri ki magát. Az ellenforradalom úgy látszik elcsendesedett. A Duna partján letakart ágyúk. A gyenge készenlét jelzi csupán a rendkívüli helyzetet.

Budapest, 1919. június 29.

Délelőtt Karczag látogatott meg.¹⁸⁶ Mesélt egyet-mást Szolnokról. Nem nagyon épületes dolgok, amit már megszoktunk, meg is vizsgált, azt mondta, semmi bajt nem

¹⁸⁵ Gellért Oszkár (1882-1967) író. 1914-1918 között a *Pesti Napló* szerkesztője, a *Nyugat* főszerkesztője, a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság sajtóirodájának vezetője. Nem hagyta el az országot, de letartóztatták és vizsgálati fogságba helyezték.

¹⁸⁶ Karczag László (1886-1944) orvos, biokémikus, ekkor a Budapesti Tudományegyetem I. sz. Belgyógyászati Klinikáján volt tanársegéd.

23. Herman Lipót: Rippl Rónai József, 1919. 265 x 227 mm, papír, tus, ecset.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.299.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

tud konstatálni rajtam. Ez megnyugtató. Délután azért mégis fáradtnak éreztem magamat. Herquet is itt volt. Holnap tán már nyaralni utazik. Rottmann jött később. Ismert pesszimizmusát tálalta ki. Azt hiszem, szeretne Prágában Grethe-nél lenni, s tán sajnálja már, hogy ránk hallgatott s nem vette el annak idején. Azt mondja, írt neki levelet a német követség útján, de választ nem kapott. Mégsem jó szívügyekbe avatkozni. Íme, most szétválasztottuk a szerelmeseket, s vízbe is hagytuk magunkat velök. Oppi¹⁸⁷ állítólag szép lakásban lakik a feleségével. Ja, az ügyes ember!

¹⁸⁷ Oppenheim Miksa – Herman Lipót katonatársa.

Ebéd Julcsánál. Jó leves, paradicsomos csirke, mákos sült tészta s jó kenyér. Ilyen nyomort még csak elbír valahogyan az ember. Ebéd után haza. Udvaryval találkoztam, ki mankón járt, megoperálták a lábát. Tegnap az öreg Glatter dicsérte a fiatalabb Udvarynak¹⁸⁸ a rajzait, hát felmentem megnézni. Úgysem voltam még a műtermében. Valóban ügyes a fiú, fejeket elég jól rajzol, de azért nagy hiányosságai vannak, melyet atyja, ki az iparművészetin tanár, természetszerűleg nem tud neki megmagyarázni, hiszen ő maga sem érzi ezeket. Bámulatos, hogy van egy egész sereg festéssel foglalkozó, kinek a mesterség lényegéről sejtelve sincsen. Egész életét átéli, átküzd, s szentül meg van győződve róla, hogy őt nem értékelték eléggé, viszont Rippl (23. kép), Ferenczy s Fényes-féle embereket értékükön felül becsültek. Hát bizony ezek az emberek nincsenek is azon a mesterségen, mint a jó festők, nem is szabadna egy céhbe tartozniuk. De az Uitz-féle svindlereknek sem. Az öntudatos művészeknek szigorúan csak a mesterségüket becsületesen űzőkkel szabadna érintkezni. A közepesekkel, tehetségtelenekkel, lemaradókkal, erkölcstelenekké válókkal nem is szabadna beszélni, nemhogy barátkozni. Nálunk természetesen már meglehetősen el van rontva minden. A szakszervezet is hozzájárult kissé, hogy egymáshoz nem való elemek kerültek össze. De nálunk különben is nehéz lesz jó ideig valami egészséges dolgot létrehozni, nagyon is el van rontva a mi mesterségünkben a dolog. Az igazi értéknek semmi jelentősége, hallatlan sok szemét került felülre, melyet ez a kis állam nem fog lerázni tudni s elviselhetni. Olyannyira kimerültek leszünk, hogy évekig csak a legélelmesebbje s a tisztán vásári munkával foglalkozó fog érvényesülhetni. Sokan, akik csak tehetik, ki fognak vándorolni, s más helyütt fogják megvárni a dolgok jobbra fordulását. Magamra nézve is helyesebbnek tartom, ha még most, a 40 éven alul fogom megkísérelni másutt előről kezdeni, s inkább később visszajönni. Hiszen nincs kizárva, hogy a jövő nem lesz olyan sötét, mint ahogy mi most látjuk. De egy tisztességes törekvés számára mégis kissé sanyarú kenyér van kilátásban. – Pór Berci ma ismét kérdezte, nem vállalnám-e a tanárkurzust, de ismételtén visszautasítottam betegségemre s kimerültségemre való hivatkozással. Dolgozni jobban szeretnék, de ehhez sincs sok kilátásunk. A politikai helyzet meglehetősen csendes pillanatnyilag, még a hírterjesztők sem tudnak újat. Éppen csak holnap, holnaputánra ígérek valami élénkséget, de milyen irányban, azt nem tudom. Ószintén szólva, nem is érdekel nagyon. Roppant fáradtnak érzem magam. Már érdeklődni sem tudok.

Budapest, 1919. július 1.

Ma délután megint tele mindenféle hírrrel a város. Jönnek állítólag vissza a csapatok a frontról, s angolok érkeznek Budapestre, üritenek ki számukra kaszárnyákat, s hoteleket. Mások szerint a látott angolok csak khaki ruhába öltözött vörösök voltak. Hiszen napok múltán majd csak kiderül, hogy mi igaz ezekből a hírekből.

¹⁸⁸ Udvary Géza (1872-1932) és fia, Udvary Pál (1900-1987) festők.

Szép Ernőre bízom, hogy lejegyezze érdekes dokumentumokként, ami szájról-szájra terjed, s amit másnap megcáfolnak a tények. Annyi bizonyos, hogy a hangulat olyan mintha kissé felszabadulna a város a nagy nyomás alól.

Most hazajövet Rétivel beszélgettünk a magyar művészek jövőjéről. Úgy látom, hogy keserves napok következnek az egész tömegre, mert óriási szegénység következik. Annak a 15–20 művésznek, ki mégis meg tud majd élni, szörnyű erőfeszítésre lesz majd szüksége, hogy a környezetétől őt megkülönböztető kvalitásai érvényre jussanak. Kár lenne ezt a kultúrtöbbletet jelentő nagy tömeget, mely nálunk művészettel foglalkozik, s ha közepes képességű is nagyrészt, rá, mint alapra nagy szükség van, mert mint az előkészítő talaj, belőle nőhet ki a kiválóbb; kár volna tehát ezt az anyagot nemzetgazdasági szempontból kihasználatlanul hagyni. Mert másutt gyökeret eresztetni, újból kezdeni, ez bizony, különösen az öregebbek szempontjából, nem valami szép és reményekkel kecsegtető kilátás. A művészet elvégre könnyen szállítható, könnyen kezelhető (kereskedelmileg) valami, mely bármilyen mostoha viszonyok közt kelljen élnie, mégiscsak keresztülküzd magát, érvényesül előbb-utóbb. Hiszen aránylag olyan kevés befektetésre van szükség a termelésnél. A legnagyobb befektetés a sokévi tanulás s gyakorlat, amit most már nem vehetnek el. S kulturálatlan környezetbe menni, újból elkezdni, ez tán még súlyosabb feladat, mint nehéz éveket átkoplatni. Kétségtelen, hogy nagyon sok művészettel foglalkozónak itt kell majd hagynia ezt a pályát, s más működési teret keresni. De azok, kik ezt a foglalkozást komoly élethivatásként űzik, s hajlandók érte szenvedni is, nélkülözni is, azok kiállják majd a legnehezebb próbát is. A legnehezebb viszonyok a művészetre tulajdonképpen momentán vannak, abban a még kialakulatlan, forrongó államformában, amelyben most majd élünk. Ha ez ilyen stádiumban eltartana 6–8 hónapig, ezt a legkevesebb művész bírná ki. De azt hiszem, a helyzet, még ha ez az államforma maradna is meg, jobban az élethez hasonul, s így a mi mesterségünk is megtalálja a formákat, melyekbe beleilleszthetik.

Budapest, 1919. július 2.

Bruchsteiner¹⁸⁹ azt meséli, hogy reggel 9-kor a Nyugati pályaudvar előtt látott 300 angol katonát állni, fess, büszke, nagybajuszú embereket. Vannak, akik tudnak róla, hogy a Nyugati és Keleti pályaudvart át kell adni nekik, a királyi várat s Országházát kiüríteni, valamint 3 kaszárnyát. Egy kommunista érzelmű fiatalember most este újságolta, hogy beszélt egy másik kommunistával, főemberrel, ki azt állította, hogy az angolok veszik át a csendőrszolgálatot, ők segítenek Pest határában lefegyverezni a visszatérő katonákat. Ezekből a hírekből, mendemondákból látható körülbelül a hangulat, mely most a városra ül. Természetesen vannak most is egészen sötéten látók, kik pogromokat, fosztogatásokat, s nagy rendetlenséget

¹⁸⁹ Bruchsteiner Rezső (1870–1939), „Bruki”, címtáblagyáros, a FÉSZEK klub pénztárosa, a vezetőség tagja.

jövendölnek. A jó ég tudja, hogy mi fog következni. – Mint már az előbbi jegyzetekből következtethető, most sokat foglalkozunk azzal a gondolattal, hogy tulajdonképpen mi lesz a magyar művészekkel. Hiszen kétségtelen, hogy ezt a kérdést nem fogja valaki egyedül megoldani. Ez valahogy megoldódik magától, majd egyenként kitalálják az élelmesek, hogy mit lehet csinálni. Ha változna a rezsim, ha reakció követné a mostani állapotot, az állami segítségben (mely kétségtelenül csak igen gyenge lehet egy kis országban) egészen más emberek részesülnek majd, mint a jelenleg kegyben állók. De a középütt állók sorsa sem mondható valami fényesnek. Mégis, új helyen, új gyökereket eresztetni nem valami túlságosan kecsesgató dolog. Inkább itthon nyomorogni, mint idegenben. De hozzájárulhat az ember erélyes munkával, hogy az országot bajából kissé kisegítse. Legalább egy téglával járul hozzá az újjáépítéshez. Különben kár tervezgetni. Hátha engem is elvisznek, mint szakszervezeti elnököt Guyana szigetére, ahogy sokan kárörömmel jövendölik. Ettől nagyon nem félek, de esetleg gyengébb mértékben büntethetnek ezért az akcióért, mellyel sok művészársamon akartam segíteni.

Budapest, 1919. július 4.

Délelőtt Löwengard Gyula¹⁹⁰ látogatott ide. Szeretem, mert a legnagyobb optimista, s szent a meggyőződése, hogy hírei igazak. Vele a fürdőzési hivatalba mentem, Siófokra akarunk 10-14 napra menni. Lehet, hogy ez meg is történik. L. hozta a hírt, hogy Popperék¹⁹¹ kisasszonya megérkezett Nagyszentmiklósról, s hozott hírt az öregekről. Délben Pólyával a Korzó felé haladtunk. A „MA” című kubista-futurista-expresszionista folyóirat Kossuth Lajos utcai¹⁹² új, valószínűleg a Kultusz-nép-biztoság által szubvencionált kirakata előtt megálltunk, itt expresszionista könyvek, képes levelezőlapok s egyéb kiadványok közt mindig van egy pár fantasztikus zöldség kiállítva, mely a sétálók megbotránkozott gúnykacaját idézi fel. Kunwald Cézárral, a normális festészet egyik túlságosan tehetséges tagjával találkoztunk itt, ez elmondta, hogy Glatz Oszkár¹⁹³ Svájcban írja, hogy ott is igen erősen hódít az expresszionista művek kiállításának divatja, még Kölnben normális művészek, mint

¹⁹⁰ Löwengard (Lippai) Gyula (1883-1941) és testvére Löwengard János ügyvédek. Utóbbi a Fészek titkára volt az 1910-es években, illetve a Magyar Közgazdasági Bank ügyésze. Mindkettlen Nagyszentmiklóson születtek, innen ismeretségük Herman Lipóttal. Számos képpel rendelkeztek a festőtől.

¹⁹¹ Popper Alfréd nagyszentmiklósi sertéskereskedőről van szó, akin keresztül Herman Lipót pénzt küldött szüleinek, mint ez a későbbi évek naplóiból kiderül.

¹⁹² A MA szerkesztősége a Kossuth Lajos u. 3-ba a Solymosi Képszalon helyére költözött. „És ugyanilyen kongó helyiségben vegetáltunk mi is a Kossuth Lajos utcában. A hatalmas üzlethelyiség két kirakata ért a legtöbbit a számunkra. Könyveket, képeket és szobrokat állítottunk bele, a közönség megállt az üzlet előtt, vitákat rendeztek, s időnként olyan tolongás volt, hogy rendőröknek kellett a járdát szabadbá tenni a járókelők számára.” Kassák 1983. i. m. II.: 583.

¹⁹³ Glatz Oszkár (1872-1958) festő.

Habermann¹⁹⁴ is beleesett ebbe a betegségbe. Én a háború alatt azt hittem, hogy ennek a furcsa aberrációnak ideje a háború végével megszűnik, de ebben egyelőre tévedtem. Sőt, a forradalmak, s a kommunista berendezkedési kísérletek ezeket a művészeti vitus-táncokat még jobban felszabadította. Talán a forradalmakra következő reakció ezeknek is véget vet – lehet, hogy a káros, másik végletbe hajolva. Alapjában véve nagy dolog megtartani az idegek nyugalmát a művészetben is ebben a fantasztikus időben. Csodálni való, hogy ez az örület, mely teljesen egy tömeghisztéria jellegét veszi fel, nem terjed el még jobban. Talán megérjük még ezt is. Annyi bizonyos, hogy nem ártana egy csomó egészségesen érző művésznek szinte programszerűen az újjáépítést elkezdeni (hiszen ennek a társadalmi életben is el kell következnie), s a társadalmi átalakulások mindenkor előre vetítik a művészetben át ezúttal nem árnyékaikat, hanem jeleiket. Talán hozzájárulhatunk egy s más ideával ehhez a regeneráló munkához abban a pillanatban, amint valamivel nyugodtabb, s normálisabb lesz az élet. Ha jönne is valami változás, akkor valami erőszakos reakción kell átessünk, mely kor, azt hiszem, igen sok embertársunknak, s intézménynek éppen úgy nem lesz kellemes, minthogy a jelenlegi állapot sem volt az soknak, ki a régi helyzetbe rohadt már bele egészen kényelmes módon. – Délután a Fészekben voltam, a fogyasztási szövetkezet is meglesz, a festékárúsítás is – a munka tehát szaporodik.¹⁹⁵ Popperékhez mentem fel, a nagymama már hetek óta betegesen fekszik s szüleim nagyon aggódnak értük – természetesen teljesen alaptalanul. Az öreg pénzt kér, amit küldeni fogok nekik. A napok óta portált hírek úgy látszik mind álhíreknek bizonyultak, ezért momentán nagy szélcsend – éppen csak holnap estére van bejövendölve valami változás – de ebben aztán igazán nem hiszek.

Budapest, 1919. július 5.

Teljes szélcsend s lusta, deprimált várakozás. A dolog momentán úgy néz ki, mintha semmiféle irányba nem akarna, s tudna megváltozni.

Budapest, 1919. július 12.

Viharfelhők tornyosulnak egyénileg fejünk felett. Ma megjelent egy rendelet a népbiztosságok szolgálatában álló tartalékos tisztekre, hogy felülvizsgálatnak, felmentéseik érvénytelenek, s pár nap alatt a frontra tartoznak menni. Kétféle okot mondanak, az egyik, hogy nem akarták aláírni a kommunista hivatalnok kötelezővényt, a másik, hogy az aktív tisztek mind lemondtak parancsnoki rangjukról, s nem

¹⁹⁴ Hugo von Habermann (1849–1929) német festő.

¹⁹⁵ „A népgazdasági tanács 5. főosztályának rendelkezése szerint a képzőművészek és iparművészek szakszervezetének szövetsége tagjai A) csoportú élelmiszerjegyeket kapnak. A lisztbizottságoknak már kiadták az utasítást, hogy a jelentkező feleknek milyen jelzésű jegyeket adjanak ki.” *Népszava*, 1919. július 2. 8.

akarnak tovább szolgálni. Állítólag holnap, holnapután már miránk is rákerül a sor, minden tartalékost kényszerítenek a bevonulásra, illetőleg a felülvizsgálatra való menetelre. Sejtettem, hogy ez az enyhe elbírálás, melyben a lajstromozásnál volt részünk, s azután a sorozásnál, még nem fejezte be a sorát a vegzálásoknak. Kíváncsi vagyok, hogy személyemmel mi fog történni a következő napok folyamán. Ma voltam érdeklődni a Szentmiklóstra való utazás tárgyában.¹⁹⁶ Ha most otthon volnék, tán nem okozna gondot az elkövetkezendők sora.

Budapest, 1919. július 13.

A ránk vonatkozó rendelet is megjelent.¹⁹⁷ Megint kezd kissé melegedni a talaj alattunk. Majd meglátjuk, mi történik. Azt mondják, nem veszik a sorozást túl szigorúan. Ma - vasárnap - délután kilátogattam a Százados úti művésztelepre¹⁹⁸ - Margó¹⁹⁹ szobrász fogott el először, munkáit is megmutatta. Bizony elég gyengék. Sidlót látogattam meg. Stilizáló, Metzner- s Meštrović-szerű²⁰⁰ dolgokat csinál, de nekem nem nagyon szimpatikus ez a modor. Szentgyörgyihez²⁰¹ mentünk ezután. Ez ügyes ember, csak kissé hideg és merev. Erzsébet királyné pályázatának²⁰² fő alakja szimpatikusan van megcsinálva, ruha drapériája sikerült s jól meggondolt. Stróbl Zsigához mentem ezután. Itt már nem vagyok új vendég, dolgait is jól ismerem. Most felrakott egy íjászt, egy 3 méteres hatalmas, Canova Héraklészére emlékeztető alakot, mely meglepően jól van kezdve. Nem hittem volna ilyenre képesnek. Azt hiszem, felesége biztatja nagyobb vállalkozásba kezdeni, mert ambicionálja,

¹⁹⁶ Herman és felesége csak 1922. március 4-én jutott el végül Nagyszentmiklóstra, és sok év után ekkor látta viszont idős és beteg szüleit.

¹⁹⁷ „A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság minden magyar honosságú férfitagja, aki tartalékos, szolgálaton kívüli viszonybeli vagy népfőlkelő tiszt vagy tisztjelölt volt, valamint az a volt egyévi önkéntes, aki tisztí vizsgát tett és a 45-ik életévét meg be nem töltötte, vagy pedig 45-ik életévét folyó évi december 31-ig tölti be, mozgósítottak tekintendő.” *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny] 1919. július 12. 1–2.

¹⁹⁸ A művésztelep létrehozását a főváros 1909-ben kezdeményezte, első lakói 1911-ben költöztek be a Wossala Sándor által tervezett lakó- és műteremházakba.

¹⁹⁹ Margó Ede (1872–1944) szobrász.

²⁰⁰ Franz Metzner (1870–1919) német szobrász; Ivan Meštrović (1883–1962) szlovén–horvát–jugoszláv szobrász. Mindketten monumentális emlékművek, épületplasztikák és szoborkompozíciók alkotói.

²⁰¹ Szentgyörgyi István (1881–1938) szobrászművész.

²⁰² Az Erzsébet királyné emlékét megörökítő szoborra az első pályázatot 1900-ban írták ki, de csak az 1919-ben kiírt ötödik pályázat lett eredményes, amelynek 1920-as eredményhirdetésén Zala György műve került az első helyre s valósult meg 1925-ben. Egyébként már 1919 januárjában döntés született a pályázatra összegyűlt pénz más, de művészeti célra történő felhasználásáról. Így pl. Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeum anyagának gyarapítására kívánta az összeget felhasználni. Ld.: *A Magyar Tanácsköztársaság művészeti élete* 1960. i. m. 23–32.

hogy lefőzze az ura Szentgyörgyit. Zsiga különben tanulékony s szorgalmas gyerek. Azt hiszem, a május elsejei kolosszus szobrok hathattak rá jó irányban. Lányi²⁰³ nem kevésé talentumos, de úgy látszik, most nem dolgozik, mert anyagiakra spekuláló ember. Vacsorára Zsigiéknál marasztottak, jó volt.

Budapest, 1919. július 15.

Holnap kell az itteni (8. sz.) lisztthivatalhoz²⁰⁴ mennünk felülvizsgálatra. Szeretnék már túl lenni rajta, mert az esetben, ha nem vagyok alkalmas, s így nem kell berukkolnom, el szeretném intézni a Nagyszentmiklóstra való utazás ügyét, ha ugyan ezt még a viszonyok megengedik. Mert most már kissé élesre vannak állítva az ügyek, a legközelebbi hetekben valahogy ki kell alakulniuk az eseményeknek. A szakszervezeti dolgok már nagyon untatnak, annál is inkább, mert napról-napra jobban meggyőződöm róla, hogy milyen önzők a tagtársaim. Még Hoffmann is olyan oldaláról mutatkozik, mely nem túlságosan szimpatikus.²⁰⁵ Ő is kezdi azt hinni, hogy nem ő van a szakszervezetért, hanem a szakszervezet az ő kedvéért. Most már kezdem nagyon unni a dolgot, s keresem a módozatokat, hogy hogyan szabadulhatnék meg a terhes elnöki méltóságtól. Azt hiszem, hogy ahogy túl leszek a sorozás kínos állapotán, ez aktuálissá válik. Tegnapelőtt Molnár Ferencsel beszéltem a Korzón, ő jegyezte meg nagyon helyesen, hogy sokkal okosabban tettem volna, hogy ahelyett, hogy elnökösködéssel foglalkozom, a kommunizmus ideje alatt a műtermemben szorgalmasan rajzoltam volna s ennek végeztével kiléptem volna egy nagy gyűjtemény munkával. Bizony, ez sokkal okosabb dolog lett volna, de magánmulatságul ez a művészpolitika se volt rossz, csak rá ne fizessenek elvesztett időben, s egyéb kényelmetlenséggel.

Budapest, 1919. július 16.

Reggel korábban keltünk s elmentünk Gárdossal a Fehérvári út 25. alá a 8-as számú lisztbizottsághoz felülvizsgálatra. Természetesen várni kellett, számokat osztogattak, s a legtöbbet elküldték, jöjjön pénteken. 1/2 1-kor mi sem vártunk tovább, gondoltuk ráérünk. Kimentünk a Korzó felé, még esett az eső. A Váci utcában egy bolt előtt, hol bécsi újságot árulnak, igen sokan álltak s várták a *Presse-t*, egyedüli vigasztalóját sok türelmetlen kedélynek. De kevés vigaszt ad egyelőre nekik. Ma, a legújabb sorozási komédia igazán nagyon türelmetlenné tett.

²⁰³ Lányi Dezső (1879–1951) szobrász.

²⁰⁴ 1915-től a lisztet jegyre, a Központi Lisztthivatal és kirendeltségei osztották szét.

²⁰⁵ „A képzőművészek szövetsége festőművészeti alosztályának intéző bizottsága a hó 15-én, kedden délután fél 5 órakor ülést tart. – A rajzolóművészek alosztályának bizalmi testülete e hó 15-én, kedden délután 4 órakor ülést tart.” *Népszava*, 1919. július 15. 7.

Meg aztán az a hír is, hogy a kultusz-népbiztoságnál egy szervezet akarnak felállítani, mely ellenőrizné, hogy a művészek ne vándorolhassanak ki. Élnivalót nem adnak nekik, most meg már azt akarják, hogy ne is segíthessenek magukon! De hát reméljük, hogy ez nem lesz így. Este a *Vörös Ujság*ban olvastam a Romanelli (az olasz misszió vezetője) átiratát a sorozás ügyében.²⁰⁶ Kun Béla az ismert rafinériával drótol.²⁰⁷ Ezt az eljárását – emlékszem a május 2-i nevezetes gyűlésen – nem is tagadja – a burzsujjal szemben. De hát valami igaz mégiscsak van abban a régi közmondásban, hogy „minden államnak támasza és talpköve a tiszta erkölcs”.²⁰⁸ Az viszont mégsem valami erkölcsös dolog, egyik nap letagadni, amit előző napon mondtunk. Ez azért is veszedelmes, mert az ember, illetőleg intézmény könnyen lejáratja magát.

Budapest, 1919. július 17.

Nagyon deprimált hangulatban vagyok. Hasonlít a helyzetem a háború negyedik évében Prágában töltött időkhöz. S a város, s az emberek ájult rothadást mutatnak. Mintha az enyészet lassan úrrá lenne mindenben. A munka nem tud megindulni, s a helyzetünk napról-napra romlik. Csak folyton újabb s újabb rendelkezések jönnek, melyeket már csak alig olvasnak el az emberek. Betartásukról szó sincs. Azt hiszem, Oroszországban mindez még fokozottabb mértékben van meg. S a jövő egyelőre teljesen kilátástalan. Körül vagyunk véve, s elzárva s blokkírozva, nyugodt lélekkel hagynak elrothadni bennünket. Az az érzésem, hogy Antanték nem is törődnek vele, ha egészen lerongyolódnak, legalább nem konkurálhatunk az ő protezsáltjaikkal, a csehekkel, szerbekkel, románokkal. S bár tele vannak a lapok a forradalom elterjedésével, mégis az az érzésem, hogy nem kérnek belőle más országok. Németországból kevés hír jön, azok úgy látszik erélyesen hozzáálltak a munkához, hogy összeszedhessék magukat. Jellemző volt, amit tegnap egy német mondott ki, a lépcsőházban megkérdezte tőlem, hogy Kacziány hol lakik, megkérdeztem tőle, „Also was macht man in Deutschland?” „Na man wird sich almählich erhohten.” – „Aber bei uns – mondom – gehen die Suchen noch nicht Ordnung” (kíváncsi voltam, hogy tekinti a mi helyzetünket). „Ja – feleli – die Sachen müssen sich flätzen.”²⁰⁹ – Azt hiszem holnap lesz meg a felülvizsgálatom. Remélhetőleg kedvező eredménnyel. Nagyon pacifista érzelmű vagyok, nem szeretem a háborút – még ha akármilyen kedves okokkal van megtámogatva. Azt hiszem a jelen helyzetben is nagy kár minden csepp vérért. Már csak ronthatnak a dolgokon.

²⁰⁶ Újabb jegyzékváltás az olaszokkal. *Vörös Ujság*, 1919. július 17. 1-2.

²⁰⁷ kábít

²⁰⁸ „Így minden ország támasza, talpköve / A tiszta erkölcs, mely ha megvész: / Róma ledül, s rabigába görbed.” (Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz).

²⁰⁹ „Szóval mit csinálnak Németországban?” „Nagyon elszálltak a dolgok.” „De nálunk – mondom – sem mennek igazán rendben a dolgok.” „Igen, a dolgoknak le kell csillapodniuk.”

Budapest, 1919. július 18.

Ma este újra híreket hallottam. Cserny és Szamuely vennék át a városparancsnokságot Kiss Miklóssal, Heubricht²¹⁰ lemondatták vagy lemondatták, sőt Kun Béla is közel állott a letartóztatáshoz. Következnék az igazi vörös terror. Támadás Szeged ellen, a missziók tagjainak s a burzsujoknak túsul való letartóztatása stb. Hogy mi lesz ebből igaz, s hogy hogy fog megtörténni, még kérdés. Lehet, hogy a pesti kedélyállapothoz mérten fog kialakulni. Azt már kevésbé hiszem, hogy a vörös őrköt mindenütt a Lenin-fiúk fogják leváltani – bár hiszen ez sem lehetetlen.

Délelőtt felülvizsgálatra mentem, alkalmatlannak deklaráltak súlyos természetű neuraszténiám miatt. Utána a Vörösmarty utcai jugoszláv konzulátushoz mentem, de ott nem eresztettek be. Pedig szerettem volna érdeklődni a hazautazás iránt. Talán kedden. Frimmel²¹¹ beszélgettem, lehetne-e valamilyen üzletet csinálni képekkel. Ő azt hiszi, hogy igen.

Budapest, 1919. július 22.

Tegnapelőtt, vasárnap hajnalban Sidlóval (ki nálunk aludt) s Hoffmannal Balatonboglárra utaztunk, hol Hoffmann fivérénel nagyon jól fogadtak bennünket. Malacpecsenye, meggyes rétes, bor, fürdés a Balatonban a Hoffmann család társaságában, este megint bő vacsora, rántott csirke stb. Délután a kis villa teraszán lórumozás ingujjban. Este egy kis séta, népünnepély. Jó alvás délelőtt 9-ig, akkor tej és kávé, félóra múlva raguleves, majd vonaton Siófokra, mely utunk tulajdonképpeni célja, mert Pogány József népbiztossal kellett megbeszelnünk a művészek ellátásának ügyét. Szalonkocsiban fogadott a hadtestparancsnok úr (adjutánsa Madarász Emil,²¹² gyerekkori iskolatársam). Úgy látszik győzedelmeskedett Pogánynál az az elv, hogy a művészek ügyét azok saját maguk intézzék el, tehát a szakszervezet vezetőjére bízva, hogy tegyen javaslatot a direktórium javaslatával szemben. Siófok utálatosan tele-tömött hely, hol úgy látszik, csak igen keservesen lehet csak rendes étellemezéshez jutni s igazán nem lehet valami nagyon kellemes a tartózkodás. Kérivel is találkoztunk, ki úgy látszik, közbenjárt a művészek ügyében abban a szellemben, ahogy jelenleg a helyzet áll. Az egész utazás igazán nagyon mulatságosan és kellemesen telt el, ez az

²¹⁰ Cserny József (1892–1919) bőripari munkás. 1919-ben a kommunista ideológiával egyetértő terroristacsoport vezetője volt, aki önkényesen a Forradalmi Törvényszék egyes tárgyalásain is elnökölt. Szorosan együttműködtek a Szamuely Tibor parancsnoksága alatt álló Lenin-fiúkkal, a Forradalmi Kormányzótanács politikai karhatalmi különítményével. A rendőrség, határőrség szerepét az 1919. március 26-án létrehozott Vörös Őrség vette át, amely a belügyi népbiztos alá tartozott. – Kiss Miklós 1919. március 24-től volt a város katonai parancsnoka.

²¹¹ Körmendi-Frimm Ervin (1885–1939) festő.

²¹² Madarász Emil (1884–1962) költő. A *Vörös Katona* c. lap politikai biztosa, páncélvonat parancsnok. Nagyszentmiklóson született Herman Lipóthoz hasonlóan.

egy nap is nagyon jó pihenés volt. Át kellett volna mennem Bogláról Kislakra, hol sógornőm nyaral, de a Pogánnyal való tárgyalás ezt hátráltatta. Hétfőn délután indulunk vissza, az úton a kényelmetlen helyzet dacára elég kedélyes hangulatban voltunk, Kallós Árpádot, ki velünk utazott, ugrattuk, Sidlóval a Déli vasúttól teherkocsin jöttünk, ami most proletárdívat, újra nálam aludt. Ma délelőtt idejött a kis tanítványom (Pollatschek Lily), annak bemutattam egy profil megrajzolását. Délben Julcsánál ebédeltem hirtelen készült ebédet, délután pedig beszámoltam az össz-intézőbizottságnak a síófoki utunk eredményéről. Előadtam tervemet, mely helyettesíthetné a direktórium szerencsétlen tervét, s mely fő vonásaiban abban áll, hogy a nekünk juttatott pénzért képeket vásárlunk, s ezeket eladjuk. Így forogna a tőke, s a művészeket állandóan elláthatnók az őket illető létminimummal. Tervemet nagyjában elfogadják, holnap folytatjuk az ügy tárgyalását. Ma este Feiks Jenőéknél²¹³ jó feketét kaptunk. Kellemes emberek. Két napig politikával alig foglalkoztunk, nagyon kellemes volt. Itt nem történt meg a legutóbb említett fordulás balra, de a harctéren állítólag megindult a vörösök offenzívája. Különféle hírek jönnek róla.

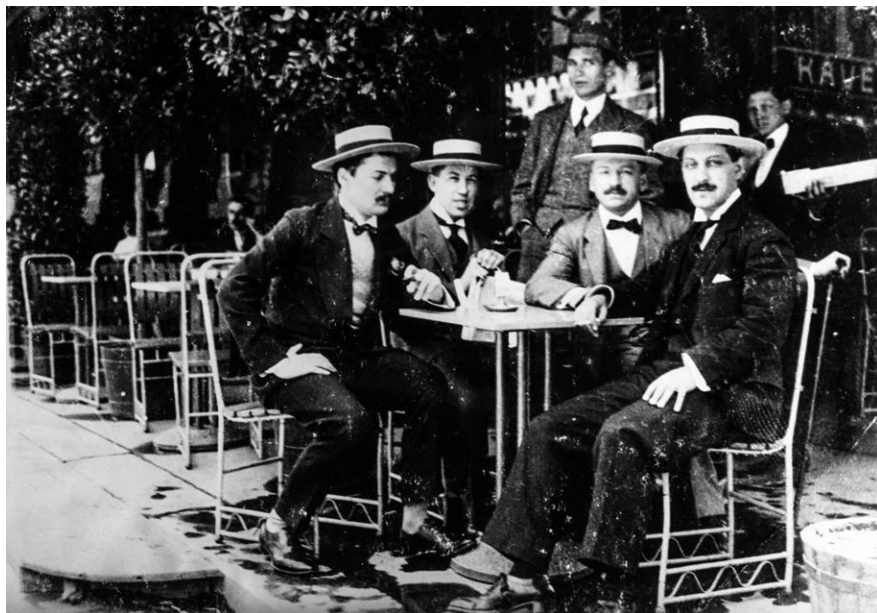
Budapest, 1919. július 26.

Ma este olyan hírek jönnek, hogy a vörösöket a románok visszaszorítják a Tiszán át. A délutáni lap még nem hoz róla hírt. Lehet, hogy ismét zavaros és ideges hetek következnek. A szakszervezetben egyelőre némi nyugalom, bár három napon át ülésezünk a népbiztoshoz intézendő memorandum ügyében. 8-asokkal sok baj van, de tán már nem sokáig. Az az érzésem, hogy itt hagyom az elnökséget abban a pillanatban, ahogy megkapom a Szentmiklóstra való utazási engedélyt, mert akkor 4–5 hétig távol kell maradnom az itteni dolgoktól. De hiszen addig még sok változhatik ebben az ügyben. Ma Szinyei kéretett magához, hogy segédkezem neki Jernyére való elutazásában. Az öreg még mindig gyengélkedik, de azért dolgozgat csodálatos módon friss szellemmel.²¹⁴

Hoffmann holnap házasodik, 3 nap múlva tán együtt utazunk le Balatonboglár felé, hogy sógornőmet megláthassam. A jugoszláv konzulátusnál is voltam, de csak számot tudtam szerezni szerdára. Lehetséges, hogy elébb is el tudok valamit intézni az ügyben.

²¹³ Feiks Jenő (1878–1939) festő, illusztrátor. A Budapest IX., Lónyay u. 20. alatt lakott.

²¹⁴ Szinyei 1918 novemberében érkezett Budapestre Jernyéről. A Közoktatásügyi Népbiztosság már 1919. június 14-én táviratban kért felvilágosítást, a kisszebeni munkástanácstól, hogy Szinyei jernyei kastélyát érte-e valamilyen károsodás a csehek visszavonulása után, és olyan állapotban van-e, hogy „Szinyei Merse odautazzék”. Kérték a munkástanács intézkedését az épület és tartozékai biztonsága érdekében. 1919. július 3-án a Közoktatásügyi Népbiztosság átiratban kérte az Országos Útlevelhivatalt, hogy Szinyei kísérfőjének, leányának, Szinyei Merse Rózsának is állítsák ki az útlevelét. A *Magyar Tanácsköztársaság művészeti élete* 1960. i. m. 46., 174. Szinyei csak 1919. augusztus 20-án tudott Jernyére utazni.

24. Japán kávéház, 1910–11. Balról-jobbra: Pólya Tibor, Herman Lipót, Egry József (áll), Kisfaludi Strobl Zsigmond, Mester Jenő. Fotó.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-78.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. július 27.

Délelőtt sokáig az ágyban, úgyhogy 10 óra is elmúlt, mikor felkeltünk. Székely Andor látogatott hozzám, majd Kacziány is bejött beszélgetni s túlozni a levegőben lógó híreket. Érdekes egy bolondos az öreg. Néha mulatságos, de gyakran már unalmassá válik. 1/2 12-kor siettem le, de későn érkeztem az Alkotmány u. 4. alá, hol Hoffmann tartotta lakodalmát. Már hazafelé tartottak. Sidló, Strobl Zsiga (24. kép), Csáktornyai, Kóber voltak jelen. Természetesen semmivel sem tudtak megkínálni bennünket a mostani szegény életben. Nem tudom okosan cselekedett-e Hoffmann ezzel a hirtelen elhatározott házassággal, de mint mondani szokás: mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Lementünk még kissé a Korzóra, ma sokan jártak ott s suttozták egymásnak a „jól értesült” álhíreket, melyek közt természetesen akad néha mulatságosan naiv is. Sokan már a végét jósolják nálunk a kommunizmusnak, de ez még mindig nem bizonyos. Kunék igen ügyes emberek, s a dolgok sohasem történnek úgy, amint azokat várják. Még a legrosszabb esetben is hetekig tarthat, míg a románok, szerbek, csehek, franciák, angolok vagy fehér magyarok ideérnek. „Selten kommt etwas Besseres nach” közmondásra²¹⁵

²¹⁵ Kb. „ritkán követi jobb”.

gondolva, még a teljes leveretéstől sem várok valami sok javulást, ami állapotunkat illeti. Jövendőlni igazán nem jó, de azt hiszem, hogy egy esetleges megszállás előtt még nagy zavarok lehetnek, utána pedig nagy szegénység, súlyos egyéni terhek, belső zavarok a munkássággal, nélkülözésekkel teli tél. Elmenni nem volna jó, mert mit kezdjen az ember új helyen kevés pénzzel, minden felszerelés nélkül. A legjobb volna talán mégis szaporítani kép- és vázlatgyűjteményemet, hátha egyszer mégiscsak hasznát lehet venni. Délután (ebédre rántott csirke, palacsinta) a Százados útiakat látogattam meg. Sidlóéknál uzsonnáltam, Zsigáéknál Péterék társaságában ültünk 8-ig. Este Feiksékkal, haza Budára, Feiks kedves optimista beszélő. Mindig megnyugtató híreket tud.

Budapest, 1919. július 29.

Reggel Szinyeinek tett ígéretemhez képest elmentem a Képviselőházba megszerezni az útlelvi igazolványokat. Nem volt egyszerű dolog bejutnom, de végül mégis sikerült a VI-os számú kapunál a szakszervezeti elnöki igazolvánnyal. Benn is sorba kellett állnom. Ez volt első ácsorgásom amióta kommunista államforma van. Odabenn is akadtak nehézségek. Szinyeinek a szakszervezet által írt ajánlólevelünkre még rá kellett volna vezetni a népbiztos láttamozását. Megpróbáltam a magam részére a hazautazási engedély kérését, de nálam is ezzel a kéréssel fogadta. Át kellett mennem a Közoktatásügyibe, hol Lukács előszobájában Lessnert²¹⁶ találtam, ki jelenleg a direktórium vezetője, ő rávezette a láttamozást. Újra át a Képviselőházba, most végre megindulhatott az eljárás, de ismét komplikálta a politikai biztos elvtárs, amennyiben a Szinyei családtagjait és cselédjeit nem állította ki, mondván, jöjjenek személyesen érte. De legalább az öregét tudtam elvinni, meg a magamét. Pali bácsi igen hálás volt, amiért ezt a szolgálatot megtettem neki, de jó volt, mert enélkül a magam ügyében sem jártam volna el. Természetesen most még hátravan a konzulátusnál elintézni a dolgot, azt hiszem, ez már akkorra marad, mikor visszajövök, de azért az első lépéseket holnap megteszem. Holnap délben különben Balatonboglárra akarok utazni sógornóm meglátogatása céljából. Hoffmann fivérénel fogok aludni, s csütörtökön reggel utazom majd át Kislakra, hol 3 napig teljesen gondtalanul pihenhetek. Igazán rám férne már nagyon. Itt alaposan meguntam már a dolgokat, hihetetlen emberekkel vagyok a szakszervezetben körülveve, szeretnék már szabadulni tőlük. Ha haza tudok utazni 4 hétre, úgy természetesen leteszem a mandátumot. Legjobb mód lesz ettől a tehertől megszabadulni. Most a festő alosztályban a 8-ak igyekeznek ravaszkodva a direktóriumot megmenteni; már nem sokat törődöm velük. Azt hiszem, már nincsen nagy jelentősége az erőlködésnek. Úgy beszélnek, hogy most

²¹⁶ Pogány Kálmánt 1919. április 24-én kinevezték a keleti hadsereg parancsnokság zászlóaljparancsnokává, ezért az ügyek intézését Antal Frigyes vette át, 1919. július 29-ig, amikor is Lessner Manó lett a Közoktatásügyi Népbiztosság Művészeti és Múzeumi osztályának a vezetője. Gerelyes 1967. i. m. 141., 271.

már lassanként mégis változás alá kerül az egész politikai helyzet. Állítólag Weltner volt Bécsben tárgyalni, de még nem lehet tudni, milyen eredménnyel.²¹⁷ De az is lehetséges, hogy ez a kiválóan ügyes és rafinált Kun Béla ismét új módot talál a tovább húzására az ügyeknek. Azt hiszem mire 3 nap múlva visszajövök, még mindent így talállok, ahogy most van.

²¹⁷ „Július vége felé Kun Béla telefonhoz hívott és bejelentette, hogy Peyer Károllyal utazzam Bécsbe, ahol az Antant-missziók vezetőivel kell tárgyalásokat folytatnunk. A bécsi követség, illetőleg Böhm elvtárs már elő készítette ezeket a tárgyalásokat. [...] A bécsi tanácskozásokról Böhm elvtárs Kun Bélát állandóan tájékoztatta, de a tárgyalások éppen Kun Béla ingadozása miatt holtpontra jutottak.” Weltner Jakab: *Forradalom, borsevizmus, emigráció*. Budapest, 1929. 248–250.

Bardoly István

A MŰVÉSZKATASZTER

A művészkataszter ötletét Herman Lipót vetette fel 1919. március 25-én, azon a Fészekben tartott megbeszélésen, amelyen Kernstok Károly elnökölt, és felszólalt Pogány Kálmán és Göndör Ferenc is. A felfokozott hangulatot csak erősítette, hogy a művészekben nem kis ijedelmet keltett Uitz Béla cikke, melyben kijelentette, hogy a „proletárdiktatúrának csak a forradalmi szociális világnézetű művészetre lehet szükségé.”¹ Göndör néhány év múlva így idézte fel az eseményeket: „Falus Elek vezetésével néhány festő és szobrász jelent meg nálam az Otthonban és megkértek, hogy menjek el a művészek szakszervezetének alakuló közgyűlésére, mert nem bírnak az Uitzék körül csoportosuló művészeti terrorgárdával. Erre már igazán nem szívesen vállalkoztam, de addig kértek, hogy lehetetlenség volt kitérni előle. Elmentem a Fészek-klubba és ott nagy megrökönyődéssel hallottam, hogy Pogány Kálmán dr. a művészeti direktórium vezetője a közoktatásügyi népbiztos nevében a legfantasztikusabb kinyilatkoztatást tette arról, hogy a régi művészetnek már vége van és már ezentúl csak az lesz Magyarországon művész, akit a művészeti direktórium annak deklará. A komoly művészek körében nagy izgalom és lehangoltság vett erőt, mikor én megjelentem a pódiumon és hosszabb beszéd keretében igyekeztem megnyugtani a művészeket arról, hogy én ismerem Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos, az ő nevében nem tehetett ilyen naiv kijelentéseket Pogány Kálmán, mert velem együtt Kunfinak is az a véleménye, hogy nem a művészeti direktórium fogja kinevezni a művészeket, hanem a proletár közvélemény fogja elismerni és szentesíteni a komoly művészi munkát és minden tehetség, minden igazi érdem jobban fog érvényesülni és kibontakozni az új rendnek most kiépülő világában, mint a régiben. Senki tehetséges embernek nincs oka félni, fejtegettem harsogó taps és éljenzés közepe, amíg néhány egészen fantasztikus külsejű futurista művész artikulátlan és itt-ott állati hangok hangoztatásával fejezte ki józan szavaim fölött való elégedetlenségét. A célt elértem, a komoly és kitűnő művészek megnyugodva és megkönnyebbülve hagyták el a közgyűlési termet.”² Azonban az ún. Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda felállítása a megjelentetett felhívások nyomán hamarosan meg is kezdődött. A képzőművészeknek a Tanácsköztársaság idején kérdőívet kellett kitölteniük, ebben többek között fel kellett tüntetniük tanulmányaik, fontosabb műveik, kiállításai adatait, s válaszolni egy olyan kérdésre, amely sok élcelődésre adott alkalmat, mert „a kérdőív egyik fontos kérdése az volt, hogy az illető jelentkező kiket tart a maga szakmájából a világ öt legnagyobb művészeinek. A mulatságos feleletek egész sora

¹ Uitz Béla: Diktatúra kell. (Hozzászólás Révai József „Tiszta proletárpolitikát!” c. cikkéhez). *Vörös Ujság*, 1919. április 10. 8.

² Göndör Ferenc: *Vallomások könyve*. Wien, 1922. 86–87.

érkezett be erre a kérdésre. Sokan voltak, akik a direktórium illető előadóját el nem mulasztották besorozni a világ öt legnagyobb művésze közé. Mások meg is okolták véleményüket, s ezek a megokolások élesen világítják meg azt a pszichotikus lelkiállapotot, amibe az emberek nagyobb része akkor került...³ A direktórium ilyen kérdőívek alapján akart listát készíteni, amelyre csak azt a 150 művészt kívánták felvenni, akik állami támogatást, illetve megbízást kaptak volna. A jegyzéket később még 80 fővel kívánták bővíteni, azokkal, akiket rajztanárként alkalmaztak volna. A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége Herman Lipót vezetésével és a direktórium (Antal Frigyes, Pogány Kálmán, Wilde János, illetve a hozzájuk közel álló művészek, Lessner Manó, Berény Róbert, Kozma Lajos, Ferenczy Béni) eltérően képzelték a támogatandó művészek kiválasztását. A konfliktus Berény Róbert lemondásához vezetett: Mint írta: „Május 20-án, midőn a festőművészek kataszterének megcsinálásánál demokratikus szellemű cselekvési módomat a Népbiztosság diktatórikus elintézési módjával sem lelkiismeretem szerint, sem a művészkollegák érdekeit szem előtt tartva – kikkel eljárási módomat előzőleg ismertettem nyilvános ülésen, tehát szavam is kötött – összeegyeztetni nem tudtam, levontam a konzekvenciákat és írásban (mely irat másolata birtokomban van) lemondottam a Közokt. Népb.-nak.”⁴ Berény lemondásának hátteréről Wilde János beszámolt Pogány Kálmánnak 1919. május végén: „belementünk abba a kompromisszumba, hogy a kataszter előkészítő munkáját: a szelekciót végezzék a szakszervezet emberei Berény irányítása és ellenőrzése mellett (míg a kategóriákba sorolást a direktórium végzi a szakszervezet általunk kiválasztott két tagjának – Pór, Réti – bevonásával). Mármost ebbe a munkába a burzsuj és ellenforradalmi sz[ak]szerv[ezet] úgy fogott bele, hogy azoknak a listájába, akikről kérdéses, hogy művészek-e és aiktől ennek elbírálására képeket kérnek be, Lampérthot is kiírták Berény beleegyezésével. Ezt meri már a szakszervezet – Dudits Andorok, Szlányi Lajosok és Herman Lipótok [...]. Mi és Fogarasi, aki részt vett ezen ügy letárgyalásában, szükségesnek tartjuk, hogy a sötétek elégtételt adjanak és ezentúl rövidebb pórásra kerüljenek.” Erre a szerepre Pór Bertalant tartotta megfelelőnek.⁵ Figyelemre méltó Herman Lipót egy három évvel későbbi feljegyzése, amely Uitz szerepére is rávilágít: „Kéri Pállal egyszer találkoztam a Korzón s elpanaszoltam neki (tudván, hogy a népbiztosi vezető körökben bennfentes), hogy egyes kommunista érzelmű hangos művészek (Uitz) igen nagy kellemetlenségeket okoznak nekünk a szándékolt művészkataszter megalkotásával. Kéri idegesen felelt, hogy vannak most fontosabb ügyek is, mint a művészet. »De emberek is vagyunk, feleltem, csak elég nagy kulturszegyene ez ennek a mostani rezsimnek, hogy öreg művészek, mint Karlovszky koplalnak« – mondtam. Erre az évrre aztán meglágyult s azt mondta, majd irat egy cikket Uitzék ellen (ami aztán

³ Margitay Ernő: Vörös művészeti politika. *Magyar Iparművészet*, 22. 1919. 51. (bizonyosan *Az Est* itt közölt cikke alapján).

⁴ Kontha Sándor: Két művész a Tanácsköztársaságban. *Ars Hungarica*, 7. 1979. 96.

⁵ *Wilde és a Bécsi iskola 2.* Szerk. Bardoly István, Markója Csilla. *Enigma*, 21. 2015. no 84. 100–101., 109–111.

meg is jelent a *Futárban* vagy az *Emberben*)⁶ s eljárt Pogánynál is, hogy ne csinálják meg a Lukács népbiztos által kontemplált művészeti katasztert. E történetben az a mulatságos, hogy Karlovszky a Kommün végével a legnagyobb fehér lett,⁷ s pl. az én fajtám ellen a legvadabb gyűlölettel viseltetik.”⁸

FÜGGELÉK: HÁROM CIKK A MŰVÉSZKATASZTERRŐL

Katasztert készítenek a magyar képzőművészekről⁹

Az új világot, a melynek most rakjuk le az alapköveit, szebbé akarjuk tenni, mint amilyen a régi volt, – ez a mi nagy küzdelmünk legszebb jelszava.

Az új világ e szépségeinek megteremtése elsősorban és mindenekelőtt a művészek feladata. A magyar művészek át is értik a reájuk váró feladat nagyszerűségét és teljes erővel készülnek a jövőre. Már kezdenek lassan kialakulni azok a keretek és alakulatok, amelyekben a magyar művészársadalom a jövőben el fog helyezkedni és amelyek lehetővé teszik majd a művészet új, szabad fejlődését.

A művészek szakszervezete

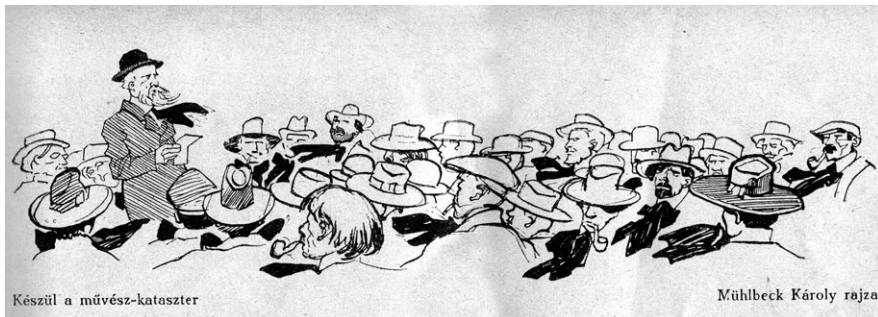
A művészek különböző csoportjai közül először a rajzoló művészek és az iparművészek kezdtek szervezkedni. Ők már a múlt év novemberében *szakszervezeteket* alakítottak, amelyeket a szakszervezeti tanács el is ismert. A tanácskormány megalakulása után *Pogány* Kálmán elvtársat bízta meg a művészeti ügyek vezetésével. Pogány elvtárs rögtön hozzáfogott ahhoz a munkához, hogy valamennyi művészt

⁶ Uitz. *Az Ember*, 1. 1919. július 3. (35. sz.) 6–8. – „Az utak elváltak”. A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja. Szöveggyűjtemény. 1919. Gyűjtötte és válogatta: Timár Árpád. *Enigma*, 25. 2018. no 93.

⁷ Karlovszky és Merész Gyula Horthy Miklós belső köréhez tartozott, és 1920-ban egy ideig sikerült elérniük, hogy Horthy ne írja alá Lyka Károly és Vaszary János kinevezését a Képzőművészeti Főiskolára. Ld. erről: Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Életemből. Huszonöt év.* Budapest, 2008. 394–395.

⁸ Herman napló, 1922. július 8. 4977 = 59. Az említett cikk megjelent: Uitz. *Az Ember*, 1919. július 3. (35. sz.) 6–8. – Ld. még: Lyka Károly: *Képzőművészetek. A bolsevizmus Magyarországon.* Szerk. Gratz Gusztáv. Budapest, 1921. 701–708.; Pór Bertalan: Emlékezés 1919-re. *Szabad Művészet*, 3, 1949, 2–3. 84–85.; *Ripp-Rónai József emlékezései.* Beck Ö. *Fülöp emlékezései.* Sajtó alá rend. Farkas Zoltán. Budapest, 1957. 322–323.; Körner Éva: Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti intézkedései. *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve*, 1951. (1952) 103.; Pór Bertalan visszaemlékezése: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete.* Sajtó alá rend. Kiss Dezső. Szerk. és bev. Németh Lajos. Budapest, 1960. 142–143.; *A magyar szakszervezetek a Tanácsköztársaságban.* Budapest, 1970. 110–120. (Sömjén Sándor, Oelmacher Anna); Aradi Nóra: Újabb adatok a Tanácsköztársaság művészetpolitikájához. *Népszava*, 1979. július 28. 8.; *Magyar művészet 1890–1919.* Szerk. Németh Lajos. Budapest, 1981. I.: 617–618. (Aradi Nóra).

⁹ *Az Est*, 1919. április 27. 3.

Készül a művész-kataszter

Mühlbeck Károly rajza

Készül a művész-kataszter. Mühlbeck Károly rajza.

Repr. *Uj Idők*, 1919. jún. 5. 357.

egy nagy szakszervezetben egyesítse. A rajzoló művészek szakszervezete egyesült az iparművészek szakszervezetével és egyúttal felhívták a *festőket és szobrászokat is*, hogy lépjenek be a szakszervezetbe. A felvételnél a jelentkezőket nem válogatták meg különösebben, hanem mindenkit felvettek, aki jelentkezett. Ennek következtében azután minden oldalról valóságos ostrom indult meg, hogy boldog-boldogtalan bejusson a szakszervezetbe.

Háromezer hemzsegő

Mindenki, akinek csak valami köze volt ecsethez és festékhez vagy vésőhöz, rohant jelentkezni a művészek szakszervezetébe, abban a hitben, hogy így máris biztosíthatják maguknak az állami eltartást. Az igazi művészek néha alig tudtak hozzájutni, hogy ők is beiratkozzanak. A szakszervezet taglétszáma eddig *több mint háromezer ember*. A kis hemzsegők céljukat természetesen nem érik el. A művészi direktórium, amelynek elnöke Pogány Kálmán elvtárs, tagjai Berény Róbert, Kozma Lajos, Ferenczy Béni és Janski,¹⁰ már megkezdte a művészi kataszter összeállításának előmunkálatait és ebbe csak olyan művész kerülhet be, aki már produkált valami elismerésre méltót, vagy akiről megállapítható, hogy feltétlenül tehetséges.

A művészek szakszervezetének négy szakosztálya van: festőművészek, rajzolóművészek, szobrászok és ifjúművészek szakosztályai. Az építészek még nem határoztak, hogy a művészek szakszervezetébe lépjenek-e be, vagy az építőmesterekébe. Amíg ez a kérdés el nem dől, a művészek nem választják meg szakszervezetük elnökségét, hanem minden szakosztálynak ügyeit külön-külön tizenegy bizalmi férfiúból álló intéző bizottság, illetőleg két főbizalmi férfiú intézi.

A festők bizalmi férfiúi Rippl-Rónai József és Csáktornyai Zoltán, a szobrászok ügyeit Sidló Ferenc és Beck Ö. Fülöp, a rajzolóké ügyeit pedig Herman Lipót és Kóber Leó intézi mint főbizalmi férfi.

¹⁰ Jánszky Béla (1884-1945) építész.

Vásárol a tanácskormány

A tanácskormány mindjárt megalakulása után sietett tanújelét adni annak, hogy mennyire törődik a művészeti ügyekkel és a művészek érdekeivel. Pogány Kálmán művészeti megbízott mindjárt hivatalba lépése után kiment a Százados-úti művésztelepre és ott az állam részére nagyobb összegű vásárlásokat eszközölt.

Így megvette Pór Bertalannak két festményét, Czigány Dezsőnek egy képét, Kara Árpád¹¹ és Medgyessy Ferenc egy-egy szoborművét. Nagyobb, állandó jellegű szobormű felállítására egyelőre ma még nem gondolhatunk, de kisebb munkákkal állandóan számos művészt foglalkoztat az állam. Most sokan vannak elfoglalva a május elseji ünnepség előkészítése körül. A szobrászok közül Lukácsi Lajos¹² készíti Szabó Ervin háromméteres, gipsz mellszobrát. Marx nagy szobra, amely a milleniumi emléknél fog állani, Zala György munkája lesz. Liebknecht szobrát Gnádig Sándor,¹³ az öt méter magas vöröskatona-szobrot Kara Árpád tervezi. A grafikusok közül Basch Árpád, Tuszlay Márton,¹⁴ a festők közül Medgyesy László,¹⁵ Honti Nándor, Bardócz Árpád, Sándor József, Tipary Dezső¹⁶ és Pán József¹⁷ vesz részt az ünnepség rendezésében.

A kataszter

Igen érdekesek a művészi kataszter összeállításának előmunkálatai. Minden művésznek, aki a kataszterbe be akar kerülni, egy kérdőívet kell kitöltenie, amelyben felsorolja, hogy milyen iskolákba járt, mióta dolgozik, melyek jelentékenyebb munkái, milyen eredményeket ért el eddig, stb. A kérdőív utolsó pontja így hangzik: kit tart a világ öt legjobb modern festőjének? Művészeink erre a kérdésre a legváltozatosabb és legelütőbb válaszokat adták. Ugyanazt az öt mestert két művész egy esetben sem nevezte meg. Érdekesen mutatják azonban ezek a válaszok, hogy a különböző iskolákhoz és irányzathoz tartozó művészek milyen különböző művészi ideálokért lelkesednek. Szinyei Merse Pál például Giorgionét, Tiziant, Rembrandtot és az idősebbik Brueghelt tartja a világ legnagyobb festőinek, akik szerinte örökké modernnek maradnak. Magyar-Mannheimer Gusztáv Leiblt, Millet-t és Munkácsyt nevezi meg. Csók István Renoirt, Szinyei Mersét, Manet-t, Cézanne-t és Courbet-t. Czigány Dezső Daumier-t, Puvis de Chavannes-t, Gauguin-t és Van Dyckot, Medgyesy László, a *Ma* csoportjához tartozó művész Grecót, Cézanne-t, Hodlert, Delaunay-t nevezi meg.

¹¹ Kara Árpád szobrász.

¹² Lukácsy Lajos (1876–1927) szobrász.

¹³ Gnádig Sándor 1908-ban végzett az Iparművészeti Iskolában.

¹⁴ Tuszlay Márton (1884–1940) grafikus, plakáttervező.

¹⁵ Medgyes László (1882–1940-es évek második fele) festő, grafikus.

¹⁶ Tipary Dezső (1887–1967) festő.

¹⁷ Pán József (1901–1956) díszlet- és jelmeztervező.

A válaszok között jócskán akadnak igazán mulatságosak is. Major Henrik, a kiváló rajzolóművész például a legjobb modern festőknek tartja Daumiert, Toulouse-Lautrecket, Guizet Faumiert [!] és – Major Henriket, önmagát. Csontváry-Kosztka Tivadar csupán ennyit mond: Minthogy én vagyok a világ legmodernebb festője, alattam sokan lehetnek. Az ívet pedig így írja alá: Csontváry-Kosztka, a világ legnagyobb érzés-plein-air festője.¹⁸

Így készülnek a művészek az új életre. Sok munka közt, sokat dolgozva és alkotva, közbe-közbe pedig egy kicsit jókedvűen tréfálkozva is.

A művészek katasztere¹⁹

A Közoktatásügyi Népbiztosság közli: *Az Est* április 27-iki számában „Katasztert készítenek a képzőművészekről” címen tudósítás jelent meg, mely több téves állítást tartalmaz. A való tényállás a következő: 1. A közoktatásügyi népbiztos művészeti ügyekben teljhatalmú intézkedési joggal Pogány Kálmán művészeti és múzeumügyi politikai megbízottat (aki jelenleg a fronton van) és az ő vezetése alatt működő művészeti és múzeumi direktóriumot ruházta fel. Ennek a direktóriumnak a tagjai: Lessner Manó építész, Ferenczy Béni szobrász, Berény Róbert festő, Kozma Lajos iparművész, Antal Frigyes (aki jelenleg a politikai megbízottat helyettesíti) és Wilde János műtörténész. A direktóriumnak ezeken az elvtársakon kívül más tagja nincsen, tehát művészeti ügyekben való intézkedés jogával más nem bír. 2. A direktórium hatáskörébe tartozik a művészkataszterek elkészítése is. Ebben a munkában természetesen segítségére vannak a direktóriumnak a művészek szakszervezetei oly módon, hogy a szakszervezetek által kiadott kérdőívek szolgálnak a művészek nyilvántartásának alapjául.

A kataszter felállításával összefüggő osztályozását a művészeknek kizáróan a direktórium végzi az általa megszerkesztett és speciális kérdőívek segítségével, amelyeket a szakszervezet minden tagja megkap. E második fajta kérdőíveken beérkezett feleletekből említ meg *Az Est* néhány példát. 3. A tervező építészek ez ideig nem léptek be egyik művészsakszervezetbe sem, önállóan sem alkottak szakszervezetet, hanem egyelőre tagjai maradtak az Építészek Szakszervezetének, amely a MÉMOSZ-nak egy alosztálya.

A művészekhez²⁰

A közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumi politikai megbízottja közli: A művészeti és múzeumi direktórium most foglalkozik a művészek osztályozásával.

¹⁸ Ld. e kijelentés utóéletéről: Tímár Árpád: Interpretáció vagy legendagyártás. Megjegyzések Csontváry művészetének befogadás-történetéhez, II. 1911-1925. *Ars Hungarica*, 43. 2017. 159-160.

¹⁹ *Az Est*, 1919. május 1. 6.

Kiválasztja azokat a művészeket, akiket a jövőben állami megbízásokra, illetve állami támogatásra ajánlani fog. A direktórium kiválasztó munkája ezzel nincsen lezárva. Ezentúl is kötelessége lesz a mutatkozó tehetségeket a kiválasztottakhoz sorolni. Megjegyezzük, hogy a művészeti és múzeumi direktórium ezzel a kiválasztó munkával nem érinti sem a szakszervezetek autonómiáját a tagfölvételben, sem általában a művészek összességének egzisztenciális érdekeit. Minden művésznek megvan ezután is az alkalmja a szabad érvényesülésben, amennyiben módja lesz nem állami jellegű kiállításokon való részvételre és eladásra. A direktórium kéri azokat a művészeket, akik műveik beküldésére fölszólítást kapnak, hogy ennek a fölszólításnak saját érdekében tegyenek eleget.

²⁰ *Népszava*, 1919. június 4. 6.

„AZ UTAK ELVÁLTAK”

VÁLOGATÁS A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET ÚJ UTAKAT KERESŐ
TÖREKVÉSEINEK SAJTÓVISSZHANGJÁBÓL, 1919¹

Fényes Adolf új képei. [...] Néhány évvel ezelőtt, mikor csendéleteit, enteriőrjeit kiállította, azt hittük, és egyebet nem is hihettünk, hogy *Fényes* további fejlődése az anyagszerűség még intenzívebb kimélyítését, legjobb esetben új szín- és forma-problémák felvetését eredményezi. Ha valaki negyvenöt éves elmúlt, az aligha fog olyan vállalkozásba, mely a fiatalság hajlékonyságát, a lelki erő töretlen frissességét igényli. Fényes mégis megtagadta múltjának minden eredményét. Hasonló példára alig akadunk a magyar piktúra történetében. Legfeljebb *Vaszary* vagy *Kernstok* megújítása mérhető össze ezzel az irányváltozással. *Vaszary* új piktúrájának jelentkezése mélyebb gyökerű, pragmatikusabb, *Kernstoké* logikusabb és folyamatosabb volt, de Fényes váratlan változása nem kevésbé fontos és távolra ható.

Fényes Adolf szakított a naturalizmussal, fantáziája távoli múltba, ismeretlen, idegen helyekre száguld és nem torpan meg a való élet képzeteinek, a fogható, ellenőrizhető tények sziklafalán. Mindaz, amit a naturalista korszakából átmentett, csak arra szolgál, hogy elképzeléseit valamiképpen realizálja. Azonban e realizálás is mese-szerű, ködös és inkább jelzése, nem pedig életre hívása annak a világnak, melynek káprázata ez idő szerint munkára serkenti őt.

Álomvilág. – Ez Fényes új piktúrájának irodalmi része. Az, hogy az ótestamentum egyes fejezeteit meséli el ecsetjével, középkori városok megálmodott mását rögzíti meg, csupán a témakör változását jelenti. E változás valamelyest kihat a festői látásra, a formanyelvre is, azonban még nem jelenti egyúttal a piktúra tartalmi részének új alapokra való helyeződését. Fényes, hogy vízióit megváltozott érzéseinek, piktóri elveinek megfelelően kivetítette visszahelyezte énjét – amennyire ez egyáltalában lehetséges volt – a quattrocento mesterek szintjére, azok kompozíciós elvét igyekezett munkáiban érvényre juttatni. A középponti elrendezés, mindkét oldal csoportjainak szinte matematikai pontossággal való kiegyensúlyozása, ez ősi szerkesztési mód alkalmazását mutatja. Képein elenyészően csekélyszámú figurára hárul nagy tömegek akciójának egész súlya. Hogy e kevés ember a tömegek illúzióját kelthesse, Fényes ahhoz a primitív eszközhöz folyamodott, hogy hosszú embersorokat formált

¹ Tímár Árpád hagyatékában fennmaradt az azonos című három kötetes szöveggyűjtemény folytatása, benne az 1919-es évre vonatkozó gyűjtéssel. Itt szeretnénk köszönetet mondani Tímár Árpád özvegyének, amiért engedélyezte a válogatás közlését. A szövegközlésnél megőriztük a Tímár Árpád által kidolgozott tördelési szisztémát. A korabeli sajtócikkeket válogatta, gyűjtötte Tímár Árpád. Szerkesztette Markója Csilla (MTA BTK MI). © Tímár Árpád örökösei.

és e sorokat egymás mögé (valójában mint Hodler tette, egymás fölé) helyezte. Mindegyik emberson más és más irányú mozgásritmusban egyesül és a ritmus különbözősége elevenné, egyben okszerűvé teszi e csoportok közös célú akcióját. A tér illúzióját is ez egymás mögé helyezett emborsorok mozgásritmusának hangsúlyozásával éri el, maga a kezdetlegesen jelzett és a figurákkal egybe nem hangolt háttér magába véve ugyanis aligha alkalmas arra, hogy a szemlélőben a tér érzését felkelthesse.

Fényes régi magyar illusztrátorok félszeg naivitásának fiatalos báját, zamatát is beleviszi képeibe. Meseszerű motívumokat realizisztikus elemekkel társít. [...] Középkori városok képzelt mását is vászonra vitte. [...] feltoluló kritikai érzésünket lefegyverzi a művész bámulatosan finom festői ösztöne, mely a színek egybehangelésében, a kompozíció erőteljes felépítésében nyilatkozik meg. [...]

Fényes Adolf még nem lelte meg új piktúrájának formanyelvét, sok felületes, megoldatlan rész devalválja kompozícióinak értékét. Sok az ellentmondás a képből kiolvasható tendencia és a megvalósítás eszközei között is. De hát ez természetes. Művészete csupa forrongás, régi és új törekvései egymásnak szegeződnek és hosszú elmélyedés, minden megtanult, átvett érték revíziója, előlről kezdés szükséges ahhoz, hogy e forrongásban kaotikusan felvetődő akarások kifejeződjenek, hogy az egymásnak szegeződés konfliktusa véget érjen.

Fényes Adolf új művészete a mai kialakulatlanságában még problematikus valami. De a művész múltja, komolysága, az új célok felé való fordulás elhatározó ereje arra kötelez bennünket, hogy bizalommal fogadjuk erő kifejtésének e megkapó eredményeit és higgyünk a művész jövőjében, a művészhez méltó értékes alkotások eljövételében.

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 73–74.*)

A Galimberti-házaspár képei. Egymáshoz nőtten energiáik, akarásaik tökéletes összefonódásával, zord magukra maradás közepette, a titkok titkát, a szubsztanciát fürkésztték – és fiatalon sírba zuhantak. Elmúltak és ami megmaradt belőlük: hatvan vászon teleírva megoldatlan – mert megoldhatatlan kérdések tömegével. Egész útjuk, hosszú útra készülésük, elpihenésük vérző kérdőjel és a képek bevezetlensége a megszokott életfonal gyötrő szimbóluma.

Ritka együttérzéssel dolgoztak. Törekvéseik azonossága stílusukban is oly egységet teremtett, hogy a két művész képei szinte zavaró módon hasonlatosak. A nő meleg lírizmusa, a férfi kemény objektivitása, e két rokontalan emberi tulajdonság alig észrevehető árnyalati különbséggé enyhült a közös célt demonstráló munkák túlnyomó részében. Mindketten majdnem kizárólag térproblémákkal foglalkoztak. A szín- és formaproblémákat, ha nem is kapcsolták ki teljesen, de a térség megoldási lehetőségeinek rendelték alá. Az utolsó képeken már a mozgás, az eleven élet üteme is hatalmas erővel felharsan. Összesűrűsödve, hangyabolyszerű nagy tömegek lüktetnek a vásznon. Amsterdamban élt a két művész és a kikötő zsiabongása, ezer hajó, kocsis, ember komplexuma, a mozgás dinamikus ereje mámorossá tette őket. Alko-

tásaikban az élettelen házsorok is felszívják a mozgás, a hang e mámorító fluidumát, szétfeszülnek, mozdulatlanságuk feloldódik és diadalmas elevenségükkel a soha meg nem dermedő univerzum részeseivé válnak.

A művészpár ezt akarta kifejezni. Mindaddig, míg ez érzésüket csupán jelezni akarták, alkotásaikból szuggesztív erővel áramlott ki ez akarásuk. De mihelyst ezen felül meg akarták rögzíteni azt is, ami meg nem rögzíthető, mikor egy képbe akarták belefojtani száz meg száz kép tartalmát, törekvésük nem sikerült és az egymásfelé festett, erős határvonallal elválasztott képszeletek játékos kísérletté halványultak. Nem számoltak az emberi organizmus véges berendezésével. (A hátam mögött lévő tárgyakat nem láthatom ugyanakkor, mikor az előttem lévő tárgyakat szemlélem. És ha tükör segítségével közvetve és fogyatékosan tudomást is veszek róluk, ugyanazon a képen egy síkra ki nem vetíthetem.) Galimbertiék a kubizmus tanulságait vitték műveikbe. E tanulságok nem mint átvett külsőségek jelentkeztek a vásznanon. A művészpár céljaihoz mérten módosulva mint termékenyítő, eleven hatóerők feloldódtak a kész alkotásban. A tárgyakat a kiterjedés hangsúlyozásához mérten konstruktív mi-voltukban jelenítették meg, a szerkezet tisztasága kedvéért lemondtak a festői hatás számos lehetőségének kiaknázásáról.

Egyenes, őszinte művészek voltak, kik megalkuvás nélkül, ritka becsületességgel haladtak előre. A kegyetlen sors kiragadta kezükből az ecsetet és munkáik, amelyek ígéretet, jövőt kellett volna hogy jelentsenek, a múltat, a bevégzetlen bevégződés szomorúságát plántálják a szemlélőbe.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 74-75.)

Galimbertiék kiállítása

Magyarországon a „MA” folyóirat a pionírja az új szociális világszemléletért és művészetért verekedő törekvéseknek. Nemcsak új művészetet akar, hanem új életet, új elhelyezkedést a világban. Ez az univerzális szempont kényteleníti, hogy programjába ölelje az összes szellemi megnyilvánulásokat és a művészet összes formáit. Ezért kezdettől fogva nem érhetette be a MA a pusztai irodalmi propagandával, hanem egyebek mellett a képzőművészet legmaibb problémáira is ráirányította lámpáját. Eleinte csak cikkekkel és reprodukciókkal, egy év óta pedig rendszeres kiállításokkal is. Se ez a kevés idő is elég volt arra, hogy minden újat akaró erőt magába koncentráljon a MA, vagy maga mellé felé sodorjon mindenkit, akiben még csak mint vágy él egy új művészet. Most nyílt meg a hatodik kiállítás, *Galimberti Sándor és felesége*, *Dénes Valéria* festményeiből.

Kevés festő csinált nálunk művészetet olyan tiszta és magas ideálokkal, mint ez a tragikus véget ért művészpár. Nekik a festés nem játék volt, nem is foglalkozás, hanem egy életformának, egy lélekformának a keresése. A belső mélységnek őszinte vágya a kubista festészet közelébe vitte őket. A kubizmus jelenti leginkább az új világformát organikus, benső egységével és tiszta szellemiségével. A kubizmus nem

a látszatot akarja, hanem a dolgok lényegét, nem a világ külső csillogásai, hanem a megnyilvánulásokban lappangó kozmosz-akarat tudatra hozását és absztrakt formába építését.

A kubista festő nem a szemlélőnek a helyzetét akarja visszaadni, a szemlélőnek és tárgynak a viszonyát, hanem magát a tárgyat. Ezért nem elégszik meg a tárgyak egyik oldalával, ezért kerüli a hamisító és csonkító perspektívát, a véletlen és esetleges fényelosztást. A kubista tehát oly közvetlen és belső viszonyba akar jutni objektumaival, mint a gondolkodó a problémáival. De nem elégszik meg azzal, hogy az objektumokat, a motívumokat tisztán és *teljesen* szellemi birtokába veszi, hanem ezeket világos és szerves rendbe akarja összefoglalni. A képben is olyan törvényszerű rendet akar, mint amelyet a szellemébe gyűlt világban teremtett. A kubista ezért a kompozíciót nem a külső, fizikai szerkesztésben keresi, hanem az egymáshoz gravitáló részek tömegegyensúlyában.

Galimbertiék a némileg még naturalisztikus kiindulásból a szokott úton haladtak a kubizmus felé, Cézanne-on és kissé talán Gauguinen keresztül. Későbbi, érésbe lendült munkálkodásukban háromféle formában keresték művészi problémáik megoldását: csendélet, városrészlet és primitívvül kezelt motívumokból szintetizált kép. Csendélet- és házképekben nem élnek a kubizmus önkényes formaelbánásával, hanem ezt kikerülve inkább egy olyan nézőpontot keresnek, amelyből – a kubista ideálok szerint – a legteljesebben tudják megfogni a motívumot. Felülről nézik a témát: a gyümölcsöket, a tányért, az asztal lapját és az asztal részeit vagy a háztetőket, a falakat, a fák koronáit. Egy képen még primitívebb a megoldás: oldalnézetben kapjuk a tárgy egyik oldalát, a mögéje állított tükörben a másikat. Mindezekkel nem kötöttek ugyan kompromisszumot a naturális és a kubista látás között, de kikerülték a radikális formakezelést. Amszterdamból festett nagy képeiken túlhaladtak ugyan ezt a módszert, de ezeknek viszont a szerves egysége nem sikerült annyira, mint a csendéleteknek. A koncentrikusan vont egységesítő vonalak (ellipszis, négyzet, kör) nélkül egészen szétesne a kép. A másik megoldás (a hosszú, keskeny képen) az egyenes irányú, egymás mögé rétegzés egységesebb, de kezdetlegesebb is.

Csendéleteikbe és házképekbe a világ rendjét és szilárdságát absztrahálták, szintetikus képek az élet és a tenger határtalanságát szuggerálják. A két értéket már nem egyesíthették.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919, jan. 2. I. évf. 2. sz. 13-14.)

Le az álarccal!

Kernstok Károly

„A művész Kernstok eltűnt: a múzsája hónapok óta mint katonaszökevényt tartja nyilván. Ellenben a politikus Kernstok annál több fronton verekszik” – írja a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés a fürge kis Figaróban, ahol a többi primadonnák közt természetesen a piktúra primadonnája is fölvonul. Nagyszerű dolgokat tudunk

meg az érdekes interjúból. Kernstok Károly „nem elégszik meg Marx-szal, sőt még az új marxizmus se elégíti ki.” Ez már csak döfi, mi? Mert hogy Kernstok: „igazi művész és igazi ember. Mint művész nem tagadja le a kort, amelyben él, nem hazudik művészetet, amikor az embert korának izgalmas színjátéka kavarja fel. A renaissance nagy költőit és művészeit juttatja eszünkbe, akik a véres, vétkes, fájdalmas Itáliában megállították s a végtelen időbe rögzítették koruk minden konokságát, vérét, szennyét, fájdalmát. A Michelangelók s a Danték emberi példánya ez a Kernstok, ha talán művésznek kevesebb is valamivel.” – Nehogy félre tessék érteni: azt, hogy Michelangelónál és Danténál kevesebb „valamivel”, azt nem mi mondjuk, azt a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés mondja. Mi viszont azt mondjuk, hogy a renaissance nagy művészei nem a „végtelen időbe rögzítették” koruk vérét, szennyét és fájdalmát, hanem vászonra rögzítették. Ezzel szemben – ahogy az érdekes interjúból megtudjuk: „a művész falán nagy, háromméteres vászon, még 915-ben kezdte, s „ma, hogy 918 végét írjuk, a forradalom vörös hónapjait, nem pepecsel a festékei között, hanem dorongot ragad” ... pedig, akár hiszik, akár nem, „egyetlen vágya, hogy végre festhessen”. (Azért nem kész még most se a nagy kép.) De persze „most nem tud. Ha hozzáfog, csak a keze van ott, a feje másutt. Most máson kell dolgoznia mindenkinek. Hogy rend legyen. A régi rend, hála istennek, nem jön vissza. Csak jobb lehet, akármerre fordul. És ha az orosz minta jön? ... Saljapint, Repint és a többit az orosz kormány kinevezte proletároknak. Most dupla kásaadagot kapnak, háromszoros gyertyaporciót: dolgoznak tovább. Mi egyéb kell egy művésznek?” (Ezt „biztosan, határozottan, menten minden akadozástól” mondta a művész.) Hát mi is megmondjuk biztosan, határozottan, menten minden akadozástól, hogy mi egyéb kell egy művésznek. Az kell egy művésznek – aki a magyar művészeti minisztérium felállítását akarja kipolitizálni, ahelyett, hogy festene ?, hogy ő lehessen a magyar művészet „Pali bácsi”-ja. Eddig Szinyei volt a Pali bácsi; ő volt az első művész, mint-hogy nem festett, ám volt mandátuma; ezután Kernstok akar lenni a Pali bácsi. Hiszen tetszik tudni: hogy van a Pali bácsi? Jól, jól, jól. És miért van mindig jól? Mert politizál, s nem fest – jól, jól, jól. Ez kell egy igazi művésznek és nem a dolog. Így lehet az ember első mester. A radikális pártban tudniillik, de nem a művészek között.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 13–14.)

Magyar művészet 1919

Magyarországnak a kiegyezéstől a világháború szomorú végéig terjedő korszaka a stréberség korszaka volt. A stréberségből hiányzik a szeretet és a melegség. Ez a két nagy hiány szépséges fővárosunk fő jellemvonásai közé tartozik. Budapest a stréberek Mekkája. Itt van az ország feje, de nem itt dobog a szíve. A művészethez azonban szív kell. Ahol az nincs, ott nem teremhet igazi, egészséges művészet.

Budapesten az utolsó félszázad alatt csakugyan nem is termett. Modern építészettünk minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy fővárosunkban a féktelen

önzés és érvényesülési vágy honol. Szobrainkról általában vajon kinek van kedvező különvéleménye? Festőink, mint tudjuk, elromlani jöttek volt haza Münchenből, Párizsból. Magyar iskolának nevezhető valami nem keletkezett Budapesten hatvanhét óta.

És azért mégis van magyar művészet. Csakhogy az kis vidéki városokban született. Nagybányán, Szolnokon. Nagybánya alapítása pedig – tudjuk – éppen hadüzenet volt a stréberségnek.

Fájdalommal gondolunk ma erre a leírhatatlan kis álomországra. Vajon a miénk marad-e? Vajon nem esik-e áldozatul az oláh hódítási vágnak, ami halált kiált mindenre, ami magyar?

Akárhogy döntsön a „béke”-konferencia, nekünk egyetlen kulturális pozíciót sem szabad feladnunk.

Lemondanunk csak egyről kell: türelmességünkről azokkal szemben, akik ki akarják ölni a magyarságból a nemzeti érzést. A különböző radikális eszmék lovagjai ugyanis most már igazán megtanulhatják (ha tőlünk nem akarják, hát az annyiszor magasztalt franciáktól), hogy a nemzet nem faji, hanem kulturális képződmény, hogy a szűkebb értelemben vett egyéniség előfeltétele a nemzeti egyéniség.

Igazi műveltség, tehát igazi művészet is csak nemzeti alapon képzelhető el. Reméljük is, hogy a természetes fejlődéshez nélkülözhetetlen nemzeti érzés felébred most, a veszedelem láttára sok olyan magyarban is, kinek egyénisége eddig a szellemi terror nyomása következtében nem fejlődhetett szabadon.

Ez a terror nálunk folytonosan Párizst kiáltott. Pedig nem titok, hogy éppen terroristáink, kik legkevésbé szokták tudni, mit beszélnek, csak annyit láttak Párizsból, amennyit a német szemüvegen át látni lehet. Akik náluk Cézanne-on kezdtek, rendszeren vagy a biedermeieren, vagy Kokoschkán végeztek.

Ha pedig csakugyan fenékgig kellene ürítenünk a kelyhet, s Magyarország nem maradna más, mint egy kis töredék, akkor ez természetes helyzeténél fogva sokkal szorosabban tapadna a jól szervezett németséghez, mint a régi, csonkítatlan Magyarország.

És ez az őszinte csatlakozás kevésbé is ártana, mint a felületes élvezeti „kultúra”-vágynak kielégítése – könnyen elsajátítható párizsi formákkal. Hogy többet ne mondjak, a kabaréstílus kezd már úgyszintén Budapest fő jellemvonása lenni. Ez pedig már balkáni franciaságot, már Bukarestet jelent.

Akárhogy is járunk azonban, egy dolog bizonyos: nekünk a jövőben befelé kell tekintenünk. Halálos veszedelembé jutottunk. Ha nem akarunk visszafejlődni, elsorvadni, egyéniségünk kielezésére kell összpontosítanunk minden erőnket.

Arra már semmi szükségünk sincs, hogy fiatal művészeink rajzolni és festeni külföldre menjenek. Művészi múltunk pedig már van akkora, hogy annak alapján igazi magyar iskolát fejleszthessünk.

Ha ezt nem tesszük, sohasem fog beszélni a külföld magyar művészetről. Úgy fog reagálni minden kifelé-törekvésünkre, mint a magyar kozmopoliták gerinctelen ágaskodására. Nem fog róla tudomást venni.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 15.)

Művészeti Minisztérium

Művészkörökben fölmerült az az eszme, hogy az összes művészetek részére külön minisztériumot kellene fölállítani. Eddig a művészetek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyik alosztályára tartoztak és tartoznak ma is, ezen akar néhány művész változtatni. A mi véleményünk az, hogy nem kell a minisztériumok számát szaporítani, de különösen nem kell külön művészeti minisztérium *ma*, amikor még azt sem tudjuk, mekkora ország Magyarország. Mindenesetre érdekes azonban ebben az ügyben a művészek véleményét is meghallgatni s tudósítónk ezért fölkereste *Kernstok* Károly festőművészt, akiről egy időben az a hír volt elterjedve, hogy szép-művészeti államtitkár lesz. Tudósítónknak a művészeti minisztériumra vonatkozólag föltett kérdésére *Kernstok* a következőkben felelt:

- A művészetek minisztériuma? Igen, beszéltem már róla én is, de nem az én egyéni ötletem. Valamennyi művész kívánja és érzi a hiányát. Múltkoriban, hogy összeült a nemzeti tanács művészeti szakosztálya, melynek többi között én is tagja vagyok, egyszerre pattant ki valamennyiünkből a kívánság, hogy végtére adjanak a magyar művészetnek olyan hivatalos elbánást, mint amilyen megilleti. Szükség is van rá. Jelöljenek ki a művészek közül szakembereket, akik egy hozzáértő miniszter alatt zavartalanul dolgozhassanak. Eddig bizony nagyon lanyhán mentek a dolgok a kultuszminisztériumban. Benne volna minden művészet: Képzőművészet, irodalom, zene, színház, minden benne volna. Az iparművészet is.

- Persze ma még ennek a minisztériumnak felállításáról csak álmodozunk, majd ha a viszonyok konszolidáltabbak lesznek. Ma, amikor az egyik utcán bolsevikiek lovagolnak, a szemközti utcát pedig valami idegen népség a magáénak vindikálja, gondolni sem lehet rá. Ma nem kell, de holnap még nagyobb szükség lesz a művészetre, mint eddig volt. A forradalom nagyon sok ideált lerombolt, tönkretett, az emberiségnek pedig mindig szüksége van ideálokra. A művészetnek ez a föladata. Legalább legyen az a bálvány szép! Igen sok ember mondja, hogy ezentúl, legalábbis hosszú ideig, nem lesz szükség az igaz művészetre, mert a sok ember, akit mozin és rémregényen neveltek föl, nem fogja akceptálni a művészet magasabb részeit.

- Hát kérem, először is a művészetre nevelni kell az emberiséget, ez már csak elég szép föladat. Aztán meg ki-ki megtalálja a helyét, művész is, élvező publikum is, ahová tartozik fölfogás-, érzésselileg, ott fejlődhetik a legtisztább és legmagasabb stílus felé is. Végtére a feudális Magyarországon sem volt mindenki műértő, de még a Mediciek Firenzéjében sem. Ezentúl is csak meglesz a művészet, nem kell félteni.

- Hogy lesz-e pénz erre a minisztériumra? Nem kell ám ahhoz sok pénz! Körülbelül annyiból, amennyi ma is van a művészeti szakosztálynak, meg lehet csinálni. Hiszen nem a kiterjedés, az egyes osztályok népessége, hanem a szakszerű hozzáértés a mi legfőbb kívánságunk.

Forgács Erzsébet

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 5. - 7.)

Két kiállítás. [...] *Galimberti* Sándor és *G. Dénes* Valéria emlékkiállítására a „Ma” folyóirat kiállítási termeiben IV. Váci utca 11/b. félemelet. – Egy fiatalon elhunyt művészpár hátrahagyott képeiből rendezte ezt a kiállítást a Ma szerkesztősége. A festészet forradalmának első kommunisztái Galimbertiéék, kik az impresszionizmus emelőin nevelkedve jutottak el a futurizmuson át a kubisták közé. Vizuális kompozícióik nem kis feladat elé állítják a nézőt, míg a képeiken első pillantásra szembetűnő káoszról felismerik, vagy felismerni vélik annak tárgyát. Nem ragaszkodnak a kubista iskolák ismert sablonjaihoz, hanem itt is külön helyet foglalnának el az iskola homlok-egyenest ellenkező eszközeinek szembeállításával és ezek variálásával. Az ő meglátásaik, megérzéseik a holt anyagot saját külön énjük szerint gyúrnák át és használják fel, miáltal a természet anyagiatlanná, ködszerűvé válik. Őszinte, beható véleményt így bajos is mondani a kiállított munkákról, mert míg az egyes képek tárgyának analízisa kimerít, addig főleg színhalmozásuk folyton irritálja a szemlélt. Amszterdami képeik különösen tárgyhalmozásukkal, melyek mind mintegy középpont körül sugárszerűen forogni látszanak, vonják magukra a figyelmet, anélkül azonban, hogy az egységesség törvényeit felfedezni sikerülne rajtuk. Problémák, melyeknek megfejtésével a fiatal művészpár, sajna, adós maradt. Új világnézetek korán kidőlt harcosai voltak, nem érve meg ezeknek sem diadalát, sem bukását. Ugyanitt láttuk *G. Dénes* Valéria és *Gergely* Sándor egy-egy szobrát is, melyeknek különösen a beállítása figyelmet keltő.

Thomée József

(*Ország-Világ*, 1919. jan. 5. XL. évf. 2. sz. 23.)

A Képzőművészeti Szabadiskola új igazgatója. A *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József és *Vedres* Márk vezetése alatt álló Képzőművészeti szabadiskolát, amely negyedik éve áll a magyar művészképzés és a képzőművészeti kultúra fejlesztésének szolgálatában, most egy műbarátokból álló társaság vette át, akik nagyobb tőkebefektetéssel szélesebb alapokon fogják az iskolát fejleszteni. *Kónyay* Elemér az intézmény megalapítója és eddigi igazgatója megvált az iskolától és helyét *Feiks* Jenő, a kiváló festőművész foglalja el.

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.)

A Fényes-kiállítás bezárása. Az Ernst-múzeum nagysikerű Fényes-kiállítása január 6-án zárul. A múzeum legközelebbi kiállítása a kecskeméti művésztelepet mutatja be. Részt vesznek *Iványi Grünwald* Bélával az élén *Kandó* László és *Perlrott Csaba* festőművészek. *Pólya* Tibor újabb grafikai műveit mutatja be. *Fémes Beck* Vilmos szobrászati hagyatéka is most kerül kiállításra. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.)

A téli tárlat. [...] sokkal jobban van, mint a Szépművészeti Múzeum kazamatáiban volt; itt látni lehet a képeket, [...] a világos termek szinte hívogatják haza a művé-

szeket, akik egyelőre gyéren mutatkoznak [...] Nem könnyű meglelni a sok egyforma kép és szobor közt a külön jelentőségűeket. Semmi esetre sem tudjuk ezen a kiállításon megérteni, hogy miért csoportosulnak művészeink „szabad”, „független”, sőt „új” címkéjű csoportokba, holott semmi lényeges különbség nem szolgál a tagolódások alapjául. [...] *Medgyessy Ferenc* apró zsánerszobra: a súroló asszony vidám és egészséges rútságában Ostade-i szépségű. [...]

Márkus László

(*Alkotmány, 1919. jan. 12. - 1.*)

Művészetpolitika. [...] Ebből a vázlatból magától adódnak a köztársasági művészetpolitika alapelvei. A legfontosabb ezek között a tömegek fogékonyá tétele a művészi gyönyörködésre. A közoktatásügy gyökeres reformjának keresztülvitele után módot kell adni mindenkinek arra is, hogy műélvezővé képezhesse ki magát. Államosítani kell a művészi oktatást, gondoskodni kell megfelelő művészi elemi és középiskoláról. [...] A római közigazgatás bölcsessége már régen kitalálta és akceptálta azt a tételt, hogy a népnek kenyér és cirkusz kell. A cirkusz majdnem olyan fontos, mint a kenyér. Az állam azonban ne legyen cirkuszigazgató és színházdirektor és képügynök, meg hangversenyrendező se legyen. Csak-csak? – tanítsa meg gyönyörködni a polgárokat a színekben, a formákban, a hangokban s bízza reájuk a többit.

Fodor Gyula

(*A Hét, 1919. jan. 12. XXX. évf. 2. sz. 30-31.*)

A Múcsarnokban. *Az idei téli tárlat.* A háborús évek alatt a Múcsarnok épületében kórház volt, s az, hogy most ismét saját helyiségében rendezi az idei téli tárlatot, szinte eseményszámba megy. De ez aztán az egyetlen esemény, mert bizony az a ma megnyíló téli tárlat egyáltalán nem megy eseményszámba. Művészi eseménynek semmi esetre sem mondhatjuk.

Soha talán szürkébb, eseménytelenebb kiállítása nem volt még a Múcsarnoknak. Eszmeszegénység és szürkeség jellemzi ezt a tárlatot, a nagyvonalúság és lendület, a kezdeményezés és akarás hiánya. Úgyszólván egyetlen szokatlan hang sincs a kiállított 438 kép és szobor között [...].

Három különböző művészcsoport állított ki most: a „Szabad”, „Független” és „Új művészek”. A csoportok elnevezése nem művészi irányokat jelöl meg, hanem különböző érdekcsoportokat, művészi szempontból nincs közöttük különbség. [...]

A negyedik teremben *Csont Ferenc*, *Csuk Jenő* [...] a legjobbak. Ebben a teremben van *Perlrott Csaba* Vilmos két képe, egy csendélet és az „Aratók” kétségtelenül a legtöbb figyelmet érdemlők az egész teremben. *Perlrott Csaba* még vajúdik, de amit produkál, az komoly dolog. A ötödik teremből [...] *Czigány Dezső* két figurája magaslik ki, míg a hatodik terembe *Börtsök Samu* és *Dobai Székely* dominálnak. [...]

Lippay Gyula

(*Köztársasági Ujság, 1919. jan. 12. - 5-6.*)

A téli tárlat. [...] sok idő kell hozzá, míg az emberiség életében forradalmi jelentőségű tények a művészet egyetemében szóhoz jutnak. Ma ez még messze van, s a tegnapi helyzet nem alkalmas talaja komoly és egészen magasrendű művészi törekvéseknek. [...] Valami zavaros képvásár ez, melyen a festészet és szobrászat olcsó- és drága-jános kisiparosai nagy többségben még egyszer és reméljük utoljára elhozták könnyű üzletre számító portékáikat. [...] jóformán teljesen kiszorult minden modernebb törekvés is. Az akadémizmus olcsóbb fajtája, tetszetős hatáskeresés, érzelmes novellizmus adják meg túlsúlyukkal a gyűjtemény karakterét. Nem szégyelljük bevallani, hogy ennél több mondanivalónk nincs is erről a kiállításról [...] néhány jobb dolgot felsorolunk [...] Az újabb törekvések közül *Perlrott Csaba* „Aratók”-ja erőteljes és értékes munka, mely valamiféle közeledést jelent nála a naturalizmus felé. *Czigány Dezső* két férfialak tanulmánya jól hangolt nyugalmával és biztosságával hat. [...] *Kornai* és *Csont* rendes nívójukon maradnak. [...] *Medgyessy* zsánerje fejezi be a kiállítás észreveendő dolgainak sorát.

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. jan. 12. - 9-10.)

A téli tárlat. Különös valami az ilyen zsisbvásár, ahol a „Szabad művészek”, „Független művészek” és „Új művészek” cégerei alatt a legvegyesebb társaság verődik össze. Mind a három csoportban van jó és rossz, van régi és új, van mindenféle, csak egy nincs: művészi rosta, amely a férgesét kívül hagyóna, a giccset, a dilettantizmust és a felsőbb-leányiskolai próbálkozást, ellenben mindenütt érvényesül a bratyizás, komaság és álkegyelet ősmagyar elve. Így jutnak azután az újonnan megnyílt Múcsarnok falaira a kitömött angóramacsák, lepkékkel játszadozva, a pléhből való és halálosan unalmas tájak, a semmitmondó, rosszul megkomponált, de legalább nem jól megfestett csendéletek, banális arcképek, élettelen életképek, a *Nádlér Róbertek*, *Gergely Imrék*, *Páldy Zoltánok*, *Heyer Artúrok*, *Krutsayak*, *Telkessy Valérok*, *Nagy Vilmosok*, [...] Pedig elhatároztam, hogy jót vagy semmit, mert valami bolsevik frakció még a nyakamra jön és feloszt, de nem bírom: le kellett írnom ezeket a neveket, elrettentő például, hátha tavasszal már nem mernek újra beküldeni! Nem: beküldeni mernek ők, ahogy mertek eddig is, mindig, mióta a világ áll és mióta tárlatok vannak. Csak régebben - tudja Isten - szigorúbbak vagy szemérmesebbek voltak a zsúrik és lelkiismeretesebbek, mint ma. [...] Mert ami most folyik: egyrészt a Gartenlaube-giccs, másrészt az expresszionisták részéről, az expiál minden Makartot, Pilotyt és Kaulbachot. [...] Reakcionáriusnak kell lenni a végén, mert a túlzások, a részeg forradalmak természetszerűleg megszülik a maguk ellenhatását.

A kiállítás általános hatása kedvező. Nincsenek ugyan különösen nagyszabású alkotások, új nevek, [...] Jól esik látni *Czencz János*, *Béli Vörös Ernő*, *Frank Frigyes* női képmásait, [...] *Czigány Dezső* egy jó önarcképet hoz [...] említsük meg [...] a se hideg-se meleg *Perlrott Csaba* Vilmost (a tárlat ultramodernje, de messze elmarad a „Má”-sok legkonzervatívabbja mögött) [...], mint a tárlat egyetlen szenzációját kell megemlítenem *Medgyessy* Ferenc nevét, akinek egyetlen munkája (egy apró gipsz)

monumentalitásában a legjobb egyiptomiakkal, humorban a legkitűnőbb franciákkal egyenes értékű. [...]

Kürthy György

(Magyarország, 1919. jan. 12. - 13.)

Téli kiállítás. A Képzőművészek Egyesülete sok huzavona, kilincselés és fáradozás után végre visszakapta hajlékát: a Múcsarnokot s ezzel megszűnt kiállításainak odisszeája is. [...] A téli tárlaton három művészcsoport vesz részt: [...] Ez elnevezéseknek művészeti szempontból nincsen semmi jelentőségük. Inkább gazdasági szervezkedő csoportokat jelentenek, amelyeknek tagjai összetartozandóságukat azzal is dokumentálják, hogy műveiket a többi csoportétól elkülönítve állítják ki. [...] zsűrijük egyformán beengedett műveket, amelyeknek a Múcsarnokban nem volna helyük. [...]

Ami a részleteket illeti, [...] figyelemreméltó kvalitások vannak *Rózsaffy* Dezső női arcképében is. [...] *Márton* Ferenc zamatos, őszerejű művészetét egy rajz és egy tájkép képviseli. [...] *Czigány* Dezsőt egészséges realizmusa, technikai rutinja jellemzi, [...] Megemlíthetjük még *Perlrott Csaba Vilmos*, *Herman* Lipót, *Frank* Frigyes, *Vass* Elemér [...] nevét. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hírlap, 1919. jan. 12. - 11.)

Téli tárlat. Újra a Múcsarnok falai között, ha nem is az összes termekben, de legalább – ha a nap süt – látható módon jöttek össze négy és félszáz piktúrák és plasztikák. Újra művészetet láthatunk kínlódó katonák helyett [...] de látunk egyebeket is: becstelen és galád, rossz és jóhiszemű, tudatlan és szemérmetlen kísérleteket, tehetetlenséget, protekció-eredményeket, álomba ringató unalmasságú arcképeket és tájképeket és zsánerképeket és mindenféle képeket, mintha bíráló bizottság nem is lett volna, pedig volt, csak óvakodott magát megnevezni. Mert van itt kérem csoport, három is, „új”-ak, „szabad”-ok és „független”-ek, akár a politikában; mert jelszó és cím az telik kérem, amíg magyar a magyar. Tartalom: az más; kell éppen tartalomnak lenni?!

A falakról hiányoznak a nagy tradíciók és a nagy ígéretetek. [...] Karaktert nem ad a tárlatnak sem a Benczúr és követőinek brokátos, aranypaszomántos, tradíciós hírcsengése, sem a nagybányaiak megállapodott respektusa, de nem látjuk a fiatal gárda pregnáns részvételét sem. [...]

(Kürthy György)

(8 Órai Ujság, 1919. jan. 12. - 5.)

A téli tárlat. Majd öt esztendei hajléktalansága után végre visszatalált régi otthonába a Képzőművészeti Társulat. Az öreg Múcsarnoknak nyolc termét sikerült adáz

munkával megszabadítani valamennyire a kórházi megszállás nyomaitól. Egyelőre csak az intenzív kárból illat emlékeztet bennök a háborús múltra, egyebekben a termek elég kellemesen hatnak mérsékelt mennyiségű és ügyesen elrendezett kép- meg szobor-anyagokkal.

Voltaképpen eseményszámba menne a Múcsarnok megnyitása, és minden kellemtelen érzést félretéve örülnünk kellene neki. De elrontja örömünket az, hogy a háború is, az az új korszak is érintetlenül hagyta azt a szellemet, mely a Múcsarnok kiállításait szervezni szokta. A mai magyar művészetnek sehogy sem hűséges tükre ez a kiállítás, és nemcsak azért, mert legkiválóbb művészeink hiányoznak róla, hanem mert az ilyen tömegkiállítások nem is alkalmasak egy nemzet művészetének képviselésére. Nincs más megoldás: a társulat új vezetőségének szakítania kell a tömegkiállítások rendszerével és át kell térnie a kisebb, gyűjteményes kiállítások rendszerére. Az olyan tárlat, mint a mostani, csak vásár [...].

Magáról a kiállításról kevés a mondanivalónk. [...] *Tatz* Lászlónak, *Gara* Arnoldnak és *Czigány* Dezsőnek látható egy-egy érdekes arcképe a kiállításon. *Perlrott Csaba* Vilmos aratási jelenete végre jelentős lépés előrefelé ennek az igen tehetséges művésznak a pályáján. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1919. jan. 12. - 12-13.)

Téli tárlat. A háborús konjunktúra elmúlt, de mondják, hogy a hadinyereség-adó és a vagyonadó ijedtjei mostanság sok képet és szőnyeget vásárolnak, nem műszeretből, de mert ebben eszközt látnak arra, hogy vagyonuk egy részét eltitkolhassák. Az idei téli tárlat mintha e művészi hajlandóságok nélkül való vásárlókedv céljait szolgálná egyes egyedül, kevés kivétellel a vásárra spekuláló mesteremberek és dilettánsok felvonulását hozza, annak az ízlésnek, pontosabban ízléstelenségnek jegyében, mely alig emelkedve túl a gyári olajnyomat nivóján, olcsó szentimentalizmust és novellát keres a piktúrában, amelyért pénzbőségében azért fizet nagyobb összeget, mert a nyomott gyári produkcióval szemben a kézimunka drágább voltát értékeli. A portrén kívül - mely drága és luxusos fotográfia - gyatra női aktok és egyéb tetszetős külsejű figurák tömege sandít le ránk e falakról, a „merengő”, az „álmodozó”, az „álmélkodó” s egyéb hasonló novelisztikus címek alatt. A komoly művészeink legjava, úgy látszik, megértette, hogy mi történik itt, mert távol tartotta magát e kommersz kiállítástól, mely nivóban még a Szalon dilettáns felvonulásainak is mögötte marad. *Rippl-Rónai*, *Kernstok*, *Iványi Grünwald*, *Magyar Mannheimer* s velük együtt jóformán az egész modern tábor fölöttébb okosan nem jöttek el [...]. Szenzációja nincs ennek a kiállításnak, legfeljebb sok olcsó és gyatra holmi tömkelegéből néhány szembetűnően jobbat emelhetünk ki. *Perlrott Csaba* egy nagyobb vásznát például, mely a művész továbbfejlődéséről beszél, mely az eddigi analitikus formakeresésén túl összefogóbb természetlátáshoz vezet. *Cigány* Dezső két erőteljesen megkomponált, nyugodt férfialakja szintén komoly teljesítmény. [...] Mellettük legfeljebb néhány

nevet szabad felsorolni, köztük elsőnek *Körösfői Kriescht*, aki ugyan nem fejlődik tovább, de dekoratív eszközei most is becsületesek [...].

(blt. 1.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 12. - 11.)

A föltámadt Múcsarnok. A képzőművészek majdnem öt esztendő után visszakapták a városligeti palotájukat, amelyben ma nyitották még az első »békés« tárlatot. Komolyan és becsületesen dolgoztak a festők és a szobrászok, és ha nem is valami nagyszabású, de igen tisztességes és érdekes a téli kiállítás. Ezúttal a komoly fiatalok az erősek, tőképpen studium dolgában. Úgynevezett kész teljes kép kevés van, a legelőkelőbb köztük: Hermann Lipót, Béli-Vörös, Perlrott Csaba, Csuk Jenő, Glatz Jenő [Oszkár!], Kövér Gyula.

[Bródy Sándor]

(*Az Est*, 1919. jan. 14. - 8.)

Képzőművészek Szövetsége. A magyar képzőművészek – festők, szobrászok és építőművészek – elhatározták, hogy szociális helyzetük javítása és művészi törekvéseik megvalósítása érdekében megalakítják a „Képzőművészek Szövetség”-ét. [...] A közgyűlésen ismertetni fogják a szövetség nagyszabású szociális és művészeti programját. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 14. - 10.)

A Képzőművészek Szövetségének megalakulása. Művészeink nagy részvételével ma délután alakult meg az iparművészeti iskola tanácskozó termében a Képzőművészek Szövetsége, mely művészi életünk felfrissítését, tehetséges festőink és szobrászaink támogatását tűzte ki célul. Elnöke *Erdei Viktor* festőművész, alelnökké *Orbán Dezső* festőművészt és *Bokros Dezső* szobrászt választották meg. Választmányi tag lett: *Kádár Béla*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József*, *Csaba Vilmos*, *Sassy Attila*, *Tihanyi Lajos* és *Török Jenő* festőművészek, *Kaza Mihály* és *Pátzay Pál* szobrászok és *Sándor Vilmos* építőművész. Póttagok: *Manhárt Alfréd* és *Schönberger Armand* festőművészek és *Medgyessy Ferenc* szobrász. A szövetség irodája: Bulyovszky utca 25. szám alatt van. Telefon: 25-39.

(*Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 15. - 9.)

Amit nem lehet elrabolni tőlünk

Az új Magyarország művészei

Rácok, mócok és egyéb martalócok támadtak ránk, hogy elvegyék mindenünket. Ellopják büszke gránicainkat, felleggyűjtő hegyeinket, kövér televényünket. A szent

hármás bérceit s a folyóink közül is nem egyet. Ha a barátaink nem szégyellnék, az utolsó inget is leszednék a testünkről, s itt állhatnánk Európa közepén, mint valami ősnomád nép, melyet csak most sodort ide keletről a népvándorlás.

Elvehetik mindenünket: valamink megmarad, ami világgá kiáltja, hogy százezre különbek vagyunk. A tehetségünk. Ez a nép maga az őstehetség, egyetlen évben több talentumot termel, mint a szomszédság száz esztendő alatt. A dicső román, nagy római kultúrnép utóda, összerabolhat az Azovi tengertől a Tiszáig mindent, a szerb is egyesülhet minden szlávval, a cseh is a tóttal, együttvéve nem adnak annyit a világnak, mint ez a szaggatott-tépett maroknyi magyarság.

Szobrász, festő, költő, zeneszerző; úgy terem itt, mintha csak magról vetnék az áldott magyar földre. Már említettük ehelyütt a franciát, aki hivatalos küldetésben érkezett Párizsból, hogy összecsapta kezét Szépművészeti Múzeumunkban: „Hiszen ez a kultúra legjava! Hiszen itt dolgoznak és termelnek az emberek! Föl kell akasztani minden politikust, aki miatt Európának más impressziója van a magyarokról, mint ami ez.” Az álmélkodó franciát újabb álmélkodók követik, jön ide még angol, amerikai, olasz és szintén csodálkozhat a jogászok és kanászok népén. És ha nem jön ide Európa, mi megyünk ki Európa elé s megmutatjuk, mit tudunk. S amit tehetségtelen politikusaink elherdáltak, még visszaszerezhetik tehetséges művészeink. Európa szeretetét, becsülését, jóindulatát. Mindent. Tán elveszett határainkat is.

Az ember, kinek torkát a magyarság ezer fájdalommal fojtogatja, bemegy közéjük, a legfiatalabb magyar tehetségek közé és újra bizakodni kezd. Hetven-nyolcvan gyerek-ember, fiú, leány ül az állványa előtt, s közéjük az akt mint egy mozdulatlan szobor. A munka láza ég az arcokon, a szájak némák, a szemek a modell meztelenségei s a rajzpapír fehérsége közt szinte a végtelenséget sóvárogják be. Csend és áhítat. Csak a szénvesszők sercegése hallik, és néha-néha Kernstok mester halk beszéde, amint megáll egy-egy tanítványa háta mögött s javít, magyaráz. Pár szót szól ehhez is, ahhoz is, de valóságos bűvös pápaszem e pár szó: akinek az orrát megnyergelte vele, egyszerre tisztán lát.

- Ez a fej borzasabb - s a szén a kezében sietve korrigál -, a váll errefelül dül. A csípő kicsit keskenyebb. A bal combba több erőt, mert erre nehezedik az akt.

És megy tovább, a közelebbi állványhoz, s ez a türelmetlen ember itt maga a türelem és szelídség.

- Úgy érzem itt magam - vallotta nekem szünet közben, amikor a modell bundába burkolózva a kályha mellett cigarettázott -, mintha lombikban élnék. Vagy valami idegen bolygón. Egészen más világ ez. Itt nem tülekednek az emberek, nem ordítanak, nem gyülekeznek, hanem dolgoznak. És mennyi istenadta képességgel! Nézze, most újra föláll a modell, milyen gyönyörű! Mintha valami egyiptomi piramis alól ásták volna ki.

A modell valóban tökéletes. A teste csupa finom karcsúság, a szén sokáig töpreng a kezekben, amíg megfogható részletet talál rajta. Bőre bronzbarnán rózsálóló: cigánylány. Pompásan tud állni, amin nem csodálkozom, hogy megtudom: tizenkét éves kora óta, hét-nyolc éve hivatásos modell. Nehéz kenyér, noha ma már négy korona jár minden óráért.

Ez a Képzőművészeti Szabad Iskola valóban szabadiskola. Semmi doh, semmi négy fal közti levegőtlenység, semmi merev doktrína. Feiks Jenő, az új igazgató, aki a kitűnő Kónyai Elemért váltotta fel, egy-két szóval mondja el programját.

- Nem fogunk beleavatkozni az egyéniség fejlődésébe. Minél kevesebbet szabad tanítani, hogy a tanítványok annál inkább tanulhassanak. Mi inkább csak arra ügyelünk, hogy hibák ne történjenek, vaskosságok vagy eltévelyedések.

Alig egy pár napja van itt az iskola élén, s a tanítványok máris megszerették. Az egyik fiatalember hozzá viszi a dolgait, mutatja és kéri a kritikáját. Megmondja őszintén, pőrnén, de milyen szeretetreméltóan! A fiú még bukdácsol, alig kezdte, s inkább a részletekkel törődik, mint az egészszel.

- A fő dolog - mondja neki Feiks -, hogy a nehézkeségi törvény érvényesüljön. Mindennek, ami nem lóg, a lábán kell állnia. Az ön dolgai pedig épp a lábuknál a leggyengébbek. Alul kell kezdeni, nem fölül.

Benn a szobrász-teremben *Vedres Márk* áll a tanítványok mögött s ügyel, mit csinálnak. A keze csupa agyag, de most nem dolgozik. Nézi, hogy mintázzák a gyerekek a kövér modellt. Mind másfelől, mind másképp, és valamennyi csupa értelem és erő. Itt már csak az kell, hogy a mester szeme rajtuk legyen és dolgozzanak, mint a kiforrott művészek.

Az esti aktot *Rippl-Rónai* mester tanítja. Most nincs itt, de mégis itt van: tanítványai lelkesedve emlegetik. Már jó néhányan vannak, kiknek neve cseng, mint az új arany. *Nyergesi* János Kernstok tanítványa és fölfedezése. Nyergesújfaluról hozta magával, ott tán a libákon pásztorkodott. A helyesírásán még meglátni a négy falusi elemet, de a rajzai, mint egy kész művészé. Jellegzetesek és igazak.

Novotny Róbert a másik jövő embere. Sokat töpreng a dolgain, most van kialakulóban. Főként az egyszerűsége törekszik, a lényegre. *Szilágyi* Jolán rajzaiban sok a talentum igazsága. *Siedwers* Emmi komoly művészete, *König* Dezső erőteljes szobrai és rajzai, *Goszthonyi* Mária karakterizáló képessége, *Derkovits* Gyula komponáló készsége: mind, mind jóleső ígéret. És *Strém* Kató, *Móricz* Ida, *Szép* Márton, *Ballagi* Klári, *Zélinger* Gyula, *Molnár* Mária, *Popper* Erzsébet - kiáltó igazságtalanság, hogy ide nem írom mind a hatszázat.

Kaczér Illés

(*Figaró*, 1919. jan. 15. - 4-6.)

Képzőművészek Szövetsége. Az új magyar művészet számos kiváló festő-, szobrász- és építőművész tagjának részvételével megalakult ma, kedden délután az iparművészeti iskola tanácskozó termében a Képzőművészek Szövetsége. Az új művész-szövetség nagyméretű munkaprogramot tűzött maga elé. A megjelent művészek nagy lelkesedéssel mondták ki a szövetség megalakulását, elfogadták az ötvennyolc pontból álló alapszabályt és megalakították az elnökséget és a választmányt. A szövetség irodája: Bulyovszky utca 25. szám alatt van.

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 15. - 7.)

A téli tárlat. Itt a béke. Másképp jött, mást hozott, mint ahogy azok várták, aki csak most veszik észre, hogy az ötödfél esztendő pokol után nem változhatnak egy csapással a béke, nyugalom és derű országává a véres, feldúlt világ. [...] A Múcsarnok visszaköltözött saját házába [...] csak a képek nem lettek jobbak és a kiállítás most sem érdekesebb, mint amilyen a háborús évek alatt volt, a múzeum előcsarnokában. Szokatlanul sok a szép nő a Múcsarnokban kiállított képek között. Nem csoda. A háború elűzött a földről minden egyebet, ami szép volt [...] *Rózsaffy* Dezső gyengéd portréját sokan fogják méltányolni, úgy, mint *Kornai* József merész páholy-képét. [...] *Medgyessy* Ferenc nagy lendületet tudott adni kis szobrának. [...] (*Pesti Napló*, 1919. jan. 15. - 9.)

Fémes Beck Vilmos

(1885–1918)

Tíz éve lehet annak, hogy Fémes Beck Vilmos, a magyar szobrászművészetnek korán becsukódott reménysége, szobrászi pályáján elindult. Hosszú inasévek, tanulás és vívódás után akkor került haza, hogy itthon a maga lábára álljon. Aki abban az időben találkozott véle, soha el nem fogja felejteni ragyogó ephébosz képét. Lehetetlen annak elfelejtenie azon a félig gyermekmosolyú arcon a cselekvés akaratának, a kihívó energiának, az önbizalomnak, a legmagasabb rendű célok felé törekvésnek kifejezését. Egész lénye sugárzott az ifjú életenergiától, meleg barna szemében a harci vágy tüze villogott. Lelket üdítő volt a beszédét hallgatni. Mikor terveiről beszélt és az anyagról, mellyel dolgozni készült: bronzról, márványról. A fiatalság türelmetlensége csak úgy szikrázott belőle, mikor másokról ítélt. Szenvedélyes lélek volt, ki a maga igazában nagyon hinni tudott, de sokszor ítélt meg igazságtalanul másokat, kik a maguk igazában ugyanakkora hittel hittek.

Münchenből tért haza, de előbb Darmstadtban működött. Olbrich mellett dolgozott, ennek a szintén korán meghalt művésznak iparművészeti terveit valósította meg fémben, aminek megdolgozásában már akkor kész mester volt a fiatal magyar művésznövendék. Olbrichhal való megismerkedését ő maga beszélte el ebben a folyóiratban, mesterének halálára írt megindult emlékezésében. A művész bizonyára a darmstadti mester szárnya alatt kezdett alakulni benne. Hazulról, mint a fémmel bánás tökéletes tudója indult külföldre. Darmstadtban kezdte a tervezgetést, a művészi álmok alakká keményítését, a művészi alkotás láza ott fogta el először.

Darmstadtból Münchenbe ment és csakhamar kedves tanítványává, ifjú barátjává lett ott egy másik német mesternek, a maga nemében Olbrichnál semmivel sem alábbvalónak, Georg Römernek. Römer azonban szobrász volt, maga is a szobrászat ősi anyagai közt nevelkedett, maga is az anyagmegmunkálás technikáin fejlett művész. S mint Hildebrand tanítványa, a német szobrászat újjáteremtőjének önálló követője. Fiatal magyar tanítványában Römer azonnal megbecsülte a fém megmunkálásában való nagy készségét, s hamar fölismerte az eleven intelligenciát. Valószínű, hogy a művészi tehetséget is, noha Fémes Beck hazakerültének idejében hevesen

szokta volt ezt vitatni. Römer műtermében a fiatal magyar egy minden ízével szervesen működő művész alkotóvilágába látott bele. Meglátta és meg is tanulta benne az alakatlan anyag hogyan ihleti meg a képzeletet és hogyan kényszeríti egyben adott tömegének és szilárdsági törvényeinek tiszteletére. A hildebrandi tanítások is Römer közvetítésével termékenyítették meg, Femes egyensúlyosan szétbontani tőle tanult meg. S mindezt szakadatlan ipari munka közben. Mint a renaissance mesterei, Römer is tanítója és egyben munkáltatója volt tanítványának. „Dolgoztatta”, mint ahogy tanítványa utóbb fiatalos türelmetlenséggel fölpanaszolta, ahelyett hogy önálló alkotásra igyekezett volna biztatni őt, ki az alkotás vágyától nem bírt már magával. Hirtelen elhatározással elhagyta Römert, hátat fordított Münchennek s kettészakított vele egy nagy értékű barátságot, amelynek igazi értékét csak utóbb tudta fölbecsülni, amikor már késő volt.

A helyes cselekedetnek tudatával tért haza, hogy itthon végre önálló alkotómunkához lásson. Barátai közül bizonyára sokan emlékeznek még akkori harcias kedvére. Nem egy jó embere iránt volt abban az időben igazságtalan és türelmetlen. A duzzadó erő heves és meggondolatlan összeütközésekbe sodorta. A maga erejével elvelt ifjúságnak minden szertelen indulata fölviszketett benne. Öröme telt abban, ha felebarátait meghökkentette paradox beszédével. A nyárspolgárok megrökönyödésére pályázó kihívó kedve az időbeli művészetében sem tagadta meg magát. Szántszándékos túlzással torzította el arcképszobrain az élő minta arányait. Kedve telt benne, ha a jámbor filiszterek elszörnyülködtek merészségein. Ilyenféle kedvének alkotása az első vert plakettje is. Az Éremkedvelők Egyesülete számára mintázott meg kör alakú síkba egy térdeplő női aktot, de úgy, hogy az alak arányait mértéktelenül megtúlozta és hogy az idomok megformálásával önkényesen bánt el. Csak kevesen éreztek rá az eltorzítottnak ható emberi alakban egy igazi művészlelek térkitöltő képzeletének más tömegegyensúlyozó tehetségének fényes próbájára.

A konvencióval, az olcsó hatással való harcban azután is kedve tellett Femes Becknek. Törekvései meglehetősen félrevitték szobrászaink többségének útjáról. Csak a maga hivatásabeliek között érezte jól magát és csak a magáéival rokonhajlandóságú művészekkel együtt szeretett kiállítani. Rövid néhány esztendő alatt túl volt minden bizonytalanságon, és pompásan érett jövője felé a tehetsége. A háború vadállati erőszakossággal állította meg fejlődésében. Femes Beck Vilmos az első trombitaszóra katonának öltözött és eltűnt a háború véres hullámaiban. Utóbb, évek múlva, mikor betegen hazakerült, az iszonyodás barázdái örökítették meg arcán háborúbeli emlékeit. Szerbia, a Kárpátok, Orosz-Lengyelország és Albánia harcterein szerezte titokzatos betegségét is, amely ifjú életével, gyönyörű álmaival, gondolatban készülő annyi remekművével olyan hirtelen végzett. Mennyire örült a forradalomnak és az új világnak, melynek elkövetkezésében szent hittel hitt! Hanyatló életerejére megújodott azokban a napokban, roskadozó lelke lázas örömmel egyenesedett föl. És hét nappal utóbb ravatalon láttuk kiterítve.

Halott volt a sugárzó ephébosz. Sárgára vált arcáról eltűnt a félig gyermeki mosolygás: helyében a keményre kirajzolódott vonalakban, összeszorított ajkának dacos mozdulatában, egész arca egy végső akarat markolásának engedelmeskedő

kifejezésében ott ült az az energia, a holtig és a halálon túli küzdésének akarata, amellyel tíz esztendővel ezelőtt élete nagy útjára indult.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1919. jan. 16. XII. évf. 2. sz. 146–148.)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. [...] A hiteles művészet nagyon gazdag ezen a kiállításon. *Iványi Grünwald* a színben és vonalban nagyrítmusú kompozíció teljes kifejlődése felé halad. Önkínzó formastúdiumai után oly szuverénül ismeri a lényegeset, hogy a forma már nem öncél önála, hanem egy magasabb rendű egységben egy vízió kifejeződésének olyan eszköze, mint a szín és a világítás. *Perlrott Csaba* még küzd a formával és súlyos töprengések látszanak és megoldatlan problémák a munkáján. Tiszta harmónia, briliáns mesterségbeli tudás és impulzív megérzés teszi oly finom szenzációkká *Csáktornyai* Zoltán képeit, és nagy gyönyörűséggel figyeljük *Kandó* László elmélyült és nagyon eredményes önmaga keresését, és Párizs, Pest és Szolnok legegészségesebb elemei keverednek a *Pólya* Tibor burleszk humorában, melynek ízlés és nagy festői egyszerűség a külső megjelenési formája. [...] (*Alkotmány*, 1919. jan. 19. - 9.)

A téli tárlat. Sokan kérjük most egymástól - mi lesz a magyar művészettel? Ha mi leszünk az az új kis rongy Európa közepén, amit a nagy érdekek ide-oda fognak dobálni [...] lesz-e helyünk, kedvünk és pénzünk ahhoz, hogy „Magyarországon” még valamelyes művészetet termelhessünk? [...] aki a művészetet tisztán élvezeti cikknek, nagyurak luxusának tekinti, az olyan körülmények közt, amilyenek elkövetkezését a mostani helyzet ígéri, mondjon is le egész egyszerűen epikureus igényeinek kielégítéséről. De nem is olyan művészetet akarunk a jövőben, aminőt a szenzuálisan egyoldalú impresszionizmus hirdetett. Olyan művészetre van szükségünk, amelyik emberi és nemzeti egyéniségünket minden tekintetben komoly és leszűrt formában juttatja kifejezésre. Ezért pedig érdemes lesz küzdeni minden körülmények közt. [...]

Keressük hát csak szakadatlanul, kitartóan a komoly értékeket minden művészi megnyilatkozásban. Ne sajnáljuk a fáradságot a rossz kiállításoktól sem. Az olyanoktól sem, mint a mostani, amelyikről ki is mondták nyíltan, hogy kenyér-kiállítás. [...] *Medgyessy* Ferenc arasznyi szobrocskája: a súroló nő. Egy drasztikus kis figura, melynek felfogását a cinizmusig fölényes humor jellemzi. Különben a jól értelmezett expresszionizmus egyik kitűnő példája. Egy komoly bohém kezemunkája, akitől még sokat várunk. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 19. XXX. évf. 3. sz. 45–46.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] menjenek el erre a ma megnyíló kiállításra, s merítsenek belőle erőt, reménységet. Mert egy népet, amelynek ilyen

kultúrája van, nem lehet elpusztítani a föld színéről, s nem lehet, nem lehetséges, hogy egy olyan kultúrájú népet, mint amilyen kultúrát ez a kiállítás reprezentál, kiszolgáltassanak barbár, félvad balkáni népeknek. [...] A kecskeméti művésztelep néhány tagja: *Iványi Grünwald Béla*, *Perlrott Csaba* Vilmos és *Kandó László*, valamint *Pólya Tibor*, *Csáktornyai Zoltán* festőművészek és egy 14 éves „rajzoló csodagyermek”, *Heller Andor* műveit gyűjtötte mostani kiállítására egybe Ernst Lajos. [...] Perlrott Csaba több mint egy teremre való igen talentumos vásznat állított ki. Csaba nagyon tehetséges ember, aki még mindig forrongásban van, még nem higgadt le egészen. [...]

L. G. [Lippay Gyula]

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 19. - 5.)

Ernst-múzeum. [...] főleg a kecskeméti művészcsoporthoz embereiből. [...] ezen a telepen valóban komolyan, ambíciózusan és elmélyedve dolgoznak. [...] *Perlrott Csaba* természetlátása újabban kevésbé analízáló már és egységesebb. Nem olyan lírai lendületű, mint *Grünwald*, de problémáiba elmélyült művész. „Enyelgés” és „Modellek” című nagy vászna kompozíciós értékein túl a színek gazdagságával, valami súlyos valóságossággal adnak excellens szépségeket. Egy pompás csendélet, egy olajképe és egy utcarészlet egészítik ki kollektívát. [...] *Csáktornyai Zoltán* régebben láttuk a kiállítók sorában, ma örömmel vesszük fejlődésének kvalitatív eredményeit, mely főleg a természet komoly és becsületes felfogásával, sok meleg indulattal hoz szépségeket. Két kis vázlata, egy friss csendélete, tiszta naturalizmussal festett lovai, egy vízparti képe és egy görzi városrészlete számolnak be komoly törekvéseiről. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. jan. 19. - 4-5.)

Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállítása. Bár nem is egy kitűnő festőművész igen jelentékeny kollektívája tölti be a terem nagy részét, mégis két par excellence rajzolóval kell elsőben megemlékezni. Az egyik *Pólya Tibor*, a másik a gyermek *Heller Andor*. [...] A piktorok között *Iványi Grünwald Béla* mutatja be fejlődésének legfrissebb stádiumát. A magakeresés mestere eljutott végre - az első forrongás vad szédületeitől - a leghiggadtabb stádiumig. [...] Még három piktor szerepel e kitűnően megrendezett, jól bekonferált kiállításon. *Csáktornyai Zoltán* [...] *Kandó László* [...] *Perlrott Csaba* Vilmos még kissé aláhúzza a kontúrok és színterületek keménységét, de érdekes, amit lát, és ahogy látja a témáit. [...]

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 19. - 9-10.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. A megszokott jó rendezés, helyes érzékű összeválogatás és a mindig gondosan megőrzött művészi színvonal jellemzik ma is a Nagymező

utcai csoportkiállítást. Ernst Lajos és dr. Lázár Béla ismét megmutatják, hogy jó képek összehozásához nem kell semmi állami fennhatóság, sem külön épület, csak egészséges érzék és jó ízlés. [...] *Csáktornyai* Zoltán egy csupa illat és zsendülés tavaszi képet, *Perlrott Csaba* Vilmos érdekes, újszerű kompozíciókat állított ki.

(Kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. jan. 19. - 5.)

Kiállítások. Az Ernst-múzeum csoport-kiállításán a magyar festés régen elismert mesterei közül csak *Iványi Grünwald* Béla vesz részt. A képeken a művész új stílusát teljesen kieregett formában látjuk viszont. Iványi Grünwald ma már minden mesterkéltég nélkül, egész szervesen árasztja el a kecskeméti motívumokat a velencei nagy mesterek gyönyörű aranytónusával és nemes, mély színeivel. [...] *Pólya* Tibor robusztus erejű tehetség. [...] *Perlrott Csaba* Vilmos erőteljes művészete nagy lépéssel jutott előbbre. Eddig csak értékes és érdekes fragmentumokat találtunk képein: új képei azonban már egészükben érdekesek s értékesek. Hosszú, küzdelmes úton alakult ki stílusa. De a komoly, nagy eredmény kárpótolhatja a művészt a hosszú küszködésért. *Csáktornyai* Zoltán szilárdan felépített, színekben gazdag tájképei is jelentékeny haladásról és a fejlődés nagy lehetőségeiről tanúskodnak. *Kandó* László művészete valóságos újjászületett. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(Pesti Napló, 1919. jan. 19. - 8.)

A kecskeméti művészek. Az Ernst-múzeum csoportosan mutatja be kiállításán a kecskeméti művésztelep tagjainak legújabb munkáit. Kimagaslik közülök - de az egész mai magyar művészetből is - *Iványi Grünwald* Béla alakja. Évről évre gyönyörűbben kiteljesedik művészete. Képzelete mind szabadabb és egyre jobban a monumentális felé fejlődik. Különös örömünk telik föléledt színeiben. Alakulásának ezen az újabb fokán a mester a színátmenetek finomságai iránt látszik érdeklődni. Nagyméretű vásznán („Theseus és Ariadne”) Ariadne aktjának gyöngyszínű tónusai, továbbá leplének lágy sárgás tónusai mutatják a mesternek ezeket az újabb törekvéseit és eredményeit. Ennél az impozáns festményénél is megkapóbb alkotás csak ezután megfestendő „Sírbatétel”-ének vázlata. *Perlrott Csaba* Vilmos a legértékesebb társa ezen a kiállításon *Iványi Grünwald*nak. Nagyon szépen fejlődő művész a hajdani forradalmár festő. Ízlése, vele együtt színei, egyre jobban tisztulnak s minden kompozíciója érdekes és eredeti munka. Színben igen finom 58-as számú virágcsendélete. *Csáktornyai* Zoltán tehetsége is szépen bontakozik. Vihar utáni szántó földje, kis velencei képe és kora tavaszi hangulata mind értékes munka. *Kandó* Lászlónak kissé több temperamentumot kívánnánk. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Ujság, 1919. jan. 19. - 9.)

A téli kiállítás a Műcsarnokban. [...] ez a kiállítás, amely különben mindennemű egyoldalúságtól és elnyomástól mentesen tevődött össze, mert művészeinknek most már három csoportja, a Független művészek, az Új művészek és a Szabad művészek is külön–külön bírálóbizottságaikkal ítélték meg a körükbe tartozó művészek alkotásait. [...] A Szabad művészek közül *Kornai József*, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos, *Czigány Dezső*, *Jávor Pál* a figyelemreméltóbbak. [...]
(*Vasárnapi Ujság*, 1919. jan. 19. 66. évf. 3. sz. 31.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállításának vezető egyénisége kétségkívül *Iványi Grünwald Béla*, aki harmad-negyedmagával vezető egyénisége minden magyar tárlatnak, amelyen szerepel. S e három-négy méltó társa között éppen ő az, aki a komoly művészi értékeken túl, a nagy tömegekből is heves szimpátiákat vált ki, nemcsak munkájával, külsőleges szépségével, hanem azzal a belső hévvel – azzal a lendülettel, nagy pátosszal, mely legkarakterisztikusabb egyéni tulajdonsága. [...] Mellette ugyanilyen elmélyedő és komoly művész *Perlrott Csaba*, kevésbé lírai temperamentum és ridegebb nála. Erős struktúra és szinte plasztikus formák keresése jellemzi ma is, amikor pedig látásban és felfogásban közelebb került a természethez. Két nagy figurális kompozícióján, egy becses tájképén és egy csendéleten érett és tele színek gazdagságával oldja meg e problémát. [...] Utána *Csáktornyai Zoltán* számol be erős fejlődéséről. Közel a naturalizmus formanyelvéhez őszintén és sok érzéssel látja dolgait, [...]
(*Világ*, 1919. jan. 19. – 8.)

Nem lesz szépművészeti minisztérium. A *Nemzeti Tanács* művészeti szakosztálya kedden *Hock János* elnöklésével ülést tartott. [...] a kormány a mai viszonyok között nem tartja időszerűnek külön művészeti minisztérium felállítását. [...] az általános művészeti ügyek intézésére külön szerv alakítását fogja javasolni. A javaslat kidolgozására albizottságot választottak, melynek tagjai lettek: a festők részéről *Kernstok Károly*, az építészek részéről *Pogány Móric*, a szobrászok részéről *Róna József*, a zenészek részéről *Hubay Jenő*, az írók részről *Lengyel Géza*, az iparművészek részéről *Gróh István*.
(*Pesti Napló*, 1919. jan. 22. – 6.)

Grafikai kiállítás. A Ma művészcsoport munkássága általában a komoly művészi törekvés jegyében fejlődik. Kiállításaiikon mindig van valami, ami az érdeklődőt lebilincseli, gondolkodásra készíti, öntudatos akarásuk az olykor látható furcsaságok ellenére is több tiszteletet és elismerést érdemel azok eljárásánál, akik alacsony megalkuvással a közönség kegyét hajhásszák és lealacsonyítják a művészetet pénzszerező iparaggá. A mai grafikai kiállításnak legerősebb embere *Uitz Béla*, akinek fejlődését már évek óta feszült figyelemmel kísérjük. Mindenekelőtt föltétlen ura

mesterségének: A kréta- és ceruza-technika lehetőségeinek széleskörű kiaknázása után most a színes tusrajzra tért át. A hideg és meleg színek problémája érdekli, vonatkoztatva a térbeli jelenségekre, s mivel forrása a leggazdagabb termőtalaj: a nagy mindenség, illetve a természet, mindvégig friss és őszinte tud maradni a mesterkéltség teljes elkerülésével. *Bortnyik* Sándornak a geometriának alárendelt rajzai, *Mattis Teutsch* János tusrajzai, *Spangher* Ferenc néhány érdekes vonalvezetésű szobra, *Schadl* János és *Ruttkay* György rajzai, valamint a fiatal *Biller* Vjerának még egyelőre éretlen kísérletei egészítik ki a kiállítást.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 26. - 7.)

A Képzőművészek Szövetsége megalakult; tagjai festők, szobrászok, építészek. Elnöke lett *Erdei* Viktor festő, alelnök *Orbán* Dezső festő és *Bokros* Dezső szobrász. (*Építő Ipar - Építő Művészet*, 1919. jan. 26. 43. évf. 4. sz. 31.)

Kecskeméti művészek az Ernst-múzeumban

Mikor a kecskeméti művésztelep megalakult, őszintén szólva az volt a prognózisom, hogy az új iskola a budapesti művészet függeléke lesz. Kecskemét akkoriban - a régi jó időkben - nagyon közel volt Budapesthez. Ma sem igen mondhatjuk, hogy az új alakulás valami határozottan új lokáltönust jelentene a fővárossal szemben; olyant, aminőt annak idején Nagybánya jelentett.

No de gondoljuk meg: miből fejlődött ki az az iskola és miből emez? A nagybányaiak a naturalizmus jegyében léptek fel. A naturalizmusból emelkedtek lassan a stílusművészetig, míg csak az erős párizsi „neo” import ki nem zökkengette őket a fejlődés folytonosságából. Az új stíluskeresők szemében Nagybánya sokat veszített jelentőségéből. Éspedig annyit, amennyit az új művészetben a természetes motívum veszített az absztrakt forma javára. Az idők tehát változtak. A kecskeméti milió sokkal kevésbé befolyásolta a benne fejlődő iskolát, mint a nagybányai. Az utóbbi külön tényezője lett a magyar festészetnek már az első esztendőben. Az előbbi, mondhatni, csak most bontakozik ki abból a kötöttségből, melyet alapító tagjai, elsősorban természetesen *Iványi Grünwald* Béla, részben Nagybányáról, részben közvetlen Párizsból hoztak magukkal.

Grünwald már átalakulva került Kecskemétre és ott, hosszas kísérletezés után, melynek etapjai persze elsősorban színproblémák voltak, a tónusoknak meszeszerű fényerőig való felfokozásában és az elvont akadémikus kompozícióban talált nyugvóponttra. Mindkettőt sok barokk érzéssel, olaszos színekkel és formákkal műveli. (Kecskemét csakugyan Budapest hatása alatt áll, ahol a festők túlságosan sok művészettörténettel foglalkoznak.) A földolog azonban mégis az, hogy nagy stílusig jutott. Festői stílusának alaptényezői pedig még nagybányai művészetében gyökereznek.

A kolónia szélső expresszionistája most is *Perlrott Csaba* Vilmos, aki kezdetben különösen Matisse, később mindinkább Cézanne hatása alatt dolgozott. Néhány év óta azonban erős koncessziókat tesz a naturalizmusnak, minek következtében művészete a kiegyenlítetlenség, a kettősség benyomását kelti. Ha szabad lesz újra az út Párizs felé, akkor válik meg, hogy a művész képes-e saját erejéből a teljes megújulásra, vagy pedig beolvad-e ismét valamelyik internacionális „izmus”-ba. *Pólya Tibor* gyűjteményének őszintén örülünk. Különösen az alföldi, magyar tárgyú képeinek és a művészbarátairól készített karikatúráinak. Nem mindennapos, komoly és éles megfigyeléseket látunk bennük. [...]

Figyelemreméltó sorozatokkal szerepelnek még ezen a kiállításon *Csáktornyai Zoltán*, aki újabb tájképeiben hangulatos, szellemes koloristának mutatkozik. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 26. XXX. évf. 4. sz. 63.)

A MA grafikai kiállításához

Biller Vjera, Bortnyik Sándor, Mattis Teutsch János, Ruttkay György, Schadl János, Uitz Béla

A grafika és a festészet szoros összefüggésben állanak egymással. A grafika problémáit és feladatait mindig a piktúra problémái és feladatai határozzák meg. Ugyanazoknak a megoldására törekszik, csak valamivel más eszközökkel. A színek sokfélesége helyett be kell érnie a fehérrel és feketével. Ezért a grafika lineárisabb és absztraktabb hajlandóságú, mint a festészet. Eszközeiben szegényebb, de viszont mozgékonyabb, mert technikájában nem kíván akkora felkészültséget és apparátust, anyaga egyszerűbb és olcsóbb.

A grafika technikai tulajdonságaiból következik, hogy akkor lesz anyagszerű és megoldásaiban egyenrangú a festészettel, ha megmarad saját lehetőségein belül: a forma- és vonalkifejezésnél. A grafika szerepe erősödött és önállósult akkor, amikor a festészetben is a forma problémája volt a lényeges, nem a színé, mint például a reneszánszban. A velenceiekkel kezdődő impresszionista festés mindent színre vezetett vissza, csak a szín (és a fény) érdekelte. Az impresszionista grafika ezzel parallel megtagadta lineáris alapkarakterét, teljesen hozzáidomult a festészethez, és a maga két színével, fehérrel és feketével, pikturális hatásokat keresett. Ezért az impresszionista grafika másodrangú szerephez jutott, csak utánozta a festészetet, és így semmivel nem segítette annak előbbre jutását.

Az új grafika ismét önállósult és nagyobb szerepet, fontosságot vívott ki, mert a látás újra a tér és formaproblémák felé irányult. Az új festészet alig vet fel olyan problémát, amelyet a grafika ne tudna éppoly mélyen megoldani, az alól meg teljesen fel van mentve, hogy színhatásokat ügyeskedjen ki.

Az új grafika, mint általában az egész új művészet, formájában és tartalmában is megkomolyodott. Megszabadulva a természetutánzás művészietlen és együgyű álláspontjától, ideálisabb és mélyebb célokat tűzött maga elé. A látszat helyett a

lényeket, a világ külső bőre helyett a dolgok belső rendjét és belső konstrukcióját akarja adni. Nem olyan gazdag, változatos és érzéki, mint a naturalista grafika, de eszmeibb, absztraktabb és monumentálisabb. Tartalmában az új grafika, parallel a piktúrával, többféle célt követ: a tér és az anyag egymáshoz való vonatkozásainak szuggerálása (*kubizmus*), az élmény szubjektív hatástartalmának, érzéstartalmának kifejezése a formákkal és vonalakkal mint eszközökkel (*expresszionizmus*), az élmény konkrét, szemléleti vagy emlékkép-tartalmának képpé komponálása (*futurizmus, új primitívek*). Formai ideálja azonban közös ezeknek az irányoknak: az abszolút kép. Vagyis hogy a kép ne egy kivágott természet-darab legyen a természet véletlen formáival, hanem a natúrától származott, de absztrahált formák szinte kiválódnak össze [sic!] egy síkban. A formák, vonalmozgások csak az egymással való vonatkozásokat keresik és elégtik ki, nem pedig azokat, amelyekkel a természetes objektummal vannak. Az új képen egy motívum formája nem attól függ, hogy milyen az a motívum a természetben, hanem attól, hogy mellette a képsíkon milyen forma van. Tehát – egyszerűen – az új művészet a képtől *dekoratív* hatást követel, hogy ezt a kompromittált szót használjuk.

Az új művészet a jelenségeknek nem passzív befogadója, hanem aktív és szuverén alakítója, az életnek nem külső változatossága érdekl, hanem a belső, organikus rendje. Az életnek ezt az organikus struktúráját viszi bele alkotásaiba is, és így nem az életnek az arculatát, hanem fundamentális formáját tükrözteti.

Ezeket az új művészeti elveket reprezentálják a MA művészei is. Mostani kiállításukkal még teljesebben és egységesebben, mint az első, demonstratív kiállítással. Mert a MA művészei is, az említett okból, fejlettebbek grafikában, mint piktúrában. Grafikájuk tisztábban mutatja nemcsak művészi elveiket, hanem egyéni céljukat is. Egyrészt grafikájuknak ez a fejlettsége, másrészt a kiállításon szereplők összeállítása eltüntette azt a heterogénést, amit a demonstratív kiállítás még mutatott, azonkívül nagyon lecsökkent az eddig mutatkozó távolságot a MA irodalma és a MA képzőművészete között.

Az egyéni kvalitások érintetlenül hagyásával a célok és utak már összefüggő hálózatok és csak egy irányba mutatnak: előre!

Hevesy Iván

(Ma, 1919. jan. 26. IV. évf. 1. sz. 6.)

A Ma grafikai kiállítása. Új törekvéseit a Ma művészcsoportha grafikai termésében mutatja be és ebben a csoportban is *Uitz Béla* játssza a vezető szerepet. Egész bizonyosan legerősebb egyéniség köztük, eszközeiben legbiztosabb, szándékaiban legtudatosabb. Két portréján és egy városi tájképén erős a kompozíciós készsége a grafikában is, egységes és teljes hatású dolgokban érvényesül. Mellette *Schadl János* két tusrajza, melyek közeli rokonai, jó elgondolásról és eszközeinek helyes ismeretéről tesznek bizonyosságot. Erős fejlődéssel mutatkozik be a még kiforratlan *Bortnyik Sándor*. *Ruttkay György* kubizmusa kissé nagyon is elméleti. *Mattis Teutsch János* lineáris ritmusproblémái, mivel a körvonalától nem tud szabadulni, egyhangúakká

válnak. *Biller* Vjera gyermekpasztelljei érdekesek. *Spangher* Ferenc szobrai közül egy, a kőben jól megmunkált ülő nőfigura formagazdagsága jelentős.

(B. L.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1919. jan. 26. - 5.)

A „Ma” grafikusai mutatkoznak be ezúttal a Váci utcai kiállítási helyiségekben. Ez a kiállítás sokban kárpótol a múltakért, mert *Uitz* Bélában szinte revelációként hozza az új magyar grafikust. *Uitz*ot ismertük és nagyra becsültük már a Ma eddigi bemutatóiról is, ahol elsősorban piktúrával szerepelt, de az általa „hideg-meleg problémák”-nak nevezett képein inkább csak az elől nevezett hőmérsékletet fedeztettük fel, ami olajban hiányérzéseket hágy, grafikában ellenben inkább helyénvaló. A nagyrészt fekete és színes tusokkal, szélesen kezelt lapok mindegyikén sok erőt, nagy tudást konstatálhatunk, honorálási képessége pedig egyenesen a monumentális alkotásokra (talán freskókra) utalja az izmos fiatal művész. Örömmel és kíváncsisággal nézünk legközelebbi kollektív kiállítására. – *Bortnyik* Sándor rajzai – talán mivel méretben és egyszínűségben szintén inkább esnek közelebb egyéniségéhez, mint piktúrája ?, ha furcsák és bolondosak is, mégis kedvesek, dekoratívek és összhatásukban sem kellemetlenek; különben mint illusztrációkat legközelebb alkalmunk lesz viszontlátni. – *Mattis Teutsch* János az általa már jól ismert és talán kissé túlzottan ismert motívumokkal operál; különben nála is ugyanaz áll, mint az előbb említett két művésznél: témái, eszközei és méretei határozottan a grafikára utalják: dekoratív vignetták, könyvfedelek díszei és hasonló, inkább a tipográfiát kiegészítő, igénytelenebb iparművészeti szurrogátumok újszerű, de becsületes alkalmazása az a terrén, ahol erőszakos transzcendentális vagy szociológiai magyarázatok nélkül is elfogadható és élvezhető lesz a művészete. – *Spangher* Ferenc újra két, méreteiben nem nagy, hatásában monumentális, igen jól megkomponált, érdekes, az anyagát szerető és jól kiválasztott szobrával biztosan halad az igazán kiváló magyar szulptorok kicsiny táborába. – *Ruttkay* György és *Schadl* János a kiállítás futuristái, ahogy azt néhány év előtt a külföldön értelmezték. *Ruttkay*, ha kell, ha nem: megtöri a síkokat síkokra és lapokra, fényekre és árnyékokra (de lehetőleg mindig egyenes irányban) osztja témáit, amelyek sokszor az érthetlenségig és értelmetlenségig elvontak; *Schadl* részegen szétdőlt házai és koponyavarratai pedig ma már nem hatnak se furcsán, se groteszkül, csak elavultan; olyan elavultan, ahogy egy átmeneti irány kinövése az átmenet után hatni szokott. – Egy tizenöt éves leány, *Biller* Vjera néhány primitív képét is bemutatták a „Mások”; az egyiken határozott tehetség nyomai analizálhatók ki.

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 26. - 10-11.)

A Ma kiállítása. A *Ma* új kiállításán grafikai termésében látjuk e legújabb törekvéseket. Formai és lineáris problémáik számára különösen alkalmas terület számukra a

grafika, melyben nemcsak a nagyon kvalitásos *Uitz* produkál jelentékeny dolgokat, de még kiforrotlan és közepes embereik is könnyebben megközelíthetők, mint színekompozícióikban. *Uitz* színes tusrajzai mind előkelően és tisztán hoznak érett formálásokat, amelyeket bő készséggel szólaltat meg. *Schadl* dolgai között egy-két figurás, egy utcarészlet és egy fej a dekoratív és monumentális hatás felé való hajlandóságát mutatja. *Bortnyik* jól fejlődik régi fametszőkre emlékeztető tusrajzain. *Mattis Teutsch* szokott körvonal-problémáival játszik. *Ruttkey* kubista rajzaiban sok a teória és kevés az invenció. *Spangher* két anyagban igaz és formában ép szoborral egészíti ki a kiállítást.

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 26. - 8.)

Bálint Rezső litográfiái. 120 számozott példányban adta ki tizenegy litográfiáját *Bálint Rezső*, a modern fiatal festőgárda erős tehetségű és biztos készületségű embere, aki e grafikai produkciójában is komoly kvalitásokkal tud érdekeset és művészt adni. A nobilis kiállítású album 150 koronáért a művésznél rendelhető meg (I. Városmajor utca 33.)

(*Világ*, 1919. jan. 26. - 8.)

Képzőművészek Egyesülete. [...] szombaton tartotta rendes évi közgyűlését a Fészek Klubban *Balló Ede* elnöklésével. A reformokat az előkészítő bizottság javaslatára *Déry Béla* terjesztette elő, [...] A javaslatokat elfogadták. Elnök lett *Nádlér Róbert*, titkár *Moldován Béla*, pénztáros *Bruck Miksa*.

(*Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 28. - 6.)

I. Téli tárlat a Múcsarnokban. A Képzőművészeti Társulat végre megkapta régi hajlékát, melyben a háború kitörése óta első ízben rendez tárlatot. Mindjárt az elején meg kell jegyeznünk, hogy a kiállításról kapott összbenyomás vigasztalan. Művészeink, akiket rég nélkülöz a Múcsarnok, ezúttal is távol maradtak. Ilyenformán - egy-két jobb szándékú vásznat leszámítva - teli van a nyolc kiállítási terem részint üres, nagy, feltűnő képekkel, részint pedig olyanokkal, melyeken festőjük áhítatos elmélyedés helyett csak ecsetkezelési gyakorlatok cigányprímásos fitogtatásával akarja elragadtatni a naiv szemlélőt. Ezeknél az uraknál a festés sohasem lendül túl azon a ponton, melyet a kéz ügyessége és az anyag lehetőségei határoznak. Ezek számára kongó frázis a művészetnek e két tulajdonsága: a végtelen és kimeríthetetlen. Boldog képirók ezek, mert fantáziátlan képességeiket nyugodalmas megelégedett világszemlélet teszi végessé és alacsonyrendű törekvéseiket a jó pemzli, a jó vászon és a jó festék nyárspolgári jelenléte teljesen kimeríti. A pikktúra érték-meghatározó tulajdonságai ebben a hajlékban már régtől fogva családi értelmezést kaptak, úgyhogy ma már tradíciókkal dicsekedhetnek ez országos intézmény kolomposai. A művészet

valahogy csak annyi közösséget tart ezzel a társasággal, mint amennyi köze van Petőfi féktelen, erőteljes művészetének egy iskolai költészettani óra sivár és unalmas, nevelő célzatú tárgyalásához. Ennek a nevelőintézetnek sok eminense van, akik mint mindig, most is szépen elmondják leckéiket.

A kiállítás viszonylag legjobb darabja *Czigány Dezső* „Éneklő barát”-ja. Heves, temperamentumos munka, de a művész pályáján nem jelent fejlődést. Régóta ismert és becsült kvalitásait mutatja ez a képe is. Hiányzik belőle az a naiv alázat a természettel szemben, mely ha megvolna, fölényesen férfias szordínóval kompozíciós elemmé tudná mélyíteni képeinek lírai kicsendüléseit. Figyelemre méltó *Herman Lipót* „Pásztorjáték”-a is. Noha túlteng benne az illusztrációs elem, mégis igazi piktori kompozíció. Színei szépek és tartalmasok. *Gara Arnold* női arcképe szintén intelligens munka. Puvis de Chavannes találkozik benne a régi olaszok portréfestési sablonjával.

A szobrászok ezúttal számbelileg jelentékenyebben vonultak fel. *Gádor István* kitűnő „Szerelem”-je dominálja ezt a termet. Jó úton jár a fiatal szobrász. Stílusérzéke pompás, bár véleményünk szerint fiatal pályáján most következik majd az a korszak, melynek vajadásából önállóbb stílusra tehet szert. *Medgyessy* kis „Súroló asszony”-a groteskségében is monumentális. Jót hoztak még: *Lányi Dezső* és *Murányi Gyula*.

II. Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeum öt művész munkáiból rendezett kiállítást. Első közöttük kétségtelenül *Iványi Grünwald* Béla, aki egyik legnyugtalanabb vérű művésznünk. Klasszicizáló hajlandósága nagy öröm nekünk. Színeinek harsogó, mégis elegáns együtthatása egyenesen Tizianóra emlékeztet. Persze annál fájóbb ráeszmélni arra, hogy ez az elegancia nem tevődik át képeinek formai részére is. „Ariadné elhagyása” című vászna jól van komponálva, éppen ezért keveselljük rajta a munkamennyiséget. Több részletességet kíván a kép. „Erdő mélye” című képe legjobb képei közül való; e kiállításnak mindenesetre legjobb darabja.

Perlrott Csaba komoly, magába mélyedő művész. A kompozíció az, amit ő is szorgalmaz, pedig csendéletei, apróbb képei sokkal jobbak. A komponálás nála nem belső szükség, mert a fantáziája nem ilyen irányban termékeny. *Pólya Tibor* ismert jó képességeivel jelentkezik. Artista jelenetei jóízűek és kellemesen színesek. Fantáziája bőven termi a témákat.

Csáktornyai Zoltán tehetséges ember, de évek óta nem látunk piktúrájában fejlődést. *Kandó* László az anyaggal való bánni tudáson kívül, a mesterségbeli készségen túl nem tud érdekeset hozni. *Heller* Andor a társaság legifjabb tagja, 14 éves, és akadémiai rajztudása megdöbbentő. Szeme olyan, mint egy csalhatatlan lencse, keze pedig engedelmes végrehajtója ennek a fölényes látókészüléknek. Hogy mi lesz belőle, nem lehet tudni. Lehet, hogy egész nagy mester, lehet az is, hogy elkallódik. Ha kiváló lesz, nem ezeken a nyomokon fog fejlődni, ha elkallódik, nem ezen az alapon fog leromlani. Kívánjuk neki a legjobbakat.

G-ót.

(Figáró, 1919. jan. 29. - 11-12.)

A „Ma” folyóirat grafikai kiállítása. Akkora hittet és önfeláldozással, amekkora egyetlen más intézményünkben sincs, rendezte kiállításait egymás után ebben a zord és fogékonytalan világban a „Ma” folyóirat művészcsoportja. Megható és különb pártfogást érdemlő erőfeszítései néhány lelkes idealistának, kik töretlen utakon kívánnak előrejutni. Mindenikük tehetséges ember; tehetségük még a furcsaságaikban is nyilvánvaló. *Uitz Béla* közöttük olyan egyéniség, ki egymagában súlyt és jelentőséget ad minden kiállításnak. Várjuk gyűjteményes kiállítását, amely, reméljük, mindenfelől megmutatja majd gazdag tehetségét. De ezen a kisebb kiállításán is impozáns jelenség. Kisméretű munkáin is monumentális művész. Társai, kik köréje csoportosulnak, jobbára fiatalabbak nála és kevésbé világosan látják céljukat. *Spangher Ferenc* szobrász a legmeglepőbb jelenség közöttük. Kőben koncipiáló és faragó művész. Még igen fiatal és kissé szertelen. De azon az úton van, melyen a kőanyag mértéket tartásra és alkalmazkodásra kényszeríti a temperamentumot. Jövő fejlődésétől sok jót várunk. *Schadl János*, *Bortnyik Sándor*, *Ruttkay György* a maga módján mind tehetséges fiatal. A két utóbbi a futurizmus recipéje szerint dolgozik, de értékesebb tehetségnek látszik, mint az olasz futuristák bármelyike. *Mattis Teutsch* János tehetségében sem kételkedünk, de várjuk mostani forrongó korszakának megtisztulását. *Biller Vjera* tizennégy éves leányka, ki igen eredeti képzelettel komponál textilben való kivitelre vágó dekoratív képeket.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Ujság*, 1919. jan. 29. - 6.)

A MA grafikai Kiállítása

A kiállítást *Uitz Béla* dominálja, nemcsak a képek számával, hanem erejével is. Kiállított munkái közül kevés a tulajdonképpeni grafika, túlnyomórészt kész festményeket, tusfestményeket kapunk. De ezek a festmények mind a grafikából indultak ki: ezt a kiindulást és piktúrává gazdagulást két szemléltető sorozatban mutatják az *Uitz*-képek. Az első, régebbi lapokon látszik, hogy *Uitz*nek a grafika sohasem volt csak grafikai, tehát forma- és vonalprobléma, hanem eleitől kezdve a különböző tónusértékek segítségével pikturális hatásokra törekedett. Mikor a grafika fehér-fekete-szürke tónusait kimerítette, a szín problémája követelően lépett fel, ezt a problémát azután eredetien és mélyen, a gyökerében fogta meg *Uitz* zsenialitása. Megérezte, hogy az igazi színesség (nem a tarka-barkaság) titka a kontraszt-színek, az arany- és ezüst-színek tökéletes és helyes egyensúlyában van. Hogy ezt megtalálja, csak két színnel dolgozik: a meleg barnával és a hideg késsel. Ezen a módon csakugyan eljutott a színprobléma mély megoldásához: egész sor kép tanúskodik a sikerről. A fundamentumban megoldván a színességet már a többi szín semmi nehézséget nem okozhat, szinte játszva viheti már őket a kék és sárga közé. Egyúttal a formamegoldás is mélyült. A meleg színek pszichikai hatása közelítő, a hidegeké távolító. Ezeknek ellentétként való felhasználása rendkívüli plasztikusságot, szuggesztív mélységet ad az *Uitz*-képeknek. Hozzájárul mindezekhez a művész monumentális

érzéke, ha csak egy csomó fűvet, gízgast lerajzol, az oly hatalmas lesz, majd ránk szakad. A márciusi Uitz-kiállítás olyan szenzációnak ígérkezik, amilyen régen nem volt a magyar piktúrában.

Mattis Teutsch János ecsetrajzokat állított ki. Ugyanazok a témák és megoldások, mint a kiállításán látott akvarelljei, csak a ragyogó színek helyébe fehér-fekete és szürke jön. Így ezek szegényesebbek és kevesebbet mondók, mint az akvarellek. Nincs sok értelme, hogy *Mattis* ezt a technikát erősebben forszírozza. Adott egy bensőséges, erőshatású metszetet is, amely új lehetőségeket is mutat.

Bortnyik Sándor és *Ruttkay* György a szeptemberi kiállítás óta is már rendkívül sokat higgadtak és tisztultak. *Bortnyik* primitív festő, de csak tartalmilag, mert a figurákat, házakat primitívvül rajzolja meg és az eseményeket primitívvül érzékíti meg. Formailag azonban fejlett és komplikált tér- és formaérzéssel egyesíti egy sík-képpé elemeit. Azért formailag zárt egységet ad, tartalmilag nem, mert illusztrál, a hatást a képen kívül eső motívumokra alapítja.

*Ruttkay*ban még sok nem őszinte kubista affekció van, de kétségtelen, hogy az anyagot erősen meg tudja fogni és a térbe helyezni, belekötni. *Schadl* János a demonstratív kiállításon színes képeivel sokkal egységesebbnek és határozottabbnak mutatkozott, mint a mostani grafikai dolgaiban. Nagyon is sokféle, bizonytalanok, kísérletezők a munkái. A városrészletei a legérdekesebbek, különösen az egyik, amelyen emberi figurák is vannak.

Biller Vjera tiszta, kedve gyermekfantáziáját olyan őszintén primitív és közvetlen előadású képekben testesíti meg, amelyeket igazán csak egy festői iskoláktól és elvekkal meg nem fertőzött gyerek tud festeni. Színkomponáló készsége bámulatos, figurái elevenek, szorgalmasak, komponáló képessége is erős. Egy-két olyan komplikáltabb feladatot is meg tudott oldani, amelyek már messze túlnőnek a gyermeki ségen. Fejlődése teljesen azon fog múlni, hogy meg tudja-e magát óvni az idegen hatásoktól.

Három szobor egészíti ki a grafikai kollektiókat. *Spangher* Ferenc munkái. Masszív, erőteljes, kőben elgondolt szobrok. Úgy látszik, sikerül neki együtt, egyszerre megoldani a két szobrászi problémát: a lezárt mozgalmasságot és az abszolút tömegszerűséget. A mozgalmasságot egyetlen tömegegységbe préseli bele *Spangher*. A lelki kifejezés sem gyenge oldala: márványfeje az aszkézis szugesztív kifejezése.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. jan. 31. I. évf. 6. sz. 16.)

A téli tárlat. II. [...] *Czigány* Dezsőben is Rembrandt és Vallotton küzdenek egymással. Amit a művész a kettőhöz hozzáadott, az még csak olyan merészség, amiről nem tudjuk, hogy nagyvonalúsággá vagy pongyolasággá fog-e fejlődni. Azt se tudjuk, hogy *Czigány* Dezső humorosan vagy csendéletszerűen akar-e hatni azzal, hogy önarcképein a politikai elveivel talán inkább ellenkező barátsuhában ábrázolja magát.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.)

A Ma grafikai kiállítása. Hát bizony nincs szebb a tavasznál és a fiatalságnál. Nem csinállok titkot belőle: nekem is jobban szoktak tetszeni az ígéretes, fiatalos, sejtető alkotások, mint a klasszikus befejezettségek. Hanem éppen azért, mert szeretem látni és érezni a fiatalságot, nem tudja bevenni a természetem a koravénséget. Márpedig – sajnos – a lendületesen, fiatalosan indult expresszionista művészet szerfölött elcsavarodott eredeti útírányából. Az expresszionizmus bölcsője a romantizmus volt. És lám, lám! Milyen vegytiszta, milyen papírszagú akadémizmus lett belőle! Persze ne gondoljuk ám, hogy olyan akadémizmus, amelyik előtt el kell némulni a legvörösebb felforgatónak is, hanem az akadémizmus legterméketlenebb fajtája, melyhez már volt szerencséje a világnak, mégpedig – ne csudálkozzanak kubista és futurista uraim – éppen a középkorban. Akkor skolaszticizmusnak hívták, és bátran nevezhetik annak ma is. A síkok és vonalak önkényes kombinációja olyan rendszer szerint, melyet a szemlélő ellenőrizni nem tud, bizony nem egyéb, mint játékos és terméketlen időtöltés. Ilyen terméketlen dolog az is, amit *Bortnyik* Sándor és *Ruttkay* György kubisták produkálnak. És az expresszionista *Schadl* János problémái sem vezethetnek soha kielégítő megoldásra, Legjobban azonban *Uitz* Bélát sajnáljuk a kiállítók közül, azért hogy régi, meleg, egyéni, csupa érzés művészetével szakított iskolás, száraz dolgok kedvéért és a művészeti matematika alapműveleteiért feláldozta a művészet poézisét, holott az előbbi hidegséget és szegénységet, míg az utóbbi melegséget és gazdagságot jelent. Rudimentumokat rajzol *Mattis Teutsch* János is, de ő legalább tiszta érzésétől vezetteti magát állandóan. A kis csoport plasztikusa, *Spangher* Ferenc vérbeli expresszionista. A két utóbbi művész az, aki a kiállításon a tavaszt, a sejtető ifjúságot képviseli.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.)

A téli tárlat. Öt évi számkivetés után végre a Múcsarnokban! Kép és néző szabadon lélegzik és a közönség boldogan sétál a világos, tágas termekben. Ellenség tépi, szaggatja ezt a szegény országot. A delíriumos láz és a mindenről lemondó apátia közt vergődik, öntudatára mintha az agónia köde borulna. És mégis: íme megszólalnak a legmagasabb rendű kultúra munkásai közül a festők és a szobrászok is és jelentik, hogy fönt, a szellemi élet legfelsőbb szintjén folyik az élet, folyik a munka [...] Az arckép területén a nyárspolgári tetszetősségen túl való komoly értékeket találunk [...] Az arcképek közé sorolhatjuk Czigány Dezső erőteljes két figuráját is [...] Egyéb figurális művek, kompozíciók közt Perlrott Csaba „Aratói”-t, Kukán „Sztrájk”-ját [...] emelhetjük ki. A naturalista tájképet legnagyobb erővel Börtsök Samu képviseli. [...]

(*Társaság*, 1919. febr. 2. VI. évf. 5. sz. 77.)

A reakciós Múcsarnok. A Múcsarnokban, úgy látszik, nem akarják tudomásul venni a világ megváltozását, s a régi szellemben folytatják reakciós játékaikat. Íme

egy példa: *Lakos* Alfréd, a népszerű illusztrátor és festőművész huszonöt év előtt képet festett arról a jelenetről, amikor két rokkant honvéd értesül Kossuth Lajos haláláról. Az óriási vászon annak idején Münchenben került tárlatra és kvalitásairól *Hollósy* mester is a leghízelgőbben nyilatkozott. Lakos a képet a Múcsarnoknak is beküldte, ahol akkor ezt azzal a megokolással utasították vissza, hogy ilyen tendenciájú képet nem szabad Ferenc Józsefnek bemutatni. Ferenc József ugyanis minden katonaképet megvásárolt, ez a katonakép pedig a legkínosabb helyzetbe hozhatta volna az agg uralkodót, akit a magyar szabadságharchoz nem éppen a legkellemebb emlékek fűztek. Ez huszonöt esztendő előtt történt. Azóta Ferenc József meghalt, kimúlt a monarchia is, s egy újabb forradalom jött, amely Ferenc Józsefet, ha élne, még sokkal kínosabb helyzetbe hozta volna. A Habsburg-dinasztia elment, Magyarország független, szabad, demokratikus népköztársasággá alakult, melynek már semmi köze sincs Ferenc Józseféhez, de annál több köze van Kossuth Lajoshoz. Lakos Alfréd tehát joggal gondolhatott arra, hogy politikai okokból száműzött képét most újból beküldi a Múcsarnoknak. Meg is tette, s a tárlat művészeti zsűrije a képet kvalitás tekintetében kiállításra alkalmasnak minősítette. Vagyis elfogadta a képet, amiről annak rendje és módja szerint értesítette a művészt. A Múcsarnokban azonban nyilván ma sem a művészi szempontok a döntők, s az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetősége egyszerűen dezavualta a zsűrit, *Kern* Aurél titkár útján felszólította Lakos Alfrédot, hogy képét a kiállítási szabályzat 20. szakasza értelmében, amely azt mondja, hogy tíz évnél régebben alkotott művet csak kivételes esetekben szabad a tárlatra befogadni, azonnal vitesse el. Az Országos Képzőművészeti Társulat ezzel a paragrafussal akarja leplezni a régi világrendhez való ragaszkodását, ugyanakkor azonban minden szabály ellenére megengedte *Pentelei Molnár* festőnek, hogy már kiállított, sőt katalógusba vett képét a saját tetszése szerint kicserélje. Ezt nevezik a Múcsarnokban szabályokhoz való ragaszkodásnak, ezt tartják ott demokráciának és az egyenlő elbánás elvének. Mit gondolnak az urak! (*Világ*, 1919. febr. 2. - 6.)

Ernst-múzeum kiállítása. Nemcsak ez a kiállítás, hanem már néhány év óta valamennyi, a Múcsarnok és Nemzeti Szalon tárlataival együtt, nem esemény, csak szomorú és bántó tünet. A naturalista-impreszionista festészet végső lezüllésének a tünete. Egy darabig még be tudtuk venni a sok plein air epigont, de hamar a torunkra került. A napfényt már csak untató sárgaságnak érezzük, olcsó, zöld maszlagnak a fákat, mezőket. És így ide kellett érkeznünk, hogy világosan meglássuk, amit addig csak sejtettünk: a naturalizmus sivárságát és földhözragadt értelmetlenségét.

Már a háború előtt is, azóta meg duplán folyik a sokszori, régi komédia: az epigonok „giccselnek” és üzleteik után járnak, az újnak a pionírjai bolondok és koplálnak. Közöttük sodródik néhány becsületes és értékes ember, a régit már utálva, az újat még meg nem értve. Azért csak kísérleteznek, kacérkodnak az újjal vagy hátramennek, vissza a messzebb múltba, és a régi kiégett formákat, eredményeket, mondanivalókat próbálják megtoldani.

Ez a magyar festészet állapota vagy egy évtizede. *Ferenczy* meghalt, *Szinyei Merse*, *Magyar Mannheimer* régen kiélték magukat, *Deák Ébner* a múlté, *Rippl-Rónai* tarka dekorációkkal játszik, *Csók* Istvánnak csak a temperamentuma ad még némi érdekességet, *Kernstok* megpróbálta előre, nem bírta: hátralendült. A többiek, legtöbbször az újat meg se próbálják, csak bújnak vissza a halottak közé. Az öreg *Fényes*, aki a régi primitíveket affektálja föl, *Rudnay* a spanyolokhoz megy vissza, *Feiks* a rokokóhoz, *Iványi Grünwald* a reneszánszba. Két éve még lehetett valamit várni tőle, azt hittük, hogy mindinkább a festészet modern problémái felé fordítja fejét, de ez a mostani Ernst-múzeumi kollekciója mutatja: ő is megrekedt és visszafordult. Előre már nincsen remény.

Egyetlen érdekessége és ereje a kiállításnak, akitől még várni is lehet valamit: *Perlrott Csaba*. Sok tehetség van benne, erős hajlam új, forradalmi piktúrára, de még mindig ingadozik, nem lát tiszta célokat, amelyekre energiáját koncentrálhatná. Még lehet belőle valaki, de csak akkor, ha messzire elkerüli az Ernst-múzeumnak, Lázár Bélának üzlethelyiségeinek még a tájékát is.

Kandó és *Csáktornyai* festésze egészen jelentéktelen, de a naturalizmusból ők is igyekeznek kievickélni. [...]

Pólya Tibor is szerepel egy sereg vidám és ötletes karikatúrával. Majdnem ezek érnek legtöbbet az egész kiállításon: legalább nem unalmasak.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. febr. 6. I. évf. 7. sz. 11-12.)

Kernstok Károly – képzőművészeti kormánybiztos. A magyar képzőművészetet mindmáig rossz kezek vezették. Természetes, hogy a politikai újjáalakulás korszakában az eddigi korhadt, korrupt rendszernek is meg kell változnia. Ez a felfogás vezethette a népkormányt is, amikor olyan embert állít a magyar képzőművészet élére, akinek múltja, a jelene, de a jövője is egyként garanciát nyújt arra, hogy a forradalom vívmányai között képzőművészeti életünk megtisztulásának is helyet tud szorítani. A közoktatásügyi minisztérium kormánybiztosnak nevezte ki *Kernstok* Károly festőművészt, s ez a kinevezés nemcsak megnyugvást, de őszinte elégtételt nyújthat mindenütt, ahol már aggódva és elcsüggedve nézték végleg elzüllött művészeti közállapotainkat. A művészi előrelátásnak, a kultúra-akarásnak és a politikai fejlődésnek olyan szerencsés vegyülete, annyira európai jelensége *Kernstok* Károly, aki még a magyar glóbuszon nem adódott. Mint festő, gondolkozó, író és politikus is ott volt a forradalom előharcosai között, most pedig az embernek is örülünk, hogy ott van, ahol a forradalom céljait a művészetben is meg kell valósítani. (*Világ*, 1919. febr. 8. - 7.)

Perlrott Csaba nyerte el a főváros festői díját. A Ferenc József koronázási alapítvány zsűrije tegnap Wildner Ödön tanácsnok elnöklésével ülést tartott. A zsűri, amelynek tagjai Bokányi Dezső, Aigner Adolf, *Kernstok* Károly, *Iványi*

Grünwald Béla és Réti István voltak, a festői díjat Perlrott Csaba Vilmos festőművésznek ítelték.

(*Alkotmány, 1919. febr. 16. - 12.*)

A magyar művészet Svájcban. A Zürichben rendezendő magyar képző- és iparművészeti kiállítás ügyében szerdán délután a kiállítási nagybizottság *Kernstok* Károly szépművészeti kormánybiztos elnöklésével értekezletet tartottak, amelyen a nagyfontosságú nemzeti ügyre való tekintettel a magyar festő- és szoborművészet legkiválóbb képviselői jelentek meg. A kiállítást Zürichben, május hónapban rendezik, éspedig a legkiválóbb alkotásokból, amelyet retrospektív résszel egészítenek ki. (*Köztársasági Ujság, 1919. febr. 21. - 6.*)

A „Ma” grafikai (VII.) kiállítása

Váci utca 11/b.

Fekete és színes tusrajzok, linóleummetszetek, kréta- és ceruzarajzok, pasztellek és illusztrációk egész tömege fogadja a belépőt, azonkívül itt van kiállítva még *Spangher* Ferenc három márványszobra is. A grafikusok: *Uitz* Béla, *Mattis Teutsch* János, *Schadl* János, *Bortnyik* Sándor, *Ruttkay* György és *Biller* Vjera közül a legerősebb egyéniség és a legreprezentatívabb tehetség kétségtelenül *Uitz* Béla. Nagyvonalú, elrajzolt (mert hát futuristák, veristák, kubisták és mit tudom én még miféle...isták volnánk vagy mi?) tájrészletei és alakjai, színfoltjai eleven életet tárnak elénk, anélkül hogy hosszú ideig kellene töprengenünk egy-egy képe előtt, hogy vajon a művész „víziója víziójának víziója” ennek a furcsán megkonstruált, agyongyötrött világnak tulajdonképpen miféle régióiba is akar vezetni. Van mondanivalója, és ki is tudja fejezni azt, amit mondani akar, bár a „természetutánczás művészietlen és együgyű álláspontjáról” megszabadulva sokszor idegen hatásokat keres, viaskodik önmagával, hogy „meglátásai” valahogy ne egyezzenek más meglátásokkal, mint aminőket a régi nagy mesterek művészetén nevelkedett halandók el tudnának képzelni. Naturalizmusa nem természetes, meglátszik rajta a magaválasztotta iskola lenyűgöző hatása.

Ruttkay György és *Bortnyik* Sándor munkái valahogyan a konstruktív-planimetriát juttatják a néző eszébe. Síkok metszése, érintkezése, áthatolása, körök és a legkülönfélébb görbe vonalak halmaza, az egész képet mintegy tengely körül látszának körforgásban tartani. *Schadl* János kimondottan kubista. Az ő rajzaiban van egység, van gondolat és erő. *Mattis Teutsch* János és *Biller* Vjera munkái eredetiek.

A „Ma” katalógusa felsorolja mind a 66 kiállított kép árát (ezek az árak pedig abszolúte nem olcsók), de mélységesen hallgat az egyes művek címéről, tárgyáról, hogy tulajdonképpen mit is ábrázol a kép, ezt a nézőnek kell kitalálnia, ha tudja, mert a kiállítás ciceronéja is legfeljebb annyit akar elárulni, hogy pl.: az „a menekülő víziója” vagy ez „a fuldokló víziója”.

Forradalminak indul ez a művészet, de hogy ilyen eszközökkel megvalósítja-e az abszolút szépet, az eleven, lüktető életet, a természet csodás hatásait, kíváncsian várjuk mindannyian.

Szentkláray Tibor

(*Ország-Világ, 1919. febr. 23. XL. évf. 9. sz. 98.*)

Képzőművészeti Szakiskola. Előkelő műpártolók összefogtak s a modern magyar művészet fellendítése érdekében Képzőművészeti Szakiskolát állítottak fel Budapesten. Az iskolát teljesen párizsi mintára szervezték meg, a növendékek maguk választják tanáraikat s Európa keletén ez az intézet dokumentálja művészi életünk és kultúránk fejlettségét, amennyiben az állami merev iskolákkal szemben sehol mást szomszédainknál ilyen szabad iskolát nem alapítottak még. A tanárok: Kernstok Károly, ki címzetes államtitkári ranggal most lett a művészetek kormánybiztosa, Rippl-Rónai József és Vedres Márk szobrászművész. Oktatnak még Bornemisza festőművész, ki egyike a legkiválóbb fiataloknak és Feiks Jenő, ki egyúttal az iskola igeugatója is és nagyszerű adminisztrációjával már eddig is előkelő színvonalra emelte az intézetet. A Feiks Jenő avatott irányítása, ízlése és kultúrája, a tanárok kitűnő kvalitásai rövidesen mindenütt népszerűvé tették az új iskolát, mely minden tekintetben hiányt pótol és fejlődést jelent Budapest művész életében.

(*Társaság, 1919. febr. 23. VI. évf. 8. sz. 122.*)

Berény Róbert festőiskolája. Berény Róbert, a nagytehetségű, fiatal festőművész festőiskolát nyitott Budán, a Városmajorban. A forradalom után nyilván a képzőművészetben is ledől a régi klikkuralom, és remélhető, hogy a progresszív művészetnek új, szabad útja nyílik. Ebből a szempontból Berény Róbert iskolájára misszió vár a magyar művészet ezutáni fejlődéstörténetében. Erre vall az új iskola programja is, mely nemcsak technikailag kívánja kiképezni növendékeit, hanem párhuzamosan ránevelni a művészetre, a művészi gondolkodásra és a látottak művészi interpretálására. Férfiak és nők együttesen nyernek kiképzést, és pedig délelőttönként a festésben, délutánonként pedig a rajzolásban. Hidegebb időjárásban csak aktokat rajzolnak és festenek, az enyhébb időszakokban azonban – az iskola saját kertjében – plein air festéssel is folytatják a növendékek továbbművelését. Az új iskola (Városmajor utca 36. Telefon: 82-66) tájképfestéssel kapcsolatban kirándulásokat is tervez.

(*Világ, 1919. febr. 23. – 8.*)

A „Ma” kiállítása. A „Ma” művésztársaság már a hetedik kiállítását rendezte, és ezen grafikai munkák kerültek közszemlére. E kiállítást Uitz Béla erős egyéni rajzai uralják. Uitz ezúttal hatalmasan felette áll társainak, megközelítő arányban, mint Kassák Lajos az ő irodalmár csoportjának. Sajátos vonalmenete, amellyel elég hű és megértő módon tolmácsolja mondanivalóját és sejtelmét, hangulatosak, s túlzást is

alig találunk benne. De ha van is túlzás a műveiben, egy mégis bizonyos, az hogy Uitz ennek az iskolának becsületes művésze, s így ezzel a túlzások is sokszor kiegyenlítődnek. Egy másik kiállító, akit régebbi munkálkodása révén kell felemlítenünk *Mattis Teutsch* János brassói művész. Most nagyon egyhangúak a dolgai, mintha az a lendület, amellyel annak idején útjára indult, valami miatt felmondta volna a szolgálatot.

H. I. [Hargitay István]

(*Virradat*, 1919. febr. 24. – 11.)

Ernst-Múzeum-beli impressziókról

Egy „elismert”, két epigon, egy csodagyerek, egy rajzoló, textilképek és kerámiaiak: – kerek ensemble, amelyet az a polgári européerséget tanító rendezői elme csak megteremthet. A termekben elszűfölgődik az „elit” közönség, és elkeverődik a „műélvezet” a parfóm szemérmetlen szagával, az izzadság párája a „műkritizálás” fel-felcsapódó szavaival. Ha teremne valaki szagművész, nem tudná olyan precízen megérzékíteni szagilag a Lipótvárost, mint ez a tömeg itt, ahol úgynevezett életet érzékítenek *képileg*.

A képek? Művészi szempont? A kiállításnak az a demonstratív jelentősége, amellyel valami eredményt leszögez vagy valamely irányt mutat?

Semmi. Még az sem.

Egy csodagyerek, aki mintegy néhány tucat rajzot teremtett, ha nem egy szuszra, de nekem úgy tűnik: egy csapásra. Ilyen mechanikusan vágta ki egy fenomén ész virtuozitásával egy fiú azt a számot, ami tárcámban levő sorsjegyemen állott.

Mégis, halványan vigasztaló néhány szó a katalógusban: „A képzőművész viszonya az élettel, a természettel, a világgal szoros és közvetlen.”

Szoros és közvetlen. Fogadjuk el. De vajon a képzőművész az a passzív szemlélője-e az életnek, aki a minden levőket mint olyanokat ismerve, magát és magával rántott közönségét annak aláveti, s csak ezen a priori megalkuvásán belül végzi az ész és idegzet nyavalygó táncát (hogy a *vásárló* spekulánsról ne is beszéljünk) – avagy pedig az a *szuverén*, aki ennek az életnek csinálójává teremti magát, és teremtett eszével és ideg adta intuitív erejével belemarkol az agyakba és ellódítja az életet egyéni szemléletének irányába, amely egyéni szemlélet bármennyire 1600 millió féle is, művésznél csak egy irányba tolulhat: ami az Emberi Jó!?

A szép az abszolút jónak csak szuggesztív, egyéni formája!

Első terem. Drasztikus forma- és helyzethumor, jól számító pedáns ceruza. *Pólya* Tibor. Csiklandóan érzékítő, „fájdalmasan gyönyörös” – perverzül „tökéletes” tájkép, legszexuálisabb impresszionizmus. *Pólya* Tibor?! Mindegy. Az élvező polgárnak hol a nyála csordul, hol a köldökéhez kell kapnia.

Második terem. *Csáktornyai* Zoltán színeket, formákat, (s ők mondják) levegőt úgy tűzött vászonra, hogy a fogékony polgár fizikai fájdalmat érezzen, mert nem lehet rajta a képen, s nem olvadhat fel a vízbeugrás érzékiségében. (Fürdés előtt).

Nála a lövészárók (!!!) az az eredetien földszínű árokdarab, amelynek levegője van, semmi más!! *Kandó* László megmutatja, hogy Kecskeméten emberek se laknak, csak torony van ott és napsütés, és milyen szép minden; s megmutatja a kerti pihenés patríciusi voltát, mint külső és belső, mint vizuális-szexuális kéjt, de nem mutatja meg, hogy mindez mennyire *nincsen*. *Perlrott Csaba* az az önzetlen, (szinte önkínzó) művész, aki annál nagyobbra szabja a problémát, minél kevesebb a megoldásukhoz való ereje. Problémák? – kompozíció, „mélység”, „tűz” stb. Mégis talán van valami eszmei tartalom (talán keresztényi) a halmozott nőalakok tudatos félrehangsúlyozásában.

A harmadik teremben, a csodagyerek rajzolóról számtalan rajzon sül ki az a prostituáló eltanítás, amely nélkül a romlatlan gyermektehetség talán jobban találná meg a maga művészetét (formáját) és állítaná a kialakulandó önálló szemléletének szolgálatába.

A negyedik terem a mester, *Iványi Grünwald* nagy vásznain a tónus, a kompozíció, a forma ismert és elismert „komoly” művészetével hűti le a műélvező idegkedélyeket három szoba kéjelgései után. De (bocsánattal mondom) a könyökünkön jönnek ki már az Ariadnék, és amíg ezer mástól függ az, hogy eszem vagy nem eszem, amíg nincs időm elkalandozni az elvont festőiben (akár naturalistául, akár kubistául vagy expresszionistául csinálják is), mert nem látom szilárdnak az önnön helyemet ebben a világban – addig idegen nekem minden Ariadné, még ha olyan művészetében megőszült mesterember adja is elem, mint az említett.

Ötödik, hatodik stb. termék. Két képet mutatnak mellesleg *Perlrott Csabától* kozmikus-szintetikus felfogásban; különben fészülés, csendélet, uzsonna, csendélet, ruhafogas, enteriőr, olasz táj, kertben, szobában, csendélet stb. stb. ...

Szörnyűség. Ezek az emberek jönnek mint „kecskemétiék”, mint „iskola”, s vindikálják a különállóság nimbuszos kvalifikációját!! Tónusművészet, levegőfestés, sekély impresszionizmus! Gondoljunk Nagybányára: sokat akaró, új emberek jöttek új művészetekkel és ezt a hazai művészetünket az európai nivó vonalába lendítették!

Órák alatt világok roppantak össze egyesekben és országokban, minden nap köből vérebe kerül az emberiségnek és nincs alapja se, hát még morális struktúrája az új világnak; s amikor az anyagi lét formájáért is világrengető harcot vív a vajúdo ember – itt a lárpúrlár szűk és gerinctelen kényelmi burkába bújnak az élet „mesterei”.

Mintha nem is emberi mederben, hanem valahol az olimpuszi semmiben játszadoznának ezek itt: akik ide festettek, akik lornyettesen tolonganak, akik vásárolnak, akik műkritizálnak ...

A kommunista államban, ahol az új világ materiális alkatát és morális lényegét csinálják nekünk: az ilyen művészetet, mint a burzsoáziához tartozót, mint a minden igaztalanságot igazoló, demoralizáló és konzerváló valamit, elpusztítják – és joggal pusztítják a forradalmi, világszemléletes művészeteknek, az új morál felépülésének az érdekében.

Kahána Mózes

(Ma, 1919. febr. 26. IV. évf. 2. sz. 27.)

Hadviselt művészek kiállítása. Mintha messze katonatemetőket járnánk, virágzó, félnék tavaszi napon. A halottakra emlékezünk, sok jó magyar tehetséget fogyasztott az a múlt rezsim, melynek bűneit hogy új és szép Magyarországból még jóvátehetjük, arra biztató ígéret ez a kiállítás, az élő, friss, a gazdag, a megmaradt tehetségek ünnepi berukkolása a béke és az emberiség ármádiájába.

Szép a kiállítás, erősebb, szívósabb és lelkesebb, mint a Múcsarnok hivatalos tárlatai. A festők közt régen nélkülözött neveket látunk viszont, bátor törekvéseket és nekilendüléseket, amik oly természetesen hatnak a forradalom atmoszférájában. *Belányi* Viktor a Cézanne közvetlen utódai közül való és *Márffy* Ödön az expresszionizmus kezdeténél tartva kap bele új munkájába, *Márton* Ferenc robusztus erejét ősi mivoltában tisztelhetjük hatalmas rajzú képeken [...].

A kiállításnak nagy sikere lesz, mert nem kegyeletet és méltányosságot kér, hanem büszkén reprezentálja túlélő gazdagságunkat és magyar kultúrát ígér, mely hatalmasabb fegyver lesz az örökkévaló magyarság szupremáciájának, mint a korlátolt politika és a várakkal biztosított országhatár.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1919. márc. 9. - 9.)

Kernstok Károly a jövő művészi feladatairól

Az Országházban, a félemeleten lévő Könyvtár egyik félhomályos termében van *Kernstok* Károlynak, a szépművészeti ügyek kormánybiztosának hivatalos helyisége. *Kernstok* egy személyben kiváló, modern piktor és hívő, radikális politikus, munkája közben tehát minden oldalról a legnagyobb szeretettel segítik.

- Tulajdonképpen én a híd szerepét vállaltam a népkormány és a művészek között - mondja. A földat előtt nem tartottam terhelési próbát, de erősen hiszem, hogy tudok majd valamit csinálni, mert nem a felülről jövő erőktől féltém a hidat, hanem azoktól, amelyek belülről feszítik. De hát ezek az erők mind jóindulatúak. A kormány az átalakulással járó nevelő hatást a művészekre is ki akarja terjeszteni. Ezzel tulajdonképpen meg is mondtam a hivatalom célját.

A zürichi propaganda kiállításra tereltük a szót s *Kernstok* ragyogó szemmel kezdett magyarázni.

- Igen májusban kiállítást csinálunk Zürichben. A termeket már meg is kaptuk.

Ennek a kiállításnak a célja az agitáció. Be akarjuk bizonyítani a kultúrfőlnyét, hogy a körülöttünk élő csehek, szerbek és románok meg sem közelítenek bennünket. Olyan kiállítást fogunk csinálni, amelyet ők együttesen sem tudnának összehozni. Munkácsytól, Paál Lászlótól és Szinyei Mersétől kezdve egészen a legújabbakig be akarjuk mutatni a magyar festőművészetet. Remélem, hogy ennek a kiállításnak igen nagy hatása lesz, és erősen hiszem, hogy észre fognak venni bennünket. Egy baj van csak, a képek legnagyobb részben magántulajdonban vannak, és a hosszú, veszélyes útra nem szívesen kölcsönzik oda. Ebben az irányban most folynak a tárgyalások.

A Képzőművészeti Főiskoláról kérdezősködtünk ezután.

- Nem az iskolában van minden hiba - felel Kernstok. Tessék elképzelni, az egyetlen magyar főiskola helyiségeinek negyötöd része katonai átvonuló szállás. A növények a nap legnagyobb részét villanyoson töltik a Fehérvári úttól a Margit hídig, az Andrassy úttól az Üllői útig utazgatnak a bérelt termek felé. Most kaptam éppen a szomorú választ a hadügyminisztériumtól, hogy májusig nem ürtik ki az iskolát.

- A tanítási módszerben, úgy vélem, az a hiba, hogy inkább rajztanárokat nevelnek, mint művészeket, azonkívül nincs meg a lehetőség egy mesteriskolába való átmenetre. Vagy az iskolán kívül vagy iskolán belül, de biztosan csinálunk egy szabadiskolát, ahová mindenki bemehet, modell elé ülhet és rajzolhat, úgy, ahogy neki tetszik. Itt nem fogják numerussal mérni a tehetséget, mindenki a saját formanyelvén dolgozik, afféle melegedő helyiségre gondolok, ahol csak egy feltétel lesz: tisztességesen, csendesen ülni és rajzolni.

Ezután a Múcsarnokról kérdezősködtünk:

- Hát kérem ez egy kiállítási helyiség - felelte csöndesen Kernstok - és nem mindig érdem szerint juttatja a piktorokat levegőhöz. Azt hiszem, nem rosszhiszeműségről van szó, inkább elfogultságról. Kizárólagossága régen megszűnt, van sok új kiállító-helyiség, egy tervem azonban van a Múcsarnokkal: évenként egy reprezentáns kiállítást csinálni a már különböző helyeken kiállított dolgokból összeválogatva és itt adni ki az aranyérmeket és egyéb díjakat.

Ezután megemlégtünk, hogy mint Bécsből, úgy most állítólag Pestről is el akarnak vinni az olaszok több képet.

- Nem igaz semmi a dologból - volt a válasz. A párizsi *Illustration* egy feltevésebből eredt a hír, de hát szó sem lehet róla, mi nem raboltuk, hanem vásároltuk a képeket.

- És az Erzsébet szoboralap? - kérdezősködtünk újra.

- Mindenesetre együtt kell tartani a milliókat - felelte Kernstok - vétek volna elherdálni a pénzt. Ha nem Erzsébet-szoborra, hát valami más feladatra - de pályázatot kell hirdetni újra.

Most már kifogytunk a kérdésekből és Kernstok magától mondott érdekes hírt.

- Ünnepet tervezünk Lechner Ödön emlékére. Lechnert nem becsülték meg, gúnyolták, tagadták, pedig egyike a legnagyobb magyar művészjelenségeknek. Szoboralapot fogunk gyűjteni, utcát fogunk elkeresztelni róla, a programon most dolgozunk, az ünnepélytől sokat várunk.

- Búcsúzóul megkérdeztük a piktortól és nem a kormánybiztostól, hogy a sok munka mellett ráé-e az állvány elé állni és dolgozni?

- Mindennap festek valamit - felelte Kernstok. - Higgye el, mégiscsak az a legfontosabb, amit az ember a műteremben csinál ...

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 9. - 2.)

Hadviselt művészek kiállítása. Kissé félve nyitottunk be a Múcsarnokban rendezett kiállításra, attól tartva, hogy a hadviseltségen van az akcentus és nem a művé-

szeten. De kellemesen csalódtunk. Ilyen érdekes és gazdag anyag sok éve nem gyűlt össze a Képzőművészeti Társulat kiállításán. És mégis leverten fog távozni mindenki innen: mert a háború kegyetlen keze éppen a legjobb néhányának pályáját törte kettőbe. [...] A kiállítás festői közül *Remsey Jenő* és *Remsey Zoltán* fogják leginkább megragadni a közönséget, mégpedig méltán. [...]

F. G. [Felek Gyéza]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 9. - 8.)

Hadviselt művészek kiállítása. A Múcsarnok nyolc nagy termében kiállítás nyílik meg holnap, képek, szobrok, plakettek impozáns hadirendbe szedett hatalmas serege. Méretei után a belépő azt hiszi, hogy a Múcsarnok valami kora tavaszi nagy tárlatát látja. Közel hétszáz kép és szobor sorakozik elébe. Közelebről megnézve azonban kiderül, hogy ez - nem a Múcsarnok. Hiába szerepelnek itt majdnem ugyanazok a nevek, melyeket az őszi és tavaszi tárlatokról is ismerünk: a neveken kívül semmi sem emlékeztet a hivatalos nagy kiállítások művészetlen műszibvársaira, annyira megkapó az a sok frissesség, ifjúság és tehetség, amit ma a Múcsarnokban látunk. Minek tulajdonítsuk ezt a meglepetést: maradjon nyitott kérdés. A tény az, hogy régen volt *Beszédes Lászlónak*, *Lányinak* és *Pásztor Jánosnak* annyi jó szobra itt együtt, mint ma, régen hatott olyan teljes értékűséggel képek kollekcója, mint *Márffy*, *Márton*, *Kálmán*, *Csáktornyai*, a két *Remsey* és a többi dolga ez elátkozott tradíciójú termekben. Bizonyos, hogy a siker érdeméből jelentős rész illeti a *Gémes-Gindert* Péter vezetésével működő rendezőket és a válogatókat csakúgy, mint a kiállító művészeket. A festők közül az első teremben *Márffy* három meleg, színes és erőteljesen megkomponált képe tűnik elsőnek szembe. *Márton* Ferenc különösen pasztelljeivel excellál. [...]

(A-y.)

(*Világ*, 1919. márc. 9. - 7.)

Kunfi miniszter a Múcsarnokban. *A hadviselt képzőművészek kiállítása.* Tegnap délelőtt volt a Múcsarnokban a hadviselt képzőművészek kiállításának megnyitása, amelyen megjelent Berinkey Dénes miniszterelnök, *Kernstok* Károly kormánybiztos s a hadügyminisztérium és kultuszminisztérium képviselői. A kiállítást Kunfi Zsigmond dr. közoktatásügyi miniszter nyitotta meg, aki *Kohner Adolf* báró igazgató és *Gémes-Gindert* Péter, a hadviselt szellemi munkások képzőművészeti szakosztálya elnökének üdvözlő szavaira hosszabb beszéddel válaszolt. Vázolta a szocializmus, a demokrácia, a forradalom és a művészet viszonyát és kiemelte, hogy a megújított világszellemnek két vezérlő gondolata van: keresi az igazságot a régi osztályuralom igazságtalanságai után és széppé kívánja tenni a világot. [...] A művészetet bele kell vinni a tömegekbe, mert a művészetnek nemzetmentő hatása van. [...]

Csupa becsületos törekvés, egy csomó régi jó név mellett egy csomó biztató új talentum, [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendélete, *Zádor* enteriőrjei bravúrosak; [...]

Egry József jó stúdiumokat, [...] *Moholy Nagy* László egy érdekes tanulmányt [...] küldtek a kiállításra. [...] A szobrászok talán még pompásabban vonultak fel. [...] *Medgyessy* Ferenc ismét briliáns és abszolúte anyagszerű szobrocskáival gyönyörködtet. [...]

(kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. márc. 11. - 5-6.)

Kernstok fenn ül a bakon. Kernstok és Kernstok, mindig csak Kernstok, az ember füle szinte belesiketül a hangos reklámba. Egészen jól adminisztrálódik ez a középkorú férfiú. A nyomtatott betű elviszi a híret Kárpátoktól az Adriáig, azaz pardon, hol vannak most a Kárpátok és hol van most az Adria? Budapesttől Budapestig, ez is elég neki, hisz itt van jelenleg az ország radikálisan összesűrtve. Nincs azonban olyan kis ország, ahol egy nagy reklám el ne férne! Kommuniké és napihír, interjú és plakát, széljegyzet és recenzió, vonalon felül és vonalon alul, a fő, hogy el ne felejtsek, a fő, hogy beszéljenek a nagy emberről. Primadonnaság nélkül nem megy. Most beszélnek megint róla, mint kormánybiztosról; a festőről az utóbbi időben nem beszéltek. A képeiről sem. A képek sem beszéltek. Nem volt mondanivalójuk. A festőt megölte a politika, a képet megölte a festő és a hadikonjunktúra. De a művész halhatatlan. És egy igazi halhatatlant bottal sem lehet agyonütni. A legrosszabb esetben feltámad mint – kormánybiztos. Radikális cigányok, bohém politikusok és megalkuvó művészek királya. Vagy legalábbis: kormánybiztosa. Nem egészen biztos ugyan, hogy kormányoz, és ha kormányoz, jól kormányoz-e, de a gyepőlőt a kezében tartja. Fenn ül a bakon, ez tény. A lovak majd csak elviszik valahová. Még el is ragadhatják, hogy a miniszteri szélig cipeljék, ahová szárnyaló fantáziája vonzza. Ez legye a legnagyobb szerencsétlensége! A megváltó eszme: a művészet még lent botorkál valahol, a nyergesújfalu meddő ugaron. A kormánybiztos úr azonban úgy tesz, mintha értené a csíziót: programot ad. A program nem éppen újszerű, egy kevésbé konfúzus, de program! Nemzetközi kiállítás, szabadiskola, a Műcsarnok megreformálása – mintha már hallottunk volna ilyesfélét? A rügyező programból ragyogó gondolatvirágok ki nem feslenek, eszmék nem színesednek. A gyökér pállott-e vagy a kertész ósdi és tehetetlen, ezt csak a jó Isten tudná megmondani, a kormánybiztosok atyja, mert maga az alany: a magyar szépművészetek újdonsült Napóleonja mintha kissé zavarban volna! Mit mondjon, hogy tettek lássék, és mit tegyen, hogy rámondhassuk: ez a művészet szava, a megváltó és felszabadító Ige? A kormánybiztos úr, ne legyünk igazságtalanok vele szemben, mégis mondott valamit. Nem sokat, csak annyit, hogy naponként egy kicsikét festegetni is szokott, mert mégis csak ez az igazi ... Engedtesse meg nekünk, hogy kételkedjünk benne, vajon csakugyan ez az úgynevezett igazi? A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a politikai ezermesterré színesedett vagy kétszínesedett Kernstok úgy fest, mint egy született kormánybiztos. A programja pedig azt látszik igazolni, hogy úgy kormányoz, mint egy festő.

(*A Hét*, 1919. márc. 13. XXX. évf. 11. sz. 169.)

Forrongás a festőakadémián. A képzőművészeti akadémia növendékei, akik a rajztanárképző-főiskolával közös igazgatás alatt állanak, magukra sérelmesnek tartják ezt az alárendelt közös intézményt, [...] megalapították a képzőművészeti növendékek művészegeyesületét, majd küldöttségileg *Kernstok* Károly kormánybiztos elé járultak és előadták panaszukat és kívánságaikat. Külön igazgatót, külön adminisztrációt és egységes művészi vezetést követelnek és azt, hogy nyomban enyhítsenek siralmas anyagi helyzetükön. [...] A kormánybiztos hosszabb beszédben válaszolt és biztosította a küldöttséget arról, hogy a fősúlyt a művésznevelésre és nem a rajztanár-képzésre akarja fordítani. Hathatós anyagi támogatást nem tudott ugyan biztosan ígérni, de kijelentette, hogy a növendékek közel jövőben megrendezendő kiállítására kisebb segéllyel járul hozzá. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 13. - 6.)

Vaszary János képei. Krisztus a kereszten, szinte az égisz tornyosuló félelmes vízió és a hideg sötétségből hideg színek rémlenek, egy földöntúli katasztrófa kísértetei, fájdalomban és szenvedélyben száguldozó mozdulatok és érthetetlen, félelmes sugárzás a feldúlt levegő gőzei között. Ezen a képen tanulhatjuk meg azt a nagy művészi igazságot, hogy a művésznak nemcsak mintája, hanem eszköze is a természet és a szín, a világosság, a forma és a vonal, nemcsak a valóságos dolgok külső képét határozzák meg, hanem önálló létre kelnek, leválnak, elkülönödnek a dolgoktól és mint az elvont fogalmak, új eszmei egység alkotói lesznek valamely egyéni szintézisben. Vaszarynak ez a kompozíciója a világot megrendítő isteni halál eleven átéléséből lett, és a formák nem a valóságos jelenséget jelentik többé, hanem csak annyiban és addig lényegesek, amíg és amennyiben a tragikusan felindult fájdalom hordozói - a színek nem fizikai tulajdonságai többé a formának, hanem a művésznak olyan kifejező eszközei, mint a zenei hang s a sötétség és világosság, a magasság és mélység tudatos ritmusában, egymáshoz egyéni szándék és akarat szerint viszonyítva nem valamely valósággrészlet emlékéit idézik fel, hanem mint a hangokból egyesült harmóniák és melódiák a művész egy mély és gazdag lírai élményének egész tartalmát közlik velünk.

Vaszary János elvonult ember és a háborúban a frontokat szenvedte és lelkébe itta a csaták és a katasztrófák komor pátoszát. Színei hidegek, és a kék mint a csalódások keserű és hűsítő emléke ott rejlik a legujjongóbb fényben és hűssé temperálja a legsugárzóbb vöröseket. Valami zord és férfias, valami tartózkodó és megközelíthetetlen bánat hangzik ezekből a sötét kompozíciókból és a szélesen, energikusan, hosszú ecsethúzásokkal felrakott fényfoltok mint a homályból kibontakozó gondolat rajzanak a térben. Ez a festőiség: semmi más művészet a tér mélységét, a sötétség és világosság rejtelmes konfliktusát, a világításban eltorzuló, változó, egymásra tornyosuló, egy lendületben mozgó és a testetlen színben vergődve elmerülő formák vízióit és a vonalak térkitöltő ritmikáját ily tudatosan, az egyéni lírizmus kifejezésére fel nem használhatja. Gyönyörű kiállítás

ez az Ernst Múzeumban, ahol megint egy hatalmas magyar művész beérkezését ünnepelhetjük reménykedő örömmel.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1919. márc. 16. - 9.*)

Medgyes László kiállítása. Nem vagyunk föltétlenül meggyőzve ezektől a képektől, s nem tudjuk egészen biztosan, mikor a „Ma” szobáiból kilépünk, hogy a kínzópadon hosszúra nyújtott aktok nem lehetnének-e valamivel rövidebbek, vagy esetleg hosszabbak, vagy nem állhatna-e a bal vállá ferdén felfelé annak, akinek jelenleg a jobb vállán teng túl a deltai deus-izom. Sok nehezen megközelíthető formát meg tudunk érteni, s az expresszionizmus pár terméke felidézte bennünk a művész lelkét megrendítő érzést, de itt valami baj van, talán az, hogy ezek az emberi alakok nem elvont formák, hanem anatómiai realitásukban csak elkínzottakként hatnak, s a torz részletek kiáltó valóságossága nem enged fellendülni arra az eszmei síkra, amelyen e nagyon tehetséges művész (rajzaiból tanultuk meg így becsülni) minden valószínűség és egy hívének a katalógusba írt előszava szerint kétségtelenül tartózkodik.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1919. márc. 16. - 9.*)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János hét évvel ezelőtt számolt be legutóbb munkásságával a nagyközönségnek. Azóta félrevonultan élt és dolgozott. Közben a háború forгатaga magával ragadta őt is. Mint a sajtóhadiszállás művésztagja végigjárta a különböző csatatereket, de miképp azt annyi más művésztszánál is láttuk, maradandó és lelkét formáló hatással nem volt reá sem a háború, sem pedig az emberiségnek népfajok kiirtására irányuló mérhetetlen fizikai és elmebeli erőfelfejtése. [...] Mi a kiállítás fő jelentőségét abban látjuk, hogy Vaszary megtalálta önmagát. A vonal harmóniáinak szorgalmas tanulmányozása után áttért a színek problémájára [...]. A figurális tárgyú képek sorában nem lehet hallgatással mellőzni a „Kálvária” című nagy tanulmányát sem, de ebben a primitívségre való törekvés kárára van [...].

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1919. márc. 16. - 9.*)

A Ma kiállítása. A Ma kiállításainak során ezúttal Medgyes László szerepel gyűjteményes munkáival. Medgyes expresszionizmusában túlteng a kutató értelem, éppen ezért képeinek fölépítése nem annyira művészlélekre, mint elvont problémákkal foglalkozó filozófusra vall. Az új irány nála - úgy érezzük - nem lelki szükségesség, aminek további következménye modorosság. A kiállítás holnap nyílik meg a Váci utca 11/c. számú házának első emeleti helyiségeiben.

(*Budapesti Hírlap, 1919. márc. 16. - 9.*)

Két új kiállítás. Vaszary János hosszú idő után új kollektív kiállítással szerepel az Ernst-múzeum kiállítási termeiben, s e gyűjteménnyel új fejlődéséről, régi kereséseivel való szakításáról számol be nagyon jelentékeny és komoly alkotásokkal. Új érdeklődése naturalisztikusabb, mint régebbi piktúrája volt, centrumában pedig elsősorban a *tein* áll, nagy, erős és tele színfoltok, melyeknek súlya és dekoratív hatása segíti kompozíciós problémáinak megoldásában. Színei eleven teljességgel még nagyobb komplikációk nélkül valók, fényproblémái egy-egy dolgan azonban már jelzik a továbbvívődés útját. Vaszary kemény kezű és erős indulatú piktör, aki ezen a réginél egészségesebb útján bizonyára teljes eredménnyel fogja megtalálni önmagát. Négy kitűnő csendélet szól hozzánk elsősorban, melyekben formák és színek egyként az egységes összefoglaló természetlátást hirdetik étellel és erővel teli formanyelven. Egy virágos kalapos akt meleg tónusai, egy nagy fekvő akt vonalproblémája, egy félakt s egy álló nőfigura fény- és világítási megoldásai érdekes és hatásos teljesítményei Vaszary új festésének. Külön említést érdemelnek lendületes és technikájában is teljes grafikai dolgai.

A Ma kiállítási termében *Medgyes* László mutatja be a legmodernebb fiatalok egyikének fejlődését a formát analizáló természetlátástól a szintetikus erős piktúráig. Komoly stúdium, erős kompozíciós ritmusézés jellemzik kereséseit, melyek természetesen persze szélsőségek határain járnak a mai közönség számára, amely azonban, ha teljesítményeit nem is, de konvencionális technikai tudását értékelheti. Egy nagy képe szimmetrikus kompozíciójával a mozgás formákban kivetített érzéseken túl a szerkesztés biztosságával és egyensúlyával hat. Két erőteljes portréja sok naturalisztikus elemmel s két kisebb figurális dolga adják leginkább útmutatóját kereséseinek.

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap, 1919. márc. 16. - 2.*)

Vaszary János kiállítása. Hét évi hallgatás után egy nagyobb kollekciónal mutatkozik be újra a publikumnak Vaszary, ezúttal az Ernst-múzeumban. Nagyszerű fejlődési etapjai közül a mostani is éppúgy kiváltja a jogos érdeklődést, mint bármelyik az eddigiek közül. A jelenlegi stádiuma művészi fejlődésének azonban – legalább amennyire a most kiállított képeiből megítélhetjük – nem egészen egységes, legfeljebb ami a széles színfelrakást, a biztos és gyors vonalvezetést és kompozícióinak szervezőségét illeti. Itt-ott szinte a kubizmus sarkos, éles formáival kacérkodik, máshol (különösen a briliáns csendéleteiben) a legnemesebb és legegyszerűbb naturalizmushoz tér vissza, a Rembrandthoz méltó grafikája, a harctéri emlékei pedig monumentalitásukban talán a piktúráját is verik. Nagyobb vásznai közül nem egy inkább vázlat- vagy kísérlet-szerűen hat, portréi is inkább tanulmányok, de mint ilyenek éppúgy magukon hordják a hatalmas művész értékes, európai színvonalú kezenyomatát, mint a legkészebb és legérettebb képei. Átmenetet jelent ez a kiállítás az egyre fejlődő és forrongó piktör mindig érdekes pályáján; megnéznivaló, izgató és kíváncsiságot keltő átmenetet, sok szépséggel, sok becsületes magyar kereséssel és

törekvéssel futott átmenetet. Különösen megnéznivalók a már említett csendéleteken kívül fekete és színes rajzai, a „Lovasok”, a „Kálvária” és a „Menekülő emberek” című festményei.

Kgy. [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. márc. 16. - 5.)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János új képeit mutatja be az Ernst-múzeumban. Újból a közönség előtt van az a nagy érték és az a nagy probléma, amelyet Vaszary jelent a magyar művészet számára. Vaszary művészetének legújabb fázisával szemben is lehet, sőt kell ellenvetéseket említeni, úgy, ahogy a korábbi fázisok némelyike egyenesen kihívta a kritikát. Ám az ellenvetéseket csak levett kalappal mondhatjuk el, mert Vaszary képein ugyan nem gyúl tiszta lángra, de azért ott izzik és ott párázlik az isteni szikra: a művészetnek az a megfoghatatlan, legvégsőbb misztériuma, amelynek magyarázatát épp olyan kevéssé találta meg idáig az esztétika, mint ahogy a középkor alkímistái hiába keresték a bölcsek kövét. Vaszary nagy, sőt nagyszerű művész, de még nem számolt le önmagával, és nem számol le egyes képeivel sem. Egész pályája egyetlen hosszú vívódás. Szinte minden képe kísérlet és fragmentum: kivéve néhány briliáns rögtönzést, amelyek egy szerencsés óra könnyed lendületével készültek el. Fejlődése és művészete olyan komplex, annyira sokrétű, hogy egy újságcikk néhány sora nem vállalkozhatik jellemzésükre. Egyik kis képén, a „Lovasok”-on csodálatosan tavasziak, üdék, impulzívok a színek. A rózsaszín, a zöld, a vörösésbarna mind meglepetések a szemnek: olyan meglepetések, mintha a színskálája egyszerre megbővült volna néhány új színekkel. Vaszary ecsetje új veretet, friss zománcot ad itt minden színnek. Tompított világítás, tompítottak a színek: és mégis diadalmasan csillog a kép, mint egy nemes drágakövekből összeillesztett diadém. A „Három királyok” tevői emlékeztetnek az észak-afrikai népek és az óceániai szigetek primitív, szögletes és mégis monumentális fafaragásaira. A „Kálvária”-nak is hatalmas monumentalitást adnak a lapidáris, nagy ecsetvonásokkal szűkszavúan megmintázott alakok és a nagyvonalú, merev mozdulatok. Egészen mások az eszközök, egészen más a kép lélegzetvétele: és mégis a korai quattrocentista művészet varázsa támad fel itt. Vaszary művészetének sokrétűségét legkönnyebb felismerni a grafikai teremben. Ez a terem esemény volna a művészet bármelyik nagy centrumban, de azért az a legkülönösebb, hogy jóformán minden egyes rajz más és más hangot üt meg. (Pesti Napló, 1919. márc. 16. - 9.)

Két kiállítás. Vaszary János problémákkal telített egyéniségét mutatja be ismét új nyilvánulásában az Ernst-múzeum. Ritka, érdekes egyéniség és csupa ösztönös tehetőség. Alaptermészete szerint nagy benne a virtuózi hajlandóság és képesség. Azoknak a ritkáknak egyike, kiknek számára a rajznak, a színnek nincsen titka, kik mindent meg tudnak velök valósítani, amit akarnak. Művészi pályájának nagyobbik felében virtuózi hajlandósága volt az úr Vaszary művészetén. Körülbelül tíz éve annak, hogy

a néhai Művészházban rendezett gyűjteményes kiállításán teljesen új Vaszaryval ösmerkedtünk meg. Attól fogva a művész valósággal birokra kelt magában a virtuózzal. Erőltette azt, ami a virtuózinak ellentéte, a primitívséget. Egyszerű, természetes, sőt kezdetleges igyekezett lenni. Nagyon érdekes képek lettek annak a törekvésének eredményei is, de hiányzott belőlük az őszinteség meggyőző ereje. Megérzett rajtok, hogy akarathból lettek, nem önkéntelenül. Azóta Vaszary is belesodródott a háborúba, sokat dolgozott a harctereken és újra visszatalált magában a virtuózhoz. Most már nem akarja elnyomni magában ezt az alaptermészetét, de vezetőjének sem fogadja el, hanem eszközévé teszi. Az új Vaszary, akivel ma találkozunk, a réginek egyik változata. A színérezékét játszatja ezúttal - művészetünkben csak Iványi Grünwald Béla színerejéhez és színiskálájához fogható színeket kever ki és színharmoniókat idéz föl. Szántszándékkal egyoldalú, csak a színnel törődik, a formát akárhányszor elhanyagolja. A színkeverésben virtuózi képessége csodás hatásokhoz segíti. Nem elég Vaszary képeit arról a bizonyos szemtávolságról megnézni, amelynek számára készültek, hanem közelről is szemügyre kell venni őket, hogy színkeverésének bonyolult műveletébe annak boszorkányos biztosságába belelássunk. A közép-kor üvegfestőitől leshette el Vaszary azt a technikai fogást, hogy a fekete szín reflexeivel hogyan kell megtörni a színek ragyogását, hogy a feketével be nem fődött színfoltok annál tüzeesebben ragyogjanak. A feketével való ilyen bánásra nem tudunk példát a modern művészet történetében. A kiállítás néhány képe a maga nemében remekmű. Ilyen a „Lovasok” című kis festménye (37. sz.), a birskörtés csendélet, amelynek végtelenül finom színkombinációja egyben monumentális hatású is, ilyen a pihenő női alak aktja (58. sz.), páratlanul lendületes és nagy erejű széles előadásával (kár, hogy a lábszárait elmázolta rajta a művész), a 43-as számú leányfej és egy sorozatnyi más képe. Nagyszerű látvány egy érett művészből és élemedett férfiúban akkora hatalmas alkotóerőt, akkora lendületet és frissességet látni. Nem tudhatjuk, mi lesz Vaszarynak legközelebbi állomása, de az a színes világ, amelyet ezen a kiállításon fölfedezett, egy egész művészi korszak megszínésedére elégséges.

A *Ma* folyóirat szerény, de vonzó környezetében mutatkozik be egy fiatal festő: *Medgyes László*. Nevét illusztrációiból és egy könyvmatait tartalmazó albumából ismerjük. Azóta a fiatal művész az expresszionizmus (pontosabban a kubizmus) iránya felé hajlott el és a pozitív formáktól a geometrizált elvont formákhoz pártolt át. Reméljük, nem örökre, sőt nem is hosszú időre. Mert a kubista divatos recipe szerint kereső képein annyi egészséges formaérzék és olyan helyes komponáló tehetség mutatkozik meg, amennyivel kevésbé félreeső tájakon is meg kell találnia a maga útját.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1919. márc. 16. - 7.)

A hadviselt művészek kiállítása a Múcsarnokban. A fiatal magyar festők és szobrászok ugyancsak kivették részüket a nagy háború szenvedéseiből. Csak e kiállítás tárgymutatója több mint 180 nevet sorol fel a hadbavonultak közül, pedig

a mostani kiállítóknál jóval többen vannak az összes hadbavonultak. A frontra is sokan kerültek közülök, az e tárlaton résztvevőknek majdnem fele átesett a háború legnagyobb borzalmain is. A halál is erősen pusztított soraikban. Mintegy harmincat szólított el közülünk, csupa fiatal embert, legtöbbször olyanokat, akik kifejlődőben voltak, úgyhogy igazában ne is tudhatjuk róluk, miféle nagy veszteség érte távozásukkal művészetünket. De voltak közöttük már olyanok is, amiről ez a kiállítás eléggé meggyőzően tanúskodik, akikről már tudták, hogy nagy jövőre voltak hivatottak [...].

A megszokott hadi kiállításoknál sokkal jobb ez a tárlat, látszik, hogy a rendezésből elmaradó katonai bölcsesség most nem ártott meg neki. Sőt a legutóbbi műcsarnoki kiállításnál is jóval figyelemreméltóbb, frissebb, fiatalosabb és bizony művészesebb is. A már sokszor felemlítettek közül *Béli Vörös Ernőt*, *Frank Frigyes*t, *Körmendi-Frim* Ervint, *Merész Gyulát*, *Vidovszky Bélát*, *Zádor Istvánt*, [...] *Remsey Jenőt* és *Remsey Zoltánt* ismét csak dicsérettel emlegethetjük, [...] *Gábor Móricot*, [...] önnönmagával és témáival erősen küszködő, de mindig eredeti *Kádár Bélát*, *Scheiber Hugót* egy jó akttal. [...]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 16. 66. évf. 11. sz. 125.)

Vaszary János kiállítása. A modern magyar piktúrának legjelesebb emberei művész-értéküknek kitűnő bizonyosságát adják egymás után azzal, hogy vaskalaposágra hajló megállások helyett erős és merész fejlődésben, még megérkezésük után is nagy irányváltoztatásokra képesek. *Kernstok*, *Fényes*, *Perlrott Csaba* után most *Vaszary János* új kollektív kiállítása hoz meglepetést. Vaszary piktúrája formakeresőn azelőtt tele volt skulptúrai és architektonikus elemmel, melyekkel szükség szerint az igazi piktúrai feladattól eltávolodottan tévútra kellett jutnia. Most azonban merész fordulattal az egységes természetlátás felé új úton és új formanyelvvel lép elénk. Bár alakjain még mindig megtalálható az architektúrás masszák és formák szeretete, de ez meghúzódik a nagy és teljes fényű színfoltok és színproblémák iránt kelt új és bensőséges érdeklődése mögött. Színei erős és komoly színek, nagy foltokban, dekoratív harmóniákat keresve, még egyszerűek és komplikációktól mentesek, de *csendéletein* már egészen ebben az új irányban fejeződik ki élettel teli látása. Vaszary szereti az erős és kemény dolgokat, az ellentétek verekedését, s amit csinál jelentős és szép és kétségtelen nagy értékei iránt való érdeklődésünket és várakozásunkat új piktúrája iránt még jobban fokozza. Négy egymással versengő csendéleten kívül két nagy aktja, egy portréja, egy katonatemetést ábrázoló kis vászna és egy sereg finom, grafikai produkciója legteljesebb értékei.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. - 8.)

A Ma kiállítása. A Ma kiállítási termeiben *Medgyes László* hoz kollektív kiállítást és egyben következetes fejlődéséről sok bizonyítékot. *Medgyes* minden bizonnyal

erős kultúrájú festő, aki nem mint mondják „a levegőben” dolgozik, hanem jó technikai iskolázottságának alapján építi fel szintetikus piktúráját, melynek végső célja kompozíciós ritmusokon át a legexpanzívabb érzések megfelelő formai kifejezését találni meg. Indulása még egészen közel van a természet konkrét valóságához, legsikerültebb nagy kompozíciója már csupa absztrakció. Medgyes teljesítménye mindenesetre érdekes és feljogosít, hogy várakozással nézzük további útját.

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. - 8.)

Vaszary János különös hideg színskálához jutott el ez a nagyszerű művész: Velázquez rózsás ezüstje, a krapp sápadt hűvössége merül fel a Greco mélyzengésű feketéi és zordon kékjei szenvedélyes tumultusából. A tér sötétben izzó árnyékokkal telt, a mintegy a sötétség résein át harsány fénynyalábok tolulnak megtörve ritmikus tömegekben lendülő formák felületén, komor, sokszor ingerült érzések mozdítják az ecsetet és szinte látjuk azt az energikus gesztust, mely egy fényfoltot úgy lendít a vászonra, hogy az ecsethúzás egyúttal mozgást, tömegindulatot, nagyfeszültségű, gazdag jelentőségű vonalat is rajzol, és a teret zenés ritmusokkal tölti be. Vaszary új művészetének lényeges sajátja a zeneiség, mely a színek, a mélységek és magasságok harmonikus kiegyenlítésében mutatkozik. Kompozíciói a valóságtól elvonatkoztatott, átértékelt elemekből épülnek: a forma csak mint egy magasabb egység, a lelki mozgalmakat kifejező kompozíció egy összetevője bír jelentőséggel, és a szín nem fizikai tulajdonsága a formának, hanem akcentuáló, hangsúlyozó eszköz, mint a zenész számára az egyes hangszerek színe. A mozgalmas, egy érzés extázisába lendülő formatömegek elhelyezkedése a tér egy részletében és a fény, amely a színes sötétből hidegen lángoló gondolatokat bont ki - egy spanyol Rembrandt, egy feketébe és kékbe és hideg sárgába és veresbe transzponált Munkácsy, és a rajz modern értelmezése abban a Cézanne-i értelemben, hogy a művész nem valóságot ábrázol, hanem a valóság szellemeiből új egységet teremt a tér egy szeptében, és mindez összefoglalva, egyéni vízióban és bánatosan komoly magyarság egyéni lírizmusában kiélve? íme ez az új Vaszary János, akit az Ernst-múzeum pompás kiállításán megismerünk.

(-ml.) [Márkus László]

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 18. - 5.)

Medgyes László kiállítása. Nem hiszünk ebben a művészetben, mely egyfelől szolgailag ragaszkodik a valósághoz, hiszen ezek az aktok nők, férfiak és hermafroditák csupa anatómiai tárgyilagosságból tevődtek össze - másfelől pedig úgy torzítja ezeket a formákat, ahogy neki tetszik, s nekünk a művész becsületszavára el kell hinnünk, hogy így helyes és nem úgy, hogy az aktok rövidebbre vagy hosszabbra nyúzzassanak szét. Nem szuggesztív ez a művészet, nem kényszerít hinni és nem rezdíti meg bennünk a művész érzéseit. Még a katalógushoz mellékelt használati

utasítás sem segít, ez nem piktúra, ez irodalom, és annak is nyers, éretlen és konfúzus. A „Ma” sok talentumos kísérletet revelált – ez a kísérlet nem az.

-ml. [Márkus László]

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 18. – 6.)

Vaszary János

Hét évvel ezelőtt – mikor újjászületett a „Művészház”-ban – egyáltalán nem értették meg; csúfolódtak fölötté és szánakoztak rajta, sőt rajtunk is, kik benne láttuk (magyar földön!) egy új művészi hitvallás megrázó szavú apostolát. Akkor a rendet, nyugalmat, egyensúlyt s a belső harmónia formai törvényeit kereste, és stílusának erkölcsi és bölcséleti gyökerei is ezekből az elemekből táplálkoztak. Persze hogy nem értették meg, hiszen a rendet, nyugalmat, harmóniát és egyensúlyt csak az a szem és lélek keresi a természetben és találja meg az életben, akinek belső élete fölött is ezek az elemek uralkodnak. De akkor a világ (főként pedig Budapest) lelkét nem fogta még el a csömör ama nyugtalan, zűrzavaros, szeszélyes és érzéki világnézettől, melynek az impresszionista művészet olyan ragyogó, olyan ékesszóló, olyan stílusos tolmácsolója volt; akkor még állt a béke dekadens farsangja, melyben mintegy önkívületben, fejünkben gőzös mámorral táncolva keringtünk mindnyájan; még jártuk a tébolyító boszorkánytáncot, fejünkön a gyönyör csörgősapkájával, hogy utolsó cseppig kiadhassuk magunkból az életvágnak féktelen teljességét.

Hogyan is érthették volna meg a piktúrának ezt a magyar Savonaroláját, aki a farsangi mámor kellős közepén leszaggatta festőállványáról a neki már akkor elavult – mert megutált! díszleteket; hogyan hallották volna ki forma- és színnyelvéből a bűnbánó mea culpának nagyszerű böjti zsolozsmáját; hogyan is láthatták volna meg, hogy az ő művészetének csúcspontjának bolthajlásai alatt már akkor is magasabb rendű és eszményibb, mert puritánabb erkölcsi és művészi rituálé folyik! A háború előtt oly forróan és piszkosan zajgott élet léha ragyogásában hogyan lett volna érthetetlen, sőt nevetséges a Vaszary szinte váteszi erővel kitört nosztalgiája egy szigorú, nagylenűletű, leegyszerűsített ritmus után; hogyan követhették volna őt a kufárok, kalmárok és kéjvadászok az ő vallásosan áhítatos képzelete által megálmodott s e képzelet által mássá teremtett természetnek és életnek ama nagyszerű panteonjába, ahol a forró érzéki vágyakból magát szinte teljesen kikapcsolva, csak az egyszerű, nemes, nagy és puritán harmóniákban élt! Akkor még állt a nagy farsang – a visszafelé oly mesterien jósló pesti váteszek hogyan is hallhatták volna ki a Vaszary oeuvre-jéből a jobb lelkek titkos mélységéből már akkor ki-kibuggyant rejtelmes dübörgést; hogyan is olvashatták volna le a kultúrlelkiismeret kozmikus elváltozásának titkos tragédiáját, melyet pedig oly világosan mutatott a Vaszary művészetének érzékeny szeizmográfja!

Ma, a vérbeborult nagy farsang után, a gyötrelmes böjtnök kegyetlen hamvazó-szerdáján, ma már mindenki érti – azok is, akik kinevették – az *akkori* formanyelvét. Ma csak azt nem értik szegények, amit ma mond. Nem baj; hét év múlva megint meg fogják érteni, hogy mit prédikál ma?

Mert megint prédikál és új hitvallást prédikál. Ahogy akkor, a nagy farsang idején: az egyszerűséget, a nagyvonalúságot, a közvetlenséget, a tisztaságot prédikálta; ahogy minden technikázáson túl a magunkba szállást, a saját lelkünkbe való elmélyülést és a tiszta értelmiségen keresztülszűrt lelkek művészetét adta; ahogy akkori formanyelvéből – mint a mély orgonabúgás – zúgott ki lelkének töredelmes gyónása, hogy megtisztult lelke zsolttáros, szárnyaló karénekek szárnyán egy tisztább, nemesebb, magasabb rendű világnézet felé sóvárog akként harsog most le vásznairól, mint ezer fanfár ujjongó zenéje, a letiport, meggyalázott, állattá aljasított ember újra-élni-vágyásának mindent elsöprő szenvedélye.

Persze ahogy festői formanyelven és csak festői formanyelven gondolkodott akkor is, most is formanyelvének stílusa új hitvallásának a formanyelve. Csak éppen hogy ma víziói főként színlátományok; csak éppen hogy ma színben és újra színben, ragyogó, harsogó, diadalmas, ujjongó színekben viharzik felénk mindig túlfűtött, érzéssel a robbanásig telített, szenvedélyesen rajongó, az életet szörnyű letiprottságunkban még jobban igenlő, mindig hívő, s mindig túláradó művészlelke, mely ma éppúgy elnéz a mai való élet felett, a meggyalázott, aljas élet felett, ahogy akkor elnézett felette, mikor az még boldog és dús volt, buja, érzéki, tikkasztó és becstelen. Csak éppen hogy ma, mikor mindnyájan oly csendesek lettünk, csak éppen hogy ma az egekig csap az ő szenvedélyének lángja, ahogy szinte megfojtotta magában ezt a belső tüzet akkor, mikor az utolsó taplószív is izzó lángban égett. Csak éppen hogy ma – a fekete gyász e fekete napjaiban – a fekete szín titkos mélységeiből lángol ki palettájának ezer izgató színe, koloritjának grandiózus gazdagsága; csak éppen hogy ma a vakoknak is láthatóan írja fel vásznaira a fekete mementót: előbb szálljatok magatokba, szálljatok le lelketek legmélyére, hogy újra megérdemeljétek a napot, a diadalmas, ragyogó, csillogó, éltető napsugarat.

De hát ez megint „irodalom”, „filozófia” – nem piktúra és nem l'art pour l'art. Nem baj. Hét esztendő múlva majd megint piktúra lesz ebből is, ahogy ma piktúrává lett a hét esztendő előtti „metafizika”. A Vaszary szeizmográfja most is jelzi a jobb lelkek titkos mélységeiből kihallatszó rejtelmes dübörgést. Csak a lelki süketek, a meg nem tisztultak nem hallják, szegények. Mi hét évvel ezelőtt is hallottuk már – együtt hallgattuk – ugye Vaszary János?

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 184–185.)

Ötven percent kubizmus. A Ma folyóirat nyolcadik művészeti kiállítása Medgyes Lászlót mutatja be jó és rossz oldaláról. Azt tapasztaljuk nála is, amit a legtöbb kísérletező fiatalembernél. Ami bennük legértékesebb, az öntudatlanul jut kifejezésre. Medgyes tehetsége az arcképben és a tájképben nyilatkozik meg legközvetlenebbül. Amíg csak erősen, jóllehet sokszor torzítva jellemez, vagy hangulatnál többet nem keres, addig intelligens és intenzív érzésű művésznek mutatkozik. Mikor azonban áttér az elméletre és elkezd, különösen aktkompozícióiban a mozgást, a dinamikát irányvonalakkal éreztetni, megfosztja a formákat kifejező erejüktől; meg-

fosztja azokat attól a szuggesztív erőtől, ami a művészetben, éppúgy mint a költészetben, értékesebb és többet mondó, mint a képzeletet megkötő magyarázat, ami sohasem lehet teljes és csak akkor értékes, ha nem a képen magán, hanem a saját külön eszközeivel történik. Megbarátkozhatna már igazán a mi legfiatalabb nemzedékünk is azzal a gondolattal, hogy a művészet és a tudomány külön utakon járnak, és a művész nem szükségképpen ostoba akkor, ha nem töri a fejét új elméleteken, hanem ösztönös érzését a lehető legtisztább formában juttatja kifejezésre.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 185.)

Medgyes László festményei

Ha figyelmesen végignézzük Medgyes kollekcióját, rögtön észrevehetjük, hogy majdnem minden képében van valami erős kontraszt, valami formai ellentmondás. Az emberi alakok inkább realiztikusak, szétanalizált izmokból konstruált plasztikus testek. A figurák háttere és anyagi környezete azonban már nem reális, hanem egészen absztrakt formákból adódik. Képeinek ez az ellentéte éppenséggel nem véletlen, nem stílusának tisztátalanságát, kiforrotlanságát jelenti. Szükségyszerűség, amelyben képei pszichikai hatásának a titka van. Mert Medgyes expresszionizmusa nem passzív lelkiállapotot akar kifejezni, hanem a lelkiállapot lefolyását, keletkezését. Nemcsak a hatást, hanem a hatást okozó adottságokat. Az érző embert és az érzést kiváltó külső erőket. A kettőt sohasem olvasztja össze formailag, mert mindegyik egyforma jelentőségű komponense a képnek. (Az, hogy nem olvasztja össze, az természetesen nem jelenti azt, hogy nem harmonizálja, nem komponálja össze egyetlen egységgé.) De annál erősebben, annál szétválaszthatatlanabban összeköti pszichikailag ezt a két fő komponenset, az embert és a világot.

A figurái izmosak és magosak. Nem mintha erősek s monumentálisak akarnának lenni. Izmosak, mert az emberi érzések külső kifejezése mind izommozgásban nyilvánul. Az arckifejezés is: izommozgás. Az ő embereinek pedig csak ez az egyetlen szerepük: érzésállapotokat fejezni ki. Azért olyan nyurgák és hosszúak is: hosszú testtel, végtagokkal a mozgást sokkal pregnánsabban, határozottabban lehet kifejezni. (Így csinálta ezt a barokk művészet is, a gót művészet is, és a két művészet hatalmas szintézise: Greco. De ha Medgyesnél egyszerűen Greco-hatást emlegetünk ezzel még nem magyaráztunk meg semmit.) De Medgyes még e hosszú alakok lendületeivel sem elégszik meg; ezeknek a lendületeknek a hatóirányát tovább viszi valamely határozott, geometrikus vonallal. Ha erősen ki akarja hangsúlyozni két ellentétes érzésnek, tehát két ellentétes mozgásnak a kontrasztját, egyszerűen meghosszabbítja mindkét mozgásnak az irányát, amíg azok találkoznak. Az juthatna eszünkbe, hogy ez szájbarágása a dolognak. De ne felejtjük el, hogy éppen ez az expresszionizmus: az érzéseknek minél plasztikusabb kidomborítása anyagi vagy elvont, önkényes formákkal.

Mindezekkel sikerült elérni Medgyes expresszionizmusának, hogy az érzeteket nem valamely hangulat általánosságban, hanem differenciáltan tudja kifejezni. Mert

az emberi mozgásokhoz tapadó asszociációk sokkal nüanszírozottabbak, mint az absztrakt formákhoz társulóké. Ezek távoliak és lazák.

Az absztrakt formák éppen azért mély, de úgyszólván megnevezhetetlen, nehezen analizálható, inkább csak intuitív behelyezkedéssel felfogható érzeteket interpretálnak. Az emberi figurák pedig ezeket az érzeteket rezonálják, közvetítik őket és világosabb tudatra jutásukat segítik elő.

A figuráknak és az érzetszimbólumoknak különböző nagyságú szerepük lehet a képeken. Nagyon sokszor az érzés mind ki van hozva emberi mozgásokban, a figurák reálisabb ereje dominál az absztrakt formák fölött. Ilyen például nagy képe is (32. sz.). Főalakja, a széttárt karú férfi, talán az eszme diadalát, az igazság megdöntetetlen erejét érzeti, alatta a többiek a megtorpantságnak, a legyőzöttségnek, a megadásnak különböző intenzitású érzékítését. A főalak kitárt karjait meghosszabbító absztrakt egyenes, a kép összes többi absztrakt színei és formái csak ezeket a lelkiállapotokat segítik, hangsúlyozzák. Arcképeiben az elvont formáknak alig van szerepük, itt minden kifejezés az arcizmokban van. Sok képén az absztrakt elemeknek jut a domináló szerep. Különösen két jellemző képén. Az egyik a teljes összetörtség, a megsemmisülés, a külső erők hatalma alatt (6. sz. kép). A másik az űr lenyűgöző hatása, a Semmi végtelenségének iszonyata (8. sz. kép). Itt a színeknek is erős szerep jut az expresszió kihozásában. A mély ibolya és kék színek szuggerálják az űr hideg határtalanságát, a két figura hideg, kékesfehér színe az életnek, a realitásnak elenyészését a végtelenben. Ahol emberi figurák nem szerepelnek, mint a tájképein, ott a formák átmenetet képeznek a reális és az absztrakt formák között. Meg van tartva a jelenség, de az érzet erősen ki van hangsúlyozva. Az egyikén például a havasok hideg magasságokba meredését fejezi ki (26. sz. kép), a másik egy tájnak és a ráboruló *égboltozat* hatásának monumentális koncepciója (24. sz. kép).

A jelenségetől tehát sohasem távolodik el egészen Medgyes festészete. Nem az emberi lelket akarja egyedül, hanem az embert a kozmoszban. És ez a jelenségnek maradás biztosan megmenti őt az expresszionista festészetnek egy könnyen adódó veszélyétől: attól, hogy dekoratív legyen, semmi más. De még jobban meg kell óvnia magát a másik veszélytől, amely őt erősebben is fenyegeti: a romantikusságtól, vigyáznia kell, mert a túlfokozott érzés már nem szubjektív realitás, hanem hazugság.

Hevesy Iván

(*Ma*, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 36.)

Az új művészeti törekvések Magyarországon

Hozzánk minden egy kicsit elkésve érkezik el. A nyugati államokban a festészet már régen túljutott a neoimpresszionizmuson, amikor Magyarországon éppen csak hogy kezdtek az impresszionizmust megérteni és kultiválni. Mintegy hét-nyolc évvel ezelőtt, amikor odakünn már régen a futurizmus és a kubizmus kérdése volt a probléma, nálunk a „Nyolcak”-at is alig tudták elfogadni. Pedig a „Nyolcak” túlnyomórészt csak Cézanne-követő posztimpresszionisták voltak.

A „Nyolcak” óta az impresszionizmus nálunk is kezdte lejárni magát. A tárlatokon mind sűrűbben jelentkeztek ennek a tünete, de legtöbb művészünk nem tudott igazán új utat keresni. Mivel azonban az impresszionizmusban már nem tudták kiélni magukat, inkább visszafordultak a múltba, beleveszték a klasszikus festészetbe. (*Iványi Grünwald* Béla, *Rudnay Gyula*, *Kádár Béla*, *Feiks Jenő*, sőt egy újabb pálfordulással az öreg *Fényes Adolf* is.)

A „Nyolcak” elszéledtek, és vagy elszigetelten kísérleteztek, vagy visszabicsaklottak a naturalizmusba, vagy éppen a klasszikusokig. Legjelentékenyebb és legönállobb maradt közöttük: *Tihanyi Lajos*, aki néhány képében nagyszerűen meg tudta fogni a matériát és a tömeget. („Kövek”, „Kőbánya”, 1918. MA kiállítás.) A „Nyolcak” óta tűnt föl a szintén Cézanne nyomaiban járó és azt továbbvinni akaró *Nemes Lampérth József*. Grafikája monumentális, festményei kissé szárazak, nem elég meggyőzőek.

Az új festészet és irodalom tudatos szervezését *Kassák Lajos* kezdte meg a *Tett* és a *Ma* lapokban. A *Tett* külföldieken kívül *Pásztk Jenőt*, az expresszionista *Dobrovits Pétert* és *Uitz Bélát* hozta. Uitz akkori dolgai Cézanne és a klasszikusok hatását mutatják. A *Tett* helyébe lépő *MA* azután egészen centrumává lett az új művészeti törekvéseknek: lassanként minden újat jelentő erő köréje tömörült.

A *MA* nem egy újabb művészi iskolát akar, hanem egy egészen új művészetet és új világszemléletet. Így a festészetben sem kötötte le magát a futurista, expresszionista vagy kubista irányhoz, hanem ezeknek az eredményeiből továbbinduló és egységesülve felépülő egyetemes, új művészetet akar megteremteni.

Ennek a törekvésnek természetesen csak nekiindulása után van a *MA*, és éppen ezért nem nehéz művészeinek az egyes iskolákhoz vezető összekötő szálait kitapintani. A *MA* legjellemzőbb és legérettebb művészei: *Mattis Teutsch János* és *Uitz Béla*. *Mattis Teutsch* a német expresszionistákhoz áll legközelebb. A *MÁ*-ban megjelent linóleummetszetei és a *MÁ*-nál rendezett kiállításai világosan megmutatják expresszionizmusa kifejlődését: a naturális formáktól mindig jobban elszakadt és az absztrakt művészi formákkal való érzés-kifejezéshez jutott. Képei lágyak és passzívok, de bensőségesek. Néha azonban pusztá ornamentikává hígulnak. *Uitz Béla* az új magyar festészetnek legtöbbet ígérő és legmesszebbre mutató tehetsége. Mindent a mélyén fog meg *Uitz látása*: A színeket, tömegeket, teret. Nála a spekulatív művészi öntudat robbantó temperamentummal párosul, egyesíti magában a kubisztikus és az expresszionisztikus képességeket. Utolsó képeiben a klasszicizmustól és a kompozíció klasszikus értelmezésétől is sikerült megszabadítania magát. Harmadik kiemelkedő alak a *MA* piktorai között a fiatalon, tragikusan elhalt *Bohacsek Ede*. Primitívsege csak látszólagos, a legkomplexebb és legszervezettebb rend van kubisztikus képein. A *MA* mutatta be *Galimberti Sándornak* és feleségének, *Dénes Valériának* poszthumusz kollekcióját. Az ő festészetük a kubizmus értékeit felhasználva fejlődött egyre egyénibbé. Annak egy primitívebb formájával kezdték: olyan nézőpontot választottak, hogy a tárgyakat lehetőleg csonkítás nélkül, teljesen adhassák. Felülről nézve adták a képet: csendéletet, városrészeket, utcákat stb. Az utcáknak a házsorait kétfelé hajtották, hogy így együtt adhassák magát az utcát, a házak falait, ablakait és tetőit is.

Utolsó képeik primitívül megfogott elemekből szintetizált nagy városképek. Festészetük kiteljesedését, problémáik egész megoldását már egyikük sem érthette meg.

Mattis Teutschon kívül a határozott, kimondott expresszionizmusnak *Medgyes László* a reprezentánsa a magyar festészetben. Az ő expresszionizmusa nem hajlik az ornamentikához és a jelenségektől nem távolodik el egészen. A kifejezett érzetek határozottak (nem hangulatok) és differenciáltak.

A MA körében indultak fejlődésnek: a primitív és illusztratív *Bortnyik Sándor*, az egzaltált, expresszionisztikus, nagyon ingadozó *Schadl János* és *Ruttkay György*.

A MA szobrászai nem állanak még olyan közel a MA művészi programjához, mint a festői. *Pátzay Pál* és *Gergely Sándor* munkáiban még nagyon sok a naturalisztikus, reprodukív elem. Pátzayban több az érzés-kifejezés és a belső ritmus, Gergely egészen fizikain fogja meg a témáit, viszont anyag- és tömegérzéke erősebb. Közelebb áll náluk a MÁ-hoz *Spangher Ferenc*. Eruptív erő van minden szobrában és alakjainak hatalmas, sokszor romantikus szenvedélyét olyan spontánul és tömegszerűen tudja a kőben kifejezni, hogy az már tiszta, szugesztív expresszionizmus.

Hevesy Iván

(*Ma*, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 39–40.)

Vaszary János kiállítása az Ernst-múzeumban. Vaszary János sohasem tartozott azok közé a felületes művészek közé, akik tehetségüket mint valami magától értetődő dolgot olcsón kamatoztatják. A művészetet mindig valami magasztos hivatásnak tartotta, amelynek önmagával szemben szinte gyötrő felelősségérzettel kell eltelnie. Mindig a legnagyobb, a legnehezebb feladatokra kell törnie [...] méltán számíthatjuk őt első impresszionistáink közé. De múlt az idő és új irányok, új törekvések jöttek, amelyekben új értékek és új lehetőségek csábították. [...]

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 23. 66. évf. 12. sz. 139.)

Két kiállítás

1. Vaszary János az Ernst-múzeumban. Vaszary János mindig azok közé a piktorok közé tartozott, akiket érdemes és fontos volt figyelemmel kísérni, mert mindig nagyon intenzíven mutatta a folytonos nyugtalan továbbkeresését önmagának és problémáinak. Utolsó kiállítása hét évvel ezelőtt volt, és akkor még nagy dolgot lehetett várni Vaszarytól: azt, hogy kétségtelen erejével és kitartó becsületességével döntőbb eredményt is el fog érni a művészet új lehetőségeinek, az új nagy piktúrának irányában. Azóta alig szólalt meg, eredményeiről alig számolt be a nyilvánosság előtt. Most hét év múltán újra kilépett munkáival. És akik hét éve még sokat vártak Vaszarytól, ma csalódottan járkalhatnak képei között. Az az ígélet, ami hét évvel ezelőtt mutogatott ki képei közül, az úgy látszik csak Párizs visszhangja volt, semmi több. Tőle, úgy látszik, az a Cézanne-izmus is idegen volt és külső hatás, amivel egykor kísérletezett. Azontúl egy lépést sem

tudott tenni. Nemcsak ereje nem volt új utakra lépni: nem is látott új utakat. Egy irány maradt neki, mint annyi másnak: újakezdeni a naturalizmust, újra próbálgatni az elcsé-
pelt klasszicizmust. Minden van most Vaszaryban: de csak ami már a múlté, még ro-
manticizmus is. Van benne Grecóból, Velázquezből, emlékeztet Delacroix-ra, Cézanne-
ra. Nem mintha egyszerűen ezeknek a hatása alatt állana, Vaszary sokkal erősebb ember
ennél. De aki a múltra néz, azt látja meg abban, ami legrosszabb neki. Hiába minden
becsületesség és jószándék, hiába tehetségének és karakterének kivételes ereje: nem tudta
elhatározóan átlépni a piktúra eddigi lehetőségeit. Ezek után: Vaszary János művészete
továbbra is becsülni való és szimpatikus marad, de új, nagy eredményeket már nem
várhatunk tőle. Hét év elég volt próbaidőnek, még ha háború súlyosította is azt.

2. Medgyes László a MÁ-nál. Medgyes festészete is kísérletezés, csakhogy – és ez
a fontos – a piktúrának nem a régi, hanem az új lehetőségeivel. Ha éppen iskolába
akarjuk osztani: expresszionista. A müncheni modernnek expresszionizmusa. Az
expresszionizmusnak nem a külső ábrázolás, de nem is a belső térérzetek kifejezése
a célja. Neki a mozgások, színek és formák csak eszközök arra, hogy érzést szug-
geráljon velük. Persze nem olyan értelemben vett érzést, mint amilyent mondjuk egy
vers ad, hanem olyant, amilyent pusztán színekkel és formákkal lehet kifejezni, min-
den irodalmi belemagyarázat nélkül. Aminthogy a zene is érzéseket ad a hangok-
kal, és senki nem mondja rá, hogy irodalom. Az expresszionista festés színek és for-
mák költészete, mélyített és differenciált ornamentika (szintén mint a zene). De ha a
képben csak az érzés a fontos, akkor az ábrázolás mellékes és a festményből teljesen
ki is küszöbölhető. Ha mégis meghagy naturális formákat az expresszionista, csak
azért teszi, mert az érzés minél erősebb kifejezése céljából azokra is szüksége van.

Medgyes expresszionizmusa erős fejlődésben van. Festői módszere már kialakult
s határozott, de az érzések formai kifejezése még a kísérletezés stádiumában van.
Azért sok a képein a formai heterogénség, amelyeknek kiküszöbölésére mindmeg-
annyi problémája lesz a jövő fejlődésben. Ezek a heterogénségek kifejezésbeli szük-
ségből léptek képeibe. Az, hogy az emberi alakok realiztikusabbak, mint a háttér
absztrakt formái, annak oka az, hogy Medgyes szembeállítja az érzést izommozgá-
sokkal kifejező emberi figurákat az absztrakt formákkal érzékeltetett hatóerőkkel.
Vagy pedig a képen lévő nem emberi formák a maguk határozottságukkal kihang-
súlyozzák az emberek érzésállapotait. Az önkényes, absztrakt vonalak meghosszab-
bítják és így pregnánsabbá teszik a figurák mozgását. Csakhogy az a baj, hogy ilyen
absztrakt egyeneseket nemcsak az érzés kihangsúlyozására használ Medgyes, hanem
arra is, hogy a formákat egységessé kapcsolja. Ez azután a kép pszichikai hatásában
zavart okoz. Még erősebb formai egyenetlensége képeinek, hogy az emberi figurák
plasztikusak, térbe helyezettek, ellenben az egész kép felépítése nem térszerű.
Különösen áll ez nagy képére. Ott a háttér egymás mögé rétegezett kulisszákból áll.
Az összes formai ellentmondásokat tehát az emberi figurák szerepe idézi elő. Ezért
a legegységesebbek és legerősebbek tájképei. Ezek szuggesztívebbek is.

Hevesy Iván

(Vörös Lobogó, 1919. márc. 23. I. évf. 13. sz. 15–16.)

Felhívás a képzőművészekhez. Felkérjük az összes képzőművészeti egyesületek művésztagjait, hogy érdekeik megbeszélésére a „Fészek” művészek klubja (VII. Kertész utca 36.) helyiségében e hónap 25-én, kedden du. 5 órakor megjelenni szíveskedjenek.

(*Déli Hírlap, 1919. márc. 25. - 5.*)

Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. A Pedagógiai Szeminárium nagytermében vasárnap délelőtt tizenegy órakor tartotta meg alakuló közgyűlését a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. Az alakuló közgyűlésen az elfoglalt Kunfi Zsigmond helyett Vágó József elnökölt, s fejtette ki a társaság programját. A központi intézőbizottság tagjai lettek: Kunfi Zsigmond dr., Révész Béla, Biró Mihály, Bresztovszky Ede, Gyetvai János dr., Szakasits Árpád, Kárpáti Aurél, Balassa Jenő, Révész Mihály dr., Bálint Aladár, Osváth Ernő, Vágó József, Márffy Ödön, Kózhalmi Béla, Rudas Zoltán dr. Az egyes szakosztályok intézőbizottságába megválasztottak: Biró Lajos, Kárpáti Aurél, Bálint Aladár, Osváth Ernő, Várnai Dániel, Vanczák János és Csizmadia Sándor az irodalmi, Reinitz Béla, Kürti József, Vágó József, Forgács Rózsi, Lugosi Béla, Márffy Ödön, Kmetty János a művészeti, s Ágoston Péter, Lukács György dr., Rudas Zoltán dr., Bánóczy László dr., Török Lajos dr., Hevesi Gyula, Somogyi Mihály dr. a tudományos szakosztály részéről. (*Magyarország, 1919. márc. 25. - 10.*)

Gyűjteményes kiállítás a Nemzeti Szalonban. Derékban kettétört művészpályát mutatnak be Csáky László festményei ezen a tárlaton. A háborúban esett el ez a nagyon rokonszenves és nagytehetségű képírónk is. Sok szép reményt kellett eltemetnünk benne, de azért nem mondhatjuk, hogy nem hagyott ránk semmi teljességet. Egyszerű rajz és nagy színérek jellemzik ezeket a festményeket. Könnyű őket elhelyezni abban a vonalban, mely Millet-től Cézanne-on át vezet azokig, kik magukat már antiimpresszionistáknak nevezik. Csáky művészetében azonban nem e sajátos fejlődés folyamatát megindító egyéniségek hatása a fontos, hanem éppen a művész természetéből folyó antiimpresszionisztikus megnyilatkozás, a formák, színek fokozatos, teljes átérzése és hiánytalan visszaadása, a nehéz mozgású, elmélyedő magyar természet. Csáky képein erősen hangsúlyozott formákat s színeket látunk, melyek azonban a legteljesebb szerénység benyomását keltik. Nagy tudása nyilvánvaló és festői előadása mégis oly nemesen igénytelen, mint akár egy finom érzésű dilettánsé, aki egy vonását sem szánja nyilvánosságnak. [...]

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét, 1919. márc. 27. XXX. évf. 13. sz. 204.*)

Képzőművészek szervezkedése. A festő- és szobrászművészek kedden délután a „Fészek” művészklubban helyzetük megvitatása végett gyűlést tartottak. *Kernstok*

Károly elnökölt. A forradalmi kormányzótanács művészeket illető javaslatait Pogány Károly és Göndör Ferenc ismertette. Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állítsanak fel, amely működését azonnal megkezdi. [...]
(*Pesti Napló*, 1919. márc. 27. – 7.)

Vaszary új képei. Hosszú szünet után értékes művészeti adományokkal lép a közönség elé Vaszary János. Igaz, hogy elvonultságának éve alatt is adott olykor életjelt magáról a hadikiállítások egyikén-másikán, s nekünk felejtethetlenné a limanovai rajzok, amelyeknek keményes papirosra feszített vonalai drámai erőt tolmácsolnak. Igazi kifejezőeszköze azonban továbbra is az akt maradt, amelyen most nem a szobrászi formái s nem is a rajzvonalai az első szó, hanem a gazdag változatú színé.

Vannak darabjai, amelyeken a szín egészen súlytalan és úgy alakul ily üdévé, hogy kiegészítő színek kerülnek merészen egymás mellé. Ide egyenes úton jutott a művész, egészen eddigi fejlődésének eredményeihez kapcsolódva. Egykoron terebélyes fa alá állította aktját s a gallyak közül levillanó fénysugárral és a lomb zöld reflexeivel látszott igazolni a test gazdag színjátékát. Ilyen külső motíválásra most nem volt szükség: egymás szomszédságába kényszerített zöld és piros, sárga és kék e nélkül is helyén van, mert együttese egyszerre finom és légies harmóniát ad. Egészen érthető, hogy egy lelkes optimista a színek e gazdag világában szinte újjáéled és érzelmeit éppen ezzel tolmácsolja legtömörebben nekünk, nézőknek.

A szín ez esetben, mint valami egészen könnyed fluidum, jóformán mint színes fény sugározza körül az alakokat. De Vaszary néhány más aktja még külön hatásokat vált ki a színből. Sokkalta hevesebbeket, sokkalta intenzívebbeket. Egy pihenő alak: mögötte hatalmas hegytömb, mintha óriási lapis lazuliból faragták volna óriások. Egy álló alak: mellette nagy zöld és veres tömegek: a legmélyebb smaragdból és rubinból kihalászva. E töretlen, a legsötétebbre fogott színek valahogy úgy hatnak rám, mintha feszülne, forrongana a mélységükben valami s ki akarna törni, hogy a forró zománc-lávat kiöntse. Szinte nyugtalanító erő feszül alatta s ez az erő végignyilallik az egész képen. Itt persze, ahol ily elemek forrnak, ki óhajtáná az aktok lágy epidermiszének selymes és folyamatos megfestését? Bizony kemény kontrasztok küzdenek azon is, s az elefántcsontszín és rózsás tónus mellé hirtelen és kemény rántással kerül egy zöld folt, amely éppen megjelenésével folytatja azt a forrongó játékot, amelyet amaz erős színek megindítottak. Ilyesmit a nyüzsgő, diadalmas erejű élet adekvátumának szabad vennünk, reám legalább így hat.

Ha a kompozíció (mint például egy pompás tájképen) mégoly rendületlen nyugalmú is: a képnek felülete alatt ugyanez a heves élet látszik forrni s minden tenyéryi helyen mozgalmat teremt, ellentéteket, versenyt, valamit, ami nem engedi nyugalomhoz jutni a szemet és szünet nélkül foglalkoztatja a nézőt. Minden egyenes ellentéte tehát az ünnepélyes renaissance-nak s minden akadémiának: a legszemélyesebb vallomás, amelynek alfája és omegája nem a formakultusz, sem egy új rend teremtése, hanem inkább a nyüzsgő életnek egy nobiles lélekbe vetített tükörképe.

Ebből a szempontból nézve az élmények gazdag sorát kínálja az Ernst Múzeum új Vaszary kiállítása. Valóban élvezetes volna az íróra nézve a művésznek ez új alkotásaival behatóbban foglalkoznia. Itt csak néhány értékes hatására mutathattunk, egészen röviden. A művészet komoly értékelői úgysem mulasztják el a kiállítás megtekintését.

Lyka Károly

(Uj Idők, 1919. márc. 30. XXV. évf. 13. sz. 243-244.)

Vaszary János új képei. Ezerkilencszáz tizenkettő márciusában, szóval kerek hét évvel ezelőtt rendezte utolsó önálló kiállítását Vaszary János. Régi és új művészetének határmezsgyéjét jelentette a művész e kiállítása. Ott láttuk fiatalkori naturalizmusának termékeit, a lágy, omlós formákból felépített figurákat, de ugyanakkor már ott voltak újabb képei is, melyek az átalakulás folyamatának voltak hordozói. Zavarosak voltak e képek, úgy hatott az egész, mint vízbe dobott kő nyomán felborzolódtott hullámgyűrűk riadt vonaglása; a nyugalom eltűnt és bizonytalanság, zavar lépett a nyomába. Vaszary új stílusa ekkor még egészen kezdetlegesen jelentkezett és a monumentalitás felé való közeledés akarását igazán nem lehetett kiolvasni ez időben festett képeiből. E tendenciák csak később bontakoztak ki alkotásaiban. A bizánci és primitív olasz mesterek nagyvonalúsága megtermékenyítette Vaszaryt és 1913 után festett képei és vázlatai – e zord kemény munkák – megrázó erővel vetítették ki a művész harcát; szinte éreztük ina feszülését, foga csikorgatását, az aszkéta lélek mélységéből feltörő energiák buzogását.

Vaszary végigjárta a háború iskoláját. Sötét palettájából kiömlő színei, energikus, férfias vonalai hatalmas erővel szuggerálták a szemlélőre a háború döbbenetét. A háborús élmények lírai mozzanatait nem élte ki munkáiban, eszközei tisztán festőiék voltak, de szubjektivitása mégis csorbítatlanul, szuverén fölényességgel uralkodott a jelenségek megrögzítésében.

Új képei, azok, amelyeket az utolsó másfél év alatt festett, nem oly monumentálisak, mint az átmenet periódusából valók, de intimebbek és színesebbek. Vaszary fejlődési vonala nem fut nyílegyenes irányban; a végső konzekvenciáktól úgy látszik visszariadt vagy talán újabb erőgyűjtésre más terület felé kalandozott, helyel-közzel mintha fiatalkori piktúrájának nyomai, emlékei tüneznének fel. Új képeiben is a fekete az uralkodó szín, de ez a fekete még tüzesebbé, még káprázatosabbá teszi zománcos, izzó színeit. E fekete szín ott bujkál a lombok zöldje, a felhők kövér szürkéi alatt, néhol kivillan és vékony csíkja átcikáz a fedőszínek felületén, majd a maga egész teljességében szétáramlik és összefogja, maga köré kapcsolja a szanaszét pattanni vágyó színek systergó szilánkjait.

Vaszary művészete hedonista művészet. Öröm, életszeretet, optimizmus dalol ki a vásznakból. Töprengés, próbálkozás, ami a kész alkotást megelőzi, bizonyára Vaszaryt is megakasztotta nem egyszer munkájában, de kultúrája, tudása és mindenekelőtt az ő nagyszerű festői érzése legyűrte az akadályokat. Vaszary több festőtársához hasonlóan, idegen hatások áramkörétől elszigetelten dolgozott az utolsó

esztendők alatt. Magára hagyatva, önön értékeire volt utalva, abból merített. A mostani kiállítása e nagy dolgokra hivatott művész erőpróbájának eredményeit foglalja magában. A viaskodásban ő maradt felül. Ez kétségtelen. Szívesebben láttuk volna, ha a megkezdett úton haladt volna tovább. De hisszük, hogy visszatér oda és ismét a magasságok felé törtet. Gyere magasabbra!

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. ápr. 1. XII. évf. 7. sz. 505-506.)

Vaszary, a festő

Illetlen dolog képekről írni. A kép voltaképpen azért lett kép, mert leírni nem lehet. Mint ahogy az igazi írást nehéz lefesteni. A jóhiszemű közönség és a rosszhiszemű bíráló ebbe nagyon nehezen nyugszik bele, és ezért sok minden baj támad: az első az, hogy az elrontott nagy publikum ítél a festő és munkája fölött. A bíráló pedig bízattja, jobbra vagy balra. Pedig egészen bizonyos, hogy a piktúra tudomány, tudni vagy ismerni kell annak a technikáját, történetét és még ezek kívül hozzávaló ízléssel kell születni. Mellesleg: megtanulni egyszerűen nem lehet. A nehéz és nagy igazságok e korszakában nyíltan ki kell ezt mondanunk és nem szabad megengednünk csak egyet, csak azt, hogy a képet néző mondhassa: ez a mázolás tetszik vagy nem tetszik nekem. Furcsa - de nem ok nélkül való - rendszerint a rossz, a gyenge, a csinos, a nem igaz kép tetszik neki. És gyűlölködik a jó, az erős, az új és legfőképpen az egyéni ellen. Volt rá esetem, hogy szép, fiatal, sőt ízléses nő a napernyőjével akart nekimenni egy vérrel és zsenivel készült munkának és a kedves Margittayt kereste, hogy színes szappan alakjai miatt megcsókolja.

Most aztán az történt Pesten - itt mindég rendkívüli dolgok történnek ?, hogy Vaszary János gyűjteményes kiállítását egy nap alatt megvették. Kétségtelen tehát, hogy a képei elragadták a publikumot, pedig azok - jók és becsületesek. Valaki szuggerálta őket, vagy valami ügyes műkereskedői ravaszkodás történt itt? Végre az is megtörténhetik, hogy ami szép, az is tetszik. A néző és vásárló közönség mellett sok érv van, példának okáért: soha ilyen *festő* ilyen éretten buján és fiatalon nem állott még elébük. És igen fontos, hogy vásznai mögött érzik az embert: robusztus és nemes alak, mámorosan a külső és benső élet színeitől, és hogy amit ezúttal elárul, nem minden, bőséges tartaléka van. Talán megérzik külön az is, hogy nagy, önmagával és a mesterségével való küszködés után jutott ide. Mennyi hamis nyomon járt Vaszary! Volt édes, csinos, ügyes, még akadémikus is. Nem is tudhatják önök, hogy egy művész - a költő éppúgy, mit a képzőművész - csupa be- és kibózás, átalakulások sora, míg egyszerre - az, aki szerencsés és arravaló, egyszerre akinek génusza van - a saját maga bőrért szakítja keresztül és fölrepül. Ez történt a mi emberünkkel is, és ez a dramatikusan izgalmas élettörténet van kiállítva a Nagymező utcai múzeumban. A kartársai, mégpedig a legjobbak, vörösré és fehérre fölizgatva ott állanak képei előtt, nem egyszer naphosszant: némák a gyönyörűségtől és hangoznak az elragadtatástól. Kedves és derék fiúk ezek, és aki közöttük párt-piktor, az

is legfeljebb a koncepciót keresi a képeken – a maga koncepcióját, azt, amit ő szeretne. De nincs senki, aki ne csudálná, hogy Vaszary milyen nagyszerű ösztönnel és teljes tudással fogta meg a fekete élet-pillangót, amelynek a sötét testéből hirtelen a legmelegebb színeség világít ki. Koncepció, kompozíció – régi hazug szavak! A kép, kép – egy megkülönböztetett szempárnak a személyes látása, remélem, ez így marad a jövődöben is. Kunfi kar- és szaktársam egy szép és kivételes beszédben – néhány hét előtt – a művészet kivételessége mellett nyilatkozott. Végérvényes-e ez? A nép uralma és boldogsága érdekében nem változik-e meg a képzőművészet? És hogyan? Milyen lesz az új?

Különböben minden lehet, és remélem, hogy a nép és a művészet összelelkeznek. Eddig haragban voltak, vagy alig ismerték egymást és a képzőművészet maga: komisz és zsarnok. Királyok, fajtalan pápák, göggtől rossz szagú nagyurak, elernyedtt költők és kalandorok legszűkebbre szabott körének a passziója volt. Mi lesz vele, hogy fejlődik, merrefelé engedik fejleszteni? Sajna, napszámra fejleszteni ezt nem lehet. De mit töröm a fejemet az ötvenedik etapon, amikor a másodikat is alig hogy sejtem. Mert meg kell elégednem azzal, hogy e komoly és komor korszakban egy született festő élhet, sőt elismertetik.

Bródy Sándor

(Magyarország, 1919. ápr. 9. – 7.)

A festők világnézete

Azt hallottam valakitől, hogy a múlt héten a szervezkedési viták során Kernstok Károly kijelentette, hogy a „festészetben nincs világnézet”. Ezzel egy nagyon elterjedt és nagyon ártalmas tévedést mondott ki, amelyet soha sem volt szükségesebb és aktuálisabb megcáfolni, mint éppen most, amikor egy új világszemlélet és egy új művészet van kialakulóban. Annál is inkább, mert ez a tévedés nagyon kézenfekvő. Elég hozzá egy kis felületesség és gondolkozni nem szeretés. (Piktörainkban jócskán van mind a kettőből.)

Hogy az irodalomnak mindig az új világnézet, az új psziché kialakítására és hirdetésére kell törekednie, azt nehéz lenne elvitatni. És az irodalom ezt meg is tudja tenni: anyaga lévén a gondolat, fogalomközlő szó. A többi művészet: a festészet, szobrászat és a zene azonban éppen ezt nélkülözi. A világnézetnek tehát a formulázható tartalmát nem tudja kifejezni. De ez nem is szükséges, mert a világnézet lényege, értéke úgysem ezekben a formulázható tételekben van, hanem azoknál sokkal mélyebben.

A világnézet két dolgot jelent: viszonyunkat a társadalomhoz. (Ez a kettő gyökerében elválaszthatatlan, egyik a másik következménye.) Azt jelenti, hogy minden irányban tudjam és érezzem, hogy miként vagyok beleszöve a világba, és ami fő: hogy *legyenek szilárd értékelési, erkölcsi szempontjaim a dolgokkal szemben*. A világnézet alapja a gazdasági vagy inkább társadalmi berendezkedés. A társadalomnak van bizonyos belső logikája, belső struktúrája és ugyanezt a struktúrát, gondolkodási

módot veszi fel az egyén is. A teremtő egyén, a művész viszont ismét az ő lelki struktúráját építi meg a művészetben. Így a művészet szelleme és formái mindig a világnézet formáját és szellemét testesítik meg absztraktul és az ideák szigorú tisztaságában. Az igazi művész pedig az új világformát, az új lelket már előre megsejti és előre kifejezi. És mert előre mondja: alakítja is, teremti az új világot.

A világnézet tehát egy belső lelki forma a társadalmi forma képére és hasonlatosságára. A képzőművészetek és a zene a formát zártabban és teljesebben tudja megépíteni, mint az irodalom, és éppen ezért a világ organizmusát, a világszemléletet is határozottabban, jellemzőbben fejezi ki.

Egy festmény talán még jobban elárulja korának szellemi berendezkedését, mint egy irodalmi munka.

A középkor társadalma hierarchikus, egymás fölé rétegzett. A csúcson a pápai vagy császári hatalom, a fundamentum az alárendelt tömeg. A középkor világnézete, erkölce és logikája ugyanilyen: a tetteket egy legfelsőbb parancsoló eszme (Isten) vezeti, minden dolog egy hierarchikus rangsorba kerül és értékét az szabja meg, hogy milyen viszonyban van a legfelsőbb egyetlen ideával. Ezt a világszemléletet kifejező keresztény, gótikus művészetnek a *formája*, *kompozíciója* (nem csak a tartalma!) ugyanilyen hierarchikus szellemű. A középkori művészetet a dolgok önmagukért nem érdeklik, azok csak fokozatos értékű eszközök egyetlen, uralkodó eszme kifejezésére.

Az új művészet, az új festészet is olyan formájú lesz, mint az elkövetkező társadalmi forma: a kommunizmus. A kommunizmus megszüntet minden hierarchiát, alá és fölé rendelést, nem is hierarchia fogja a társadalmat szerves egységbe építeni, hanem az egymás mellett, együtt ható szabad egyéni erő egyensúlya. Az új festészet formája is ilyen lesz: minden létezőnek egyforma jelentősége és értéke van a szépben és együtt benső egyensúlyban érzetik a természetnek és a társadalomnak rendjét és lényegét. Azt a festészeti formát sejtették és vetették előre Cézanne és a kubisták.

Mi esik e két nagy korszak: a keresztény középkor és a kommunizmus közé? A keresztény kultúra felbomlása és a kommun kultúra előkészítése. A középkor éppen úgy, mint a küszöbön álló kommunizmus, internacionális és szociális volt. Felbomolva helyet adott egy nacionális és individuális kultúrának. Ez a kultúra a középkor despotikus rendje helyett egy anarchikus, kompromisszumos demokrácia felé fejlődött, hite, vallása megalkuvó, felemás liberalizmussá züllött; ideális stílusú hatalmas művészete pedig a formátlan, művészietlen naturalizmusba feneklett bele. A naturalizmus nem művészet, még kevésbé jelent világnézetet. Ellenkezőleg a világnézet hiányát, egy materialisztikus, egyénieskedő, földhöz ragadt szellemi vegetálását. Nem jelenti a formát, hanem a formátlanságot, nem valamely logikát, lelki struktúrát, hanem strukturátlanságot, nem valamely erkölcsöt, hanem az erkölcselenséget.

Az új világban a naturalizmusnak, ennek a szellemi nihilizmusnak éppen úgy el kell tűnnie, mint az anarchikus kapitalista termelésnek. Aki az elmúlt rohadt kultúrát akarja visszahozni, az éppen olyan ellenforradalmár, mint aki a kapitalizmust óhajtja vissza. Tűnjenek el, alkudjanak bele az új rendbe, ha nem bírják új erővel, új lélekkel, jók lesznek talán napszámosainak.

Naturalista-impreszionista és műklasszicizáló epigon hadunk pedig értse meg végre: nem festő, nem művész az, aki megfelelő gyakorlat után le tudja kopírozni azt, ami a szeme elé kerül. A festő is művész, építő munkása az új kultúrának. De egész ember legyen, akiben megvan a szellem, a magasrendű moralitás, hit az élet és művészet új lehetőségeiben, és energia mindig többet, mindig jobbat akarni.

Aki ezt nem érzi magában, jobb, ha félreáll.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. ápr. 10. I. évf. 14. sz. 12-13.)

Új mesteriskolák. A művészeti direktórium az országban több mesteriskolát állít fel. Egyik ilyen, a fővárosban lévő iskola vezetésével *Berény Róbert* festőművészt bízta meg. A mesteriskolába csak megfelelő, akadémikus képzettségű növendékek vétetnek fel. A végleges felvételhez a növendékeknek egy hónapig tartó próbamunkán kell részt venniük. A tanítás ingyenes. Akik ennek az iskolának tagjai akarnak lenni, jelentkezzenek április 30-ig bezárólag délután 2-3 óra között az iskola vezetőjénél, I. Városmajor utca 36. szám alatt.

(*Pesti Napló*, 1919. ápr. 15. - 7.)

A Ma előadásorozata. *Uitz Béla* felolvasása nyitja meg a *Ma* aktivista művészcsoport előadásorozatát csütörtökön, április 17-én este fél 7-kor a központi egyetem kupolatermében. Az előadás címe: „A kommunizmus mint tárgyi és plasztikai fundamentum a művészethez.” Mindenkit szívesen látnak.

(*Az Ujság*, 1919. ápr. 17. - 5.)

Uitz Béla

1. Uitz Béla - ki lehet mondani nyíltan - legkülönb az összes magyar festők között. Ma már nemcsak tehetségének és hatalmas egyéniségének ereje teszi őt legkülönbé, hanem eredményei is. Legutóbbi munkáiban diadalmasan közelítette meg azokat a súlyos problémákat, amelyekkel előző generációnk jobbjai is eredménytelenül viaskodtak. Ez a probléma a Cézanne-i örökség: a tér és az anyagi formák benső, szellemi együttlétezésének megmutatása. Uitz nemcsak hogy teljesen önállóan, külső impulzusok nélkül vitte megoldás felé ezt a problémát, de magának a problémának piktúrájába való belépése is egészen magától adódó, evolúciós szükségszerűség volt. Mert Uitz fejlődési etapjai sohasem azt jelzik, mint legtöbb piktorunkét, hogy mit látott Párizsban, Münchenben vagy éppen csak a Jugendben, hanem hogy az igazságért való csüggedetlen harcában hová jutott el következetesen és elkerülhetetlenül. Végignézve festészetének egymást követő fázisait, vaslogikával előretörő, új és új egymásból adódó, egymást fogaskerekek módjára előre hajtó probléma-láncolatot találunk. Lépésről lépésre haladt ez a piktúra, de - és ez a fontos - megállás nélkül,

mert minden lépés új lépést parancsolt, minden megoldás új feladatot bukkantott maga helyébe. Ezért forradalmi művészet Uitz művészete, ezért oly megmozgatók és együttműködésre ingerlők festményei. Mindegyik felelet egy kérdésre, de egy újabb kérdés is. És ezt a kérdést szuggesztív erővel vetik fel az Uitz-képek, kényszerítenek bennünket, hogy összemérjük őket az igazsággal. *Ez piktúrájának felsőbbrendűsége és moralitása.*

Uitzot nem a jelenségek érdeklik, hanem a piktori eszmék, ideák. A dolgok arca helyett a dolgok lényegét keresi, a külsőségek helyett a világ legfőbb realitását, a létezés legfőbb és egyetlen igazságát. Ezért mutat művészete mindinkább elhajolást abba az irányba, amely felé a kubizmus is mutatja az utat. Piktúrája tudatos és intellektuális, mint a kubizmus, de több, gazdagabb annál. Gazdagabb és emberibb, mert a kubizmus higgadt, spekulatív öntudatosságát nála mély és forró átérzések fűtik. Ezért oly hatalmas és meggyőző, agyat és az idegeket együttéltető a festészete. Mert Uitz Bélában olyan pszichikai adottságok vannak együtt, amilyenek ritkán szintetizálódnak egy emberben: a kutatónak, a gondolkodónak lankadatlan erőfeszítései az igazság felé és az agitátornak, a prófétának aktivitása, lenyűgöző és megmozgató ereje. A tudós hitével keresi az igazságot és a próféta fanatizmusával akar felrázni mindenkit. Próféta, de aki nem dogmákat hirdet, hanem a mindig jobbnak, mindig többnek meg nem álló akarását. Az örök forradalmárok temperamentuma Uitzé.

Uitz festészete mély és szenvedélyes, forró és nyugtalan, de mindig komoly a komorságig. Az életnek sokszor elviselhetetlen súlyát, a küzdelmek folytonos, pihe-nés nélküli elkerülhetlenségét érezteti. Nála a proletárszomorúság sohasem engesztelődik melankóliává, mindig valami fojtott gyötrelme és magánosság. Derűsebb vagy könnyedebb hangot sohasem üt meg Uitz művészete, nyugvópont nála csak egy van: az áhitat, a megdöbbenés a világ előtt. Útszéli kis modellek hatalmasabban és komolyabban ülnek, mint a legkomorabb és legszentebb középkori Madonnák.

2. A proletárdiktatúrával nemcsak az új társadalomért indult meg a harc, hanem az új kultúráért is. Hiszen az új társadalom szükségszerűen új kultúrát is jelent. Szinte sorsszerűen hat, hogy Uitz festészete éppen most, e kultúrharc megindításakor érkezett el a legforradalmibb, legharcosabb fázisához, mintegy előre érezve az időket. És most lett szükségszerű az is, hogy Uitz harcossá válna mellé harcossá, szavát is felemelje és megakadályozza, hogy a kis vászonpusztító iparosok hada elszikkassza és megbecstelenítse már előre a kultúra megindult forradalmát. A Fészek dobogójáról kiált tiltakozása a művészet felébredt lelkiismerete a sehonnai epigonok tehetségtelen, de annál lármásabb és szemtelenebb tömege felé. Ezek a burzsoálakásokat cicomázó, megrendelésre, szabott árért elalkuvó pingálók összefogtak és minden erőfeszítést megtesznek, hogy a kultúrforradalom a kultúr-cégtáblák átfestésén túl ne juthasson. Egyetlen céljuk *átmenteni* hitvány burzsoá művészetüket és tovább mételezni semmitmondó, gondolat és érzéstelen gyártmányaikkal a kultúrába most belépő proletártömegek friss, kultúrmaszlagoktól még tiszta eszét is.

Zsibvásári érdekeltégükkel szemben nagyon nehéz, a majdnem magára maradt Uitz Béla elkecseregett harca és tiltakozása. És éppen ezért a proletáriátus hatalmának kellene összezúzó erőt robbantania Uitz kemény és tiszta öklébe, hogy szétüthessen

alaposabban a korrupst festő-üzerek bandájában. Ez a proletariátusnak, a dolgozóknak is eminens érdeke, ha talán még nem is tudnak közvetlenül ennek belátására jutni. A diktatúrának kultúrtéren is tiszta munkát kell végeznie. Nem szabad ilyen ellentmondást tűrni, hogy mialatt a dolgozók megsemmisítik a burzsoázia önrendelkező demokráciáját, addig a kultúrburzsoák szabadon rendelkeznek, szakszervezeteskednek, hogy már eleve ellenforradalmat állítsanak a kultúra forradalma elé. Igenis, átmenetileg a művészetben is éppúgy *diktatúrára van szükség*, mint a társadalomban. A társadalmi átalakulások mélységét és őszinteségét éppen az méri, hogy mennyire tud a kultúra megújihodni. A régi álkultúrából éppen elég volt az undorig, a proletariátusnak fel kell rúgnia a szellem szabadságának ürügyével szervezkedő kultúr-ellenforradalmat. Még egyszer mondjuk: a művészetben is diktatúra kell, és pedig legjobban festőink fölé, mert közöttük legerősebb az ellenforradalom. Ennek letörésére – ezt is újra kell hangsúlyozni – egy mód látszik legjobbnak: ha kivételes segítséget és erőt ad a proletariátus hatalma Uitz Béla szepőlten és fanatikusan becsületes egyéniségének.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. ápr. 17. I. évf. 15. sz. 20–23.)

Az új festészet

A legutóbb lezárult művészeti mozgalommal, amely az impresszionizmus zászlaját vitte be diadallal, más, biztosabb utakon, homlokegyenest más cél felé szeretnénk lökni az iramot. Az impresszionisták naiv rábámulási helyett, a huszadik század minden elvi konvenciótól és szentimentális érzelmi momentumtól – kultúrával levetkőztetett emberének mércés és kiválasztó látásának kell eljőnnie. Ha szép igazság volt eddig, hogy a művész hárfá, amelyen az élet játssza ki szeszélyes danáit, most legyen kemény igazság, hogy az élet csak nyers, alárendelt anyag a művész formáló zsenijének.

Az új festő szeme elé állított modell nem lefestendő téma, csak formákra emlékeztető matéria a teremtő akaratnak! A matéria tehát csak tapodható ugródeszkája lehet a művész fantáziájának; csak egyensúlyozása annak az intenzív agymunkának, amely állandó kiszabadulási kísérleteket tesz a miliójéből, az a milió legyen akár a mai világ.

Az új festészet kiindulópontja tehát a natúra – de ez a művészet maga sohasem lehet a *naturalizmus*, mert célja nem a természethez minél közelebb férközés, hanem minél messzebbre való ellendülés, precízebben: túllendülés. A tiszta naturalizmus nem több a liberális szemlélődésnél, az igazi művész pedig minden idők keretéhez mérten felforgató, forradalmi temperamentum!

Nekem, aki már valamennyire ráirányítottam a szemem a körülöttem lévő természetre, semmi szükségem sincs az olyan festői produktumra, amely egy tájnak vagy testnek szóserinti külsőségeit ügyeskedni vászonra. (Ez a naturalizmus.) Az ilyen kép lehet tűrhető faldísz vagy egy kedves barátunk majom-képességeinek nagyszerű dokumentuma; de a művészet célja nem ennyi. Sőt, ami ennél már sokkalta több, a krónikás szerepével sem elégedhetik meg. Hangsúlyozottan ma nem, amikor sokkal

egyszerűbb technikai úton (a mozgófénykép) majdnem hajszálpontossággal kopírozhatjuk le a világ eseményeit. – Összegzésül: az új, nekünk korszerű festészet csakúgy a naturalizmuson, mint az impresszionizmuson túl (bár mind a két iskolának tagadhatatlan értékeit magába olvasztva) fog megszületni.

Köztudomású megállapítás, hogy ami az elmúlt századok festészetéből mint abszolút érték ránk maradt, az elsősorban a téma feldolgozási módja – a művész megjelenítő ereje. A téma miértjének szociális értéke mindig időleges, s ami a képet az utókor részére kritikailag értékelhetővé teszi, az a megcsinálás hogyanja ...

Amint a technika, filozófia és politika megcsinálta forradalmi előrelendülését, úgy a festészet sem maradhat meg tegnapi stádiumában; nem, ha még egyszer annyi nagy mestere lenne is a múltnak. Ma mások a festők elmondanivalói, tehát mások kellene, hogy legyenek a kifejezési eszközeik is.

Az ősprimitívekhez hasonlóan (de kulturáltabb, komplikáltabb formában) az isteni dadogók között élünk ma újra. (Csak valahol a négereknél és a XII. század klasszikus primitívjeinél találjuk meg a mai keresések pandanját.)

Az emberbe zúdult világalakulás nem bírja el a törvényre esztétizált formákat, a forró életből lelkezett mondanivalójához veritékezve kevesli a meglévő kifejezési eszközöket. Innen az értelmetlen zavar a laikusok szemében és innen a néha valóban túlzott *modor*, amibe a keresők belesodródhatnak. Igazságuk értékén azonban ez mit sem változtat.

Akárcsak a plakátművész, éppúgy harcosok, próféták és – emberek az új festők a maguk művészi körében. Képeikkel tisztító hatalmat akarnak beledobni a korba, művészetünkben a vajúdo század irányt jelző póznái. Az ő képeik már nem szabadsznek készülnek, hanem harci eszközök s mindannyiszor eleven kérdő és felkiáltó jelek akarnak lenni az értelmi tömeg előtt. Nem sokat esztétizálnak, a nüánszok sohase fontosak, csak a lényeg (témában és kivitelben), ami eszenciás nagyszerűségében mindig életés és támadó egység. Az új festészet a monumentalitás jegyében, az ész revíziója alatt készül, és egészében mindig valami a mainál örömösebb célt szolgál! Karaktere: egyéni demonstráció és szabad erő!

A smaragd tengerből, a tejfeles nyíresekből és a „józanul látott” viaszlábszárakból már kigyógyultunk. Tudjuk, hogy vagyunk, s életünk a művészetben is csak az életet akceptálja. Minden vágyunkkal kívánjuk, hogy egy kívülünk álló s minden ipari tárgyat legyűrő étellel töltse meg a kép a szobánkat, s amint a plakátok előzködnek egymás között a tarka hirdetőoszlopokon, makacs világdöntő kedvükkel, úgy előzködjenek a képek a mostani dohos és álmosító kiállításokon!

Kassák Lajos

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 115–116.)

A festészet új irányjai

Az új festői irányok, bármennyire el is térnek egymástól a kifejezés módjában, egy közös célt, egy közös elvet követnek: *el a természettől!* A naturalizmust művészet-

lennek érzik, amely csak a világ külsőségeiből ad nekünk egy darabkát, nincs semmi komolyabb lelki tartalma és mélyebb igazsága. Formailag meg éppen tökéletlen a naturalista festmény, mert komponálatlan, egyes részei nincsenek szoros, benső vonatkozásban egymással. A színek és vonalak nem törekednek az összhangra és az egységre, hanem csak arra, hogy hűek maradjanak a valósághoz.

Az új művészet, amely a XIX. századi impresszionista-naturalista művészet nyomán fakadt, mindenben ellenkező törekvést mutat: hangsúlyozza a kompozíciót, amely a lélek egységét kölcsönzi a műnek, és annak teljes zártságot és szuverén létezését ad. Megköveteli a művésztől a tudatos, aktív alakító erőt, és nem elégszik meg, mint az impresszionizmus, az impressziók pusztá befogadásával és reprodukálásával. Hirdeti, hogy *külön törvényei vannak a természetnek és külön törvényei a művészetnek*.

A művészet céljának hirdetett (és annak is tisztelt Zola-i ideál: egy darabot a természetből a művész temperamentumán keresztül – megbukott, és helyébe új jött: egy darabot a természetből, hogy abban a lélek és a kozmosz ereje érezzen.

A megvalósítás és a hangsúlyozott elvek szerint válnak el egymástól az egyes irányok. A *futurizmus*, bár a legradikálisabbnak látszik, egyenes folytatása és végsőigk vitele az impresszionista ideálnak. A különbség csak az, hogy az impresszionizmus a natúra pillanatnyi tartalmát adja vissza, a futurizmus pedig egy pillanat képzet-tartalmát akarja produkálni. Ami egy pillanatban a lelket kitölti. Ezt azonban a futuristák teljesen materialistán akarták érzékíteni: a lélekben egymás után vagy egyidejűleg felbukkanó motívumokat egy síkra dobálták önkényesen és belső rend nélkül. (Pl. Russolo: Emlékezés egy éjszakára.) Lelket akartak adni, de ez nem sikerült, és amit csináltak, az külsőségesebb és esetlegesebb volt az impresszionizmusnál is. De a futurizmus gyorsan kivetkőzött ebből a primitív állapotból és megtalálta célját: kifejezni a lélek mozgatóerőit és bizonyos dinamikus lendületeket, amelyeket az impressziók keltenek (Carlo Carra: Az utca ereje). Fázisaira szétbontva adták a mozgást (Boccioni szobrai és képei), vagy a formákkal és vonalakkal mint eszközökkel szuggeráltak valami hatalmas érzést vagy hangulatot (Carra: „Anarchista temetés”). Ezen a ponton azonban a futurizmus már odaért ahhoz, amit az *expresszionizmus* nevével jelölünk. Az expresszionizmushoz az impresszionizmus felfokozása révén jutunk el, ha túlme gyünk a jelenségen és az érzés tartalmát fokozzuk és súlyosítjuk. Az utolsó nagy impresszionista volt az első nagy expresszionista: Van Gogh. Az expresszionizmusnak rendkívül sok formája és lehetősége van, megengedi ezt neki tág programja: nem a jelenség a fontos, hanem az érzés. Azért ide tartozik mindenki, aki pszichikai tartalmat igyekszik a képbe vinni; ezt azonban pusztán csak festői eszközökkel hozza ki: színnel és formákkal. Az első expresszionisták közül való a misztikus Eduard Munch és Matisse. Diadalra vivője és agitátora az iránynak Kandinsky és a szuggesztív állatképeiről ismert Marc. Expresszionista hajlandóságot mutat a futurisztikus és primitív eszközökkel dolgozó Chagall. Az expresszionistákhoz tartoznak a *neoprimitívek* is: Gauguin és Rousseau is.

Az expresszionizmus nem köti meg a kép tartalmát: az érzet lehet nem festői, csak a kifejezés legyen festői. A *kubizmus* sokkal kötöttebb és logikusabb, konzek-

vensebb is: a festőtől a tér-érzetek hangsúlyozását követeli, nem pedig az asszociációs érzéstartalmat. A térbeliségben, a kubusban a dolgok abszolút létezését akarja megragadni, azért kerüli mindazt, ami csak látszat és csalás, így a vonalperspektívát és a fényelosztást. Ezek nemcsak önkényesek, de relatívek is: nem a dolgokról adnak számot, hanem a szemlélő helyzetéről. A kubizmus megteremtői: Gleizes, Metzinger és Léger. Legegyénibben és legtovább vitte Pablo Picasso, aki az alakzatokat síkokra bontja és a síkokból rendezi össze képeit.

A kubizmus Cézanne piktúrájából indult ki, és annak alapelveit fejleszti tovább logikus konzekvenciával. A kubizmus mellett van egy erőteljes irányzat, amely szintén a Cézanne-i eredményeket tökéletesíti. Nem dolgozik olyan matematikai szisztémával, mint a kubizmus, de az is a térbeliségben akarja az abszolútumot megfogni és kifejezni. Legerősebb alakjai ennek a törekvésnek Delaunay, Derain, részben Matisse és nálunk Uitz Béla. Szerintem ez az irány van predesztinálva arra, hogy a fejlődés folytonossága benne éljen tovább, és hogy általa megteremtődjék egy erőteljes, monumentális stílus, amely stílus az impresszionizmus feminin játéka és naiv elbáméskodásai után újra a férfias alakítóerőt, komolyságot és emberi mélységet fogja diadalra vinni.

Hevesy Iván

(*Erdélyi Szemle, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 117–118.*)

Az új szobrászat: a füledt, rengeteg kultúrmetropolisok szájrétű, sokmagvas, zavaros gondolatának egy háromdimenziós masszába való kiegyetemítése. A Michelangelós szobrászat folytonosságába beleékelődött egy kis csoport új és igazabb meglátáson felépülő művészete. Nem egy-egy embernek karakterisztikumát, nem az egyén túlnagyosodott vagy csírájába visszarokkant részletkitevőit, de a kozmosz összehatását formálják életet létté. Egy idomtalan kő, agyag vagy márvány masszából kiféhlő homlok az egész kompozíció, és e csak vázaltszerű kidomborulás szuggesztíve belekényszeríti a világ mindenén szétáradó és mindent megtermékenyítő gondolatát.

A szimmetriát, összhangot izzadó pepecses faragóművészet helyébe a szemléleten át szublimált és onnan visszalökött nagyvonalú, általánost kifejező plasztika fejlődött. Egy parányba, egy vésőütés barázdájába sűrítik és parancsolják az egészben erjedő és cselekvő dinamikát.

Az ünnepélyes, pózos s mégis köznapi dísztelenségeknek monumentális értékűvé erőltetése csak művészettörténelmi adalék azok szemében, akik az életet s a belőle felhízó szenvedéseket, kis örömeket, öntudatlan jajdulásokat, elképedéseket, halottá merevedéseket nem tisztán csak a szem objektivitásával vizsgálják, hanem az intuíciónak az értelemmel való párosulása folytán szobrosítják meg a mozdulatlan örök mozgalmakat. Azokat a jelenségeket formálják anyagba, amik a szemnek az unalomig ködsapkás értéktelen misztériumok. Bármelyik szobort emeljük ki, mindeniken rajta bélyegesedik az élet-halálharcot csatázó ember elszántsága vagy ügyefogyottsága, nyáltermelő szerelmes sóvárossága vagy ez örömkön túli jóllakottság végtelen,

bágyadott szomorúsága. Mindegyik alapgondolata valahogyan a való életből csatornásodik a metafizika minden mérlegébe és onnan lírizálja ránk a magunk kis enyhe életére a nagy mindenség, a kozmosz örökkévaló monumentális plasztikáját.

Az új művészet magyar szoborfaragói közül különösen a nagytehetségű Pátzay Pál, Spangher Ferenc, Murmann József Árpád és Gergely Sándor nevét kell megemlítenünk.

Illyés Jenő

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 118-119.)

Murmann József Árpád szobrász és festő; új ember, fiatal - még nem kiteljesedett, de komoly művészettel ígéretes holnapra. Tehetsége a mesterségbeli kétfelé-iparkodásban körülbelül egyenlően osztódik meg. Termetesebb plasztikai dolgait márványba és bronzba markolta masszív, kiegyensúlyozott tömeggé - líraibb témáit fába gömbölyítette. A keményebb anyagban legegyénibb az „Anyá fiúval”, fában a „Tükör előtt” című szobra. Ettől a rajongó ember primitívségével mintázott akttól vezetődünk át Murmann még primitívebb piktúrájába. - Mesterének vagy talán csak véletlen elődjének Henri Rousseau-t ízelejünk. Murmann primitív festő, mint ahogyan az volt Rousseau is. Látása és érzése pátosz nélkül, monumentális igényű. Nem forradalmi temperamentum a szó romantikus értelmében, de nem is krinolinban kínlódó sznoboknak tetszelgő. Képei az akadémia mércéje alatt: mázalmányok, színei beütöttek, igénytelenek, alakjai elrajzoltak. Előttünk azonban éppen ezek a „hibái” emelik figyelemre és véleményre érdemes piktorrá. Nagyon kevés emberünkkel dicsekedhetünk, aki párosíthatóan meg merete magát szabadítani az öröklött vagy impresszionisztikus konvencióktól.

Kassák Lajos

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 123.)

Bortnyik Sándor a jó úton járó, igazán érdekes kevesek közül való, alapos készültségű fiatal festő. Nagyszerű fejlődési lehetőségekkel bíztató piktúrája (más, komoly tanulságok erejét megsokszorozó asszimilálása mellett) különösen az expresszionisták eredményeinek tudatos továbbfejlesztése új célok felé. Meglévő dolgokhoz kötöttségünk nélkülözhetetlen alapként mások kifejezési eszközeit kényszeríti művészetére, de följük emelkedik s többet és jóval újabbat s becsebbet is [ad] azoknál.

Művészetét részletesebben jellemezni csak efemer értékű dolog volna, mert egyre előbbre fejlődő, erős tehetségű művész, aki sohasem elégszik meg elért eredményeivel.

(b. z.) [Bálint Zoltán]

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 123-124.)

Mednyánszky László

Rejtelmes erők, túlfűtött energiák úzték, hajsolták egész életén át. Sokszor hónapokon keresztül senki sem tudta, hol bolyong. Elbujdosott, belevetette magát ismeretlen helyek, ismeretlen sötét emberek zombékjába, ott élt, ott dolgozott, majd mint valami garabonciás diák, hirtelen felkerekedett, Bécsben vagy valami idegen városban termett, tegnap még Drezdában látták, ma Budapesten, az Andrásy úton sietett végig felleghajtó köpenyében.

Sokat, nagyon sokat dolgozott, képeinek száma több százra rúg, közöttük néhány egészen elsőrangú, néhány azonban a vásári színvonalat is alig haladja meg, olyan, amelyet a jó szemű, jóhiszemű ember is esetleg egy hírhedt tájképfestő újságíró munkájának vél.

Mednyánszky az óráról órára, sőt percről percre változó jelenségek titkait fürkészte szakadatlanul. Az elsuhanó felhők formáját, a köd, a pára súlyát, tömegét, a hegy hátát végigcirógató lombok sűrűjét átnyilázó napsugarak fényjátékát, az árnyak nyújtózását emelte ki festményeiben, mégpedig döntő, irányító jelentőségre fokozva fantáziáját e foghatatlan, illanó dolgok izgatták a legerősebben, az ábrázolt tárgyak konstrukciója elmosódott, háttérbe szorult e nervózus, szaggatott ütemű piktúrában. Formái egymásba omlottak, parázsló színei fölött ezüstös vagy tompa aranyszín füst terjengett. Mednyánszky a hegyeket, mocsaras erdőket bújta szüntelenül, a távolba nyúló horizont, a szélesen elterülő napsütötte mező nyíltsága nyilván kevésbé érdekelte. A perzselő nyár kicsattanó kövér színei helyett a kora tavasz, nedves ősz, ködös tél tónusait vitte képeire. Romantikus kedély volt művészetében, életében egyaránt. Az anyagi javak értékelésében gyermeknek mutatkozott, zsebe nyitva volt mindenki számára, szíve, lelke is, de amit csinált, amit szűzi lelkén átszűrve a külső világgal közölt, az telve volt homállyal, borongó melankóliával, elzártággal. Az emberben is a rendkívülit szerette, művészetében is csupán azt ismerte testvérenek, aki a köznap kereteiből kilépve a fantasztikum kódéba tévedt, szerette az elesett, kitaszított embert, a morál kötelékeiből kitaszított embert, a morál kötelékeiből kiszabadult individuumot. Néhány nevezetes alkotásának motívuma a csavargó. Büszkén, szinte felmagasztosult egyedüllétben ül a liget valamelyik padján, alatta avar, fölötte sárga lombok, mögötte barna levegő, köd, végtelenség és semmiség egyszerre. Ami festői tartalom a képben fellelhető, az mind e figurában összpontosul. A csavargó nem degenerált, szánalmas emberroncs, hanem filozofáló, fölényes egész ember, valami kopott Übermensch. Testvére, társa Mednyánszkynek, ki maga is szent csavargó volt, kusza, ősz szakállas feje, kopasz koponyája fölé bátran odaképzelték az aureolát.

Mednyánszky teremtő munkásságát kevésbé érintette az utolsó húsz esztendőben lejátszódott képzőművészeti evolúció. Stílusa alig változott. Kifejezési módja egyre tisztult, színei egyre halkultak, néha szinte éteri finomságba mentek át, de az az alap, amelyre egész művészetét építette (talán Daubigny, esetleg Courbet, még inkább Corot és kissé a müncheni festők természetlátásából kiinduló és azok tanulságait gazdagító, mélyítő művészet) ugyanaz maradt. A

Szép művészeti Múzeumban levő sejtelmes barlangképe és a fronton festett monochrom képei, bármekkora az időbeli távolság közöttük, minden felfogásbeli különbség, a külső jegyek ellentéte mellett is szoros rokonságot tartanak egymással. Mednyánszky formanyelve e hosszú évek során kevésbé módosult, de nála a formanyelv nem is nagyon fontos. Annyira az ember szava hangzik ki minden egyes alkotásából, hogy az a mód, ahogy mondanivalóit közli, egészen eltörpül a mondanivaló mélysége és sokasága mellett. Az ecsetvonás iránya, szélessége, a színkeverés fortélyja, a paletta gazdagsága igazán mellékes dolgok, mikor arról van szó, hogy egy igazán nagy művész a lelkének tartalmát ember-társai elé ontsa.

Mednyánszky kiejtette kezéből örökre az ecsetet. Tanítványai nincsenek. Nem is lehetnek. A technika eltanulása nem jelenti egyúttal a mester megértését is. Ami pedig a technika *mögött* van, különösen Mednyánszky szeszélyes technikája *mögött*, az a szentélyek szentélye, azt csak megérteni, felismerni lehet (keveseknek), de követni nem. Továbbfejleszteni a formanyelvet lehet ugyan, de a formanyelv fölött már elrohant az idő, a festő lelke pedig kiröppent az örök végtelenségbe.

Mednyánszkyval megnyílt és egyben örökre lezáródott Mednyánszky művésze. Iskolája nem lesz. Amit csinált, annak javarésze e művészi teremtő munka eredményeinek elkülönültségében is örök értékei a rövid múltú magyar képzőművészetnek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. máj. 1-16. XII. évf. 9-10. sz. 704-705.)

Művészeti tanműhely ifjú proletártehetségek számára. Minden művészeti korszaknak voltak olyan kivételes művésztehetségei, kik a legfeketebb proletársorból, a szegénység és a nyomorúság közepéből verekedtek föl magukat. Elég, ha a mi művészetünk történetéből *Ferenczy Istvánnak*, a szobrásznak és *Munkácsy Mihálynak* példájára hivatkozunk. [...] A proletáriátus felszabadulásával az őstehetségeknek ez a lelketlen elhanyagolása is véget ér most. A művészeti direktórium művészeti tanműhelyt szervez tehetséges ifjómunkások számára. [...] A legtehetségesebbek közül egyelőre húsz-harminc állandó növendéke lesz a tanműhelynek s róluk az állam gondoskodik. A több tehetséges ifjak egyelőre csak szabadidejükben, esti tanfolyamokon látogathatják a műhelyiskolát. Irányításukat három kitűnő fiatalabb művészre bízták, kik művészetüknek maguk is forradalmárai. *Uitz Béla* a tanműhelyvezetője, *Lampérth József* a festészeti, *Medgyessy Ferenc* a szobrászati osztály igazgatója. Mindhárman maguk is igazi proletárművészek, nyomorúságban, nélkülözésben, a burzsoa világ mellőzése közben megedződött tehetségek. Egyéniségük bizonyára nagy inspiráló hatással lesz növendékeikre. Az iskola helyisége *Andrássy Gyula* Duna parti palotájában nyílik meg. A felvétel módjáról külön fogunk hírt adni.

(*Az Ujság*, 1919. máj. 1. - 7.)

Budapest díszítése május 1-én

A Magyar Tanácsköztársaság ez év május 1-ét a kommunizmus jegyében felejthetlenné akarván tenni, a művészeknek, munkásoknak és a különféle szakembereknek egész seregét mozgósította. E lapok szűk kerete miatt nem lehet célunk a proletárok propagáló erővel felvonuló tömegét, a népünnepek, sportpályák, ligetek pezsgő életét leírni, csak a krónikás szűkszavúságában adjuk május 1. gazdag pompájának dekoratív keretét.

Budapest területét 11 csoport díszítette, a következő körzetekben: 1. Pogány M., Falus E. és Herquet az Andrássy utat a millenárius emlékekkel. – 2. Maróti G. a Városligetet. – 3. Málnai, Medgyes, Scheiber a Nagykörutat. – 4. Skuteczky, Szende a Margithidat a Lipót körúttal. – 5. Ferenczy, Kotsis a Margitszigetet. – 6. Földes, Lakatos a Vérmezőt és Széna teret. – 7. Bíró M., Makoldy J. és Péter S. a Várhegyet, Lánchidat és Erzsébethidat. – 8. Bálint Z., Jámbor L. és Faragó G. a pesti Duna-partot. – 9. Spiegel és Englerth a Rákóczi utat, Kígyó teret. – 10. Hikisch és Wannenmacher a Ferenc József hidat, Múzeum körutat. – 11. Menyhért M., Kaesz a Károly és Váci körutat.

A nevezettekén kívül kiváló szobrász-, festő- és iparművészek, ácsok és kárpi-tosok koronázták a szocializmus vörös koronájával a zsendülő tavaszt. A természet zöldjén annak komplementer színe: a vörös. A vörös, amely a múlt királyvárosában, királykoronázásában is mindenkor a pompa színe volt.

A millenárius emlék oszlopa angyalostul vörös obeliszkben áll és árkádjai ívét két vörös tömeg rejti magában. Együtt hatalmas monumentalitással rendelkeznek. A Köröndön négy lángoló vörös gömbben szunnyad a királysobrok közül négy, melyekről a mendemonda a háború előtti időben azt mondta, hogy a pesti ember azért utazik el könnyen a városból, hogy ne kelljen azokat látnia. A négy vörös gömb a négy világrészt jelképezi (az ötödiket diktatórikusan elintézték).

A városligeti tó sekély vizét Maróti lecsapolta, hogy művészete erejével pittoreszk szigetcsoportot építsen a Rákospatak vizéből újra megtelt tó közepére. A Nyugati pályaudvar előtt árbocerdőről leng a vörös szalag, s ez a londina-gyűrű szép példája annak, hogy milyen finoman levegős vonal és színjáték érhető el csekély eszközzel. A Deák Ferenc téren a „Nemzeti áldozatkészség szobra” egy lépcsőgarmada magja lett, amely praktikus pódiumként ad helyet az utca sok emberének. A Kígyó téren két diadalka-puszerű alagút művészi gondolat, de a tér aszimmetriáját kellemetlenül hangsúlyozza.

A Vérmezőn imponáló emelvény.

A hidak lobogódíszben, a bejárati házikók májusfákkal, drapériával, az Erzsé-bethíd lánchorgonyzó pillérein a munka jelképe gyanánt egy-egy hatalmas fogas-kerék. A Nemzeti Palota koronáján l'art appliquéé: hat méteres frigiai sipka. A vörös selyempapirossal leragasztott ablakok átszűrődő mély fénye estére mesevilágot varáz-solt élénk.

A díszítés költsége kereken négy milliom, mely összegben bennfoglaltatik az anyagok ára, a munkabérek, fuvarozás, a művészek honoráriumai. A nagy területet felölölő dekorálást és annak gazdagságát tekintve ez az összeg nem nagy. [...]

Makoldy József

(Építő Ipar - Építő Művészet, 1919. máj. 4. 43. évf. 14. sz. 110-111.)

A proletár képzőművészet tanműhelye. A közoktatásügyi népbiztosság Ifjúmnunkás Propaganda Ügyosztálya felhívja az ifjúnunkásokat, akik festészetet vagy szobrászatot óhajtanak tanulni, hogy szombat este 6-8-ig vagy vasárnap délelőtt 9-12-ig a Margit rakpart 7. szám alatt jelentkezzenek a tanműhely vezetőjénél, *Uitz Béla* elvtársnál.

(*Pesti Napló*, 1919. máj. 4. - 8.)

A művészeti oktatás újjászervezése. A közoktatásügyi népbiztosság nagyszabású művészeti programjának megvalósítása során most már a személyi kérdések megoldásáig jutott. [...] Az új megbízások ezúttal a Képzőművészeti Főiskolára és az Iparművészeti Iskolára vonatkoznak. Az előbbiben a szobrászati mesteriskola vezetésére *Beck Ö. Fülöp*, a főiskolával kapcsolatos Szépművészeti Akadémia szobrászati osztályának vezetésére *Vedres Márk* kapott megbízást. Ugyanitt a festőművészeti tanszéket *Pór Bertalanra* bízta a népbiztosság. Az Iparművészeti Iskolán a díszítő szobrászat tanítását *Reményi József*, a kőplasztika és keramika tanítására *Ferenczy Béni*, a belső építészet és kertművészet ismereteinek előadására *Toroczka Vigand Ede* kapott megbízást. Egyben az igazgatói tennivalók ellátásával *Gróh Istvánt*, az intézet eddigi helyettes igazgatóját és *Mihalik Gyula* tanárt bízta meg a népbiztosság. A Proletár Képzőművészeti Műhely és a köztulajdonná lett Művészeti Szabadiskolák adminisztrálására *Kónyay Elemér* kapott megbízást.

(*Az Ujság*, 1919. máj. 13. - 8.)

Az új plakát

A plakátot a posztimpresszionizmus adta. Toulouse-Lautrec, Chéret és a többiek ennek az iránynak széles foltú harmóniáit vitték ki az utcára. Maga az impresszionista kép még ezt sem bírta volna el, mert a kis foltokból vibráló lágyága és kicsinyessége egészen elveszett volna az utca brutális erői között. A posztimpresszionista kép éppoly erőtlen volt, éppúgy nem tudott megbirkózni az utcával, uralkodni rajta, de legalább dekoratívsege révén, azáltal hogy egyszerűbb volt és nagyvonalúbb, meg tudott állni benne. Ez még nagyon kevés, nagyon távol van a plakát igazi rendeltetésétől, attól hogy hatalmába kerítve, legyűrve az utcát, tömegeket tudjon megfogni és szuggérálni.

Az új festészetben minden lehetőség megvan arra, hogy ezt a plakátot megszülje. Mert ez az új festészet nem a természet komplikált formáival bibelődik, hanem keresi a primitív és önkényes, de annál beszédesebb, harsogó szavú formákat, amelyek nem csillogtatják ugyan meg a világ színes ruháját, de annál alkalmasabbak arra, hogy az embert betöltő és mozgó hatalmas életérzéseket vetítsék ki.

Az új festészet predesztinálva van a győzelmes plakátra, mert a piktúra már nem passzív természet, hanem harcra ember. Az új festészet nem a tárgyakat hozza, hanem az eszméket, és éppen ezért nem léphetett át eddig elég mélyen a plakátba.

Az eszmék eddig magánosan röpködtek a tömeg fölött, nem tudtak vele összelátkozni, hogy benne inkarnálódjanak, az igék még nem tudtak testté lenni. Az új festészet szelleme pedig nem tudott oda aljasodni, mint az impresszionizmus, hogy eladva magát, a fogpaszták és mozi-drámák legjobbságát kiabálja.

Azért az új plakát csak most indul, a jövőé még, és a mai perspektívás napok csak a csiráját lökték ki magukból. Annyiban már megvan, amennyiben az új piktúra. Mert az új piktúra karaktere olyan, hogy nem kell külön plakátstílust kiválasztani magából. Az új festészet éppen azokat az erőket és formákat hozza, amilyeneket a plakát kíván magának, hogy igazi plakát lehessen. Az új festészet monumentális, demonstratív és aktív, drámai erejű és egyszerűségű, csak ki kell mennie az utcára, hogy plakáttá legyen. Plakáttá a szó legjobb és leghelyesebb értelmében. Mert a plakát nem azt jelenti, mint eddig, hogy lármás, üresen rikoltó, szemtelen és semmitmondó, hanem: energikus kiáltás, az utca lelkébe öklöző agitáló akarat. A régi plakát tolakodó cégér, az új plakát a tömeg közé nyúló művészet.

Hogy az új művészet eddig alig tudott plakát lenni, annak egyszerű oka van. A plakát eddig vásári kikiáltó volt, nem pedig szellemi erők hirdetője. Az új plakát, mint az új festészet is, csak az új társadalom, az új vallás kibontakozásával fog nekilendülni és kifejlődni. Szerepe lesz: a tömegbe szuggerálni az új hitet, az új erkölcsöt, a szocializmus minden ideáljának gyakorlatba valóstítása, segíteni vérré válni az új embert, az új rendet. Hirdetni a kultúra alkalmait, a kulturális kötelességeket: a színházat, könyveket, tárlatokat, zeneelőadásokat, népünnepélyeket etc. etc. Egyszóval a jövő plakát a kultúra, a tömegkultúra szolgálatában fog állni, nem pedig, mint eddig, a kapitalista kereskedelmében.

Lelki tartalomban, a kifejezés mélységében nem lesz nívókülönbség, mint eddig, a plakát és a festmény között. A kifejezés eszközei és formája is közös lesz, de mégis a plakát szabadabb, mert első és fő célja a demonstráló kiáltás. Azonkívül a plakát aktuálisabb, és éppen azért múltóbb is mint a piktúra. És itt fognak elválni, ezért fognak elkülönülni egymástól. Ami az új kultúrának egy-egy gyakorlati detail megnyilvánulása, az új hitnek egy aktuális követelménye lesz, az plakátba fog kíváncskozni. Ami az új szellem ideális lényegét, alapprincípiumát vagy maradandóbb nagyobb perspektívájúbb célját hirdeti, az festménnyé lesz, mint az új festészet lényegéből következik majdnem bizonyos, hogy falfestménnyé lesz. Mert az új festészet szellemében összelátkozva a tömegek lelkével, az életben is keresni fogja a találkozást. Nem butíthat el szalonok és tárlatszobák zugaiba, mint az impresszionista kép, hanem keresi a nagy nyilvánosságot, a tömegek szemét. A nagy dimenziókat, tág és nagy perspektívás helyeket. Az új kép csak a középületekben és rajtuk kívül a szabad ég alatt fogja tudni kifejteni maximális hatását, ahol nincs egyedül és uralkodhatik.

Az új freskó természetesen nagyobb méretű és tisztább, kiegyensúlyozottabb formájú lesz, mint az új plakát, de lényegükben egyek lesznek. A plakát lesz az aktuális freskó, a freskó pedig az immanensebb tartalmú, századokra szóló plakát.

A plakátnak és a freskónak ezt a viszonyát már tisztán demonstrálja néhány plakát, amely az utóbbi hetekben a budapesti utcák falaira került. Különösen *Uitz Béla* munkái: „Vörös katonák előre” és a millenniumi emléken lévő két képe: a falusi és

a városi proletár. Az új társadalomnak, az új hitnek aktuális parancsoló szava, hogy védj meg az új hatalmat: plakát. A másik maradandóbb érvényű, az egymást kiegészítve termelő falusi és városi proletár szolidaritása: freskó. A plakát: „Vörös katonák előre” mutatja annak az igazságát is, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van demonstráló és szuggesztív plakát-erő. Az Uitz plakátja egy tiszta Uitz kép, mely monumentalitásával, erőteljes ritmusával és mozgalmasságával megfogja az utcát. Egy hibája, hogy igen nagy távlatra, az utca túlsó oldaláról való hatásra van komponálva, közelről nézve a katonák alsó teste nem elég mozgalmos. A többi plakát közül kettő tűnik ki. Az egyik Pór Bertalan hatalmas erejű és kitűnően megkonstruált munkája, a másik már régi, de az új plakát első fecskéje: Bíró Mihály „Népszava” embere, amely a hosszú megszokás után sem vesztett erejéből. Bírónak egyik hadikölcsön plakátját utánozza Dankó, aki Meunier rakodómunkásának nyomott puskát a kezébe. Berény munkájának („Fegyverbe! Fegyverbe!”) elgondolása elcsépett és triviális, művészi értéke is nagyon kevés.

Hevesy Iván

(Ma, 1919. máj. 15. IV. évf. 5. sz. 106–107.)

A Vörös hadsereg plakátjai

A tanácskormány megalakulásának első pillanatától kezdve kizárólagosan a saját politikai céljainak szolgálatába állította a nyilvános hirdetés ügyét is. Plakátokat nyomtatni és kiragasztani csak a hatóságoknak szabad, aminek következtében egy időre némi egyhangúság váltotta fel a járda melletti régi színtarkaságot, mert a hirdetőoszlopokról és a falakról eltűntek az üzleti hirdetések mindenféle képes ábrázolásai, amelyek legtöbbször elmaradásán nemigen érdemes sajnálkozni, hanem inkább csak örülni lehet, hiszen alig akadott köztük jó plakát. A románok támadása óta a kezdetben inkább csak egyszerű nyomtatott szöveget adó hivatalos hirdetések egyszerre ismét képes ábrázolások váltották fel, amelyeken egy pár szűk szóval meg van mondva minden, amit a plakát kifejezni akar, és az ábrázolás, a kép lett a hirdetés fontosabbik része. Mivel pedig helyesen felismerték, hogy nagyon is lényeges követelménye a jó plakátnak, hogy egyebek mellett művészi is legyen, a törekvéseire és korára nézve is fiatal művészgárdának számos tagja részére nyílt meg a lehetőség, hogy a proletárállamért vívott küzdelemben egy-egy jó alkotással tüzelje a tömegek lelkesedését.

Alig múlik el nap, mely ne hozna magával egy újabb kisebb-nagyobb plakátot, s minthogy ezek között akad bőven afféle is, mely nem a megszokott sablonos és lélektelen művészeti ipar terméke, hanem úttörő irányok képviselője, a szemlélőket legtöbbszörre élénk megbeszélésre készíti, pótolván ekképpen a most szünetelő képkiállítások körül folyó vitatkozásokat.

Egyiket a másikkal összehasonlítják, sőt annyiszor, mint ma eddig nálunk még talán sohasem vetették fel azt a kérdést, hogy milyen is a jó plakát egyáltalában? Erre elsősorban is a régi idők császári és királyi hadseregének egy katonai előírásával

felelhetnénk, amely az irodai stílustól, persze eredmény nélkül, azt követelte, hogy az rövid, világos és velős legyen. Nos, a jó plakátnak is rövidnek kell lenni, azaz egyszerűnek, kevés elemből állónak, hogy áttekinthetősége minden nehézség nélkül egy szempillantás alatt sikerüljön. Világosnak kell lennie, azaz magából a hirdetett tárgyból kell kiindulnia s nem valami nyakatekert és nehezen felidézhető eszmetársítással kell utalnia témájára, velősnek kell lennie, azaz a legkevesebb eszközzel a legnagyobb eredményt kell elérnie, tehát mivel képszerű ábrázolást ad, művészetet kell nyújtania.

Ennek a három egymást mindenképpen korlátozó és megnyirbáló, viszont azonban egymást támogató és kiegészítő elvnek terméke a jó művészi plakát, amelynek éppen ezért egészen más követelményei vannak, mint a képszerű ábrázolás egyéb módjainak, például a festészetnek, vagy akár a grafika bármely a plakáthoz közelebb álló ágának is.

Művészi voltának alapvető követelménye azonban természetesen azonos bármely más képzőművészeti kifejezőmóddal: azaz legyen a kor lelkéből fakadó, önálló teremtés lendületétől létrehozott, új és mindenképpen ötletes, a megszokott mindennapi sablontól, az utánzástól gondosan óvakodó.

Ha olvasóink maguk elé idézik képeink segítségével is a Vörös hadseregért lelkesítő plakátokat, és végigpróbálják rajtuk ezt a pár eddig felhozott szempontot, elsősorban alkalmasint annak a két művésznek nevére fognak elismeréssel gondolni, akinek rajzai ösztönszerűleg is leginkább tetszetek: *Berény Róbertre* és *Pór Bertalanra*.

Berény Róbertnek hatalmas rohanással előretörő tengerésze, aki bőszült haraggal ordítja a fegyverre hívó parancsot, mint a legbrutálisabb erejű plakátrajzok egyike alighanem sokáig emlékezetünkben fog élni. Egyszerű, világos, új, ötletes. Ötletes pedig nemcsak a tér szuverén kihasználásában, hanem az alak merész kivágásában is. A kinyújtott karok lendületében, a majdnem elbukó rohanás életteljességében pedig teljesen benne él e forradalmi napok dacos törhetetlensége.

A másik művész, *Pór Bertalan* ebben a szép plakátjában sem tudta megtagadni, hogy a vonalkompozíció mellett mennyire a színek embere is. Végzetes lendülettel, kényszerű szükségszerűségből hajtott zászlóvivőinek különösen megkapó színezése sokáig ott vibrál lelkünkben. *Pór* rajza fájóbb, nyugtalanítóbb, összetettebb alkotás, mint *Berényé*, nem olyan közvetlen ugyan, de a legújabb festői irányok iránt fogékonyak számára mélyenjáróbb.

Uitz Béla masírozó katonái látomászerű megrajzolásukkal nagyon szuggesztíven hatnak és érdekes összehasonlításokra adnak alkalmat, ha *Hodlernek* egy híres képét ismerjük, az előrenyomulás hatalmas lendületét és ellenállhatatlanságát sikerülten jelképezi ez a kissé zsúfolt csoportozat, amelynek stiláris megoldásában a középkori grafikának kisméretű rajzokra alkalmas elemei érvényesülnek, ami némiképpen csökkenti a nagy terjedelemben nyomtatott kompozíció hatását.

A többiekéről beszéljenek illusztrációink.

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. máj. 25. 66. évf. 21. sz. 238–239.)

Az új plakát. A Ma legutóbbi számába kritikát írtak az új plakátokról és megállapítják, hogy *Uitz* Bélának a „Vörös katonák előre” című falragasza mutatja annak az igazságát, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van, demonstráló és szuggesztív plakát-erő. *Berény* Róbert „Fegyverbe, fegyverbe” feliratú munkájáról ellenben konstatálja, hogy elgondolása elcsépelt és triviális, művészi értéke pedig nagyon kevés. Ez a megállapítás éppen olyan kifecamított, mint *Uitz* szerkesztő úr vöröskatonáinak lábai, amik miatt a szerzőt a legnagyobb lelki nyugalommal forradalmi törvényszék elé lehetne állítani. Mégsem lehet a mi drága és erőteljes munkástelevéinket, akik mindenütt diadalmasan szorítják vissza az imperialista hadseregeket, elkényszeredett, hátgerincsorvadásos embereknek beállítani. Azonkívül meg is csonkítja *Uitz* úr a vöröskatonákat, az egyiknek az orrát, a másikat a fülét vágja le. Az ilyen plakátoktól egyetlen egy munkás nem áll be a vörös hadseregbe, hisz nem bolond, hogy őt is ilyen csúnyának rajzolják, vagy néger-zsidónak, mint *Szilágyi* Jolán plakátján látható. *Berény* Róbert plakátja láttán ellenben kitágul proletárontudata, megdobban a szíve és a kiáltó vöröskatona megmarkolja a szívét. *Berény* Róbert plakátja az új plakát, mert új világtrend megalkotására lendíti az új hősöket. *Uitz*ék plakátjai nem újak, csak rosszak és elcsúfítják a tavaszi szabadságos pesti utcát.

(Az *Ember*, 1919. jún. 5. I. évf. 31. sz. 13–14.)

Bortnyik képei és grafikái

Egyúttal a koncentrikus kompozíció és az aktív-passzív színek problémájának elmélete

A művészetben elsősorban a forma abszolút. A legabszolútabb: a formák egységbe kapcsolódása: a kompozíció. A kompozíció azonban nem önmagában abszolút, hanem csak mint az emberi élet relativitásán túllendült alkotás kifejezője. Az univerzális alkotás csodái mellett: a hegyek, a tengerek, az éggömb, a nap sugárzásával egybesúlyozott mindenség, az égitestek éjféle zúgása mellett milyen kicsi az emberi élet, és ugyanilyen csekély a mindenségben a „művészet”, ha az élet szűk körét nem haladja túl: mert csak a hegyek nagyságával, a tenger végtelenségével egyenlő emberi alkotás „horribilitása” az, ami örök és maradandó. (Bár az örökkévalóság is relatív csupán, mert a végső sorsa mindennek, életnek és élettelennek egyaránt az elmúlás). Csak ez, mint olyan alkotás, amely létrejötté után függetlenedett alkotójától, az embertől, és a mindenség részévé lett: képes minden idők minden érdeklődőjéből az alkotás nagyságának érzését kiváltani. Csak a formák hatalmas arányainak és a formák leg-egységesebb, mert legegyszerűbb egységének: a kompozíciónak, mint abszolútumnak van meg ez a maradandó hatása. Ami ilyenképpen formaművészet: a külső megkomponálással ellentétben az érzéseknek belső, az élet és a dolgok felett álló kompozícióba teljesedése: ez az emberiségre legértékesebb emberi művek összessége. (Formaművészet: az egyiptomi plasztika, a bizánci freskók, Giotto festészete, Cézanne képei stb.) Kétségtelen tehát, hogy a tiszta formaművészet (hangsúlyozói az utóbbi

évek folyamán: a kubisták) inkább abszolút és az emberiségre jelentősebb, mint a kompozíciót elvető és ezért csak ritkán kompozícióba teljesedő tiszta érzés-művészet (hangsúlyozói Kandinsky és köre). Mindez a művészetnek abszolút szempontból való vizsgálata. Az abszolút (az elérhető legtöbb) szempontját főleg azért kell tekintetbe vennünk, hogy megjelölhessük: a jövő művészetnek milyen irányban kell fejlődnie, hogy folytonos felfelé kapaszkodással az alkotás legmagasabb csúcsa felé karoljon.

Bortnyik legutóbbi művészi törekvései is azért oly jelentősek, mert az élet relativitásán túllendült monumentális, tiszta formaművészet felé törekszik és a színeknek, vonalaknak, formáknak önmagukért, illetve az általuk kifejezésre juttatott absztrakt érzések monumentalitásáért való művészet felé fejlődik. Legutóbbi képein már most eljutott a formák, vonalak és színek centrális kompozíciója által kifejezett monumentalitáshoz. Ezek a képek a művész előbbi képeinek és rajzainak ígéretéhez mérve egy rendkívül fejlődésképes, a művészet mélyebb problémái felé ázó művész eredményei.

Művészete régi képeinek tematikus, illusztratív és groteszk kiindulásából halad az abszolút formaművészet felé. Kiindulási útja Chagall primitív képeiből és egyes motívumokban Kandinsky festészetéből fejlődik. Bortnyik művészete azonban szellemileg kezdettől fogva különbözik Chagall és Kandinsky festészetétől. Chagall képei az egy időben történésnek teljes fizikai és szellemi kapcsolatát fejezi ki; e fizikai és szellemi kapcsolódás helyett Bortnyiknál a kompozíció nem belső, pszichikai, hanem külső, formai egység. Kandinsky képeinek passzív jellegével szemben pedig erősen aktív, az emberekkel és a mindenséggel szemben állást foglaló. Kandinsky világszemlélete: az emberi élet és a külvilág elől való teljes bezárkózás a szellem világába, míg Bortnyik világszemlélete: az étellel, emberekkel és a világgal való örömszerű együvé-dobbanás. Hogy az utóbbi világszemlélet sokkal fejlettebb és igazabb, mert emberibb: ez kétségtelen; Kandinsky csak művészi eredményeiben forradalmár (ebben azonban nagy jelentőségű, mert egészen új, zenei kifejezési lehetőségeknek nyitott kaput), világszemlélete azonban az emberiségre károsan antiszociális. Ezért (*Uitz* különböztetését alkalmazva) Kandinsky csak individuális anarchista, míg Bortnyik szociális, az emberiséggel együtt gondolkodó kollektív forradalmár. Kandinsky színeinek lágyágával szemben Bortnyik színei éppen ezért erősen aktív színek: a kép centrumában robbanó sárgák és vörösek. A művész képeinek pszichikai hatása: a vidámságba, örömökre zendítés, képeinek szemlélése közben az ember diákos, abajgató nótákra gondol és fütyülni szeretne. Ez főleg kifelé a művészből robbanó és befelé a szemlélőbe robbantó színeinek a hatása.

Bortnyik fejlődésútja: az intenzív mélyülés útja, és ezen az úton jutott el az anarchikus komponátlanságtól a forradalmi kompozícióhoz. Bortnyik a „Ma” demonstratív kiállításán látott képei csak kísérletek: kompozícióban megoldatlanok, színben azonban rendkívül intenzívek és az emberbe belé égetők.

A grafikai kiállítás Bortnyik-rajzai már fejlődöttek. Köztük az alkotó erő rendszerbe kívánczolásának legszebb dokumentumai az *Ujvári* Erzsi könyvéhez készült, a feladott témát újra megülő és az érzések őszinte, spontán kifejezésével ható illusztrációk.

Legutóbbi képeiig legteljesebbek könyv-címlapjai. A betűkben rejlő dekoratív szépség-lehetőségeket erősen kihasználja és a betűket a vonalak zárt rendszerébe belekomponálja. Az eredmény: egészen új és lendületes dekoratív szépségek adása. Kompozícióban ugyanoly teljesek és ugyanoly lendületesek a „Ma” különszámainak címlapjai. A „Ma” grafikai kiállításához készült plakátja: az egymással szembenálló két figura mozgásának és a különböző irányba ferdülő betűknek egy centrumba komponálásával: tökéletesen egybefogott koncentrikus kompozíció, egyben mint plakát is: egyszerűségével és nagyvonalúságával a legjobb magyar plakát. A plakát és a „Ma” címlapjai egyúttal az átmenetet jelentik a művész legutóbbi képeihez.

Ezek a képek már teljes eredmény. Bortnyikot ezeken főleg a koncentrikus kompozíció abszolút problémája foglalkoztatta. (Evvél a problémával Kandinsky „Das Geistige in der Kunst” című könyvében elméletileg foglalkozik.) Utolsó két képén a művész a zárt kompozíció teljességéig jutott el: egy egészen új, monumentálisan dekoratív kompozicionális megoldáshoz. A koncentrikus kompozíció mint ösztönös megoldás: nem új dolog, ez mindaddig a legabszolútabb képek és szobrok formája. Az egyiptomi és asszír szobroktól, a bizánci freskóktól, Cimabue, Giotto festményeitől, a középkor eleji német primitív miniatűr festők képeitől kezdve Raffaello, Tiziano, Grünewald, Tintoretto, Greco, Michelangelo stb. festményein keresztül egészen a legújabb festményekig, a néger plasztikáig, a népművészetig és gyermekművészetig: a koncentrikus kompozíció számos képnek ösztönös megoldása. Tudatosan azonban még alig alkalmazták, és Bortnyik nagy érdeme, hogy a koncentrikus kompozíciót mint a kép zártságának egyedül lehető megoldását tudatosan keresi és használja. A koncentrikus kompozíciónak legprimérbbe, egyúttal legtökéletesebb alakja: a szimmetrikus kompozíció, mely a legtökéletesebben zárja be és foglalja össze a képet. Ez az ősi (egyiptomi, asszír, bizánci) és a primitív művészetek (a középkori német expresszionista miniatűr-művészet, a népművészet és a gyerekművészet) formája. A szimmetrikus kompozíció tehát a koncentrikus kompozíciónak kiindulása. A koncentrikus kompozíciónak másik, a szimmetrikus kompozícióval rokon alakja: a két oldalról egyensúlyozott kompozíció. Erre példa: Grünewald isenheimi oltárának középső képe: „Krisztus siratása”.

Bortnyik két koncentrikus kompozíciójú képe közül az egyik három alakos, a másik hat alakos, figurális kompozíció. Mindkét kép a háttér és az előtérben levő figurák síkjainak és vonalainak (a mozdulatoknak) tökéletes egybehangelésével síkszerű. A három alakos képen a formák, a hat alakos képen a vonalak (az emberi mozdulatok) egymáshoz való viszonya hozza létre a kompozicionális zártságot. Mint minden koncentrikus képen: Bortnyik koncentrikus képein is minden vonal és minden forma a kép középpontja felé lendül, és a kép középpontja csak a kép középpontja. A koncentrikus kompozíció pszichikai hatása: a zártság, a rend érzése, a tekintet is a kép centrumában, mint kompozíciós centrumban koncentrálódik. A koncentrikus kompozíciónak alapformáját (Kandinskynél egyszerűbben) akárhány oldalú sokszögnek vagy a körnek mint végtelen sokoldalú sokszögnek zárt formáival lehetne megjelölni. Az excentrikus kompozíció központja a koncentrikus kompozícióval szemben a képsík központján kívül egyúttal a végtelenség központja,

amennyiben az excentrikus kompozíciójú képnek vonalai és formái minden irányban, a szemlélőn keresztül is a végtelenségben folytatódnak. Az excentrikus kompozíciónak mint a végtelenségbe nyíló kompozíciónak pszichikai hatása: a végtelenség, a nyíltság érzése. Alapformája a végtelenben folytatódó nyílt parabola vagy hiperbola.

Bortnyik a koncentrikus kompozíció problémáját az aktív-passzív színek problémájával mélyíti. Alaptermészetében az aktív szín: zeneileg dúr szín, a passzív szín: moll szín. Az aktív-passzív színek problémája éppen úgy, mint a hideg-meleg szín-probléma, nem abszolút, hanem relatív probléma, mert valamint a hideg-meleg problémánál a színskála minden egyes színe melegebbé válhat a sárga szín hozzákeverésével, hidegebbé lehet a kék elvegyülésével, úgy nincsenek abszolúte aktív és passzív színek: a színskála minden egyes színe lehet aktív és passzív is (aktív = hatásában nyugtalanító, izgató, passzív = hatásában megnyugtató) és a színek csupán egymásmellettségükben, amennyiben egymás erejét erősítik vagy gyöngítik: lesznek aktívabbakká vagy passzívabbakká. Így a sárga, mely *Mattis Teutschnál* a legpasszívabb, szinte zokogó szín, Bortnyiknál a legaktívabbá tüzesedik. Bortnyiknak aktív-passzív színproblémája nem annyira aktív-passzív színprobléma, mint inkább az aktivitás fokozásának problémája és ennek a problémának a koncentrikus kompozíció problémájával való összekötése. Az aktivitás fokozásának problémája és nem aktív-passzív probléma, mert e két kompozíció minden egyes színe aktív szín, és csupán csak van egy a színek egymásmellettségében legaktívabb szín, egy a legaktívabb színhez viszonyítva kevésbé aktív szín és egy ehhez az aktív színhez viszonyítva még kevésbé aktív szín. Mármost a legaktívabb szín (a hat alakos kompozíciójú képen a barna) a kép centrumába és előterébe (a kép alsó síkjába) került, az aktivitásában másodrendű szín (a hat alakos képen a kék) a kép centrumából és perspektívában is távolodik (perspektívában a második síkot foglalja el), az aktivitásában legutolsó rendű szín pedig a kép középpontjától és egyúttal perspektívában is a legtávolabb került ez a szín: a hat alakos képen a zöld szín, a kép harmadik síkját foglalja el. Tehát a színek aktivitása a kompozíciós centrum felé fokozódik, és a színek ilyenképpen kompozíciója által a két kép egyetemes kompozíciójának koncentricitása még fokozódik. A három figurális kompozíciójú képen a vörös szín és a barna szín mellett szinte elektromos szikraszerűen süvít ki a kép centrumából. A vörös színnek a zöld és a barna mellett ily óriási erejű felfokozása: teljesen új eredmény és mint ilyen: Bortnyiknak rendkívüli érdeme. Bortnyik két képen aktív-passzív színeknek a koncentrikus kompozícióra gyakorolt hatását értékelteti.

Az aktív-passzív probléma relativitása mellett bizonyít:

Hogy a három figurális kompozíciójú képen a zöld szín a vörös színhez viszonyítva passzív szín, a barna színhez viszonyítva aktív szín, a hat alakos kompozíciójú képen a kék szín a barna mellett passzív szín, a zöld mellett aktív szín.

Hogy a hat alakos kompozíciójú képen a barna a kék és a zöld szín mellett a legaktívabb szín, míg a három figurális kompozíciójú képen a barna a vörös és a zöld szín mellett a legpasszívabb szín (a barna az erősen aktív, vörös és zöld szín mellett legyengül, viszont a vörös és a zöld a kép háttérében, a barna mellett és egymás

mellett szintén veszítenek aktivitásukból, és ezáltal bizonyos kiegyenlítődéssé jön létre.) Tételenként felállítható tehát, hogy az aktívabb szín gyengíti a passzívabb színt, az egyenlő aktivitású színek kölcsönösen gyengítik egymást.

Összefoglalásképpen: a három figurás kép: vörösből, zöldből és barnából; a hat figurás kép: barnából, kékből és zöldből épült szín-, forma-, illetve vonal- (mozdulatritmus) kompozíció. Bár ezeket az elméleti megállapításokat lehetett belőlük levonni: ezek a képek nem spekulatívok, hanem hatásukban közvetlenek, őszinték és szuggesztívek, tehát igaz, a művész belsejéből kikíváncozott művészi alkotások.

Kemény Alfréd

(Ma, 1919. jún. 15. IV. évf. 8. sz. 172–174.)

Uitz

Az irodalmi kataszter-zavarokhoz hasonlóan a képzőművészetek berkeiben is nagy bajok vannak. A tehetségtelenek, az ismeretlenség gyászfekete homályát áttörni nem tudók, a méltó mellőzöttség gyűlöletében reszketők itt is megragadták az alkalmat az azonnali érvényesülésre, és felkapaszkodva a proletárok vállaira kezükbe akarják kaparintani mindazt, ami eddig hétpecséttel elzárt tabu volt előttük: hírt, dicsőséget, hatalmat, pénzt, és habzsolnak, habzsolnak, habzsolnak ...

A márciusi forradalom után az általános szervezkedés lázában a művészek is megcsinálták a maguk szakszervezetét. A keretek adva voltak a *Képzőművészek Egyesületében*, amelyet Herman Lipót vezetésével szakszervezetté alakítottak át. Herman tisztában volt azzal, hogy a szakszervezet elsősorban gazdasági egyesülés, ezért legelőbb is megkísérelte nagy fáradtsággal megcsinálni a képzőművészeti katasztert, felvéve ebbe művészeti irányára, akadémikus vagy modern voltára való tekintet nélkül mindenkit, aki hivatásos művésznek volt tekinthető. Az így megszervezett művészek érdeklődni kezdtek, hogyan helyezkedhetnek el az új társadalomban, miképpen szándékozik az tehetségüket és munkaerejüket az összesség javára értékesíteni? A válasz természetesen megnyugtató volt. A proletárállam a művészeteket és a művészeket a legszeretetteljesebb istápolásába fogadja, mert hiszen egyik legfőbb feladatának tekinti a kultúrának a proletariátus között való fokozott terjesztését. Megígérték nekik, hogy mindenki, aki dolgozni akar és tud, kap munkát, és ezt a munkáját gond nélkül és az anyagiakkal való kínos és sivár küszködéstől mindörökre megkímélve végezheti.

A művészek tehát nyugodtan vártak. És mi történt? Mindenekelőtt kaptak egy teljhatalmú diktátort, nem annyira művészt, mint inkább egy szépművészeti múzeumi őrt: Pogány Kálmán személyében. A teljhatalmú Pogány sietve direktóriumot vett maga mellé. A direktórium tagjai nagyon helyesen nem *Benczúr*, nem *Stróbl* vagy *Zala* lettek, de ami már kevésbé helyes: nem is *Szinyei Merse Pál* vagy *Rippl-Rónai*, hanem a festők részéről a különben tehetséges *Berény Róbert*, a szobrászok részéről *Ferenczy Béni*, az iparművészekéről *Kozma Lajos*, az építészekéről *Lessner Manó*. A művészek ezt az összeállítást már igen vegyes érzelmekkel fogadták, mert

a fejük fölött rémes talányként függő kataszter megalkotása a direktórium megalkotásával kicsúszott a derék Hermannak és társainak kezéből, márpedig a direktórium tagjai személyében *nem láttak elég garanciát* arra nézve, hogy ez a sorsukra, jövőjükre és egzisztenciájukra nézve döntő fontosságú munka igazságosan és *kellő elfogulatlansággal* menjen végbe.

A vegyes érzelmek hamarosan elképedéssé, sőt valóságos megrettenéssé váltak. Az első gyűlés, amelyet Pogány Kálmán összehívott, a legváratlanabb és leggyászosabb meglepetések között zajlott le. Már maga Pogány is olyan húrokat pengetett megnyitó beszédében, amelyek sejteni engedték, hogy a művészet kritériumait egészen új és különös szempontok fogják meghatározni, azonban az ő szavaira valósággal ráduplázott a félelmetes, a rettenthetetlen bajnok, a „Ma” társszerkesztője: Uitz Béla. Szavai lángot sisteregtek és megsemmisülést lövelltek. Mennydörgés és villámlás között kihirdette, hogy most az ő ideje következett el, hogy átok, senyvedés s pusztulás vár mindenkire, aki nem az ő és társai művészi hitvallását követi. Csak az aktivistáknak és a többi futuristáknak, kubistáknak és expresszionistáknak szabad élniök, a többi művész halálnak halálával bűnhődik és soha bemenetet nem talál az ígért földjére, a tejjel és mézzel folyó kataszterbe. És mondotta mindezt semmi illetékes fórum által meg nem cáfoltan, hatalmának és illetékességének teljes tudatában.

Azóta kiderült, hogy teljes joggal. Övé és a hozzá közelállóké ugyanis minden aranygyümölcs, amely a Tanácsköztársaság fáján eddig a művészeknek érett. Őt, a kitűnő Uitz elvtársat, akiről sokan azt állítják, hogy nagy tehetség, de akitől mást, mint kifecamodott lábú vöröskatona-plakátot a proletariátus még nem kapott, állították *hatalmas pártfogói* az Andrassy Gyula volt palotájában, pompás műteremmel berendezett *Proletár Művésziskola* élére. Míg a többi művész nem is álmodhatik arról, hogy művei kiállításra kerüljenek, addig az ő és követői részére ott van a Kossuth Lajos utcán, a város legexponáltabb helyén a *Ma* hatalmas kirakata, honnan alkotásaik napról napra ijesztgetik a járókelőket. Ő és társai árasztják el a várost szörnyszülött plakátjaikkal, amelyekről még a legpiszokabb cinizmussal sem állítható, hogy alkalmasak lennének a proletár lelkesítésére vagy művészi ízlésének fejlesztésére. Képet az állam csak tőle és barátaitól vett: a *Nemes Lampérthoktól* és *Nagy Baloghoktól*, akik lehetnek esetleg tehetségesek is, de akiket senki sem ismer, akik alig produkáltak még valamit, s akik közül az előbbinek *tanári kinevezése* az előlegezett bizalomnak olyan foka, amit helyeselni nem, csak csodálni lehet.

Ezzel szemben a többi művész, akik között ugyebár akadhatnak még kiválóak, tehetségesek, nem kapott semmit; se megrendelést, se tanári állást, se vásárlást, se munkát, semmi mást, mint *három hónap alatt 600, mondd hatszáz koronát* abból a millióból, amelyet egyik illetékes tényező juttatott a szakszervezetnek felosztásra. Akinek tehát közülük pénze vagy összeköttetése nem volt – és ilyenek is vannak számosan, nem éppen a legmélthatlanabbak között – az minden tőkés idők nélkülözésénél sötétebb nyomorúságba taszítva koplalhatott és kínlódhatott, míg a művészet Máczái a megbecsültetés és anyagi előnyök dús verőfényében sütkéreztek.

Újabbán Pogányt, aki a frontra ment, a direktórium vezetésében egy másik múzeumi őr, *Antal Frigyes* váltotta fel; a jóhiszemű Berényt pedig a direktóriumban *Pór*

Bertalan követte. A kurzus azonban nem változott. A prímhegedűt most is Uitz és társai játsszák. A kataszter pedig a kiszivárgó hírek szerint *az ő szájuk íze szerint készült*, tehát nem az igazságosság, nem a méltányosság követelményeinek megfelelőleg.

Összegezzünk. Mi is örülünk neki, hogy a nagy drapéria-festő *Benczúr* megy a mesteriskola éléről, hogy *Balló* Ede sem tanárokodik többé, és hogy helyettük Berény és más tehetséges fiatalok nevelik majd az új festőnemzedéket. Arról se akarunk vitatkozni, hogy *Kriesch* Aladár vagy *Ferenczy* Noémi szőnek-e gobelineket, ha azok a gobelinek különben szépek, jók és művésziek lesznek. De valljuk, hogy *Kriesch* Aladárnak is helyet kell adni a nap alatt, és hogy nem szabad engedni, hogy míg a művészek nagy tömege a koplalásnak és nyomornak van kiszolgáltatva, egy ügyeskedő csoport az élre surranjon, kisajátítsa a művészetet, elveit dogmaként játssza ki és a maga vadságait és zöldségeit mint a kizárólagos művészt oktrojálja reá az igaz szép felé sóvárogva kitérülő proletariátusra.

(*Az Ember*, 1919. júl. 3. I. évf. 35. sz. 6-8.)

Képek és szobrok a vörös terrorban. [...] Szóval nem sok dolguk volt a művészeknek? - Plakát. Csak plakát. Az volt annak, aki hozzájutott és akinek gyomra volt hozzá.

A felejthetetlen kommunista plakátokon azután elmékedtünk. Ezeket a plakátokat még az sem tudja megérteni, aki a kommunizmust érti. [...] Minket, tanárokat várakozási állományba helyeztek, de komolyabb baj nem történt. A művészeti direktoriumnak nem volt ideje végrehajtani programját. [...] a modellek is szakszervezetet alakítottak és ötven-hatvan koronára felverték a napibért. [...]

(l. z.) [Losonczy Zoltán]

(*Pesti Napló*, 1919. okt. 1. - 5.)

Az első tárlat. *Őszi kiállítás a Nemzeti Szalonban.* Hosszú, hat hónapos szünet után - amit a bolsevizmus bilincsei kényszerítettek rá iparra, művészetre és mindenre ebben az országban - újból megnyílik holnap a Nemzeti Szalon, hogy az első békeszezon első kiállítását bemutassa a művészet barátainak. Ma, amikor örömmel kell fogadni az élet feltámadásának minden kis megnyilvánulását, szeretettel, a megértés és a buzdítás meleg szavával kell köszönteni piktúránk ez első serkenését s a kritika esetleges megjegyzéseit is arra az időre kell hagyni, amikor újra helyreáll itt a rend és az a nyugalom, amelynek harmóniája elengedhetetlen feltétele a komoly, elmélyedő művészi tevékenységnek. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1919. okt. 12. - 5.)

Kapunyitás. A magyar művészet megnyitja kapuit. Előbb csak a kisebbik kapuját, a Nemzeti Szalonét. Örülünk neki, mint az élet és talán a megújulás első jelének. A

magyar művészet – ezt tudják meg végre politikusaink – a mi kultúránk legértékesebb része. Minőségre, mennyiségre, egyenletességre az egyetlen olyan nyilvánulása, amely a legmagasabb európai mértéket megüti. Művészetünkre tehát vigyázni kell, kímélni és óvni a politika durvaságaitól. Egész seregnyi kiváló művészünket készül kikezdeni mostanság mindenféle ürügyön a politikai üldözés. Vigyázzunk, mert olyanunk talál elpusztulni, amit semmiféle harmat nem öntöz fel többé életre! [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Ujság, 1919. okt. 12. – 7.)

Megalakult a Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége. A művészeti életnek magyar szellemben való reorganizálása céljából a napokban a képzőművészek egy csoportja megalakította a *Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetségét*. A szövetség kiáltványt intézett a magyar társadalomhoz, s ebben a kiáltványban hangsúlyozta, hogy „az a nemzet, amely nem maga teremti meg kultúr- és élet-ideálját, feltétlenül halálra van ítélve”, s ezért a szövetségben tömörült művészek azon lesznek, hogy a magyar művészetet újra *nemzeti tartalommal töltsék meg*. A szövetség vezetősége a következő: *Körösői Kriesch* Aladár elnök, *Tóth* István szobrász tárelnök, *Karlovsky* Bertalan a festészeti szakosztály elnöke, *Sidló* Ferenc a szobrász szakosztály elnöke, *Márton* Ferenc festő, titkár, *Benczúr* Gyulát, *Szinyei Merse* Pált, *Zala* György szobrászművészt, *Stróbl* Alajost, *Nádlér* Róbert festőművészt, *Újházi* Ferencet, id. *Vastagh* György festőművészt, *Deák-Ébner* Lajost és *Révész* Imrét a szövetség örökös dísztagjává választották.

(Pesti Napló, 1919. nov. 2. – 5.)

Nyilatkozat. A „Pesti Hírlap” 1919. évi október hó 24-iki számában „A közoktatásügyi népbiztosság milliói” című cikkében az foglaltatik, hogy Berény Róbert festőművésznak a közoktatásügyi népbiztosság 1.000 000 koronát utalványozott művészi propaganda célokra, melyből 50.000 koronát vett fel „Fegyverbe” című tengerészplakátja elkészítése fejében. A közleménynek ez a része tévedésen alapul, mert a „Fegyverbe” című plakátért 2000 koronát fizetett a népbiztosság. A kiutalt 1.000 000 koronából csupán 500 000 koronát vettem fel, mert annyit kellett felvennem, mint a közoktatásügyi népbiztosság művészeti és múzeumi osztályának akkori szakreferensének hivatalos minőségemben, meghatározott rendeltetéssel, és ennek eleget téve – vagyis az összeg felvétele után félórával – az 500.000 koronát *szabályszerűen befizettem* a Képzőművészek és iparművészek szakszervezetei szövetsége festő szakosztályának pénztárába. 1919. november 13.

Berény Róbert

(Az Ember, 1919. nov. 13. III. évf. 1. sz. 31.)

Séta a téli tárlaton. Nem kritikát, kalauzt, útmutatót írunk a Képzőművészeti Társulat kiállításához, [...] Ez a kiállítás csak művásár lehetett [...] sem Benczúr, sem

Szinyei, sem Rippl-Rónai, sem Csók nem szerepel a tárlaton [...] *Feiks* Alfréd tovább festi álomvilágba illő, szép színfantáziáit. [...] *Szönyi* István „Kettős arcképe” az egyedüli érték egy egész nagy teremben. [...]

Kulinyi Ernő

(*Pesti Napló*, 1919. dec. 7. - 10.)

A téli tárlat. Dermesztően hideg termekben, de meleg érzések kíséretében nyílik meg az idén a téli tárlat. [...] Igaz, művészeinknek ez a hagyományos nagy fölvonulása nem tökéletes. Hiányoznak róla éppen a legjobbjaink s a fiatalok közül a maguk útját járók, a merészek és újat keresők. De megszoktuk már, és helyesebb is, hogy így legyen. A Múcsarnok téli tárlata legyen csak továbbra is karácsonyi vásár, és jusson hely rajta mindazoknak, kiknek fontos és sürgős, hogy a közönség karácsonyi érdeklődését azon melegében elfogják. Akiknek külön mondanivalójuk van, jobb, ha ezután is magukban – sűrített mivoltukban – mutatkoznak meg a nyilvánosság előtt. Számukra találták ki a gyűjteményes kiállítás intézményét.

Belső szenzációk híján beérjük ezen a tárlaton az egyenletes közepszerűség kibékítő érzésével is. A kiállítás egészében véve művészeink jó másodosztályának bemutatkozása. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1919. dec. 7. - 13.)

Magyar Művészek kiállítása. A város szívében, a Türr István utca 5. számú háza első emeletének a Kristóf térre néző hatalmas üveglakú helyiségében ritka érdekes és értékes kiállítás nyílik meg ma. Egyéb tárlatainkhoz mérve a kvalitás kiállításának nevezhetnők. A hatalmas terem falain és vendégfalain alig akad egy-egy olyan kép, amely méltatlan volna a tárlat együttes hatásához. Néhány ritkán látott művészünket üdvözölhetjük a kiállításon s a fiataloknak olyan tehetségeit, kiknek számára egyebütt, úgy látszik, nincsen hely. *Réti* István szilvafás tájképe ritka plein air festménye a nagybányai mesternek, ifjabb festőnemzedékünk legkiválóbb nevelőjének. Az enyhe napsütésben finoman oszlanak szét benne a levegő és táj színei. *Csók* István csöndélete különösen részletein ragadja meg a figyelmet mesteri előadásával. *Perlrott Csaba* Vilmosnak egyik legsikerültebb alkotása erdei alapos képe (a „Déjeuner sur l’herbe” immár klasszikussá vált motívuma). Kompozícióban, a mélységi illúzióját keltő valór-hatásával és különösen színeivel kitűnő munka. *Márffy* Ödön tehetsége szinte megújhodottnak hat két tájképén, köztük is finoman pikáns színharmóniája őszi táján (5. sz.). *Bálint* Rezső önarcképe Cézanne példáján fejlett művészetnek értékes eredménye: egyszerűségében jelentékeny erő érzik. *Bornemisza* Géza, sok évi hallgatás után, csak rajzokkal, vízfestményekkel, a futó idő pillanatait meg-megállító vázlataival mutatkozik be. Inkább jelez, mint ábrázol, de mély érzéssel és a művész ízlésével teszi. *Gara* Arnoldnak több pasztell- és olajképe mellett egy vázlatosan fölfestett feje rendkívüli finomságaival lepi meg a szemet. *Erdei* Viktor, legritkábban

mutatkozó művészeink egyike, a szűzies, minden vitézkedéstől, minden tüntetéstől tartózkodó rajznak mestere. *Major* Henrikben, a kitűnő karikaturistában komoly tehetségű festő rejtőzik. Régóta tudjuk, régen meg is állapítottuk, kár, hogy a fiatal művész, úgy látszik, nem képes erejét komoly erőfeszítésre összeszedni. *Sassy* Attila „Tavaszi” című temperája érdekes alkotása ennek a maga útját kereső művésznek. *Czigány* Dezső tájképe nagy egyszerűségével, jól összefoglalt színeivel megragadó munka. Új név művészetünkben *Gráber* Margité. Kecskeméti tájképe értékes jövővel bíztat. De a többi kiállító is sok jeles művel szerepel. A virtuózi *Kubinyi* Sándort, *Porter* Paulát, *Kasnya* Bélát, *Tornyai* Jánost, *Lakatos* Artúrt, *Vass* Elemért említjük meg közülök. A szobrászatot *Beck* Ö. Fülöp képviseli egymagában páratlan plakettjeivel és egyéb kiállításokról ismert kiváló nyilazó lovasával.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Ujság*, 1919. dec. 21. - 14.)

